

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

PRÁVNICKÁ FAKULTA

ÚSTAV EURÓPSKEHO PRÁVA A ODDelenIE MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

RULE OF LAW A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

Ludmila Elbert

KOŠICE 2015

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

Právnická fakulta

Ústav európskeho práva a oddelenie medzinárodného práva

RULE OF LAW A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

Ľudmila Elbert

Košice 2015

Vzor citácie

ELBERT, L.: Rule of Law a medzinárodné právo. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2015, 281 s., ISBN 978-80-8152-365-6.

Vedecká monografia bola vydaná v rámci riešenia výskumného projektu APVV-0823-11: *Regionalizmus a jeho prínos do všeobecného medzinárodného práva*.

Rule of Law a medzinárodné právo
Vedecká monografia**Autorka:**

JUDr. Ľudmila Elbert, PhD.

*Ústav európskeho práva a oddelenie medzinárodného práva
Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach*

Vedecký redaktor:

JUDr. Adam Gierl

*Ústav európskeho práva a oddelenie medzinárodného práva
Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach*

Recenzenti:

doc. JUDr. Kristián Csach, PhD., LL.M.

*Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva
Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach*

doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

*Katedra teórie práva a ústavného práva
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave*

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani jeho žiadnu časť nemožno reprodukovať, ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľky práv.

Za odbornú a jazykovú stránku publikácie zodpovedá autorka. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

ISBN 978-80-8152-365-6 (print publication)

ISBN 978-80-8152-366-3 (e-publication)

Predhovor

Predkladaná vedecká monografia sa zaoberá problematikou Rule of Law a jeho miestom, úlohami a osobitosťami na úrovni medzinárodného práva. Jej základom je dizertačná práca vypracovaná na tému Rule of Law vo vnútroštátnom práve a súčasnom medzinárodnom práve, obhájená na pôde Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach v roku 2014. Je tak výsledkom dlhodobého skúmania od roku 2011. Je pochopiteľné, že niektoré jej časti už boli samostatne publikované v podobe príspevkov a článkov tak, aby bolo umožnené odbornej obci reagovať na čiastkové závery autorky. Jej obsah bol čiastočne prepracovaný a doplnený o zmeny v časti vzťahu vnútroštátneho a medzinárodného práva. Práca bola rovnako doplnená o state týkajúce sa vzťahu Rule of Law a jednotlivca, ktoré nadväzujú na vzťah Rule of Law a regionálnych organizácií, rozvinutý najmä v oblasti ochrany ľudských práv. Úlohou predkladanej monografie nie je predložiť konečný pohľad na Rule of Law, najmä v medzinárodnom práve, ale skôr poskytnúť základ pre budúcu diskusiu o Rule of Law a jeho úlohách vo vnútroštátnom a medzinárodnom práve. Ako autorka budem vďačná za akékoľvek podnetné pripomienky, protinázy či zhodnotenia mojej práce.

S Rule of Law sa často spája množstvo otáznikov, ktoré vyvoláva jeho obsah, úlohy, či význam pre právo ako také. Nejasnostiam sa nevyhne ani samotné Rule of Law, pri ktorom mnohí autori váhajú či ho vykladať ako pojem, princíp, či koncepciu. Nedávam si za cieľ vyriešiť tieto dlhodobé dilemy, no zamýšľam sa nad aplikovateľnosťou existujúcich teórií s cieľom nájsť ich spoločný prienik, ktorý by tvoril jednotiaci prvok, resp. jadro Rule of Law. Cieľom je poskytnúť ucelený pohľad na Rule of Law vo vnútroštátnom práve a súčasné úvahy nad aplikáciou Rule of Law na úrovni medzinárodného práva, ktoré spôsobujú zmeny v nazeraní na vzťah vnútroštátneho a medzinárodného práva.

Doterajšia literatúra sa zameriava najmä na stanovenie a objasnenie princípov Rule of Law a menej na jeho miesto v hierarchii noriem právneho systému. Je otázne či sa Rule of Law, prezentované ako synonymum zákonnej vlády, má chápať ako požiadavka, resp. vlastnosť právneho poriadku alebo ako určitá hodnota, či materiálne jadro práva. Myšlienky tejto publikácie smerujú k Rule of

Law ako hodnote, ktorá by mala vládnuť v jednotlivých spoločnostiach, vnútroštátnych i medzinárodných. Rule of Law je tak prirovnávané k základnej norme Kelsena, ktorá by mala stáť na vrchole právneho poriadku ako norma zdôvodňujúca platnosť a existenciu noriem právneho poriadku, vnútroštátneho i medzinárodného.

Hoci je predmetom skúmania Rule of Law na úrovni medzinárodného práva, nemôžeme o ňom uvažovať bez toho, aby sme pochopili Rule of Law vo vnútroštátnom práve. Podobne ako sa líši vývoj Rule of Law v závislosti od toho, či sa rozvíjalo v anglo-americkom alebo kontinentálnom práve, líši sa i jeho aplikácia a rozvoj na úrovni vnútroštátneho práva a medzinárodného práva. Odlišnosti spôsobujú najmä úlohy a ciele, ktoré má medzinárodné Rule of Law zabezpečiť, no i odlišné vlastnosti vnútroštátneho a medzinárodného práva.

Rule of Law na medzinárodnej úrovni do značnej miery ovplyvňujú i medzinárodné organizácie, univerzálne i regionálne. Najvýznamnejšiu činnosť v tejto oblasti vykonáva Organizácia Spojených národov, ktorá vytvorila vlastnú definíciu Rule of Law. Najväčší vplyv, ako i rešpektovanie Rule of Law, sa prejavuje v tých organizáciách, ktoré majú vytvorený vlastný súdny systém pre vynucovanie záväzkov, ktoré na seba prevzali členské štáty. Okrem OSN sú to najmä medzinárodné regionálne organizácie vytvorené (aj) za účelom ochrany ľudských práv, kde za vrchol rozvoja Rule of Law považujeme možnosť využiť prostriedky ochrany priamo jednotlivcom. Považujem však za vhodné upozorniť, že Rule of Law v podmienkach Európskej únie sa venujem len okrajovo, pretože táto problematika je hodná osobitného zreteľa a snád i samostatnej publikácie.

V závere by som rada poďakovala vedúcej mojej dizertačnej práce doc. JUDr. Gabriele Dobrovičovej, CSc., prof. JUDr. Jánovi Klučkovi, CSc. a doc. JUDr. Kristiánovi Csachovi, PhD., LL.M. za cenné rady a usmernenia pri spracovaní práce. Ďakujem aj recenzentom dizertačnej práce, doc. JUDr. Jurajovi Jankuvovi, PhD. a JUDr. Eduardovi Báránymu, DrSc., ako i recenzentom súčasnej monografie doc. JUDr. Kristiánovi Csachovi, PhD., LL.M a doc. JUDr. Jurajovi Jankuvovi, PhD.

V Košiciach, december 2015

Ludmila Elbert
autorka

Venované mojim najdrahším rodičom

Obsah

Predhovor.....	3
Obsah.....	7
O autorke.....	11
Zoznam skratiek.....	13
Základné východiská.....	15
1. RULE OF LAW VO VNÚTROŠTÁTNUM PRÁVE.....	19
1.1. Pojmové variácie Rule of Law.....	25
1.2. Funkcie Rule of Law.....	27
1.3. Koncepce Rule of Law.....	29
1.3.1. Koncepce Rule of Law podľa historického regionálneho vývoja právnych systémov.....	29
1.3.1.1. Anglo-americké Rule of Law.....	29
1.3.1.2. Kontinentálny Rechtsstaat.....	32
1.3.2. Koncepce Rule of Law podľa obsahu.....	36
1.3.2.1. Formálna koncepcia Rule of Law.....	37
1.3.2.2. Materiálna koncepcia Rule of Law.....	40
1.4. Princípy Rule of Law vo vnútroštátnom práve.....	42
2. VZŤAH VNÚTROŠTÁTNEHO A MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA A JEHO VPLYV NA RULE OF LAW (s ohľadom na európsky regionalizmus).....	46
2.1. Odlišnosti vnútroštátneho a medzinárodného práva a ich vplyv na Rule of Law.....	46
2.1.1. Povaha medzinárodného práva a jeho vplyv na Rule of Law.....	47
2.1.2. Prínos medzinárodného práva pri posilnení Rule of Law.....	50
2.2. Vzťah vnútroštátneho práva a medzinárodného práva a jeho vplyv na Rule of Law.....	52
2.2.1. Klasické teórie vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva.....	57

2.2.2	Zmeny vplývajúce na vzťah medzinárodného a vnútroštátneho práva (špeciálne v podmienkach európskeho regiónu).....	60
2.2.3	Myšlienky o teórii medzinárodného právneho pluralizmu.....	64
2.2.4	Pluralistické prístupy a typy právneho pluralizmu.....	71
2.3.	Rule of Law na rozhraní vnútroštátneho a medzinárodného práva.....	77
2.3.1.	Dichotómia vnútroštátneho a medzinárodného práva a vplyv na Rule of Law.....	77
2.3.2.	Prekrývanie sa vnútroštátneho a medzinárodného práva a vplyv na Rule of Law.....	78

3. RULE OF LAW V MEDZINÁRODNOM PRÁVE.....80

3.1.	Pojmové variácie Rule of Law v medzinárodnom práve.....	84
3.1.1.	Medzinárodné Rule of Law.....	84
3.1.2.	Vláda medzinárodného práva.....	87
3.1.3.	Globálne Rule of Law.....	87
3.1.4.	Zmedzinárodnené Rule of Law a zmedzinárodňovanie Rule of Law.....	88
3.2.	Pojmové vymedzenie medzinárodného Rule of Law.....	89
3.2.1.	Medzinárodné Rule of Law ako nadpozitívne právo?.....	91
3.2.2.	Medzinárodné Rule of Law ako základná norma?.....	93
3.2.3.	Základná norma medzinárodného práva - <i>pacta sunt servanda</i> vs. Rule of Law.....	98
3.3.	Inštitucionálne základy pre fungovanie medzinárodného Rule of Law podľa Zifcaka.....	103
3.4.	Budúcnosť medzinárodného Rule of Law podľa Nollkaempera.....	105
3.5.	Charakteristické vlastnosti medzinárodného práva ovplyvňujúce medzinárodné Rule of Law.....	110
3.5.1.	Normativita.....	111
3.5.1.1.	Právna istota.....	114
3.5.1.2.	Obmedzená diskrečná právomoc (ľubovôľa).....	115
3.5.2.	Tvorba a aplikácia právnych noriem.....	116
3.5.2.1.	Univerzálnosť a zvrchovaná rovnosť.....	116
3.5.2.2.	Vyhlasenie a publikácia.....	117

3.5.3. Zodpovednosť v medzinárodnom práve (zodpovednosť za porušenie medzinárodnej normativity).....	119
3.5.3.1. Zodpovednosť za medzinárodné protiprávne správanie.....	122
3.5.3.2. Zodpovednosť za iné ako protiprávne správanie v medzinárodnom práve.....	123
3.5.3.3. Zodpovednosť iných subjektov medzinárodného práva ako štátov.....	127
3.5.4. Súdne vymáhanie medzinárodnej normativity.....	128
3.5.4.1. Súd všeobecnej právomoci.....	129
3.5.4.2. Súdny prieskum.....	131
3.5.4.3. Nezávislosť.....	132
3.5.4.4. Prístup k súdnemu orgánu.....	134
3.5.4.5. Efektivita.....	135
3.6. Úloha súdneho systému Európskej únie pri posilňovaní medzinárodného Rule of Law.....	136
3.6.1. Realizácia a súdny prieskum rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN prostredníctvom práva Európskej únie..	137
3.6.1.1. Prípady Kadi (C - 402/05 P a C - 415/05 P).....	140
3.6.1.2. Prípady „Kadi 2“ (C - 584/10 P, C - 593/10 P a C - 595/10 P).....	142
3.6.1.3. Prípady Ayadi (C - 399/06 P a C - 403/06 P).....	144
3.6.1.4. Prípady Bamba (C - 417/11 P).....	145
3.6.1.5. Prípady Al-Aqsa (C - 539/10 P).....	146
3.7. Princípy vnútroštátneho Rule of Law vs. medzinárodné Rule of Law.....	146
3.7.1. Záruky základných práv a slobôd (ľudské práva).....	148
3.7.2. Legitimita a legalita.....	151
3.7.3. Suverenita ľudu.....	155
3.7.4. Deľba moci a systém vzájomných brzd a rovnováh.....	157
3.7.5. Zvrchovanosť ústavy.....	161
3.7.6. Právna istota.....	163

4. RULE OF LAW A MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE.....166

4.1. Rule of Law a OSN ako medzinárodná organizácia univerzálnej povahy.....	166
--	-----

4.1.1. Definícia Rule of Law Organizácie Spojených národov.....	172
4.1.2. Posilňovanie Rule of Law činnosťou orgánov Organizácie Spojených národov.....	174
4.2. Rule of Law a medzinárodné organizácie regionálnej povahy.....	179
4.2.1. Rule of Law v regióne Európy.....	183
4.2.2. Rule of Law v regióne Ameriky.....	189
4.2.3. Rule of Law v regióne Juhovýchodnej Ázie.....	191
5. RULE OF LAW A JEDNOTLIVEC.....	195
5.1. Jednotlivec ako subjekt medzinárodného práva.....	195
5.1.1. Ľudské práva ako základný princíp Rule of Law.....	199
5.1.2. Ľudské práva a ciele sankcie.....	203
5.2. Medzinárodná ochrana ľudských práv.....	208
5.2.1. Ochrana ľudských práv univerzálnymi prostriedkami práva.....	210
5.2.2. Ochrana ľudských práv regionálnymi prostriedkami práva.....	216
5.2.2.1. Európsky systém ochrany ľudských práv.....	218
5.2.2.2. Medziamerický systém ochrany ľudských práv.....	221
5.2.2.3. Africký systém ochrany ľudských práv.....	226
ZÁVER.....	230
RESUMÉ.....	237
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	238
VECNÝ REGISTER.....	270

O autorke

JUDr. Ľudmila Elbert, PhD. (rodená **Pošiváková**) je absolventkou Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, kde v roku 2011 úspešne vykonala rigoróznú skúšku na Katedre obchodného práva a hospodárskeho práva a v roku 2014 ukončila doktorandské štúdium v odbore Teória a dejiny štátu a práva. V roku 2012 absolvovala letnú univerzitu kontinentálneho práva v Paríži a v roku 2013 výskumný pobyt vo Florencii. V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na Ústave európskeho práva a oddelení medzinárodného práva na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach, kde sa venuje výučbe predmetov v oblasti medzinárodného práva. V rámci Kliniky azylového práva spolupracuje s Úradom vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR), regionálnym zastúpením pre strednú Európu, a ako právny poradca spolupracuje so Slovenskou katolíckou charitou na projekte RAFAEL II zameranom na pomoc a integráciu utečencov.

Zoznam skratiek

ASEAN- Združenie národov Juhovýchodnej Ázie

BR OSN- Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov

EÚ- Európska únia

OSN- Organizácia Spojených národov

OAS- Organizácia amerických štátov

VZ OSN- Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov

ZEÚ- Zmluva o Európskej únii

ZFEÚ- Zmluva o fungovaní Európskej únie

Základné východiská

Koncepcia Rule of Law¹ je širšie rozpracovaná na úrovni vnútroštátneho práva. Pre pochopenie a aplikáciu pojmu Rule of Law na medzinárodnej úrovni môžu preto poznatky o tomto pojme v podmienkach vnútroštátneho práva pomôcť ho z časti pochopiť, no nie úplne objasniť. Pri úvahách o medzinárodnom Rule of Law je potrebné zamyslieť sa nad odlišnosťami medzinárodného práva, a následne i nad odlišnosťami medzinárodného Rule of Law s nimi súvisiacimi. Tak ako nie je jednoduché definovanie tohto pojmu na vnútroštátnej úrovni, nie je jednoduché ani na medzinárodnej úrovni.

Cieľom práce je okrem iného zdefinovať postavenie Rule of Law v právnom poriadku, a to na oboch úrovniach, vnútroštátneho i medzinárodného práva. Doterajšia literatúra sa zameriava najmä na stanovenie a objasnenie princípov Rule of Law a menej na jeho miesto v hierarchii noriem právneho systému. Je otázne, či by sa Rule of Law, prezentované ako synonymum zákonnej vlády,² malo chápať ako požiadavka, resp. vlastnosť právneho poriadku alebo ako určitá hodnota, resp. materiálne jadro práva. Keďže myšlienky týkajúce sa Rule of Law, bez ohľadu na právne podmienky, v ktorých sa Rule of Law rozvíjalo, vznikali omnoho skôr ako samotné koncepcie (Rule of Law, Rechtsstaat, a pod.) zachytené v právnych dokumentoch, úvahy prezentované v práci budú smerovať práve k preukázaniu tohto druhého zmyslu Rule of Law, teda k Rule of Law ako hodnote, ktorá by mala vládnuť v jednotlivých spoločenských, vnútroštátnych či medzinárodných. Na preukázanie tejto skutočnosti je Rule of Law prirovnané k základnej norme, ktorá by mala stáť na vrchole právneho poriadku, ako norma, ktorá zdôvodňuje platnosť a existenciu ostatných

-
- 1 Pojem Rule of Law sa väčšinou neoznačuje ako princíp, no niektorí autori, ako je uvedené napr. v Správe Benátskej komisie uvedenej nižšie v časti venovanej Rule of Law v medzinárodnom práve, považujú Rule of Law za princíp, nie len za pojem. Autor v rámci svojho výskumu zvolil anglickú verziu pojmu, ktorému v podmienkach Slovenskej republiky zodpovedá pojem právny štát, ktorý je udomácnený aj v podmienkach Slovenskej republiky.
 - 2 Bližšie pozri kap. Princíp Rule of Law vo vnútroštátnom práve.

norium právneho poriadku, v snahe aplikovať tieto myšlienky v podmienkach medzinárodného práva.

Nevyhnutným predpokladom týchto úvah je však objasnenie samotného pojmu Rule of Law. Preto sa úvodné kapitoly venujú Rule of Law vo vnútroštátnom práve, kde došlo k prvotnému rozvoju myšlienok o charaktere a postavení Rule of Law. Práca prináša niekoľko názorov na pojem Rule of Law, ako aj slovných, či obsahových obmien tohto pojmu v závislosti od právneho poriadku, v ktorom sa pojem rozvíjal, a to so zameraním na hľadanie spoločného prieniku týchto variácií Rule of Law, ktorý by tvoril jednotiaci prvok, reps. jadro tohto pojmu. Časť práce sa venuje aj funkciám a koncepciám Rule of Law v nadväznosti na regionálne delenie právnych systémov Európy na anglo-americkú koncepciu Rule of Law a kontinentálnu koncepciu Rechtsstaat. Keďže ostatné koncepcie vychádzajú buď z Rule of Law alebo Rechtsstaat, venuje sa im len okrajovo. Neobchádza však ani koncepcie Rule of Law podľa obsahu, materiálnu a formálnu koncepciu, v ktorých sa odrážajú myšlienky o obsahu a definícií tohto pojmu.

Následne sú predmetom skúmania odlišnosti vnútroštátneho a medzinárodného práva, pretože vo veľkej miere ovplyvňujú odlišné nazeranie na Rule of Law v podmienkach vnútroštátneho práva a v podmienkach medzinárodného práva. Pojem Rule of Law ani v medzinárodnom práve nie je pojmom ustáleným. Dôvodom však nie je len uhol pohľadu, ktorým hľadáme na Rule of Law, či úlohy a ciele, ktoré má zabezpečiť Rule of Law na medzinárodnej úrovni, ale sú ním najmä odlišné vlastnosti právnych poriadkov na úrovni vnútroštátneho a medzinárodného práva. Preto je potrebné objasniť i vzťah týchto dvoch právnych systémov, ktorý v nemalej miere ovplyvňuje presadzovanie Rule of Law, ako aj odlišnosti medzinárodného práva, ktoré majú vplyv na princípy Rule of Law v medzinárodnom práve.

V časti venovanej Rule of Law na medzinárodnej úrovni je potrebné vysporiadať sa s niekoľkými pojmovými variáciami, ktoré sa v súvislosti s Rule of Law na úrovni medzinárodného práva používajú. Následne sú prezentované úvahy o postavení Rule of Law ako hodnoty stojacej nad vnútroštátnym právom a medzinárodným právom.

Po objasnení myšlienok o Rule of Law ako hodnote sa práca venuje jeho odlišnostiam a úlohám v rámci medzinárodného

práva. Cieľom je poukázať na niekoľko charakteristických vlastností medzinárodného práva, ktoré vplyvajú na medzinárodné Rule of Law, ako je normativita, postavenie subjektov, režim zodpovednosti a v neposlednom rade súdne vymáhanie medzinárodnej normativity, ktoré má azda najväčší potenciál posilniť Rule of Law na medzinárodnej úrovni. Poukázaním na činnosť súdneho systému Európskej únie, najmä na možnosti prieskumu rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN, sa prejavuje snaha o dokázanie možnosti posilnenia Rule of Law na medzinárodnej úrovni prostredníctvom súdneho systému Európskej únie, teda regionálneho súdneho systému.

Porovnanie princípov Rule of Law vo vnútroštátnom práve s podmienkami ovplyvňujúcimi tieto princípy na úrovni medzinárodného práva má za cieľ vysporiadať sa s tézou o odlišnom fungovaní Rule of Law na úrovni vnútroštátneho a medzinárodného práva.

Každá organizácia alebo orgán, ktorý sa problematikou Rule of Law zaoberá, sa snaží o vytvorenie vlastnej definície Rule of Law, ktorá by vyhovovala podmienkam jeho činnosti. Výnimkou nie je ani Organizácia Spojených národov, ktorá prináša vlastnú definíciu Rule of Law. Jej činnosť, ako i činnosť regionálnych organizácií, môže byť ukážkou toho, ako Rule of Law vplýva na medzinárodné organizácie, ako i na to, ako a v koľkých oblastiach je možné pracovať v oblasti Rule of Law, a tak ho posilňovať na úrovni vnútroštátneho i medzinárodného práva.

Osobitnou kapitolou uzatvárajúcou monografiu je vzťah jednotlivca a Rule of Law, v rámci ktorej je prezentovaná idea o ľudských právach ako základe Rule of Law, čo posilňuje tvrdenie, že efektívna súdna ochrana ľudských práv je základom Rule of Law na vnútroštátnej i medzinárodnej úrovni.

Na koniec je potrebné podotknúť, že práca sa nezaobera Rule of Law na úrovni európskeho práva. Nie je to však preto, že by práca Európskej únie nebola pre Rule of Law dôležitá. Práve naopak, európske právo zohráva veľmi významnú úlohu v oblasti Rule of Law, pričom ho posilňuje nie len na európskej úrovni, ale aj na úrovni medzinárodného a vnútroštátneho práva.³ Dôkazom toho je výsek

³ Z najnovších postrehov pozri napr.: BOGDANDY von, A., IOANNIDIS, M.: Systemic Deficiency in the Rule of Law: What it is, What has been done, What can be done. In: *Common Market Law Review*, 51, 2014,

skúmania úlohy súdneho systému Európskej únie v oblasti súdneho prieskumu medzinárodnej normativity v rámci konania o zrušenie aktov Európskej únie realizujúcich rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN. Pre ilustráciu tejto úlohy slúži niekoľko najdôležitejších rozhodnutí Súdneho dvora Európskej únie.

Záverom je potrebné uviesť, že táto publikácia nie je vyčerpávajúcim zdrojom poznania Rule of Law na vnútroštátnej a medzinárodnej úrovni. Má slúžiť ako podklad pre rozvírenie diskusie v tejto oblasti a opätovné prehodnotenie myšlienok o Rule of Law, ku ktorému dochádza najčastejšie v prípadoch zmeny vlády či štátneho zriadenia.

s. 59- 96; EÚ podniká kroky na ochranu zásad právneho štátu. [online] Dostupné na: <<http://www.najpravo.sk/clanky/eu-podnika-kroky-na-ochranu-zasad-pravneho-statu.html>>

1. RULE OF LAW VO VNÚTROŠTÁTNOM PRÁVE

Pojem Rule of Law (panstvo práva, vláda práva)⁴ alebo, v podmienkach Slovenskej republiky používaný ako jeho ekvivalent, princíp právneho štátu, je princíp dlhodobo známy, aplikovateľný a rozoberaný najmä vo vzťahu k vnútroštátnemu právu. V právnej teórii nie je celkom zjednotená prax používania pojmu Rule of Law, pretože je niekedy označované ako princíp,⁵ niekedy ako koncepcia⁶ a inokedy ako všetko zahŕňajúce dobro.⁷ Lord Bingham, venujúci sa Rule of Law v podmienkach angloamerického práva, klasifikuje na základe čl. 1 Constitutional Reform Act 2005⁸ Rule of Law ako existujúci ústavný princíp, ktorý ďalej delí na osem pod-pravidiel.⁹ V skratke by sme však mohli

⁴ Autor v rámci svojho výskumu zvolil anglickú verziu pojmu, ktorému v podmienkach Slovenskej republiky zodpovedá pojem právny štát. Rovnako je však výraz „Rule of Law“ ako ekvivalent právneho štátu udomácnený aj v podmienkach Slovenskej republiky.

⁵ Bližšie pozri napr. rozhodnutia Ústavného súdu SR (I.ÚS 2/99, PL. ÚS 29/05) alebo prácu Benátskej komisie v oblasti Rule of Law (EHM, F.: *Administrative discretion and the Rule of Law: Report „The Rule of Law: concept, guiding principles and framework“* (CDL-UDT (2010)022). [online] Dostupné na:

<[http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT\(2010\)022-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT(2010)022-e.pdf)>

⁶ BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: *Základy štátovedy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2004, s. 142 a nasl.

⁷ Pozri napr.: TAMANAHA, B. Z.: *The History and Elements of the Rule of Law*. Dostupné na:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2012845>

⁸ Akt ústavnej reformy vydaný parlamentom Spojeného kráľovstva, ktorý posilnil postavenie Najvyššieho súdu Spojeného kráľovstva. Bližšie pozri: *Constitutional Reform Act 2005*. [online] Dostupné na: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/4/contents>>

⁹ Binghamových osem pod-pravidiel Rule of Law: 1. zákon musí byť verejný, a tak ako je to len možné, zrozumiteľný, jasný a predvídateľný; 2. otázky právneho nároku a zodpovednosti majú byť riešené aplikáciou práva a nie na základe ľubovôle; 3. zákon by mal byť aplikovaný rovnako na všetkých, s výnimkou, ak objektívne rozdiely ospravedlňujú rozlišovanie; 4. zákon musí poskytovať adekvátnu ochranu ľudským právam; 5. musia byť poskytnuté prostriedky na riešenie bona fide občianskoprávných sporov, bez prílišných nákladov a nadmerných prietahov, ktoré strany samé nie sú

povedať, že základom Rule of Law je viazanosť každého, teda nie len jednotlivca, ale aj štátnych orgánov, právom.

Rule of Law je teda pojem, ktorý odráža koncepciu právneho štátu. Využíva sa ako synonymum pre ústavnú alebo zákonnú vládu,¹⁰ či panstvo práva alebo vládu zákona. Už Aristoteles vyzýva, aby sme nenechali vládnuť človeka, ale zákon, pretože človek vládne vo svoj prospech a stáva sa tyranom.¹¹ Platón svoje myšlienky smerujúce k právnemu štátu prejavuje v rámci úvahy o štáte, v ktorom je samotný zákon neobmedzeným pánom nad vládcami a vládcovia sú iba poslušnými poddanými v službách zákona.¹²

Vznik a vývoj Rule of Law súvisí s buržoáznymi revolúciami a budovaním demokratického konštitucionalizmu. Už v roku 1608, anglický právnik Sir Eduard Cook v spore s anglickým kráľom obhajoval svoj názor, že právo chráni kráľ a nie kráľ právo, teda v spoločnosti má vládnuť právo a nie ľudia. V ústavnej podobe však až anglická Listina práv (Bill of Rights 1689)¹³ znamená prelomenie dovtedy platného princípu Princeps legis solutus (panovník je neviazaný zákonom) obsiahnutého v Ulpianových Digestách,¹⁴ ktorý umožňoval ľubovôľu panovníka, jeho postavenie nad zákon. Listina práv teda určila zákonné medze právomoci panovníka.¹⁵

Rozvoj myšlienok ohľadom právneho štátu ovplyvnil tak vývoj v anglo-americkom, ako aj v kontinentálnom práve. Pojem Rule of

schopné riešiť; 6. ministri a verejný úradníci na všetkých úrovniach musia vykonávať právomoci im zverené rozumne, v dobrej viere, za tým účelom, za akým im boli zverené, a bez prekročenia hraníc týchto právomocí; 7. súdne a iné rozhodcovské konania musia byť spravodlivé a nezávislé; 8. štát musí dodržiavať medzinárodné záväzky. BINGHAM, T.: *The Rule of Law*. [online] Dostupné na: <<http://www.cpl.law.cam.ac.uk/Media/THE%20RULE%20OF%20LAW%202006.pdf>

¹⁰ BRÖSTL, A.: *Právny štát*. Košice: Medes s.r.o., 1995, s. 11.

¹¹ ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. Praha: Rezek, 2009.

¹² Bližšie pozri napr.: PLATÓN: *Ústava*. In: Špaňár, J: Edícia Filozofické odkazy. Bratislava: Pravda, tlačový kombinát KSS, 1980.

¹³ *Bill of Rights*. [online] Dostupné na: <http://www.archives.gov/exhibits/c_harters/bill_of_rights.html

¹⁴ MOMMSEN, T. (Ed.): *The Digest of Justinian*, vol. I. - IV. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1985.

¹⁵ OTTOVÁ, E.: *Teória práva*, 3.vydanie. Šamorín: Heuréka, 2010, s. 70.

Law pochádza práve z anglo-amerického právneho systému, kde sa rozvíjal v rámci prebiehajúceho boja medzi panovníkom a parlamentom, v rámci tvorby myšlienok o del'be moci a o práve na spravodlivý proces. V kontinentálnom práve je vývoj myšlienok právneho štátu spojený s vývojom v Nemecku, kde sa používa pojem Rechtsstaat (právny štát), rozvíjaný napríklad Kantom¹⁶ vo forme štátu založenom na zákone alebo ústavného štátu. Vznikal ako protiklad policajného štátu, pričom táto koncepcia právneho štátu ovplyvnila i vývoj v podmienkach Slovenskej republiky.¹⁷ Podľa Kanta je jednotiacim prvkom ľudí v štáte spoločný záujem všetkých byť v právnom stave. Štát je tak zjednotením slobodných bytostí pod panstvom práva, právnym spoločenstvom. Najvyšší princíp je súlad slobody jednotlivcov na základe všeobecných zákonov. Nutným ideovým východiskom života v štáte je spoločenská zmluva. Na jej základe chápe zákonnú slobodu zabezpečenú právnym štátom ako právo štátnych občanov nemusieť dodržiavať žiadny iný zákon ako ten, na ktorý dali svoj súhlas.¹⁸ Kant vypracoval základy právneho štátu už pred Veľkou francúzskou revolúciou, pričom vo svojich úvahách o práve vychádzal z dualizmu práva pozitívneho a prirodzeného. Pozitívne právo považoval za historické a zmenám podliehajúce právo, ktoré vyplýva z vôle zákonodarcu. Prirodzené právo je apriórne a nepodlieha zmenám. Preto je potrebné právo pozitívne uviesť do súladu s právom prirodzeným. Spoločenská zmluva je zdrojom práva, ktorý konštituuje štát ako garanta slobody, základného prirodzeného práva každého.¹⁹

V posledných rokoch sa aj v kontinentálnej Európe menej používa slovné spojenie právny štát (v zmysle koncepcie Rechtsstaat) a vytláča ho panstvo práva (v zmysle Rule of Law). Podľa Bárányho²⁰ však ide o viac, než len o zmenu názvu, ktorá len odráža vzájomný prienik kontinentálnej a anglo-americkej právnej kultú-

¹⁶ Pozri napr.: BRÖSTL, A.: *Frontisterion*. Bratislava: Kalligram, spol. s r.o., 2009, s. 156 - 162.

¹⁷ Bližšie pozri: BRÖSTL, A.: *Právny štát*. Košice: Medes, s.r.o., 1995, s. 11 - 19.

¹⁸ OTTOVÁ, E.: *Teória práva*, 3.vydanie. Šamorín: Heuréka, 2010, s. 71.

¹⁹ HARVÁNEK, J. a kol.: *Právni teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 121.

²⁰ BÁRÁNY, E.: Viazanosť štátu vlastným právom. In: *Právny obzor*, 96, 2013, č. 6, s. 571.

ry s prevahou tej druhej. Poukazuje na vzrastajúcu úlohu precedensu ako skoro samostatného prameňa práva, k čomu prispievajú aj medzinárodné súdne orgány. Pre kontinentálny právny systém, ktorý považuje súdne rozhodnutia za pomocné pramene práva, je vzrastajúca úloha precedensov veľkou zmenou.

Podľa Diceyho predstavuje Rule of Law dve ideje, a to: každý bez ohľadu na svoje postavenie je podriadený obecnému právu zeme a podlieha príslušnosti riadnych súdov a súčasne, každý úradník, od predsedu vlády po policajta či vyberača daní, podlieha rovnakej zodpovednosti za každé konanie bez právneho základu ako každý občan.²¹

Na druhej strane, Rule of Law podľa Fullera,²² ktorý sa zaoberá vzťahom medzi pozitívnym a prirodzeným právom, stanovuje súbor požiadaviek, ktoré musí zákonodarca rešpektovať, ak chce vládnuť legálne a vyhnúť sa vydávaniu nemorálnych noriem vedúcich k deštrukcii spoločnosti. Jeho osem princípov legality zachytáva podstatu Rule of Law. Zákony by mali byť všeobecné, nie vyhlasované pre ad hoc prípady. Zákony by mali byť sprístupnené tým, ktorí ich majú dodržiavať, nemali by byť retroaktívne. Zákony by mali byť jasné, zrozumiteľné, nemali by si odporovať. Zákony by nemali žiadať nemožné. Zákony by nemali byť menené príliš často. Zákony by mali mať schopnosť dosiahnuť zhodu medzi vyhlásenými pravidlami a ich aplikovaním v praxi.²³

Gerloch spája myšlienky o Rule of Law, v našich právnych podmienkach právneho štátu, so zákonnosťou (legalitou, vládou zákona), teda takým spôsobom tvorby, interpretácie a aplikácie práva, kedy moc sama seba obmedzuje, stanovuje si pravidlá spôsobu svojej realizácie, ktoré zároveň vytvárajú limity, ktoré môže pre-

²¹ DICEY, A. V.: *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. London: Macmillan, 1889, s. 175 - 176. [online] Dostupné na: <<https://archive.org/details/introductiontos04dicegoog>

²² FULLER, L. L.: *Morálka práva*. Praha: Oikoymenh, 1998, s. 41 a nasl.

²³ Bližšie pozri napr.: MURPHY, C.: *Lon Fuller and the moral value of the Rule of Law*. [online] Dostupné na: <<http://faculty.las.illinois.edu/colleenm/Articles/Murphy-%20Fuller%20and%20the%20Rule%20of%20Law.pdf>; TOMOSZEK, M.: Využitelnost' pojmu rule of law pre výklad pojmu podstatné náležitosti demokratického právneho štátu. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2015, č.2, s. 71 - 80. [online] Dostupné na: <<http://www.law.muni.cz/dokumenty/31247>

kročiť. Zákonnosť sa v tomto zmysle stáva základnou metódou činnosti štátneho aparátu a všetky mimoprávne prostriedky musia byť v súlade s právom. Pre pozitivizmus, ktorý je právnym výrazom liberalizmu, je právo totožné so zákonom a na jeho základe, na jeho vykonanie a v jeho medziach vydanými podzákonnými právnymi predpismi. Právny štát sa tak stáva synonymom legality, štátu, v ktorom platia zákonom stanovené presné pravidlá pre činnosť štátnych orgánov, verejnoprávnych subjektov, ako aj súkromných právnických a fyzických osôb. Takýmto legalistickým chápaním právneho štátu však otriasla vlna fašizmu, nacizmu a stalinizmu, pre ktoré bol spoločný odpor k prirodzenoprávnomu hodnotovému základu právneho štátu. Zákon sa v týchto režimoch stáva sluhom štátnej moci a neguje základné ľudské práva. Dochádza k napätiu medzi účelnosťou, ktorá sa nezmesť do vlastných zákonov, a legalitou, ktorá sa neopiera o demokratický charakter tvorby práva.²⁴

Koncepcia právneho štátu sa spája aj s myšlienkami viazanosti štátu právom. Napr. Stahl²⁵ uvádza, že „štát má byť právnym štátom... štát má cesty a hranice svojho pôsobenia, ako aj slobodné sféry svojich občanov, presne určiť a nezlomne zabezpečiť pomocou práva. Bárány k tomu pridáva aj slová Jellineka,²⁶ ktorý vo Všeobecnej štátovede uvádza, že všetko právo sa stáva právom iba tak, že zaväzuje nielen poddaného, ale i štátnu moc. Nadväzuje tak na slová Maurusa: štát „káže v zákone, aby i osoby, ktoré mu slúžia ako orgány, zriadili svoju orgánovú vôľu podľa zákona, nakoľko však orgánová vôľa je vôľou štátnou, tak štát zaväzujúc svoje orgány zaväzuje i sám seba.“²⁷

²⁴ GERLOCH, A.: *Teorie práva*. 5.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 192, 193.

²⁵ STAHL, J. F.: *Die Philosophie des Rechts*. 2. Bd. Rechts und Staatstheorie auf der Grundlage christlicher Weltanschauung. 6. Aufl., Nachdruck der 5. Aufl., s. 137 a nasl. Citované podľa: BÁRÁNY, E.: *Viazanosť štátu vlastným právom*. In: *Právny obzor*, 96, 2013, č. 6, s. 568.

²⁶ JELLINEK, G.: *Všeobecná štátoveda*. Praha: Jan Leichter, 1906, s. 505.

²⁷ MAURUS, H.: *Der moderne Verfassungsstaat als Rechtsstaat*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1878, Nechdruck der Verlagses Ferdinand Keip, 1970, s. 59. Citované podľa: BÁRÁNY, E.: *Viazanosť štátu vlastným právom*. In: *Právny obzor*, 96, 2013, č. 6, s. 568.

Vo vzťahu k používaniu pojmu Rule of Law v zmysle právneho štátu v právnej teórii postkomunistických štátov upozorňuje Bröstl²⁸ na jeden z jeho aspektov, a to tézu vyslovenú Kelsenom v rámci jeho normatívnej teórie, teda že každý štát musí byť *ex definitione* právnym štátom. Tento záver sa zakladá na myšlienke, že štát samotný nemôže byť podrobený skutočnému právnemu obmedzeniu alebo kritike v pojmoch právnych hodnôt, pretože je výtvorom práva. Je to niečo celkom iné ako napr. vulgárno-pozitivistické stotožňovanie právneho štátu so štátom, ktorý má zákony. K takémuto chápaniu totiž smeroval neskoro komunistický ideologický výklad podstaty totalitného štátu tesne pred jeho pádom, kedy sa revolučné požiadavky týkali predovšetkým právnej formy zaisťujúcej individuálnu slobodu. Do platnosti mal vstúpiť už nie princíp moci, ale princíp práva.²⁹ Bröstl tak konštatuje, že každý štát v kelsenovskom zmysle je nevyhnutne právnym štátom, ale prinútiť každý štát správať sa ako právny štát je rovnako zrozumiteľne pojmovým cieľom, ako je to politicky želateľné.

Pojmu právneho štátu zodpovedá okrem nemeckého výrazu Rechtsstaat i pojem „Government under Law“, či v širšom slova zmysle „due process of law“ v Spojených štátoch amerických, „The Rule of Law“ vo Veľkej Británii, „stato di diritto“ v Taliansku, či „estado de derecho“ v Španielsku, „Règne de la Loi“ alebo „Règne du Droit“ či „État de Droit“³⁰ vo Francúzsku, alebo „Pravovoe gosudarstvo“ v Rusku.³¹ Právny štát predpokladá existenciu právnych pravidiel, ktorými sa riadi spoločensko-politický život. Ich existencia a aplikácia však samé o sebe zárukou dobrého fungovania právneho štátu nie sú. Detailnú právnu reguláciu mali a majú aj totalitné režimy, ktoré však princípy právneho štátu spĺňajú len okrajovo, keď vôbec. No aj medzi štátmi, ktoré sa označujú ako právne, je možné nájsť hlboké rozdiely v inštitucionálnej stavbe právneho

²⁸ BRÖSTL, A. a kol.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 161.

²⁹ JENTSCH, H.-J.: Význam právního státu pro rozvoj demokratické společnosti. In: *Právní obzor*, 88, 1994, č. 9 - 10, s. 791.

³⁰ *The Rule of Law in France*. [online] Dostupné na: <<http://wikis.fu-berlin.de/display/SBprojectrol/France>>

³¹ *Pravovoe gosudarstvo: the Rule of Law in Russia*. [online]. Dostupné na: <<http://wikis.fu-berlin.de/display/SBprojectrol/Russia>>

poriadku, spôsobe aplikácie právnych predpisov, ako aj základných ústavných princípoch.³²

Tamanaha³³ prináša jednoduchú, ale základnú definíciu princípu Rule of Law. Princíp Rule of Law podľa neho znamená, že vládni úradníci a občania sú viazaní a riadia sa právom. Tento význam predstavuje minimálny obsah tohto princípu. Hoci však ide len o základnú definíciu, nepovažuje ju za prázdnu a nepostačujúcu. Vyplývajú z nej viaceré požiadavky a tvrdenia. Požaduje existenciu systému zákonov, kde zákon vo svojej podstate zahŕňa vopred stanovené pravidlá vytvorené pre všeobecné podmienky. Presné rozhodnutie alebo príkaz vytvorený pre konkrétnu príležitosť nie je pravidlom. Zákon musí byť všeobecne známy a pochopený. Pre ľudí nemôže byť naplnenie požiadaviek stanovených zákonom nemožné. Zákony musia byť aplikované rovnako na každého v súlade s ich podmienkami. Ak sú porušené pravidlá práva, musí existovať mechanizmus alebo inštitúcie, ktoré ich vynútiť. Tieto požiadavky definície Rule of Law musia byť podľa Tamanahu splnené, lebo inak nie je naplnené ani Rule of Law. V tejto jeho základnej definícii však nenachádzame zmienku o ľudských právach. No aj napriek tomu z nej môžeme vyvodit' práva súvisiace s právom na súdnu ochranu, na spravodlivý proces či rovnosť pred zákonom.

1.1. Pojmové variácie Rule of Law

Hoci sme vyššie uviedli pojmy zodpovedajúce Rule of Law v rôznych krajinách, pojmu Rule of Law je ťažké priradiť presne obsahovo zodpovedajúci ekvivalent v niektorom z európskych jazykov, pretože zvyčajné preklady v sebe zahŕňajú odlišné skutočnosti v porovnaní s významom slova v anglickom jazyku. Je možné povedať, že každý pokus o preklad má svoje nedostatky a každý má tendenciu zamerať sa na odlišné znaky toho ktorého právneho systému. Nemožnosť doslovného prekladu odzrkadľuje skutočnosť, že nemôžeme obmedziť skúmanie pojmu Rule of Law

³² LAKATOŠ, M.: O dvoch základných stránkach právneho štátu. In: *Právny obzor*, Bratislava, 77, č. 3, 1994, s. 244 - 246.

³³ TAMANAHA, B. Z.: *The History and Elements of the Rule of Law* [online]. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2012845

len na jeden právny systém. Len v rámci európskej právnej kultúry, ktorá prešla odlišným historickým vývojom, sa rozvinuli tri odlišné koncepty, a to už spomínané Rule of Law v common law, a jeho kontinentálne odnože Rechtsstaat v Nemecku a Règne de la Loi vo Francúzsku. Práve oboznámenie sa s historickým vývojom týchto konceptov nám môže pomôcť k ich bližšiemu pochopeniu.³⁴ Britská tradícia Rule of Law a myšlienky Johna Lockeja ovplyvnili osvietenké myšlienky v podmienkach kontinentálnej Európy. Zrodil sa koncept Règne de la Loi a neskôr koncept Rechtsstaat. V rámci konceptu Règne de la Loi, ktorý sa objavil spolu s Francúzskou revolúciou, je ústava, prijatá Zhromaždením (*Assemblée nationale*), jediným platným prameňom legitimacy všetkej štátnej moci, v dôsledku čoho má ústava ústrednú pozíciu v právnom systéme reprezentujúcom základné myšlienky konceptu Règne de la Loi. Hoci sú ideologické základy konceptu Règne de la Loi a Rechtsstaat bezpochyby rovnaké a ovplyvnené Francúzskou revolúciou, koncept Rechtsstaat je výsledkom paralelného vývoja, ktorý spočíval v progresívnom obmedzení pôvodne neobmedzených právomocí nemeckých monarchií. Zatiaľ čo Règne de la Loi teda vzniklo ako revolučná alternatíva k starému režimu (*Ancien régime*) v rámci legitimizácie verejnej moci, Rechtsstaat predstavuje skôr prispôsobenie sa starých monarchií novému duchu obmedzenia moci.³⁵ Fernandez Esteban³⁶ prirovnáva Rule of Law ku Gallieho³⁷ „zásadne sporným konceptom“, ktorých spornosť je trvalá, teda nie sú riešiteľné žiadnym argumentom. Je to koncept, s ktorým je nevyhnutne spätý nekonečný spor o jeho správnom používaní.

Podľa Fallona takéto rozpory v chápaní Rule of Law nie sú prekvapujúce, pretože „Rule of Law je vo svojej podstate sporný pojem. Jeho skutočný význam závisí od vyriešenia sporných norma-

³⁴ FERNANDEZ ESTEBAN, M. L.: *The Rule of Law in the European Constitution*. London:Kluwer Law International Ltd. , 1999, s. 66.

³⁵ *Ibidem*, s. 75.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ GALLIE, W. B.: Essentially Contested Concepts. In: *Proceedings of the Aristotelian Society*, vol. 56, 1955 - 56, s. 169. Citované podľa FERNANDEZ ESTEBAN, M. L.: *The Rule of Law in the European Constitution*. London:Kluwer Law International Ltd., 1999, s. 67.

tívnych otázok, a preto sú nezhody aj očakávané.³⁸ Niektoré z rozporov by mohli byť vyriešené aspoň v kontexte vnútroštátnom, avšak aj v jeho rámci je možné nájsť rozpory vedúce k nejasnostiam pojmu.³⁹ Rachel Kleinfeld⁴⁰ potvrdzuje, že pojem Rule of Law znamená pre každého niečo iné. Rozlišuje medzi prostriedkami na dosiahnutie Rule of Law a cieľmi Rule of Law, pričom za charakteristický znak Rule of Law považuje najmä jeho cieľ. Rule of Law je podľa nej len fráza, ktorá je všeobecne používaná a zahŕňa najmenej päť odlišných cieľov: vládu viazanú zákonom, rovnosť pred zákonom, právo a poriadok, predvídateľné efektívne súdnictvo, neprítomnosť štátneho porušovania ľudských práv.⁴¹ Tamanaha zas uvádza, že existuje skoro toľko koncepcií Rule of Law, koľko je ľudí ho brániacich.⁴²

1.2. Funkcie Rule of Law

Podľa Bednera,⁴³ hoci existuje značná nezhoda v definícii Rule of Law, prakticky všetci sa zhodnú na dvoch funkciách Rule of Law.⁴⁴ Vychádzajúc z Tamanaha,⁴⁵ prvá z nich predstavuje obmedzenie svojvoľného a nespravodlivého použitia štátnej moci. Rule of Law je podľa neho koncept zastrešujúci celý rad právnych

³⁸ FALLON, R. H.: „The Rule of Law“ as a Concept in Constitutional Discourse. In: *Columbia Law Review*, vol. 97, 1/1997, s. 7.

³⁹ BEDNER, A.: An Elementary Approach to the Rule of Law. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, vol. II, 1/ 2010, s. 49.

⁴⁰ KLEINFELD BELTON, R.: Competing Definitions of the Rule of Law. In: CAROTHERS, T. (ed.): *Promoting the Rule of Law: In Search of Knowledge*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2006, s. 32.

⁴¹ TREBILCOCK, M. J., DANIELS, R. J.: *Rule of Law Reform and Development: Charting the Fragile Path of Progress*. Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., 2008, s. 13.

⁴² TAMANAHA, B.Z.: *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 3.

⁴³ BEDNER, A.: An Elementary Approach to the Rule of Law. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, vol. II, 1/ 2010, s. 50.

⁴⁴ Hoci je bezpochyby možné nájsť viac funkcií Rule of Law, všetky je možné nejakým spôsobom subsumovať pod tieto dve funkcie.

⁴⁵ TAMANAHA, B.Z.: *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 7 - 9, 18 - 19.

a inštitucionálnych nástrojov na ochranu občanov pred mocou štátu. Táto funkcia bola prvý krát pomenovaná Platónom a Aristotelom a neskôr „znovuobjavená“ a rozpracovaná náboženskými učencami, najmä Tomášom Akvinským, v období stredoveku. Jadrom myšlienky tejto funkcie je, že suverén (panovník) je viazaný právom. Druhá funkcia podľa slov Kleinfeld Beltonovej⁴⁶ predstavuje ochranu majetku a životov občanov pred porušením a útokmi zo strany spoluobčanov. Podľa Bednera je najmä táto druhá funkcia základom pre súčasné diskusie o Rule of Law a rozvoji, pretože je orientovaná na ochranu občana pred neoprávneným zásahom zo strany iného spoluobčana. Problematika Rule of Law sa totiž netýka len otázky, ako sa štát správa k svojim občanom, ale taktiež ako sa občania správajú k sebe navzájom. Na druhej strane uvádza, že aj tieto dve funkcie Rule of Law majú tendenciu viesť ku konfliktu. Hoci obmedzenie štátnej moci môže v skutočnosti zvýšiť jej účinnosť, štáty stále oponujú, že potrebujú viac „nespútananej energie“, ako je to v skutočnosti potrebné, s odôvodnením, že potrebujú chrániť občanov jedného pred druhým. Toto napätie medzi schopnosťou vládnuť (governability) a cieľom Rule of Law, v zmysle obmedziť moc, je jedným zo stále viditeľných problémov v debatách týkajúcich sa podpory a šírenia Rule of Law.⁴⁷

Podľa Chestermana je však neobyčajne široká teoretická podpora Rule of Law možná len vďaka odlišným názorom, čo tento pojem znamená v praxi.⁴⁸ Napriek tomu sa každý teoretik, či inštitúcia zaoberajúca sa Rule of Law, snaží sformulovať definíciu Rule of Law, ktorá by bola akceptovateľná naprieč rôznymi právnymi systémami.

Keďže základné rozdiely v ponímaní Rule of Law sa odvíjajú od dvoch právnych systémov, v nasledujúcom texte sa zameriame na dve hlavné, teda Rule of Law ako koncepciu rozvíjanú v anglo-americkom právnom systéme, a Rechtsstaat, ako koncepciu rozví-

⁴⁶ KLEINFELD BELTON, R.: *Competing Definitions of the Rule of Law*. [online] Dostupné na:

<http://carnegieendowment.org/files/CP55.Belton.FINAL.pdf>

⁴⁷ BEDNER, A.: An Elementary Approach to the Rule of Law. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, vol. II, 1/ 2010, s. 51 - 52.

⁴⁸ CHESTERMAN, S.: *An International Rule of Law?* [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1081738>

janú v kontinentálnom právnom systéme (ktorá má veľmi podobné črty s koncepciou francúzskej, španielskej, talianskej, slovenskej, a pod.).

1.3. Koncepcie Rule of Law

Hoci myšlienky a inštitúcie, ktoré sa stretli v koncepciách právneho štátu (v zmysle koncepcie Rechtsstaat) i panstva práva (v zmysle koncepcie Rule of Law), vznikli skôr ako slovné spojenia označujúce tieto koncepcie,⁴⁹ pochopenie koncepcií Rule of Law nám vo veľkej miere môže pomôcť k pochopeniu samotného pojmu Rule of Law.

Koncepcie Rule of Law môžeme rozlišovať podľa historického vývoja Rule of Law v rámci odlišných právnych systémov, na Rule of Law ako anglo-americkú koncepciu a Rechtsstaat ako kontinentálnu (nemeckú) koncepciu a podľa obsahu Rule of Law na materiálnu koncepciu a formálnu koncepciu.

1.3.1. Koncepcie Rule of Law podľa historického regionálneho vývoja právnych systémov

Pri skúmaní Rule of Law na základe historického vývoja právnych systémov, v ktorých bolo Rule of Law rozvíjané, musíme vziať do úvahy najmä dve koncepcie, anglo-americkú koncepciu Rule of Law rozvíjanú v právnom systéme common law a koncepciu Rechtsstaat rozvíjanú v kontinentálnom právnom systéme, na základe ktorej boli neskôr ďalej rozvíjané ostatné koncepcie kontinentálneho právneho systému, ako stato di diritto, État de Droit, či slovenský právny štát.

1.3.1.1. Anglo-americká Rule of Law

Rule of Law ako ideál angloamerickej právnej kultúry sa viaže na myšlienky vlády práva, práva a poriadku, ako protikladov anarchie a sváru. Ako protiklad vlády človeka (Rule of men), sa Rule of Law objavuje v myšlienkach Henryho de Bractona, ktorý hovorí

⁴⁹ BĀRĀNY, E.: Viazanosť štátu vlastným právom. In: *Právny obzor*, 96, 2013, č. 6, s. 567.

o podriadenosti kráľa, teda, že kráľ nemá byť podriadený človeku, ale Bohu a zákonom, právo z neho robí kráľa.⁵⁰

Samotný pojem Rule of Law sa objavuje v myšlienkach Diceyho, ktorý ho opísal ako vlastnosť politických inštitúcií v Anglicku chápanú dvoma rôznymi spôsobmi. V prvom rade sa chápe v zmysle, že žiadny človek sa nepotrestá alebo zákonne neutrpí na tele alebo majetku s výnimkou výrazného porušenia práva uznaného riadnym právnym spôsobom pred riadnymi súdmi krajiny. Druhý spôsob chápe Rule of Law ako skutočnosť, že každý človek, bez ohľadu na jeho postavenie alebo stav, je subjektom riadneho práva kráľovstva a podriadený právomoci riadnych súdov.⁵¹

Na rozdiel od kontinentálnej právnej úpravy právneho štátu, Rule of Law ako anglo-americká koncepcia je nositeľom významnej úlohy súdov a sudcovskej tvorby práva ako protipólu centralizácie a absolutizácie štátnej moci. Je vyjadrením nie len formálneho princípu, že každý zásah orgánov štátu do života občanov a spoločnosti sa môže realizovať len v súlade s právom (vláda práva), ale aj požiadaviek na demokratický spôsob vlády a určitý materiálny obsah práva. S jeho precedensmi ako prameňmi práva má bližšie k predstave vlády práva, ktoré je nad štátom a ktorým je viazaný. Precedensy, hoci sú výsledkom činnosti štátnych orgánov, vznikajú v procese individuálneho rozhodovania nezávislých súdov a nie ako všeobecne vyjadrená vôľa orgánov stelesňujúcich štátnu suverenitu. Od svojho vzniku je teda úzko spojená so zdôraznením úlohy nezávislého sudcu. Sloboda jednotlivca nebola založená na katalógu občianskych práv ako v kontinentálnom právnom systéme, ale vychádzala z princípu slobody jednotlivca, a právny štát sa stal prostriedkom obrany tejto slobody a nie prostriedkom jej vymáhania. Sudca nie len poskytuje ochranu právam, stanovuje povinnosti a ukladá právne sankcie, ale podieľa sa aj na tvorbe práva a preskúmava zákonnosť postupu právnych orgánov. Je to významný procesno-právny znak anglo-amerického právneho systému, ktorý našiel vyjadrenie v doktríne Due Process

⁵⁰ BRÖSTL, A. a kol.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 162.

⁵¹ DICEY, A. V.: *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. London: Macmillan, 1889, s. 175 - 176. [online] Dostupné na: <<https://archive.org/details/introductiontos04dicegoog>>

of Law, teda v doktríne práva na spravodlivý alebo riadny proces.⁵²

Aj podľa Bröstla sa pojem Rule of Law používa i v zmysle koncepcie spravodlivosti, teda ako pojem spríbuznený s pojmom Due Process of Law. Historické korene práva na riadny proces nachádzame už v čl. 39 Magny Charty, pričom pojmovo sa používa skôr označenie spravodlivý proces. Ústava Spojených štátov amerických ako súčasť common law vo svojom piatom dodatku⁵³ uvádza, že nikto nesmie byť pozbavený života, slobody alebo vlastníctva bez riadneho procesu. Je to základ ústavného práva, ktorý je zárukou nepoužívania štátnej moci proti jednotlivcovi inak ako podľa práva.⁵⁴ Podľa Harváňka, Due Process of Law nemôžeme chápať len ako povinné rešpektovanie procesnoprávnej stránky súdneho procesu, ale aj ako garanciu hmotného práva právnych subjektov spočívajúceho v ochrane slobody pred svojvoľným postupom štátnych orgánov.⁵⁵

Dyzenhaus stavia Rule of Law do centra debaty medzi pozitivistami a antipozitivistami o podstate práva. Podľa neho, ak existuje nejaké nevyhnutné prepojenie medzi právom a morálkou, tak ako tvrdia antipozitívisti, Rule of Law je v určitom rozsahu Rule of good law (pravidlo dobrého práva). Ak je Rule of Law jednoducho Rule of rules (pravidlo pravidiel), potvrdených ako platné v určitom právnom poriadku, tak ako to tvrdia pozitívisti, je pravidlo tých pravidiel, s ktorých obsahom sa zhoduje. Dworkinov koncept Rule of Law ako pravidiel liberálnych princípov je významným pokusom o uvoľnenie právnej teórie od pozitivizmu. Jej význam zdôvodňuje najmä skutočnosťou, že pozitívisti sa tak dostávajú do pozície, v ktorej sú nútení pripustiť, že Rule of Law nie je len Rule of rules, ale je aj Rule of principles. Ako uvádza Dworkin, princípy zohrávajú hlavnú úlohu v súdnom rozhodovaní o

⁵² HARVÁNEK, J. a kol.: *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 123.

⁵³ *Fifth Amendment – U.S. Constitution*. [online] Dostupné na: <<http://constitution.findlaw.com/amendment5/amendment.html>

⁵⁴ BRÖSTL, A. a kol.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 163.

⁵⁵ HARVÁNEK, J. a kol.: *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 124.

„hard cases“, prípadoch, v ktorých je dôvodná nezhoda o tom, čo právo (law) požaduje.⁵⁶

1.3.1.2. *Kontinentálny Rechtsstaat*

Rule of Law v skutočnosti nepredstavuje tú istú koncepciu ako Rechtsstaat alebo l'Etat de Droit alebo l'Estado de derecho, lo Stato di diritto a podobne. No všeobecná, hlavná idea „právne viazaného“ (law-bound) štátu sa vynára jasnejšie práve v inštitucionálnom modeli Rechtsstaat, ktorý rozvíja svoju identitu ako novú formu štátu, ktorá má nahradiť policajný štát, teda Polizeistaat. Ten bol oprávnený aplikovať akékoľvek diskrečné rozhodnutie o živote občana za účelom určenia jeho blaha. Na rozdiel od policajného štátu siahal Rechtsstaat na svoje subjekty len na základe práva a pravidiel.⁵⁷

Rechtsstaat vznikol v monarchistickom Nemecku, kde mal monarcha absolútnu moc veta vo vzťahu k nariadeniam, zákonom.⁵⁸ Podľa koncepcie Rechtsstaat, ktorú rozpracoval Stahl, mal tento nový štát konať podľa presných a pevných mechanizmov a vopred stanovených pravidiel, čím samo-obmedzoval svoju vlastnú moc na základe zákona. Súčasne dosiahol verejné alebo sociálne úlohy štátu bez toho, aby zasahoval do osobnej sféry. Po osvietenom absolutizme to teda vyzeralo na prechod od zákona sily (law of power) k sile zákona (power of the law).⁵⁹

Na základe myšlienok von Mohla, Rechtsstaat ako inštitucionálny a ideologický koncept štátu ostáva ako metafyzická osobnosť: je to ochotný subjekt, zachovávajúci svoju prednosť pred spoločnosťou. Rechtsstaat znamená, že právo je štruktúra štátu, nie jeho vonkajšie obmedzenie. Jeho hlasom sa stáva racionalita a prísna legalita správneho aktu, a jeho nadriadenosť nad obyčajnými občanmi mu

⁵⁶ DYZENHAUS, D.: The Rule of Law as the Rule of Liberal Principle. In: RIPSTEIN, A. (Ed.): *Ronald Dworkin*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 56 - 57.

⁵⁷ PALOMBELLA, G.: The Rule of Law as Institutional Ideal. In: *Comparative Sociology*, 9/2010, s. 13.

⁵⁸ FERNANDEZ ESTEBAN, M. L.: *The Rule of Law in the European Constitution*. London: Kluwer Law International Ltd., 1999, s. 84.

⁵⁹ PALOMBELLA, G.: The Rule of Law as Institutional Ideal. In: *Comparative Sociology*, 9/2010, s. 13,14.

bola udelená za súčasného uznania práv a nezávislosti jednotlivcom. Sloboda je dôsledkom a nie skutočným predpokladom práva. Moc tohto konzervatívneho aristokratického štátu chránila občianske slobody ako určitú službu ponúkanú štátom.⁶⁰

Idea Rechtsstaat v európskom ponímaní zahŕňa vo svojom inštitucionálnom usporiadaní deľbu moci, ako aj princíp legality, ktorý požaduje neexistenciu moci, ktorá by nebola vytvorená a potvrdená zákonom. Podľa definície Otta Mayera, je to štát, v ktorom je verejná, výkonná moc tvorená legislatívou a predstavuje produkt parlamentov. Prednosť legislatívy môže formálne zaručiť individuálne práva, ako ich aj podmieniť. Nezávislá úloha súdnictva je v ňom prísne dôveryhodná pre rešpektovanie legislatívnej vôle. Právo sa ukazuje ako autentický hlas štátu, ktorým vyjadruje svoju vlastnú vôľu: nie je to obmedzenie, ale skôr forma štátnej vôle.⁶¹

Dôležité postavenie legislatívy bolo tiež produktom procesu kodifikácie práva, ktorý bol započatý v kontinentálnej Európe v 18. storočí. Kodifikácia prekonala zvláštnosť, svojvôľu a neistotu súvisiacu s feudálnymi privilégiami v rámci nejednotného systému práva na území Európy, kde boli uplatňované navzájom si konkurujúce common law, rímske právo, prirodzené právo a obyčajové právo. Po úspešnom procese kodifikácie, teda okrem legislatívy, nebolo vyššej inštitúcie, žiadna kontrola nestála nad zákonom. Svojou jasnosťou a jednotnosťou postavila základ právnej istote. Žiadne právo alebo zákon sa nepovažuje za skutočné, ak nie je obsiahnuté v legislatíve. Bitka medzi právami a verejnou mocou môže byť „vyriešená“ jedine legislatívou.⁶²

Ideologické základy konceptu Rechtsstaat položil Immanuel Kant, keď definoval štát a právo a ich vzájomný vzťah. Jeho kategorický imperatív⁶³ poskytuje, rovnako ako Rule of Law, jedno pravidlo,

⁶⁰ *Ibidem*, s. 14, 15.

⁶¹ PALOMBELLA, G.: The Rule of Law as Institutional Ideal. In: *Comparative Sociology*, 9/2010, s. 13.

⁶² PALOMBELLA, G.: The Rule of Law as Institutional Ideal. In: *Comparative Sociology*, 9/2010, s. 14.

⁶³ Kantov kategorický imperatív je mravný zákon: „Konaj tak, aby maxima tvojej vôle vždy mohla byť zároveň princípom všeobecného zákonodarstva.“ KANT, I.: *Základy metafyziky mravu*. Preložil Ladislav Menzel. Praha: Svoboda, 1976, s. 62.

ktoré musia spĺňať pravidlá, aby boli spravodlivé, zdôrazňujúc nevyhnutnosť všeobecného a abstraktného charakteru všetkých pravidiel.⁶⁴

V procese vývoja koncepcie Rechtsstaat je možné odlíšiť štyri etapy. Prvou je liberálny Rechtsstaat spätý s osvietenstvom a teóriami prirodzeného práva, druhou je formálny koncept Rechtsstaat rozpracovaný neskorou školou nemeckého konštitucionalizmu počas posledných desaťročí 19. storočia. Tretia etapa sa vyznačuje materiálnym konceptom Rechtsstaat, prijatým skorou nemeckou školou konštitucionalizmu počas prvej polovice 19. storočia a štvrtou je demokratický Rechtsstaat. Zaujímavou je klasická definícia Rechtsstaat, ktorú ponúkol už vyššie spomínaný Stahl: „štát má byť Rechtsstaat; má presne určiť a zabezpečiť cesty a obmedzenia pre svoje aktivity, rovnako ako sféry slobody svojich občanov spôsobom práva a nemá, priamo prostredníctvom štátu, zaistiť morálne ideí viac ako sa sluší v právnej sfére, teda nie viac ako základné obmedzenia. Rechtsstaat teda nie je štát, ktorý jednoducho riadi právny systém bez cieľa alebo plne chráni len práva jednotlivcov. Nepredstavuje cieľ a podstatu štátu, ale len spôsob ich realizácie.“⁶⁵ Formálny Rechtsstaat už viac nebol len stelesnením nového politického princípu. Stal sa formálnym znakom, ktorý zabezpečuje kontrolu politického rozhodovania o moci. Hlavnou úlohou Rechtsstaatu sa tak stal princíp legality výkonnej moci.⁶⁶ Formálny koncept Rechtsstaat trval až po Weimarskú éru. Zatiaľ čo myšlienka Rechtsstaatu pred I. sv. vojnou kládla dôraz na garancie slobody, po II sv. vojne sa rozvinula smerom ku garanciam rovnosti a realizácie demokracie. V rámci myšlienok demokratického Rechtsstaatu existovala základná spojitosť medzi materiálnym Rechtsstaat a demokratickým princípom prostredníctvom procesnej spravodlivosti a výkonu základných práv. Myšlienky o demokratickom Rechtsstaate sú založené na procesnom princípe legitimacy. Charakterizuje ho existencia aktívnej a nezávislej občianskej spoločnosti.⁶⁷ Gerloch v tomto období ho

⁶⁴ HAYEK, F. A.: *The Constitution of Liberty*. Chicago: University of Chicago Press, 1960, s. 197.

⁶⁵ FERNANDEZ ESTEBAN, M. L.: *The Rule of Law in the European Constitution*. London: Kluwer Law International Ltd., 1999, s. 82 - 84.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 84.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 86.

vorí o materiálnom poňatí právneho štátu, ktorý rozvíja systém záruk legitimacy v postupoch orgánov verejnej moci a dopĺňa ho ďalšími kritériami legitimacy. Medzi základné princípy (znaky) materiálneho poňatia právneho štátu zaraďuje viazanosť štátu právom, ľudské práva, deľbu moci a demokratický charakter štátu, v zmysle uplatňovania zvrchovanosti vôle ľudu. Podľa jeho názoru, štát, ktorý nie je demokratický, nie je právnym štátom.⁶⁸

V polovici 19. storočia rozpracovali myšlienky o Rechtsstaate, právnom štáte v kontinentálnej Európe, liberálne naladení nemeckí právnici Robert von Mohl, Friedrich J. Stahl, Rudolf von Gneist a pod. Základnou myšlienkou bola idea, že štátna moc a jej výkon musia byť dôsledne viazané právom (zásada legality) a že zasahovanie štátu do života jednotlivca sa môže uskutočňovať len v súlade s ústavou a zákonmi. Ich koncepcia kládla dôraz na zákonnosť moci ako protiklad k postupu feudálneho štátu v jeho absolutistickej podobe. Tento liberálny akcent však narazil na kritiku najmä vo Francúzsku, kde vývoj prebiehal skôr na báze centralizácie štátneho aparátu a náraste administratívy. Základným prameňom práva sa v kontinentálnom právnom štáte stal zákon, takže bol budovaný na suverenite zákona, zákona, ktorý bol prejavom vôle najvyššieho zákonodarného zboru voleného ľuďmi, a teda aj výrazom suverenity ľudu.⁶⁹

Po II. sv. vojne sa mnohé európske štáty stali ústavným štátom (constitutional state), v ktorom je základným princípom postavenie ústavy nad zákony a tento vplyv priniesol na kontinent novú koncepciu úlohy sudcov a všeobecných právnych princíпов. Došlo k vývoju od čistého Rechtsstaatu riadeného zákonmi smerom k typu štátu, ktorý zabezpečuje právnu ochranu (Rechtsschutzstaat).⁷⁰ Nemecký model Rechtsstaat po druhej sv. vojne ukončil prechod od liberalistického právneho štátu (formálneho) k materiálnemu právnomu štátu, čím táto koncepcia priblížila nemecké chápanie právneho štátu anglo-americkému modelu Rule

⁶⁸ GERLOCH, A.: *Teorie práva*. 5.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 198 - 199.

⁶⁹ HARVÁNEK, J. a kol.: *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 122.

⁷⁰ FERNANDEZ ESTEBAN, M. L.: *The Rule of Law in the European Constitution*. London: Kluwer Law International Ltd., 1999, s. 90.

of Law.⁷¹ Pre povojnové obdobie je taktiež charakteristický zvýšený dôraz na demokratický charakter štátu, dodržiavanie ľudských práv a prepracovanie mechanizmov na ich ochranu, a to nie len na úrovni vnútroštátneho práva, ale aj v rámci medzinárodnej spoločnosti.⁷² Teda práve od tohto obdobia môžeme stále viac vidieť snahy o zadefinovanie a posilnenie konceptu medzinárodného Rule of Law.

1.3.2. Konceptie Rule of Law podľa obsahu

Pri skúmaní významu, obsahu a postavenia Rule of Law v právnom poriadku sa stretávame okrem odlišného pojmového vymedzenia aj s rôznymi koncepciami, ktoré sa snažia podeliť jednotlivé myšlienky tohto vymedzenia do rôznych skupín, koncepcií, vyznačujúcich sa spoločnými znakmi Rule of Law. V literatúre tak môžeme nájsť dve skupiny koncepcií Rule of Law, a to formálnu (formal), Chestermanom⁷³ označovanú aj ako „thin“ koncepciu a materiálnu (substantial), označovanú aj ako „thick“ koncepcia Rule of Law.

Podľa Craiga sú koncepcie Rule of Law dôležité najmä z dôvodu určenia povahy špeciálnych právnych príkazov, ktoré môžu byť odvodené od Rule of Law. Formálne koncepcie Rule of Law riešia spôsob, akým bolo právo vyhlásené (či riadne poverenou osobou, riadne stanoveným spôsobom, a pod.), jasnosť normy (či bola dostatočne jasná, aby ňou mohol jednotlivec riadiť svoje správanie a aby umožnila osobe plánovať jej život) a časový rozmer prijatej normy (či bola retrospektívna alebo stanovená do budúcnosti). Formálne koncepcie Rule of Law sa nesnažia súdiť aktuálny koncept práva, nezaoberajú sa tým, či je právo vo svojom zmysle dobré alebo zlé, za predpokladu, že sú splnené formálne príkazy Rule of Law. Tí, ktorí sa vydajú materiálnou koncepciou Rule of Law sa podľa Craiga snažia ísť nad jeho rámec. Pripúšťajú, že Rule of Law má formálne atribúty, ktoré uvádzame vyššie, ale snažia sa posunúť doktrínu ďalej. Koncept sa používa ako základ tých práv, ktoré

⁷¹ BRÖSTL, A. et al.: *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 55 - 56.

⁷² GERLOCH, A.: *Teorie práva*. 5.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 193.

⁷³ CHESTERMAN, S.: *'I'll take Manhattan': The International Rule of Law and the United Nations Security Council*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1310458

sú potom použité na rozlišovanie medzi „dobrým“ právom, ktoré je v súlade s týmito právami, a „zlým“, ktoré nie je.⁷⁴

Pokiaľ ide o definovanie rozlišovania medzi formálnymi a materiálnymi koncepciami Rule of Law, základným bodom, v ktorom sa názory rozchádzajú je spôsob, ktorým určujeme právne normy. Ako uvádzame nižšie, Raz ako predstaviteľ formálnej koncepcie Rule of Law a Dworkin ako predstaviteľ materiálnej koncepcie Rule of Law, sa zhodujú na tom, že prijatie plne materiálnej koncepcie Rule of Law má za následok okradnutie konceptu o akúkoľvek funkciu, ktorá je nezávislá od teórie spravodlivosti, ktorá spĺňa takéto úvahy o práve. Ich základnou nezhodou je samotná podstata práva a úloha súdov pri rozhodovaní.⁷⁵

Rozlišovanie medzi formálnou a materiálnou koncepciou Rule of Law považuje Bárány⁷⁶ v súčasnosti za vžitú, pričom konštatuje, že formálna koncepcia sa týka princípu legality, teda hlavne, ale nie výlučne, viazanosti štátu jeho vlastným právom a materiálne charakteru práva, ktoré sa má dodržiavať, s ústrednou úlohou ľudských práv. Materiálne Rule of Law v zmysle právneho štátu zahŕňa a predpokladá formálny právny štát, bez ktorého nemôže existovať. Štát, ktorý nedodržiava prostredníctvom svojich orgánov právny poriadok, nech je akokoľvek kvalitný, nie je právnym štátom, lebo právny štát je charakteristikou štátu a nie právneho poriadku.

1.3.2.1. Formálna koncepcia Rule of Law

Slovami Raza, ak je Rule of Law pravidlom dobrého práva, tak potom vysvetliť jeho povahu znamená navrhnúť kompletnú sociálnu filozofiu. Nepotrebuje preskúmať Rule of Law len za účelom, aby sme objavili, že veriť mu znamená veriť, že dobro by malo zvíťaziť. Rule of Law je politickým ideálom, ktorý môže právnemu systému chýbať, alebo sa ním vyznačovať väčšou či menšou mierou. Je potrebné trvať na tom, že Rule of Law je len

⁷⁴ CRAIG, P.: Formal and Substantive Conceptions of the Rule of Law: An Analytical Framework. In: BELLAMY, R. (Ed.): *The Rule of Law and the Separation of Powers*. Dartmouth: ASHGATE, 2005, s. 95.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 115.

⁷⁶ BÁRÁNY, E.: Viazanosť štátu vlastným právom. In: *Právny obzor*, 96, 2013, č. 6, s. 572.

jednou z cností, podľa ktorej by mal byť hodnotený právny systém. Nemá byť zamieňaný s demokraciou, spravodlivosťou, rovnosťou, ľudskými právami alebo ľudskou dôstojnosťou.⁷⁷

Problémom je, že ak sa Rule of Law používa v zmysle, že nevyhnutne zahŕňa len „dobré zákony“, potom koncept prestáva mať akúkoľvek užitočnú nezávislú funkciu. Zapojiť otázky týkajúce sa významu spravodlivej spoločnosti, povahy práv, ktoré by v nej mali fungovať, či želaných hraníc výkonnej moci do rámca Rule of Law, by mohlo mať vplyv na okradnutie tohto konceptu o akúkoľvek funkciu nezávislú od takýchto politických teórií. Raz pripúšťa, že Rule of Law môže byť dosiahnuté aj režimami, ktorých zákony sú morálne nežiaduce, za predpokladu, že sú v súlade s formálnymi príkazmi, ktoré zahŕňa Rule of Law. Koncept Rule of Law nemôže znamenať len to, že konanie vlády je splnomocnené právom, pretože potom bude koncept naozaj tenký (thin). Týmto spôsobom každý zákon, ktorý prejde parlamentom bude považovaný za súladný s Rule of Law. To že, zákony by mali prejsť riadnym právnym postupom je však nevyhnutným aspektom formálnej koncepcie Rule of Law. Ani to však nestačí, pretože ďalším dôležitým aspektom Rule of Law je, že zákony vyhlásené zákonným postupom by mali byť schopné riadiť správanie sa človeka, aby mohol plánovať svoj život. Z tohto všeobecného príkazu Raz vyvodzuje množstvo špecifických atribútov, ktoré by zákony mali spĺňať nato, aby boli v súlade s Rule of Law. Pod týmto uhlom pohľadu je Rule of Law negatívnou hodnotou, pretože akýkoľvek má zákon obsah, musí byť otvorený, jasný, stabilný, všeobecný a aplikovaný nezávislým súdnictvom.⁷⁸

Princípy jeho formálnej koncepcie Rule of Law sa vzťahujú na podporu právnej istoty. Všetky sa viažu na myšlienku dať jednotlivcom možnosť plánovať ich život. Raz ich rozdeľuje do dvoch skupín. Prvá sa viaže na princípy, ktoré požadujú, aby právo bolo v súlade s normami, ktorých cieľom má byť efektívne riadenie činností jednotlivca. Teda, všetky zákony by mali byť tvorené do

⁷⁷ RAZ, J.: *The Rule of Law and Its Virtue*. In: RAZ, J.: *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*. Oxford: Clarendon Press, 1979, s. 196.

⁷⁸ CRAIG, P.: *Formal and Substantive Conceptions of the Rule of Law: An Analytical Framework*. In: BELLAMY, R. (Ed.): *The Rule of Law and the Separation of Powers*. Dartmouth: ASHGATE, 2005, s. 96 - 97.

budúcna, otvorené a jasné, mali by byť vždy relatívne stabilné, a tvorba zákonov by sa mala riadiť otvorenými, stálymi, jasnými a všeobecnými pravidlami. Druhú tvoria princípy, ktoré majú zaistiť, že právny mechanizmus na presadzovanie práva nebude zbavený jeho schopnosti viesť (guide) počas „pokriveného“ výkonu verejnej moci a mal by byť schopný dohliadať na dodržiavanie právneho štátu a poskytovať efektívne nápravy v prípade jeho deformácie. Preto musí byť garantovaná nezávislosť súdnictva, princípy prirodzenej spravodlivosti musia byť dodržiavané (otvorené a spravodlivé vypočúvanie, absencia predpojatosti a podobne), sudy by mali mať právomoc preskúmať výkon iných princíпов, mali by byť ľahko prístupné, a voľnej úvahe agentúr na predchádzanie trestnej činnosti by nemalo byť dovolené prekrúcať právo.⁷⁹

Predstavená formálna koncepcia Rule of Law, označovaná ako „thin“, sa obmedzuje len na niekoľko znakov spoločných pre väčšinu právnych systémov. Okrem Raza sa tejto koncepcii venuje okrem iných aj Rawls, ktorý uvádza, že koncepcia formálnej spravodlivosti, kontinuálna a nestranná správa verejných pravidiel sa stávajú Rule of Law, ak sa aplikujú v právnom systéme.⁸⁰ Rule of Law je pre neho princípom odrážajúcim skutočnosť, že rozumní ľudia potrebujú predvídateľný systém pre riadenie svojho správania sa a organizovanie svojho života spôsobom, ktorý minimalizuje neproduktívny konflikt s inými. Ak bude tento systém predvídateľný, ale brutálny, alebo predvídateľný, ale aj tak nespravodlivý, nie je to podstatné pre otázku, či takýto systém je alebo nie je správne nazývaný právnym systémom. Pre Rawlsa predstavuje Rule of Law len pravidlo systému racionálne zrozumiteľných pravidiel približujúcich nejaký inštrumentálny vzťah funkcií sociálnej spolupráce.⁸¹

⁷⁹ RAZ, J.: *The Rule of Law and Its Virtue*. In: RAZ, J.: *Authority of Law: Essays on Law and Morality*. Oxford: Clarendon Press, 1979, s. 219.

⁸⁰ RAWLS, J.: *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1999, s. 206.

⁸¹ TREBILCOCK, M. J., DANIELS, R. J.: *Rule of Law Reform and Development: Charting the Fragile Path of Progress*. Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., 2008, s. 20.

1.3.2.2. *Materiálna koncepcia Rule of Law*

Formálna koncepcia Rule of Law a snaha o udržanie právnych otázok mimo problematiky politickej teórie pri rozhodovaní o obsahu práva sa k sebe prirodzene podľa Graiga⁸² hodia. Hľadiť na Rule of Law len z formálneho hľadiska by prinieslo len obmedzený pohľad na Rule of Law. Potvrdzujú to aj myšlienky Dworkina,⁸³ ktorý rozlišuje medzi dvoma rozličnými koncepciami Rule of Law. Prvá, „Rule book“ koncepcia je v skutočnosti verziou formálnej koncepcie. Nehovorí nič o obsahu zákonov, ktoré existujú v právnom systéme, len trvá na tom, že vláda by nikdy nemala vykonávať svoju moc proti jednotlivcom, iba v súlade s pravidlami, ktoré boli stanovené vopred a sprístupnené všetkým. Dworkin uvádza, že zástancovia tejto koncepcie Rule of Law sa zaujímajú o obsah práva, ale hovoria, že je to záležitosť materiálnej spravodlivosti (matter of substantive justice), ktorá je nezávislým ideálom, v žiadnom zmysle nie časťou ideálu Rule of Law.⁸⁴ Druhú koncepciu nazýva „the rights conception“. Rozpracúva v nej myšlienky, že občania majú morálne práva a povinnosti navzájom, a politické práva vo vzťahu k štátu ako celku. Trvá na uznaní týchto morálnych a politických práv pozitívnym právom, takže by mali byť vymožiteľné na požiadanie individuálneho občana prostredníctvom súdov alebo inými súdnymi inštitúciami do takej miery, ako je to uskutočniteľné. Rule of Law na základe tejto koncepcie je ideálom pravidla presnej verejnej koncepcie individuálnych práv. Zástancovia koncepcie založenej na právach, resp. materiálnej koncepcie Rule of Law, berú ohľad na hodnoty obsiahnuté vo formálnej koncepcii Rule of Law z dvoch dôvodov. Po prvé, takéto hodnoty by mali významnú úlohu v každej serióznejšej teórii spravodlivosti (theory of justice) a po druhé, tieto hodnoty budú mať význam pri odpovedi na základnú otázku položenú obhajcom koncepcie Rule of Law založenej na právach, teda či žalobca má morálne právo odstať pred súdom to, čo žiada. Podľa Dworkina,

⁸² CRAIG, P.: Formal and Substantive Conceptions of the Rule of Law: An Analytical Framework. In: BELLAMY, R. (Ed.): *The Rule of Law and the Separation of Powers*. Dartmouth: ASHGATE, 2005, s. 105.

⁸³ DWORKIN, R.: *A Matter of Principle*. Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 11 - 12.

⁸⁴ *Ibidem*.

v demokracii majú ľudia morálne právo na vymożenie práva, ktoré zástupcovia legislatívy prijali, prostredníctvom súdu. Ak je jasné, čo im legislatíva udelila, potom je rovnako jasné, čo im bude uznané pred súdom ako morálne právo.⁸⁵ „The rights conception“ nerozlišuje, tak ako koncepcia „Rule book“, medzi Rule of Law a materiálnou spravodlivosťou, ale požaduje, aby pravidlá v „Rule book“, ako časť ideálu práva, uchopili a zaistili morálne práva.⁸⁶

V Dworkinovej teórii nie je miesto pre oddelený koncept Rule of Law. Z jeho hľadiska jednoducho Rule of Law zachytáva *teóriu práva a prisúdenia*. Vedie nás k zväženiu, čo je najlepšia teória spravodlivosti ako časť rozhodovania o právach ľudí v súčasnosti. Silná potreba zachovania rozlíšenia medzi právnymi pravidlami a kompletnejšou politickou filozofiou je odmietnutá samotnou teóriou. Z tohto dôvodu nikto nenájde prakticky žiadnu zmienku o fráze Rule of Law ako takej v jeho hlavnej práci o právnej teórii. Pokiaľ ide o hodnoty spojené s formálnou koncepciou Rule of Law, neboli by oddelene vymedzené ako obsah Rule of Law, ale jednoducho by boli umiestnené v rámci teórie práva a prisúdenia, ktorú zastáva. Z jeho pohľadu je Rule of Law nič viac alebo menej ako synonymum tejto teórie založenej na právach.⁸⁷

K materiálnej koncepcii, ako sme uviedli vyššie, je pripodobňovaná „thick“ koncepcia, ktorú preferuje aj Hayek, pričom podľa neho obsahuje univerzálne morálne princípy majúce už zo svojej podstaty liberálny charakter. Spája Rule of Law so slobodou, pričom uvádza, že bez ohľadu na formu, ktorú na seba vezme, bude predstavovať uznané obmedzenie legislatívnej moci obsahujúce uznanie neodňateľných práv jednotlivca, neporušiteľných práv človeka. Podľa Hayeka, ak dodržiavame právo, v zmysle všeobecných abstraktných pravidiel stanovených bez ohľadu na ich aplikáciu, nie sme subjektom vôle iného človeka, a teda sme slobodní. Pretože je pravidlo stanovené v nevedomosti konkrétneho prípadu a o

⁸⁵ DWORKIN, R.: *A Matter of Principle*. Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 16.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 11.

⁸⁷ CRAIG, P.: Formal and Substantive Conceptions of the Rule of Law: An Analytical Framework. In: BELLAMY, R. (Ed.): *The Rule of Law and the Separation of Powers*. Dartmouth: ASHGATE, 2005, s. 105 - 107.

donútení na ich presadenie nerozhoduje vôľa človeka, právo nie je svojvoľné.⁸⁸

1.4. Princípy Rule of Law vo vnútroštátnom práve

Ak hovoríme o Rule of Law a jeho princípoch, je možno dobré si uvedomiť, že korene modernej koncepcie tohto pojmu siahajú do histórie common law, v podmienkach ktorého pôsobili lord Ac-ton⁸⁹ či John Locke,⁹⁰ ktorí sa zaoberali myšlienkami o najvhodnejšej forme vlády. Už tradične sa s Rule of Law spájajú tri princípy, ktoré definoval Dicey.⁹¹ Hoci sú rozdielne, navzájom súvisia. Prvým je absolútna zvrchovanosť alebo prevládanie riadneho práva ako opak vplyvu ľubovôle. Tým sa vylučuje široká diskrečná autorita štátnych orgánov (výkonnej moci). Druhým je rovnosť pred zákonom alebo rovnaká podrobenosť všetkých právu štátu, ktoré uplatňujú riadne súdy. Do tretice je to ústavné právo,⁹² v ktorom ústava nie je prameňom základných práv, ale výsledkom práv jednotlivca, ako sú definované a uplatňované súdmi, teda ústava predstavuje riadne právo štátu. Problematika ľudských práv tak podľa Diceyho nepatrí medzi hlavné princípy Rule of Law. Dicey nahodnotil princíp legality, pretože ten podľa Bröstla neponúka dostatočnú ochranu. Dicey podľa neho nepredpokladal dominanciu parlamentu vo vzťahu k výkonnej moci a nepredvídal rýchly rozvoj výkonnej moci a jej významu.⁹³

⁸⁸ HAYEK, F.: *The Constitution of Liberty*. Chicago: Iniversity of Chicago Press, 1960, s. 153.

⁸⁹ Bližšie pozri napr.: HUTCHINSON, A., PETTER, A.: *Rights in Conflict: The Dilemma of Charter Legitimacy* [online]. Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1577659; WALDRON, J.: *Basic Equality*. [online]. Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1311816

⁹⁰ LOCKE, J.: *Druhé dojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992.

⁹¹ DICEY, A. V.: *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. London: Macmillan, 1889, s. 202. [online] Dostupné na: <<https://archive.org/details/introductiontos04dicegoog>

⁹² Chápané v rámci britského ústavného práva (súc si vedomí nedostatkov tohto označenia).

⁹³ BRÖSTL, A. a kol.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 162.

V snahách o definovanie podstatných princípov Rule of Law je vhodné pripomenúť, že ich určenie bezpodmienečne závisí od konkrétneho uhla pohľadu, resp. cieľa, ktorý má dosiahnuť.⁹⁴ Napríklad Bröstl⁹⁵ medzi princípy Rule of Law zaraďuje najmä: záruky základných práv a slobôd, legitimitu a legalitu, suverenitu ľudu, deľbu moci a systém vzájomných brzd a rovnováh, zvrchovanosť ústavy a zákona, a právnu istotu.

Názory na to, aké hlavné princípy má mať Rule of Law, sa rôznia už na úrovni vnútroštátneho práva.⁹⁶ Výpočet princípov Rule of Law nie je a ani nemôže byť taxatívny.⁹⁷ A to nie len kvôli názorovej odlišnosti jednotlivých autorov, ale aj kvôli rozvoju nových oblastí práva, ktoré môžu mať vplyv na samotnú hodnotu Rule of Law. Odlišný historický vývoj jednotlivých konceptov Rule of Law podľa Gerlocha⁹⁸ bráni prijatiu univerzálne prijateľnej koncepcie Rule of Law, no je možné odvodiť základné princípy, ktoré nazýva rysy Rule of Law, majúce špecifický sociálny obsah. Ďalej sú rozvíjané pod vplyvom historického vývoja konkrétneho štátu, pričom na tieto rysy obzvlášť vplýva právna kultúra, ktorá charakterizuje príslušný štát. Preto je potrebné vziať pri skúmaní Rule of Law a jeho rysov do úvahy aspoň rozdiely v európskej a anglo-americkej právnej kultúre. Ide najmä o rozdiely v chápaní prameňov práva a v postavení sudcov v procese tvorby, interpretácie a aplikácie práva. Na druhej strane, tak ako uvádza Raz,⁹⁹ aj nedemokratický právny systém, založený na popieraní ľudských práv, rozsiahlej chudobe, rasovej segregácii, sexuálnej nerovnosti a náboženskom prenasledovaní, môže v princípe lepšie spĺňať

⁹⁴ TREMBLAY, L. B.: *The Rule of Law, Justice and Interpretation*. Canada: McGill-Queen's University Press, 1997, s. 31.

⁹⁵ BRÖSTL, A.: *Právny štát*. Košice: Medes s.r.o., 1995, s. 16.

⁹⁶ Porovnaj napr. s: BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today* [online]. Dostupné na:

<<https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>>; CHESTERMAN, S.: *An International Rule of Law?* [online]. Dostupné na:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1081738>

⁹⁷ KANÁRIK, I.: Mimoprávne problémy právneho štátu. In: *Právny obzor*, Bratislava, 77, č. 3, 1994, s. 304.

⁹⁸ GERLOCH, A.: *Teorie práva*. 5.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 192.

⁹⁹ RAZ, J.: The Rule of Law and Its Virtue. In: *Law Quarterly Review*, č. 93, 1977, s. 196.

požiadavky Rule of Law ako ktorýkoľvek iný právny systém západných demokracií.

O niečo novší je prístup Bednera, ktorý formuluje niekoľko princípov Rule of Law, ktoré nazýva elementy, pričom ich zaraďuje do troch kategórií. Prvá kategória, procesné elementy, obsahuje: a) vládu na základe práva (rule by law), b) štátnu činnosť ako subjekt práva, c) formálnu legalitu (teda právo musí byť obsahovo jasné a určité, pre subjekty dostupné a predvídateľné, a všeobecné vo svojej aplikácii), d) demokraciu (súhlas určuje alebo ovplyvňuje obsah zákona a právnych úkonov). Druhá kategória, vecné elementy, obsahuje: a) podriadenosť všetkých právnych predpisov a ich interpretáciu základným princípom spravodlivosti, b) ochranu ľudských práv a slobôd, c) presadzovanie sociálnych ľudských práv a ochranu skupinových práv. Tretia kategória, ochranné inštitúcie (guardian institutions), obsahuje nezávislé súdnictvo a ostatné inštitúcie poverené ochranou všetkých elementov Rule of Law.¹⁰⁰

Rule of Law ako hodnota vo vnútroštátnom práve sa vyznačuje svojou stálou aktuálnosťou. Hoci sa vznik koncepcie Rule of Law spája s myšlienkami o štáte, ako aj o práve, ktoré nachádzame v dávnejšej minulosti, Rule of Law nachádzame aj v ústavách súčasných štátov. Rule of Law preto nemá len doktrinálny charakter, teda nie je rozvíjané len v súvislosti s teoretickými debatami, ale jeho význam nachádzame aj v samotnej praxi. Myšlienky Rule of Law sa vo vnútroštátnom práve premietli do znenia ústav mnohých štátov,¹⁰¹ nespočetných zákonov a súdnych rozhodnutí. Dôkazom sú okrem iného aj princípy, ktoré štát vyznačujúci sa Rule of Law musí naplňať a riadiť sa nimi. Ovplyvňujú denno-denný život štátnych orgánov, ako aj jednotlivcov. Štát založený na Rule of Law sám seba organizuje pomocou práva a jeho organizácia má právny základ, najmä s ohľadom na štruktúru štátnych orgánov, ich právomoci, ako aj pôsobnosť.¹⁰²

¹⁰⁰ BEDNER, A.: An Elementary Approach to the Rule of Law. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, vol. II, 1/ 2010, s. 55, 56 .

¹⁰¹ Príkladom je i Ústava Slovenskej republiky 460/1992 Zb.

¹⁰² BÁRÁNY, E.: Viazanosť štátu vlastným právom. In: *Právny obzor*, 96, 2013, č. 6, s. 577.

Snahy o zabezpečenie predvídateľnosti a právnej istoty, ako jedného z princípov právneho štátu, sa niekedy spájajú aj s prílišnou viazanosťou písaným právom. Tá však môže spôsobiť pravý opak, teda ak všetko bude upravené právnym predpisom, výsledkom bude neprehľadnosť, netransparentnosť, ľubovôľa a hlavne práva neistota. Príliš veľa právnych predpisov môže znamenať, že sa štát bude stále viac meniť v policajný, do všetkého zasahujúci štát.¹⁰³

Ako však upozorňuje Brörtl,¹⁰⁴ je nevyhnutné vystríhať sa omylu, že právny štát ako stav začne existovať nadobudnutím účinnosti ústavného textu. Zakotvením právneho štátu sa ľudské práva a slobody, ako aj demokracia nestávajú samozrejmosťou, ústava právneho štátu iba dáva možnosť bojovať za ľudské práva, či demokraciu, za uskutočnenie všetkých princípov, ktoré sa spájajú s fungujúcim právnym štátom, a vytvára právnu istotu slobodných občanov. Problémom sú v súčasnosti najmä štáty, ktoré si chcú zachovať aspoň zdanie právneho štátu v očiach verejnosti, preto len zriedka legitimizujú svoj útlak v prameňoch práva a ich neprávo spočíva v systematickom nerešpektovaní zákonov a ústavných princípov. Preto musí byť v štáte spoľahnutie nie len na zákonodarcov, ale najmä na sudcov.

¹⁰³ SCHULLER, W.: Úvahy nad právním státem. In: *Právny obzor*, 86, 1997, č. 9, s. 791.

¹⁰⁴ BRÖSTL, A.: K chápaniu práva v právnom štáte (Habilitačná prednáška). In: *Právny obzor*, 80, 1997, č. 5, s. 556, 559, 563.

2. VZŤAH VNÚTROŠTÁTNEHO A MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA A JEHO VPLYV NA RULE OF LAW (s ohľadom na európsky regionalizmus)

2.1. Odlíšnosti vnútroštátneho a medzinárodného práva a ich vplyv na Rule of Law

Odlíšnosti medzi medzinárodným a vnútroštátnym právom sú veľmi výrazné. Ako z nasledujúceho textu vyplýva, týkajú sa najmä oblasti subjektov, prameňov a sankčného režimu.¹⁰⁵ Vo vnútroštátnom práve má výlučnú moc suverénny štát, ktorý požíva výsostné práva. Suverenitu štátu je možné chápať ako vnútornú, v rámci štátu, kde suverénny štát nie je podrobený vôli iného štátu. Naproti tomu rozoznávame aj relatívnu suverenitu štátu, ktorú požíva ako hlavný subjekt medzinárodného práva, v rámci ktorého prenáša časť svojich právomocí na medzinárodné organizácie plniace úlohy politické, bezpečnostné, obchodnoprávne a pod. Na úrovni medzinárodného práva sa vzťahy medzi štátmi, s ohľadom na ciele stanovené v čl. 1 ods.2 Charty OSN, rozvíjajú v zásade v zmysle mierovej spolupráce, najmä v dôsledku následkov dvoch svetových vojen. Podľa Klučku,¹⁰⁶ predovšetkým osobitná povaha štátov ako základných subjektov medzinárodného práva, ako aj špecifiká ich vzťahov, sú hlavným dôvodom osobitostí medzinárodného práva v porovnaní s vnútroštátnymi právnymi poriadkami. Hoci istý rozsah subjektivity v medzinárodnom práve požívajú aj medzinárodné organizácie, jednotlivci, a iné subjekty, štáty zostávajú hlavným a pôvodným subjektom. Vzťahy medzi štátmi, založené na držbe a rešpektovaní ich suverenity a právnej rovnosti, znemožňujú vytvorenie centrálného legislatívneho orgánu, ako aj donucovacieho orgánu, ktoré by boli porovnateľné s rovnakými orgánmi na úrovni vnútroštátneho práva (parlamenty, súdne orgány s obligatórnou jurisdikciou, či policajné zbory). Zatiaľ čo vo vnútroštátnom práve sú normy, tak hmotné, ako aj procesné, prepracovanejšie a vyznačujú sa väčšou určitosťou, normy medzinárodného práva sú menej určité, najmä pokiaľ ide

¹⁰⁵ KLUČKA, J.: Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: *Právny obzor*, 95, 2012, č. 2, s. 125 - 136.

¹⁰⁶ KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné* (všeobecná a osobitná časť). Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2011, s. 54.

o obyčajové pravidlá. Štáty ako normotvorné subjekty v medzinárodnom práve prijímajú pravidlá, ktorými zaväzujú samé seba a zodpovedajú vôli (takmer) všetkých štátov alebo skupine štátov v prípade regionálneho pravidla.¹⁰⁷ Ich charakter ovplyvňuje aj dĺžka ich prijímania, pretože napríklad pre platnosť obyčajového pravidla sa vyžaduje jeho dlhodobé používanie a pre prijatie zmluvnej normy je potrebné prejsť viacerými stupňami jej tvorby počas medzinárodných konferencií alebo kodifikačného procesu normy, ktorá mala predtým obyčajovú podobu.

Pokiaľ ide o vzťahy subjektov medzinárodného a vnútroštátneho práva, vo vnútroštátnom práve funguje nadriadenosť zákonodarcu a podriadenosť subjektov práv a povinností vyplývajúcich z týchto práv. To má veľký dopad na sankčný mechanizmus v medzinárodnom práve, ktorého hlavné subjekty, štáty, sú v rovnocennom vzťahu (aspoň po právnej stránke) a na rozdiel od vnútroštátneho práva tu neexistuje centrálny donucovací mechanizmus. História medzinárodného práva potvrdzuje, že najsilnejšie štáty, reps. ich zoskupenia, mali rozhodujúci vplyv na tvorbu a obsah noriem medzinárodného práva. Postupne sa vyvinulo pravidlo rovnosti, na základe ktorého sú štáty, bez ohľadu na svoju veľkosť a silu, vo vzťahu k právam a záväzkom vyplývajúcim pre nich z medzinárodného práva, zásadne rovné.¹⁰⁸

Keďže sa v našej práci v nasledujúcich častiach zameriavame najmä na medzinárodné právo, v nasledujúcom texte sa aspoň v stručnosti venujeme najmä osobitostiam medzinárodného práva, ktoré majú vplyv na povahu medzinárodného Rule of Law.

2.1.1. Povaha medzinárodného práva a jeho vplyv na Rule of Law

Základný princíp suverenity vylučuje možnosť prijatia autoritatívneho medzinárodného rozhodnutia o tom, aký by mal byť vzťah vnútroštátneho práva k medzinárodnému. Medzinárodný právny poriadok je založený na dohode, nie na rozhodnutí. Pozostáva

¹⁰⁷ DAVID, V., SLADKÝ, P., ZBOŘIL, F.: *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008, s. 80 - 81.

¹⁰⁸ Bližšie k rovnosti štátov v medzinárodnom práve pozri: KLUČKA, J.: Rovnosť a rovnoprávnosť v európskom a medzinárodnom práve. In: *Právny obzor*, 89, 2006, č. 2. s. 123 - 138.

z pravidiel, ktoré sú všeobecne uznané ako záväzné pre členov medzinárodného spoločenstva.¹⁰⁹ Základný súhlas všetkých štátov sa prejavuje vo všeobecnej akceptácii existencie medzinárodného právneho poriadku. Všetky štáty uznávajú, že sú všeobecne podrobené a viazané jeho normami. Teda uznali, že sa musia správať v súlade s týmto poriadkom, a to aj pri uplatňovaní ich vnútroštátnej legislatívnej moci. Aj napriek tomu, v dôsledku princípu suverenity, medzinárodné právne normy nie sú priamo záväzné v rámci vnútroštátnych právnych poriadkov štátov.¹¹⁰

Medzinárodné právne normy môžu byť tvorené na základe všeobecného alebo špecifického súhlasu štátov, čo platí najmä pre medzinárodné zmluvné právo. Vo vzťahu k obyčajovému právu sú isté osobitosti. Nové štáty sú ním spravidla viazané momentom, kedy vstúpia do medzinárodnej právnej spoločnosti. Existujúce štáty môžu byť na základe určitých podmienok viazané novovzniknutými obyčajovými pravidlami, dokonca aj keď ich neuznali.¹¹¹ Preto, aby sa vyhlili ich záväznej sile, musia namietat' ich záväznosť natrvalo.¹¹²

Vývoj neobchádza ani medzinárodné právo a jeho základné princípy, ktoré sa musia prispôbiť zmenám v medzinárodnom práve. Ako uvádza Tunkin,¹¹³ koexistencia dvoch sociálnych systémov v dôsledku studenej vojny sa odrazila aj na princípoch medzinárodného práva. Niektoré princípy ustúpili do úzadia, niektoré sa posilnili a niektoré, ako napr. zákaz agresie, princíp pokojného riešenia sporov, princíp sebaurčenia národov, apod., vznikli.

¹⁰⁹ JOYNER, Ch. C.: *International Law in the 21st Century: Rules for Global Governance*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, s. 4.

¹¹⁰ STEIGER, H.: The Relationship of German National Law with Public International Law and with European Community. In: VANDAMME, T., REESTMAN, J.-H. (Eds.): *Ambiguity in the Rule of Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2001, s. 65, 66.

¹¹¹ *Ibidem*, s. 66.

¹¹² Continental shelf case (Federal Republic of Germany vs. The Kingdoms of the Netherlands and Denmark, Reports ICJ 1969, s. 4.

¹¹³ TUNKIN, G.I.: *Theory of International Law* (Translated, with an Introduction, by W.E. Butler). London: George Allen & Unwin Ltd, 1974, s. 49 - 86.

Tak ako plní úlohy vnútroštátne právo, aj medzinárodné právo zabezpečuje v spoločnosti niekoľko úloh. Podľa Hendersona¹¹⁴ je prvou úlohou zabezpečenie spolupráce medzi subjektmi medzinárodného práva, pretože medzinárodný život by bol nemožný bez pravidiel a akceptácie záväznosti medzinárodného práva. Bez pravidiel rozvoja a udržania pozitívnej interakcie by medzinárodné vzťahy predstavovali len súbor štátov koexistujúcich v priestore neustáleho strachu z bezpečnostnej hrozby. Ďalšou úlohou je určenie členstva v medzinárodnej spoločnosti suverénnych štátov na základe formálneho uznania za členov medzinárodného spoločenstva, v rámci ktorého požívajú určité práva a povinnosti. Tak môžu byť štáty zapájané do realizácie či už konkurenčných alebo spoločných záujmov prostredníctvom diplomacie alebo na pôde rôznych organizácií či medzinárodných konferencií. Treťou úlohou je regulácia konkurujúcich si záujmov rôznych subjektov tým, že medzinárodné právo poskytuje diplomatické a súdne možnosti riešenia sporov. Štáty sa v ich medzinárodných vzťahoch riadia prospechárskymi motívmi, pričom ich jednanie v medzinárodných vzťahoch im umožňuje uspokojiť tak národné záujmy, ako aj kolektívne potreby.¹¹⁵ Úloha medzinárodného práva spočíva aj poskytovaní prostriedkov pre presadenie vôle slabších krajín proti vôli veľmocí, a to v rámci medzinárodných konferencií a medzinárodných organizácií, kde sa ich sila meria hlasovaním (jeden štát, jeden hlas), a tak aj malé alebo stredné štáty môžu presadiť svoju vôľu. Významnú úlohu zohráva medzinárodné právo pri posilňovaní spravodlivosti, pri udržaní poriadku a poslednou, najzaujímavejšou a najambicióznejšou úlohou medzinárodného práva je podľa Hendersona zabezpečenie protiprávnosti vojny, z ktorej sa stala skutočnosť, pred ktorou sa OSN zaviazala chrániť budúce pokolenia.¹¹⁶

¹¹⁴ HENDERSON, C. W.: *Understanding International Law*. USA: Wiley-Blackwell, 2010, s. 6 - 9.

¹¹⁵ JOYNER, Ch. C.: *International Law in the 21st Century: Rules for Global Governance*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, s. 7.

¹¹⁶ HENDERSON, C. W.: *Understanding International Law*. USA: Wiley-Blackwell, 2010, s. 6 - 9.

2.1.2. Prínos medzinárodného práva pri posilnení Rule of Law

Podľa Ryngaerta, Nollkaempera a Kristjánsdóttirovej¹¹⁷ sa pokusy o posilnenie Rule of Law uplatňovaním medzinárodného práva často snažia o nahradenie „thin“ koncepcie Rule of Law, ktorá slúži meniacim sa orgánom, novšou, „thicker“ koncepciou, ktorá obráňuje práva jednotlivca a deľbu moci. Medzinárodné právo poskytuje jednotlivcovi právo na nápravu porušených ľudských práv, môže poskytnúť reparácie obetiam konfliktov, uložiť zodpovednosť nadriadených alebo zmierniť tresty a udeliť sociálne a ekonomické práva národom, ktoré boli zbavené práv, a pod. V čase vnútroštátnych zmien sú súdy schopné uplatňovať medzinárodné normy pri riešení sporov a zaistení zodpovednosti, a tak možno zmeniť chápanie v spoločnosti toho, čo je „právo“ a konfrontovať ho s jej chápaním základných hodnôt.

Medzinárodné právo, ako súbor noriem upravujúcich predovšetkým vzťahy medzi štátmi, upravuje tieto vzťahy bez ohľadu na zmeny foriem štátu. Teda ak štát prechádza rôznymi ústavnými zmenami v jeho vnútroštátnych dejinách, Nollkaemper a jeho spoluautori hovoria o „medzinárodnej ústavnej udalosti, keď je medzinárodné právo použité ako nástroj na vyplnenie medzery v Rule of Law na vnútroštátnej úrovni.“¹¹⁸ V rámci ústavných zmien, uľahčených udelením právomoci aplikovať medzinárodné právo vnútroštátnym súdom, hodnoty medzinárodného Rule of Law môžu byť prenesené z medzinárodnej úrovne na vnútroštátnu, a tak napomôcť pri stabilizácii právneho poriadku, udeľovaní ochrany ľudským právam a deľbe moci.¹¹⁹ Medzinárodné právo (a s ním aj Rule of Law na vnútroštátnej i medzinárodnej úrovni) je ovplyvnené vnútroštátnymi udalosťami, pretože jeho efektívnosť významne závisí od jeho vnútroštátnej implementácie. Ochota a možnosť vnútroštátnych súdov v rámci aplikácie medzinárodného práva môže byť obmedzená. Možnosť obmedzuje napríklad nedostatok plnej nezávislosti sudcov od vládnuceho režimu alebo

¹¹⁷ RYNGAERT, C., NOLLKAEMPER, A., KRISTJÁNSDÓTTIR, E. (Eds.): *International Law in Domestic Courts: Rule of Law Reform in Post-Conflict States*. Cambridge: Intersentia, 2012, s. 4.

¹¹⁸ *Ibidem*, s. 5.

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 4.

strach z narušenia stále neistej stability.¹²⁰ Práve kvôli takýmto dôvodom sa medzinárodná spoločnosť zaujíma o zmedzinárodňovanie vnútroštátnych súdov a zavádzanie ďalších podmienok smerujúcich k ochrane týchto súdov pred politickými tlakmi.¹²¹

Meniaca sa povaha medzinárodného práva zo súboru noriem aplikovateľných len na vzťahy medzi štátmi, či štátmi a medzinárodnými inštitúciami, na súbor noriem, ktorý môže rovnako riadiť vzťahy medzi štátmi a jednotlivcami v rámci ich jurisdikcie, sa musí nevyhnutne odraziť v meniacej sa úlohe vnútroštátnych inštitúcií vo vzťahu k medzinárodnému právu. Vnútroštátne súdy a sudcovia tak môžu zohrávať významnú úlohu pri presadzovaní (vynucovaní, uplatňovaní) pravidiel medzinárodného práva v dualistických štátoch. To znamená, že medzinárodné Rule of Law vyžaduje vnútroštátne uplatnenie tam, kde by medzinárodné právne normy mali limitovať možnosť štátu konať výlučne vnútroštátne, ako je tomu v prípade medzinárodného práva ľudských práv. Vnútroštátne uplatnenie pravidla medzinárodného práva posilňuje vnútroštátne Rule of Law, ako aj autonómiu medzinárodného práva.¹²²

Vďaka presadzovaniu medzinárodnej úpravy ľudských práv je možné uviesť, že najvyššie súdy vo viacerých dualistických štátoch sa zdajú byť pripravené na prispôsobenie ich koncepcii Rule of Law tak, aby zahŕňali princíp dodržiavania medzinárodných záväzkov štátov. Tam kde si súdy uvedomujú svoju úlohu pri dodržiavaní Rule of Law v situácii, keď iné mechanizmy Rule of Law, ako napr. parlamentný proces, v tejto úlohe zlyhávajú, prehodnotenie koncepcií Rule of Law môže pomôcť presadzovaniu medzinárodného Rule of Law.¹²³

¹²⁰ DYZENHAUS, D.: *Judicial Independence, Transitional Justice and the Rule of Law*. [online] Dostupné na:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1142914

¹²¹ RYNGAERT, C., NOLLKAEMPER, A., KRISTJÁNSDÓTTIR, E. (Eds.): *International Law in Domestic Courts: Rule of Law Reform in Post-Conflict States*. Cambridge: Intersentia, 2012, s. 5 - 6.

¹²² LONDRAS, F. de: Dualism, Domestic Courts, and the Rule of International Law. In: SELLERS, M., TOMASZEWSKI, T. (Eds.): *The Rule of Law in Comparative Perspective*. Heidelberg: Springer, 2010, s. 218.

¹²³ *Ibidem*, s. 236.

2.2. Vzťah vnútroštátneho práva a medzinárodného práva a jeho vplyv na Rule of Law

Rule of Law je na vnútroštátnej, ako i medzinárodnej úrovni, ovplyvňované o.i. aplikáciou noriem medzinárodného práva vnútroštátnymi orgánmi štátov, ktoré sa zaviazali k ich dodržiavaniu. Normy medzinárodného práva sa však aplikujú v závislosti od zadefinovania vzťahu toho ktorého vnútroštátneho práva k medzinárodnému právu. Obidva právne systémy sú zaujímavé z hľadiska ich vývoja, tvorby a aplikácie. Hoci každý z nich existuje a funguje samostatne, pri aplikácii noriem vnútroštátneho a medzinárodného práva sa nevyhneme vzájomnej interakcii. Príkladom môže byť oblasť ľudských práv, stále viac sa globalizujúcich obchodných vzťahov, či uplatňovanie zodpovednosti jednotlivca za vojnové zločiny a zločiny proti ľudskosti. Určenie vzťahu vnútroštátneho a medzinárodného právneho systému je potrebné z hľadiska odpovede na otázku, normy ktorého právneho systému je možné realizovať a využiť pri ochrane tých-ktorých záujmov subjektov vnútroštátneho práva.

Medzinárodné právo a jeho normy nadobúdajú v súčasnosti čoraz väčší význam, preto v ústavách rôznych štátov môžeme nachádzať ako ich súčasť aj úpravu vzťahu medzinárodného práva a vnútroštátneho práva, úpravu miesta a postavenia noriem a pravidiel medzinárodného práva vo vnútroštátnom poriadku, podmienky ich použitia a spôsoby riešenia prípadných rozporov medzi pravidlami medzinárodného práva a ústavou, ako aj iné otázky.¹²⁴

Vzťah vnútroštátneho a medzinárodného práva sa prejavuje napríklad aj v oblasti členstva štátu v medzinárodnej organizácii. Príkladom môže byť členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii (ďalej len „EÚ“). Keďže sa štáty pri vstupe do medzinárodných zoskupení vzdávajú časti svojej suverenity, dochádza k oslabeniu ich pozície v oblasti práva.¹²⁵ Na to, aby sa štáty stali súčasťou medzinárodného zoskupenia, jednotlivé štáty musia

¹²⁴ KLUČKA, J.: O ústavnej úprave vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva. In: *Justičná revue*, 51, 1999, č.4, s. 1.

¹²⁵ DOBROVIČOVÁ, G.: *Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2004, s. 21.

upraviť svoj právny poriadok podľa požiadaviek tej- ktorej organizácie. Úprava právneho poriadku v sebe zahŕňa nie len prístupenie k jednotlivým zmluvám, ale aj začlenenie určitých pravidiel do vnútroštátneho poriadku.

Potvrdenie a akceptáciu rastúceho významu medzinárodného práva v medzinárodných vzťahoch predstavuje i ústavná úprava jeho konkrétnych otázok. Práve ústavný text býva dôkazom rešpektovania jeho vzťahu k pravidlám medzinárodného práva obyčajového. Medzinárodné právo neobsahuje konkrétne pravidlo, podľa ktorého by si štáty mali upraviť vzťah medzinárodného a ich vnútroštátneho práva, preto túto otázku riešia štáty samostatne a slobodne v rámci svojej výlučnej právomoci.¹²⁶ Na tomto mieste je však potrebné zohľadniť i vzťah medzinárodného a vnútroštátneho práva z pohľadu medzinárodného práva. V zásade totiž panuje presvedčenie o prednosti pravidiel medzinárodného práva pred vnútroštátnym právom. Napr. článok 3 Návrhu článkov Komisie OSN pre medzinárodné právo o zodpovednosti štátov za medzinárodne protiprávne správanie¹²⁷ stanovuje, že bez ohľadu na ustanovenia vnútroštátnej právnej úpravy vzťahu k medzinárodnému právu, sa medzinárodná protiprávnosť konania štátov posudzuje podľa medzinárodného práva, a to aj v prípade, že podľa vnútroštátneho práva by bolo toto konanie posúdené ako zákonné.

Okrem tohto ustanovenia, prednosť medzinárodnoprávných záväzkov pred vnútroštátnym právom stanovuje čl. 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve,¹²⁸ na základe ktorého sa jeho zmluvná strana nemôže dovoliavať ustanovení svojho vnútroštátneho práva ako dôvodu pre neplnenie zmluvy. Z pohľadu vnútroštátneho práva, veda medzinárodného práva sformulovala na základe prístupu a riešení tejto problematiky jednotlivých štátov dve základné koncepcie vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva, teórie monizmu a dualizmu, o ktorých pojednávame nižšie.

¹²⁶ K tomu pozri: KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné* (všeobecná a osobitná časť). Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2011, s. 95.

¹²⁷ Príloha rezolúcie Valného zhromaždenia OSN č. 56/83 z 28. januára 2002.

¹²⁸ Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1988 Zb. o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve.

Slovenská republika, podobne ako Česká republika, má v úvodných ustanoveniach ústavy záväzok dodržiavať a riadiť sa pravidlami medzinárodného práva, ktorými je na základe prístupu k medzinárodným zmluvám viazaná. Článok 1 ods.2 Ústavy Slovenskej republiky stanovuje, že Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná a svoje ďalšie medzinárodné záväzky. Toto ustanovenie je v súlade s čoraz viac presadzovaným názorom, že za integrálnu súčasť právneho štátu sa považuje aj rešpektovanie jeho záväzkov vyplývajúcich mu z noriem medzinárodného práva. Uznávanie a dodržiavanie sa týka všetkých záväzkov, ktoré pre Slovenskú republiku vyplývajú z medzinárodného práva, bez ohľadu na ich povahu, či už ide o zmluvné alebo obyčajové záväzky, a tiež bez ohľadu na to, či vznikajú uplatnením noriem medzinárodného práva alebo až v dôsledku rozhodnutí súdnych alebo arbitrážnych orgánov, ktorými je Slovenská republika viazaná.¹²⁹ Hoci toto ustanovenie Ústavy SR nevyvoláva samé osebe priame aplikačné účinky pravidiel medzinárodného práva, môže mať význam pre interpretáciu ostatných noriem obsiahnutých v Ústave alebo v právnych predpisoch nižšej právnej sily.¹³⁰ Povaha i obsah medzinárodného práva sa výrazne posunuli od jeho tradičného chápania len v zmysle „vôle štátov“. Tento posun je viditeľný najmä pri úvahách o konštitucionalizácii medzinárodného práva (pozri nižšie). Jednou z dôležitých zmien je i čiastočné zaradenie jednotlivca medzi subjekty medzinárodného práva, a to najmä v prípadoch, ktoré boli pôvodne výlučne upravené len vnútroštátnym právom, v dôsledku čoho sa zmenil nie len subjekt, ale i objekt medzinárodného práva. Z tohto dôvodu je preto niekedy veľmi ťažké odlíšiť vnútroštátne a medzinárodné pramene práva, čo má vplyv na ich aplikáciu. Vplyv medzinárodného práva na vnútroštátne právo nie len vzrástol, ale taktiež zmenil svoju povahu. Vzhľadom na tieto zmeny sa objavujú diskusie týkajúce sa starých otázok, ako je vzťah medzinárodného a vnútroštátneho

¹²⁹ KLUČKA, J.: Miesto a úprava noriem medzinárodného práva v Ústave Slovenskej republiky. In: *Justičná revue*, 54, 2002, č. 4, s. 381 - 382.

¹³⁰ ČORBA, J.: Prednosť medzinárodných zmlúv pred zákonom. In: *Justičná revue*, 54, 2002, č. 6 -7, s. 704.

práva, platnosť, postavenie a vplyv medzinárodného práva na vnútroštátne právo.¹³¹

Pri diskusiách o vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva prenikajú na povrch myšlienky o pluralistickom pohľade na vzťah právnych poriadkov. Pluralistický pohľad na vzťah právnych systémov sa dostáva do popredia nie len vďaka silnému postaveniu európskeho práva v regióne európskych krajín, ale i z dôvodu čoraz väčšieho prieniku pojmov doteraz čisto napojených na vnútroštátne právo aj na medzinárodnú úroveň. Ide najmä o pojmy ako je Rule of Law, z ktorého sa stáva zmedzinárodnené alebo medzinárodné Rule of Law, či demokracia, z ktorej vychádza demokratická medzinárodného práva. K zmedzinárodňovaniu pôvodne čisto vnútroštátnych pojmov dochádza najmä v dôsledku úsilia o vytvorenie globálnej právnej spoločnosti,¹³² ktorá obmedzuje a riadi politickú moc vo svetle spoločných hodnôt a spoločného dobra v zmysle opätovného usporiadania medzinárodného práva, ktoré je často označované ako konštitucionalizmus. Hlavnou úlohou konštitucionalizmu je zabezpečenie medzinárodného mieru, bezpečnosti a spravodlivosti vo vzťahoch medzi štátmi, ako i ľudských práv, či Rule of Law vo vnútri štátov na prospech ľudí, ktorí sú v podstate konečnými adresátmi medzinárodného prá-

¹³¹ BESSON, S.: How international is the European legal order? [online] Dostupné na: <<http://www.helsinki.fi/nofo/NoFo5Besson.pdf>

¹³² Chápanie súčasného medzinárodného práva ako základu pre globálnu právnu spoločnosť (global legal community) je založené na učení mnohých nemeckých učencov medzinárodného práva. Základom je koncept právnej spoločnosti (Rechtsgemeinschaft), vypracovaný Walterom Hallsteinom, prvým predsedom Komisie Európskeho hospodárskeho spoločenstva, ktorý na globálnu úroveň aplikoval Hermann Mosler. Bližšie pozri napr.: MOSLER, H.: *The International Society as a Legal Community*. Netherlands: Sijthoff & Noordhoff International Publishers B.V., 1980; SHTUPI, I., VASJARI, A.: *Concept of the International Society on "International Society as a Legal Community" of Herman Mosler and the "Agenda for Democratization" of Boutros Boutros Ghali*. [online] Dostupné na: <<http://www.mcser.org/journal/index.php/ajis/article/download/389/471>;

va.¹³³ Podstatou konštitucionalizácie medzinárodného práva je, že základné princípy medzinárodného práva riadia a obmedzujú všetky druhy politickej moci.¹³⁴

Presadeniu pluralistického pohľadu na vzťah právnych poriadkov môže prispievať i rozhodovacia činnosť Súdneho dvora EÚ vo veciach Kadi,¹³⁵ dokazujúca komplementaritu medzi právnymi poriadkami. Okrem toho, rozhodovacia činnosť Súdneho dvora EÚ v týchto veciach odhaľuje pohľad samotnej EÚ, resp. jej súdnych orgánov, na jej vlastný právny poriadok, na jeho vzťah k medzinárodnému právu a v konečnom dôsledku i jeho vzťah k právnym poriadkom členských štátov, ako aj vzťah týchto vnútroštátnych poriadkov k medzinárodnému právu. Aj z týchto dôvodov sa úvahy o pluralizme právnych poriadkov stávajú v podmienkach európskeho regiónu užitočné, či dokonca nevyhnutné. K tomuto tvrdeniu prispieva i skutočnosť, že európske právo, založené zmluvou medzi štátmi, nemá charakter vnútroštátneho právneho poriadku, ale ako priamo aplikovateľné právo vo vzťahu k jednotlivcom v členských štátoch, má supranacionálny charakter. Európske právo tak čelí nevyhnutnosti vysporiadať sa s jeho vzťahom k medzinárodným rozhodnutiam. Stojí teda pred rozhodnutím, či svoj vlastný poriadok považuje, z monistického pohľadu, za časť medzinárodného práva, alebo ho považuje za samostatný právny poriadok hľadiaci na medzinárodné právo rovnakým spôsobom ako vnútroštátny právny poriadok.¹³⁶

Pre bližšie objasnenie pluralistického pohľadu na vzťah právnych poriadkov sa v nasledujúcich podkapitolách pred samotnou teóriou pluralizmu venujeme stručnému pripomenutiu pomerne ustá-

¹³³ TOMUSCHAT, Ch.: International Law: Ensuring the Survival of Mankind on the Eve of the New Century: General Course on Public International Law. In: *Recueil des cours*, Volume 281, 1999, s. 220 -223.

¹³⁴ BOGDANDY, A.: *Constitutionalism in International Law: Comment on a Proposal from Germany*. [online] Dostupné na: <http://www.harvardilj.org/wp-content/uploads/2010/10/HILJ_47-1_vonBogdandy.pdf

¹³⁵ *Kadi I* (spojené veci C - 402/05 P a C - 415/05P - Kadi and Al Barakat International Foundation/ Rada a Komisia), *Kadi II* (spojené veci C - 584/10 P, C - 593/10 P a C - 595/10 P - Komisia a i/ Kadi).

¹³⁶ PAULUS, A.: *From Dualism to Pluralism: The relationship between international law, European law and domestic law*. [online] Dostupné na: <<http://www.uni-goettingen.de/de/493438.html>

lených teórii vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva, monizmu a dualizmu, a objasneniu skutočností, ktoré odôvodňujú potrebu zmeny nazerania na vzťah medzinárodného práva k iným právnym poriadkom.

2.2.1 Klasické teórie vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva

Vzťah medzinárodného a vnútroštátneho práva nám objasňujú už historicky známe teórie monistického či dualistického vzťahu vnútroštátneho a medzinárodného práva, ktoré sa využívajú aj na zodpovedanie otázky, norma ktorého právneho poriadku bude aplikovateľná na konkrétnu situáciu, či otázky prednosti noriem jedného či druhého právneho poriadku. Tieto teórie úzko súvisia s teóriou suverenity, spájanou nie len so zvrchovanosťou štátu, ale najmä so vzťahom vnútroštátneho práva k iným normatívnym poriadkom. Vattel¹³⁷ už v roku 1758 napísal, že každý suverénny štát je slobodný v určení si vlastných záväzkov, ktoré na seba prevezme. Vo vzťahu k medzinárodnému právu je však možné poukázať na skutočnosť, že medzinárodné právo trpí určitými nedostatkami viažucimi sa na orgány a procesy, ktoré zvyšujú efektivitu vnútroštátneho práva. Tie by však mali byť námietkami nie jeho právneho charakteru, ale kvality jeho historického vývoja.

Pokiaľ ide o objasnenie teórií vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva, dualistickú teóriu, resp. dualizmus, rozpracovali Triepel a Anzilotti.¹³⁸ Je založená na tvrdení, že systémy vnútroštátneho a medzinárodného práva sú úplne odlišnej povahy. Vylučuje sa tak akýkoľvek obsahový stret noriem týchto dvoch právnych systémov. Dôvodom sú odlišné sociálne vzťahy, ktoré sa ich normami riadia a upravujú. Vnútroštátne právo upravuje vzťahy medzi jednotlivcami, medzinárodné právo upravuje vzťahy medzi štátmi, ktoré sú jeho jedinými plnohodnotnými subjektmi.

¹³⁷ Citované podľa: STARKE, J. G.: Monism and Dualism in the Theory of International Law. In: *British Yearbook of International Law*, 17, 1936, s. 68. [online] Dostupné na: <<http://www.slideshare.net/Chathurika86/monism-and-dualism-pdf>

¹³⁸ KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r. o., 2011.

Okrem toho majú vnútroštátne a medzinárodné právo i odlišný právny základ. Vnútroštátne právo je vôľou jedného štátu, zatiaľ čo základom medzinárodného práva je spoločná vôľa (všetkých) štátov. Tvrdenie, že medzinárodné právo zaväzuje len štáty, by teda znamenalo, že jednotlivec, ktorý porušil právnu povinnosť, majúcu základ v medzinárodnom práve, nie je priamo subjektom medzinárodnej právnej normy. Medzinárodné právo však ponecháva rozhodnutie o takomto jednotlivcovi na vnútroštátne právo. Vykonalie alebo nevykonalie medzinárodných záväzkov, ktoré sú záväzkami štátu, je vlastne vnútornou záležitosťou štátu, ktorý určí, ktorí jednotlivci sú zaviazaní na splnenie týchto záväzkov. Z tohto pohľadu tak môžeme povedať, že medzinárodné právo zaväzuje rovnako i jednotlivcov, no robí tak prostredníctvom štátov. Skutočný rozdiel medzi vnútroštátnym a medzinárodným právom odôvodňujúci dualistické nazeranie na medzinárodné a vnútroštátne právo sa tak vytráca.¹³⁹ Snáď najviditeľnejším dôkazom tohto tvrdenia je i v súčasnosti rozvinutá zodpovednosť jednotlivca, ktorá je v dôsledku vojnových zločinov, zločinov proti ľudskosti či proti mieru¹⁴⁰ rovnakou záležitosťou vnútroštátneho, ako i medzinárodného práva. Obidva právne systémy (nie len) v oblasti zodpovednosti jednotlivca navzájom zaplňajú medzery noriem jedného právneho systému normami druhého.¹⁴¹ Na druhej strane, monistickú teóriu vypracúva Kelsen.¹⁴² Vzťah právnych systémov podrobuje analýze právnej vedy, ktorej objektom je poznanie a jeho jednota. Jednota poznania v sebe zahŕňa jednotu objektu a tá musí byť objavená aj vo vzťahu medzi vnú-

¹³⁹ Už Lauterpacht poukazuje na skutočnosť, že moc práva stojí nad vôľou štátov. Bližšie pozri: LAUTERPACHT, H.: *The Function of Law in the International Community*. New Jersey: The Lawbook exchange, Ltd., 2000, s. 416.

¹⁴⁰ Declaration on the Rights and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of the Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms, Resolution adopted by the General Assembly (A/RES/53/144). [online] Dostupné na: <<http://www.refworld.org/docid/3b00f54c14.html>>

¹⁴¹ Bližšie pozri: NOLLKAEMPER, A.: *The European Courts and the Security Council: Three Replies*. [online] Dostupné na: <<http://ejil.oxfordjournals.org/content/20/3/862.full.pdf>>

¹⁴² KELSEN, H.: *Principles of International Law*. New York: Rinehart & Co., Inc., 2008, s. 3 - 19.

roštátnym a medzinárodným právom, pričom vyššie spomínaný dualizmus je nezlučiteľný so samozrejmou jednotou vedy. Podľa Kelsena, akákoľvek iná teória ako monizmus zakladá popretie právneho charakteru medzinárodného práva. Dva normatívne systémy so záväznou mocou v rovnakej oblasti musia tvoriť časť rovnakého poriadku. Právna veda sa zaoberá len záväznými normami, pričom sa zameriava na jednotu normatívneho poznania, ktorá môže byť vyjadrená len jednotou systému noriem. Kelsen štruktúralne analyzuje vzťah vnútroštátneho a medzinárodného práva a prezentuje doktrínu hierarchie noriem, na ktorej vrchole sa nachádza základná norma ako prameň a základ celého práva.¹⁴³ Otázkou však ostáva, či jednotu práva najlepšie vystihne norma vnútroštátneho alebo medzinárodného práva.

Na základe odpovede na túto otázku môžeme rozlišovať monistickú teóriu s primátom vnútroštátneho práva a monistickú teóriu s primátom medzinárodného práva. Monizmus s primátom vnútroštátneho práva odmieta existenciu medzinárodného práva ako samostatného právneho systému a považuje ho za tzv. vonkajšie právo štátu. Jeho obsah tak môže byť zmenený jednostranným prejavom jeho vôle. Medzinárodné právo v podstate neuznáva za právo a predpokladá medzinárodnú anarchiu, v dôsledku čoho sa medzinárodné právo stáva len časťou vnútroštátneho práva, ktorým sa riadia vzťahy s tým ktorým štátom. V zásade tu teda nemôžeme hovoriť ani o vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva. Monizmus s primátom medzinárodného práva zas presadzuje myšlienku, že existuje jednotný právny systém obsahujúci predpisy medzinárodného a vnútroštátneho práva, ktoré sú hierarchicky usporiadané. Na vrchole tohto systému sú pravidlá medzinárodného práva, s ktorými musí byť vnútroštátne právo v súlade.¹⁴⁴

¹⁴³ Bližšie pozri napr.: RIGAUX, F.: *Hans Kelsen on International Law*. [online] Dostupné na: <<http://www.ejil.org/pdfs/9/2/1493.pdf>

¹⁴⁴ Bližšie pozri: STARKE, J. G.: *Monism and Dualism in the Theory of International Law*. In: *British Yearbook of International Law*, 17, 1936, s. 66 - 78. [online] Dostupné na: <<http://www.slideshare.net/Chathurika86/monism-and-dualism-pdf>; KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r. o., 2011, s. 95 - 98.

2.2.2 Zmeny vplývajúce na vzťah medzinárodného a vnútroštátneho práva (špeciálne v podmienkach európskeho regiónu)

V súčasnej právnej vede je možno nájsť niekoľko skutočností odôvodňujúcich potrebu prehodnotenia doteraz v zásade uznávaných teórii vzťahu medzi medzinárodným právom a vnútroštátnym právom. Aj napriek pretrvávajúcej existencii princípu suverenity štátov na úrovni medzinárodného práva, ktorý častokrát vedie k porušovaniu noriem medzinárodného práva, medzinárodné právo posilňuje svoje postavenie voči iným právnym poriadkom, ako i svoj význam vo vzťahu k riešeniu problémov presahujúcich hranice jedného štátu. Dôvodom je stále prebiehajúca globalizácia, vďaka ktorej preniká medzinárodné právo do vnútroštátneho práva, a tak sa tieto právne poriadky navzájom dopĺňajú a vyplňajú existujúce medzery.¹⁴⁵ Vzťah medzinárodného a vnútroštátneho práva je ovplyvnený v európskom regióne existenciou a pôsobením európskeho práva, ktoré je možné považovať za základný element narušenia doterajšieho pohľadu na vzťah právnych poriadkov. Právne normy EÚ považujeme za časť vnútroštátneho práva jej členských štátov. Vznikajúce konflikty pri plnení záväzkov členských štátov na základe práva EÚ a na základe medzinárodných právnych noriem tak môžeme klasifikovať ako konflikt zmlúv alebo konflikt medzi medzinárodným a vnútroštátnym právom. Vzťah medzinárodného a európskeho práva je otázný najmä pri vykonávaní rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN (ďalej len „BR OSN“). Členské štáty EÚ sú rovnako členskými štátmi Organizácie Spojených národov (ďalej len „OSN“), preto sú povinné vykonať sankcie uvalené sankčným režimom OSN. Môžu však byť uvalené v rozpore s niektorými ľudskými právami, a teda v rozpore s ľudskoprávnymi normami EÚ.¹⁴⁶ Takéto rozpory môžeme označiť ako normatívne konflikty, ktoré sú v medzinárodnom práve všadeprítomným fenoménom, najmä vďaka zvýšenej tendencii prijímania zmlúv v rovnakej oblasti

¹⁴⁵ Bližšie pozri napr.: NOLLKAEMPER, A.: The Internationalized Rule of Law. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, 1, 2009, s. 76 .

¹⁴⁶ Bližšie pozri prípad *Kadi I.* (spojené veci C - 402/05 P a C - 415/05P- *Kadi and Al Barakaat International Foundation/ Rada a Komisia*).

a rýchlejšiemu vzniku obyčajového práva ako tomu bolo v minulosti.¹⁴⁷

Ako prvú skutočnosť odôvodňujúcu potrebu zmeny vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva by sme mohli vyzdvihnúť nové úlohy, ktoré musí riešiť medzinárodné právo v súčasnosti. Medzinárodné právo dlhodobo upravovalo len vzťahy medzi štátmi. Na základe tradičných pravidiel medzinárodného práva sa mohli nároky jednotlivca dostať na medzinárodnú úroveň, len ak mu štát, ktorého je štátnym príslušníkom, poskytol diplomatickú ochranu, prevzal jeho nároky a uplatňoval ich na medzinárodnej úrovni vo svojom mene. V súčasnosti však medzinárodné právo preniká do pôvodne výlučne vnútroštátnych záležitostí za účelom regulácie vzťahov medzi vládami a ich vlastnými občanmi, najmä prostredníctvom ľudsko-právnych orgánov a medzinárodného trestného práva.¹⁴⁸ Aj napriek tomu je však možné konštatovať, že medzinárodné právo vo všeobecnosti zostáva oddelené od vnútroštátnej sféry. Dôvodom je i skutočnosť, že medzinárodný právny systém je po Westfálskom mieri ovplyvnený a najmä obmedzený princípom štátnej suverenity, na základe ktorej štáty samé rozhodujú, do akej miery budú súčasťou systému medzinárodného práva, v závislosti od miery súhlasu s pravidlami medzinárodného práva.¹⁴⁹

Pod vplyvom nových cezhraničných hrozieb a globalizácie dochádza v súčasnosti k vzniku nových úloh medzinárodného práva. Zásadne sa mení povaha a nevyhnutné ciele medzinárodného práva. Medzinárodné problémy, ako je cezhraničné znečisťovanie či budovanie teroristických táborov, majú vnútroštátne základy, pri ktorých je vnútroštátny právny systém častokrát bezmocný. Tieto

¹⁴⁷ KLABBERS, J., TROMMER, S.: Peaceful Coexistence: Normative Pluralism in International Law. In: KLABBERS, J., PIIPARINEN, T. (Eds.): *Normative Pluralism and International Law: Exploring Global Governance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 67, 68.

¹⁴⁸ SLAUGHTER, A.-M., BURKE-WHITE, W.: *An International Constitutional moment*. [online] Dostupné na:
<http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1883&context=faculty_scholarship

¹⁴⁹ SLAUGHTER, A.-M., BURKE-WHITE, W.: The Future of International Law is Domestic (or, The European Way of Law). In: NIJMAN, J., NOLLKAEMPER, A.: *New Perspectives on the Divide between National and International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 110.

problémy môžu byť vyriešené len priamo konaním vnútroštátnej moci, ktorá disponuje súdnou mocou, výkonnou mocou a inštitucionálnou spôsobilosťou konať priamo proti daným hrozbám. Vonkajšia bezpečnosť mnohých štátov tak závisí od schopnosti vnútroštátnych vlád udržať vnútroštátnu bezpečnosť schopnú vynútiť vnútroštátne právo, pričom vnútroštátna vláda nemusí byť schopná, resp. ochotná tak urobiť. Podľa Slaughterovej a Burke-Whitea¹⁵⁰ preto musí byť medzinárodné právo schopné ovplyvniť vnútroštátnu politiku a pre dosiahnutie globálnych cieľov zapojiť vnútroštátne inštitúcie. Základným účelom medzinárodného práva tak už nie je len poskytnutie nezávislej regulácie vzťahov medzi štátmi, ale i vzájomné pôsobenie, posilnenie a podpora vnútroštátnych inštitúcií.

Z týchto dôvodov je v súčasnosti azda vhodnejšie uvažovať o práve ako o celku, v ktorom už vnútroštátne a medzinárodné právo nie sú dva oddelené oblasti, ktoré by sa riadili zvrchovanosťou (suverenitou) štátu. Tieto právne poriadky sa prekrývajú a vzájomne na seba pôsobia. Do popredia sa dostáva pluralistický pohľad, kde neexistuje právne centrum alebo hierarchia právnych noriem. Z pluralistického hľadiska sa tak štát delí o svoju najvyššiu právomoc s regionálnymi a medzinárodným právnym poriadkom, s ktorými spolupracuje bez spoločného normatívneho rámca. Takýmto príkladom pluralizmu v medzinárodnom práve môže byť oblasť ochrany ľudských práv. V európskom priestore majú jednotlivci právo podať priamu sťažnosť pre porušenie ich práv na základe Protokolu 11 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd¹⁵¹ v rámci konania pred Európskym súdom pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“). Hoci sa rozhodnutia ESLP

¹⁵⁰ SLAUGHTER, A.-M., BURKE-WHITE, W.: *The Future of International Law is Domestic (or, The European Way of Law)*. In: NIJMAN, J., NOLLKAEMPER, A.: *New Perspectives on the Divide between National and International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s.111 a nasl.

¹⁵¹ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich č. 209/1992 Zb. Pre ang. znenie Protokolu 11 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd pozri: *Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. [online] Dostupné na: <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/155.htm>>

často dodržiavajú a mnohé vnútroštátne súdy ich pravidelne citujú, ich dodržiavanie nie je automatické. Ak vezmeme do úvahy aj EÚ, ako ďalší subjekt chrániaci ľudské práva, výsledkom je vzájomné pôsobenie rozdielnych inštitúcií v európskom priestore, a to ESLP a Súdneho dvora EÚ. Formálne sú to oddelené právne systémy spadajúce pod dve rôzne regionálne organizácie, Radu Európy a EÚ. Súdny dvor EÚ nepovažuje pri svojom rozhodovaní rozhodnutia ESLP za záväzné (teda za podklad svojho rozhodovania), no považuje ich za „inšpiračný prameň“ a vo svojich rozhodnutiach ich cituje ako spoľahlivé a záväzné. Európsky právny poriadok pre ochranu ľudských práv tak pozostáva nie len z vertikálneho vzájomného pôsobenia medzi vnútroštátnymi súdmi, Súdnym dvorom EÚ a ESLP, ale tiež horizontálneho vzájomného pôsobenia medzi európskymi súdmi v pluralistickej právnej štruktúre.¹⁵²

Ďalšou skutočnosťou, na základe ktorej by mali byť existujúce teórie vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva prehodnotené, je zmedzinárodňovanie ústavného práva. Zmedzinárodňovanie ústavného práva je možné chápať ako proces aplikácie medzinárodných noriem a vykonávania medzinárodných záväzkov ústavným právom konkrétneho štátu. Zmedzinárodňovanie ústavného práva, oblasti, ktorá dlhodobo patrí do vnútorných záležitostí štátu, je dôležitým prvkom v zmenách nazerania na vzťah vnútroštátneho a medzinárodného práva. Ústavné právo je obzvlášť dôležité, ak hovoríme o preberaní medzinárodných záväzkov do vnútroštátneho práva a o ich realizácii, resp. o aplikácií noriem medzinárodného práva v podmienkach vnútroštátnych.¹⁵³ Zmedzinárodňovanie ústavného práva je snáď najviac viditeľné v oblasti ľudských práv a základných slobôd. Normy upravujúce túto oblasť chránia a podporujú ústavne založené vnútroštátne súdy, ktoré sa následne stali rovnako i subjektmi regionálnych a medzinárodných noriem, či súdov a iných inštitúcií implementu-

¹⁵² SHAFFER, G.: *A Transnational Take on Krisch's Pluralist Postnational Law*. [online] Dostupné na:
<<http://www.ejil.org/pdfs/23/2/2287.pdf>

¹⁵³ KIIVER, F.: *Constitutions in the age of Internationalisation: Towards Transnational Constitutional Standards*. [online] Dostupné na:
<http://www.hiil.org/data/sitemanagement/media/HIIL_n5567_v4_Revised_Concept_paper_9_May_2008.pdf

júcich zmluvy upravujúce ľudské práva a slobody, v dôsledku čoho bolo ústavné právo zmedzinárodnené. Príkladom môže byť opäť Európsky dohovor o ochrane ľudských práv, resp. jeho ustanovenia, ktorý je vo väčšine zmluvných štátov začlenený zákonom alebo priamo ústavou do vnútroštátneho právneho poriadku.¹⁵⁴ Tak je tomu i v podmienkach Slovenskej republiky, kde na základe čl. 7 ods. 5 Ústavy SR majú všetky medzinárodné zmluvy o ľudských právach a slobodách prednosť pred vnútroštátnymi normami.¹⁵⁵ Pri porovnaní regiónov, podobné postavenie ako má ESLP pre krajiny Rady Európy, má Medzi-americký súd pre ľudské práva. Ten má ale menší dopad na dodržiavanie ľudskoprávných noriem, z časti kvôli zapojeniu menej demokratických a menej stabilných režimov v krajinách Latinskej Ameriky.¹⁵⁶ Európske regionálne právo má však výhodu, a to nie len v oblasti ochrany ľudských práv, pretože prenikanie medzinárodného, najmä regionálneho práva, sa prejavuje tým, že súdy členských štátov sú viazané ustanoveniami zakladajúcich zmlúv EÚ, vrátane nariadení často zjednocujúcich nesúladné lokálne právo.¹⁵⁷

2.2.3 Myšlienky o teórii medzinárodného právneho pluralizmu

Pojem pluralizmus sa používa v medzinárodnom práve vo vzťahu k pluralite noriem, prameňov a režimov v rámci medzinárodného

¹⁵⁴ SCHWARTZ, H.: The Internationalization of Constitutional Law. In: *Human Rights Brief* 10, č.2, 2003, s. 10 - 12. [online] Dostupné na: <<http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1402&context=hrbrief>

¹⁵⁵ Čl. 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

¹⁵⁶ Bližšie pozri: ABRANCHES, C. A. D.: *The Inter-American Court of Human rights*. [online] Dostupné na: <<http://www.wcl.american.edu/journal/lawrev/30/abranes.pdf>; PINTO, M.: *The Role of the Inter-American Commission and Court of Human Rights in the Protection of Human Rights: Achievements and Contemporary Challenges*. [online] Dostupné na: <<http://www.wcl.american.edu/hrbrief/20/2pinto.pdf>

¹⁵⁷ SCHWARTZ, H.: The Internationalization of Constitutional Law. In: *Human Rights Brief* 10, č.2, 2003, s. 10 - 12. [online] Dostupné na: <<http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1402&context=hrbrief>

práva (interný pluralizmus), rovnako ako vo vzťahu k pluralite právnych poriadkov mimo medzinárodného práva (externý pluralizmus).¹⁵⁸ Pojem pluralizmus sa môže používať s odkazom na rovnocenné právne normy alebo pramene, či už v rovnakom právnom poriadku alebo medzi odlišnými právnymi poriadkami, kedy je pluralizmus opakom hierarchie a vzťahuje sa na úroveň právnych noriem rovnakého právneho poriadku alebo rôznych právnych poriadkov prekrývajúcich sa na danom území alebo spoločnosti.¹⁵⁹

Myšlienky o pluralizme¹⁶⁰ pri úvahách o vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva rozvíja Bogdandy.¹⁶¹ Orientuje sa na „pyramídu“ právnych systémov v zmysle Kelsenovského chápania monizmu,¹⁶² ktorý považuje za prekonaný. Tradičná pyramída právnych poriadkov by tak mala byť prebudovaná. Rovnako je z jeho pohľadu prekonaný i dualizmus, ktorý by mal byť rozvinutý do teórie právneho pluralizmu, pretože on jediný môže zodpovedať rozdielom v práve a prepojeniam medzi vnútroštátnymi ústavami a medzinárodným právom. Takto by mal byť koncept pyramídy nahradený konceptom „väzby“. Vo svojich úvahách sa zameriava aj na doktrínálne podmienky konceptu väzby, ktorý môže fungovať prostredníctvom politických a súdnych inštitúcií. Väzbu je možné dosiahnuť doktrínou priameho účinku alebo medzinárodnými self-executing normami¹⁶³ a doktrínou jednotného výkla-

¹⁵⁸ K internému a externému pluralizmu pozri nižšie podkapitolu „Dva typy právneho pluralizmu.“

¹⁵⁹ BESSON, S.: *How international is the European legal order?* [online] Dostupné na: <<http://www.helsinki.fi/nofo/NoFo5Besson.pdf>

¹⁶⁰ K teórii právneho pluralizmu ako novej teórii vzťahu právnych systémov pozri: ELBERT, L.: Regionalizmus ako nástroj zmeny vo vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva. (Pluralizmus na obzore), I. časť. In: *Právny obzor*, roč. 98, č. 5, 2015, s. 468- 478.

¹⁶¹ BOGDANDY, A.: *Pluralism, direct effect, and the ultimate say: On the relationship between international and domestic constitutional law.* [online] dostupné na: <http://law.huji.ac.il/upload/reading_bogdandy.pdf

¹⁶² KELSEN, H.: *Principles of International Law.* New York: Rinehart & Co., Inc., 2008, s. 3 - 19.

¹⁶³ Bližšie k priamemu účinku a self-executing zmlúvam pozri: POŠIVÁKOVÁ, L.: Aplikácia ustanovení Ústavy Slovenskej republiky pri realizácii medzinárodných zmlúv. In: OROSZ, L., BREICHOVÁ, M.,

du.¹⁶⁴ Svoju pozornosť zameriava aj na hodnotové posúdenie právnej pyramídy prostredníctvom vnútroštátneho ústavného procesu. Z jeho pohľadu by mala byť zabezpečená možnosť uloženia právnych obmedzení na účinok noriem alebo medzinárodných aktov v rámci vnútroštátneho právneho poriadku, ak odporujú ústavným princípom. Tento prístup by mal rovnako napomôcť postupnému rozvoju medzinárodného práva a spoločnosti, pretože ich nezaťažuje požiadavkami, ktoré nie vždy naplní.¹⁶⁵

Burke-White¹⁶⁶ zase svojimi myšlienkami o medzinárodnom právnom pluralizme navrhuje, aby sa na medzinárodné právo nehľadelo ako na systém podliehajúci fragmentácií, ale ako na systém meniaci sa na pluralitný. Pri hodnotení, či medzinárodné právo prechádza procesom fragmentácie, je potrebné zamerať sa nie len na určitý špecifický aspekt vývoja medzinárodného práva, ale je potrebná kompletná analýza zameraná na skúmanie mnohých trendov a spôsobov, ktorými sú vzájomne prepojené. Je potrebné posúdiť nové trendy ako je diverzifikácia súdnych tribunálov aplikujúcich medzinárodné právo, nárast a potenciálny konflikt právnych noriem, vzrastajúce možnosti neštátnych subjektov pred medzinárodnými súdnymi orgánmi, (pričom tieto trendy podnecujú pluralizmus), rozdiel medzi právomocou a rozhodným právom v rámci medzinárodných súdnych tribunálov, rýchly ná-

MAJERČÁK, T. (eds): *20 rokov Ústavy Slovenskej republiky I. Ústavné dni: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie II. zväzok: Košice, 3. - 4. októbra 2012*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2012, s. 57 - 75.

¹⁶⁴ Ide o doktrínu „Charming Betsy“ použitú v prípade *Murray v. The Schooner Charming Betsy* (6 U.S., 64, 1804), v ktorom Najvyšší súd Spojených štátov amerických rozhodol, že akt Kongresu by sa nikdy nemal vykladať v rozpore s právom národov, ak je možný iný výklad, teda americká ústava by nemala byť interpretovaná v rozpore s medzinárodným právom, ak je možné sa mu vyhnúť.

¹⁶⁵ Pre detailnejšiu štúdiu Bogdandyho prístupu pozri: BOGDANDY, A.: *Pluralism, direct effect, and the ultimate say: On the relationship between international and domestic constitutional law*. [online] dostupné na: <http://law.huji.ac.il/upload/reading_bogdandy.pdf

¹⁶⁶ BURKE-WHITE, W. W.: *International Legal Pluralism*. [online] Dostupné na: <[https://www.law.upenn.edu/cf/faculty/wburkewh/workingpapers/25MichJIntlL963\(2005\).pdf](https://www.law.upenn.edu/cf/faculty/wburkewh/workingpapers/25MichJIntlL963(2005).pdf)

rast medzisúdneho dialógu, zjednocovanie procesov a tradícií naprieč súdmi a právnymi systémami, a vznik hybridných súdov začleňujúcich vnútroštátne a medzinárodné znaky (tieto trendy poukazujú na nové formy vzájomného pôsobenia vnútroštátnych a medzinárodných činiteľov a na vznik medzinárodného právneho pluralizmu). Svojim porovnaním preukazuje, že nebezpečenstvá spojené s fragmentáciou sú nadhodnotené a vznikajúci medzinárodný právny pluralizmus môže byť pre posilnenie medzinárodného práva prínosný. Hovorí tak o novom type medzinárodného právneho systému, nie plne fragmentovanom, ale ani úplne jednotnom. Pluralitný právny systém akceptuje rad rôznych, no rovnako legitímnych normatívnych možností výberu medzi vnútroštátnymi a medzinárodnými inštitúciami, ale robí tak v rámci jednotného, univerzálneho systému. V dôsledku širokého súboru súdnych orgánov môžu byť záväzky, ktorým čelia štáty, interpretované odlišne rôznymi súdmi a môžu si odporovať. Na druhej strane však rešpekt pre legitímnu odlišnosť prirodzenú pre pluralistickú koncepciu môže zvýšiť efektivitu medzinárodného práva, a to zvyšovaním legitimity a politickej akceptovateľnosti medzinárodnoprávných pravidiel. Táto rozmanitosť a legitímna odlišnosť môže podporiť zhodu ústiacu do efektívnejšieho, aktívnejšieho a robustnejšieho medzinárodného právneho systému.¹⁶⁷

Podľa Violu¹⁶⁸ by sme však pluralizmus nemali zamieňať s pojmom pluralita. Pre právny pluralizmus je nevyhnutné, aby každý právny poriadok, nie len vnútroštátny, uznal ako legitímne právne nároky iných poriadkov bez toho, aby ich inkorporoval. Je tak nevyhnutné, aby všetky dotknuté pramene práva boli legitímne, týkali sa rovnakej skutočnosti a v niektorých ohľadoch by mali byť odlišné, no nemala by byť prezentovaná žiadna jasná či ustálená normatívna hierarchia.

Myšlienky o pluralizme právnych poriadkov sa objavujú najmä v súvislosti so skúmaním dopadov globalizácie či internacionalizácie, najmä pokiaľ ide o tradičné vnímanie oddelenosti medziná-

¹⁶⁷ BURKE-WHITE, W. W.: *International Legal Pluralism*. [online] Dostupné na: <[https://www.law.upenn.edu/cf/faculty/wburkewh/workingpapers/25MichJIntlL963\(2005\).pdf](https://www.law.upenn.edu/cf/faculty/wburkewh/workingpapers/25MichJIntlL963(2005).pdf)>;

¹⁶⁸ VIOLA, F.: *The Rule of Law in Legal Pluralism*. [online] Dostupné na: <http://www.unipa.it/viola/Rule_of_law.pdf>

rodného a vnútroštátneho práva. Nijman a Nollkaemper¹⁶⁹ poukazujú na vývojové tendencie, ktoré vyvolávajú nové úvahy nad vzťahom právnych poriadkov, medzi ktoré patrí aj vytváranie súboru medzinárodných hodnôt, spojených s Rule of Law a ľudskými právami ako základom politiky štátov. Politický a sociálny kontext inšpirujúci teórie dualizmu a monizmu sa od súčasného veľmi líši. Ustálenú predstavu o tom, čo je vnútroštátne a čo je medzinárodné, narúša zvýšené využívanie cezhraničných služieb, tovaru, kapitálu, mobilita a komunikácia.¹⁷⁰ Nové úvahy o vzťahu právnych poriadkov sa objavujú i v súvislosti s čoraz nejasnejšími hranicami medzi medzinárodným, regionálnymi a vnútroštátnymi právnymi poriadkami pri vytváraní konceptov, ako je „viacúrovňový konštitucionalizmus“¹⁷¹ alebo „viacúrovňová regulácia“.¹⁷²

Podľa Bogdandyho¹⁷³ vedie používanie pojmu pluralizmus k väčšiemu zameraniu na interakciu medzi vnútroštátnymi a medzinárodným právnym poriadkom, pričom takýto prístup má následky aj pre pochopenie a aplikáciu ústavného práva. Ústavné pojmy využíva na vysporiadanie sa s nejasným rozdielom medzi vnútroštátnym a medzinárodným právom aj Krisch.¹⁷⁴ Tvrdí, že pluralizmus sa nespolieha na zastrešujúci právny rámec, ale cha-

¹⁶⁹ NIJMAN, J., NOLLKAEMPER, A.: *Beyond the Divide*. In: NIJMAN, J., NOLLKAEMPER, A.(eds.): *New perspectives on the Divide Between National and International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 341 - 350.

¹⁷⁰ *Ibidem*, s. 10.

¹⁷¹ Bližšie pozri napr.: PERNICE, I. E. A.: *The Treaty of Lisbon: Multilevel Constitutionalism in Action*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1326114

¹⁷² WESSEL, R. A.: *Reconsidering the Relationship between International and EU Law: Towards a Content - Based Approach?* [online] Dostupné na:

<<http://www.utwente.nl/mb/pa/research/wessel/wessel74.pdf>

¹⁷³ BOGDANDY, A.: *Pluralism, direct effect, and the ultimate say: On the relationship between international and domestic constitutional law*. [online] Dostupné na:

<http://law.huji.ac.il/upload/reading_bogdandy.pdf

¹⁷⁴ KRISCH, N.: *The Pluralism of Global Administrative Law*. [online] Dostupné na:

<<http://www.ejil.org/pdfs/17/1/70.pdf>

rakterizuje ho vzájomné pôsobenie rôznych čiastkových poriadkov na rôznych úrovniach bez hierarchického usporiadania.

Ak hovoríme o interakcii právnych poriadkov v rámci európskych štátov, do vzťahu medzi medzinárodným a vnútroštátnym právom sa dostáva i európsky právny poriadok. Na vzťah medzinárodného a európskeho práva sa podľa Wessela¹⁷⁵ tradične hľadí ako na monistický, no monizmus nie je schopný vysvetliť väčšinu z rozhodnutí Súdneho dvora EÚ, rovnako ako niektoré ustanovenia ustanovujúcich zmlúv. Neopomenuteľný vplyv na túto problematiku mali už spomínané rozhodnutia vo veci Kadi,¹⁷⁶ v ktorých sa Súdny dvor EÚ snažil vysporiadať so vzťahom európskeho a medzinárodného práva. Úvahy o monizme a dualizme sa tak preniesli k úvahám o konštitucionalizme a pluralizme.

V podmienkach európskeho práva sa pri skúmaní vzťahu európskeho a vnútroštátneho práva zdá byť pre vyriešenie ich vzťahu užitočný konštitucionálny prístup. Ten však nie je založený na vzniku novej, samostatnej ústavy na úrovni EÚ. Pre budovanie komplexného vzťahu medzi EÚ a členskými štátmi sa zdá byť vhodnejšia cesta jednoty národných a supranacionálneho právneho poriadku. Jednota by mala byť dosiahnutá prostredníctvom ústavy vytvorenej z ústav členských štátov, ktoré by tak boli navzájom viazané dopĺňajúcim sa ústavným poriadkom pozostávajúcim zo zakladajúcich zmlúv EÚ. Aj z tohto dôvodu niektorí autori¹⁷⁷ prezentujú predstavu o európskej ústave skôr ako určitý proces, a nie ako konkrétny dokument.

¹⁷⁵ WESSEL, R. A.: *Reconsidering the Relationship between International and EU Law: Towards a Content - Based Approach?* [online] Dostupné na:

<<http://www.utwente.nl/mb/pa/research/wessel/wessel74.pdf>

¹⁷⁶ *Kadi I.* (spojené veci C - 402/05 P a C - 415/05P – Kadi and Al Barakat International Foundation v. Rada a Komisia, ods. 277), *Kadi II* (spojené veci C - 584/10 P, C - 593/10 P a C - 595/10 P - Komisia a i v. Kadi)

¹⁷⁷ PERNICE, I: *Multilevel Constitutionalism and the Treaty of Amsterdam: European Constitution-making Revisted?* In: *Common Market Law Review*, 36, 1999. [online] Dostupné na:
<www.whi-berlin.eu/documents/whi-paper0499.pdf

Pri presune na úroveň vzťahu vnútroštátneho, európskeho a medzinárodného práva, Wessel¹⁷⁸ na jeho objasnenie využíva pojem „viacúrovňovej regulácie“, v rámci ktorej nie je právo na každej úrovni oddelené, ale navzájom sa prelína a prepája. Klasický dualistický právny vzťah medzinárodného a vnútroštátneho práva je pre členské štáty nahradzovaný novým trojuholníkovým vzťahom medzinárodného, európskeho a vnútroštátneho práva. Rozhodnutie o spôsobe, akým budú rozhodnutia medzinárodných organizácií vykonané a o tom, aký „rank“ získajú v ich vnútroštátnych poriadkoch, už však nie je výlučne v právomoci členských štátov EÚ, ale skôr v právomoci európskeho právneho poriadku, ktorý tak nahrádza a vykonáva túto funkciu vnútroštátnych právnych poriadkov.¹⁷⁹

S úvahami o konštitucionálnych prístupoch pri riešení vzťahu právnych poriadkov súvisia aj obavy, že nové formy vlády opustia vnútroštátnu ústavnú kontrolu, preto by malo dôjsť k preneseniu vnútroštátnych ústavných princípov, ako je Rule of Law, vzájomné brzdy a rovnováhy, ochrana ľudských práv či demokracia, do medzinárodného, resp. globálneho kontextu. Tento prístup obhajuje i De Búrca,¹⁸⁰ ktorá zároveň poukazuje na jeho tri vlastnosti, teda konštitucionálny prístup predpokladá existenciu medzinárodného spoločenstva, kladie dôraz na „univerzabilitu“¹⁸¹ a rovnako dôraz na všeobecné normy alebo princípy komunikácie pre riešenie konfliktov.

¹⁷⁸ WESSEL, R. A.: *Reconsidering the Relationship between International and EU Law: Towards a Content - Based Approach?* [online] Dostupné na:

<<http://www.utwente.nl/mb/pa/research/wessel/wessel74.pdf>

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ BÚRCA, G. de: *The European Court of Justice and the International Legal Order After Kadi*. [online] Dostupné na:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1321313

¹⁸¹ Angl. universability, Kantovský pojem, ktorého obsah sporný, no najčastejší je výklad v zmysle kategorického imperatívu - konaj len podľa toho maxima, od ktorého môžeš zároveň chcieť, aby sa stalo všeobecným zákonom.

2.2.4. Pluralistické prístupy a typy právneho pluralizmu

Vyššie spomínaný konštitucionalizmus odlišuje od pluralizmu dôraz na existenciu medzinárodného spoločenstva a hierarchického usporiadania univerzálnych noriem a princípov. Zatiaľ čo sa medzinárodné ústavné právo zameriava na uznanie noriem, ktoré požívajú vyššie postavenie kvôli ich nadradenej materiálnej podstate, pluralizmus je zacielený na vyriešenie problému pôvodného zdroja „kolízneho pravidla“ tým, že berie do úvahy hierarchiu ako takú. V tomto modeli je normatívna sila noriem odvodená od právneho poriadku, v ktorom pôsobila. Právny pluralizmus umožňuje, aby boli dve kolidujúce pravidlá aplikovateľné na rovnakú situáciu a premiestňuje boj zo sveta právnych noriem do sveta empirických faktov. Z tohto uhla pohľadu sa zdá byť akceptovateľný i fenomén fragmentácie medzinárodného práva. Ako uvádza De Búrca,¹⁸² hoci sa v debatách o konštitucionalizme a pluralizme využívajú známe argumenty z debaty o monizme a dualizme, existujú tu odlišnosti. Pluralizmus s dualizmom zdieľa dôraz na samostatné a oddelené právne poriadky. Kládne však rovnako dôraz na pluralitu odlišných normatívnych systémov, zatiaľ čo tradičné zameranie dualizmu sa zužuje len na vzťah medzi vnútroštátnym a medzinárodným právom. Podobne, silné konštitucionálne prístupy k medzinárodnému poriadku sa významne prekrývajú s monistickým prístupom v jeho predpoklade jedného jednotného právneho systému. Existuje mnoho konštitucionálnych prístupov k medzinárodnému právu, no niektoré nepredpokladajú takúto systematickú jednotu a nemožno ich jednoducho opísať v tradičnom monistickom duchu. Hoci je dôraz na hodnotu odlišnosti rôznych vnútroštátnych a medzinárodného normatívneho systému prítomný vo viacerých pluralistických prístupoch, nelíši sa od konštitucionalistického na základe nedostatku záujmu o hodnoty. Napríklad Krisch¹⁸³ zastáva pluralizmus, pretože je schopný viesť k posilneniu cezhraničnej zodpovednosti. Tým, že sa pluralistické prístupy nezameriavajú na nezávislosť právnych

¹⁸² BÚRCA, G. de: *The European Court of Justice and the International Legal Order After Kadi*. [online] Dostupné na:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1321313

¹⁸³ KRISCH, N.: *The Pluralism of Global Administrative Law*. [online] Dostupné na: <www.ejil.org/pdfs/17/1/70.pdf

poriadkov pre zaistenie zodpovednosti, ochrany ľudských práv a demokracie, pragmatickými prístupmi smerujú k vynúteniu a posilneniu práva. Časté používanie pojmu „konštitučný pluralizmus“ odhaľuje, že tak ako konštitucionalizmus, i pluralizmus má normatívny charakter. Walker¹⁸⁴ v súvislosti so vzťahom európskeho právneho poriadku a právnych poriadkov členských štátov uvádza, že konštitučný pluralizmus uznáva, že európsky poriadok uvedený Rímskymi zmluvami¹⁸⁵ sa rozvinul mimo tradičných hraníc medzištátneho práva a v súčasnosti má svoje vlastné konštitučné požiadavky, ktoré existujú popri pretrvávajúcich požiadavkách štátov. Vzťah medzi poriadkami je tak skôr horizontálny ako vertikálny a skôr heterarchický¹⁸⁶ ako hierarchický.¹⁸⁷

Pluralizmus vo svojej podstate upriamuje pozornosť na základné rozdiely medzi právnymi poriadkami. Základom zdôvodnení Súdneho dvora EÚ vo veci Kadi¹⁸⁸ je myšlienka, že vzťah medzi právnymi poriadkami v podstate určujú konštitučné, ústavné pravidlá a princípy každého právneho poriadku, teda každý právny poriadok si sám rozhodne, či začlení alebo nie pravidlá stanovené iným

¹⁸⁴ WALKER, N.: *The Idea of Constitutional Pluralism*. [online] Dostupné na: <<http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/179/law02-1.pdf?sequence=1>>

¹⁸⁵ Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu (podpísané v Ríme v roku 1957) .

¹⁸⁶ Heterarchický vzťah - odvodený od slova heterarchia - sieť prvkov, ktoré majú spoločný cieľ, pričom každý z nich je na rovnakej „horizontálnej“ úrovni, má rovnakú silu a autoritu. V štruktúre prvkov môže byť ako jedna časť (úroveň) hierarchie.

¹⁸⁷ Aplikácia tohto modelu na vzťah medzinárodného a európskeho práva môže predstavovať dobré riešenie dilemy v situácii vyvolanej rozsudkom Súdneho dvora EÚ vo veciach Yusuf a Kadi, ktorý je vykladaný rôznymi spôsobmi ovplyvnenými postojmi k vzťahu európskeho a vnútroštátneho ústavného práva. Pri riešení ústavných, konštitučných otázok sa názory súdov EÚ líšia, keď rozhodnutie Súdu prvého stupňa (v súčasnosti Všeobecný súd) odráža silný konštitucionálny prístup, zatiaľ čo Súdny dvor poukazuje na to, že monizmus je jednoducho „forma dualizmu“ a demonštruje široký pluralistický prístup.

¹⁸⁸ Spojené veci C - 402/05 P a C - 415/05 P Kadi a Al Barakaat International Foundation/ Rada a Komisia (Prípady *Kadi I.*)

právnym poriadkom a či ho aj vykoná.¹⁸⁹ Vzťah európskeho práva a medzinárodného práva sa tak riadi európskym právom v rovnakom rozsahu, ako sa vzťah medzi vnútroštátnym právom a medzinárodným právom riadi vnútroštátnym.¹⁹⁰

Dôsledkom takéhoto tvrdenia môže byť popretie akejkoľvek hierarchie, keďže na medzinárodný a európsky právny poriadok sa tak hľadí ako na oddelené právne poriadky, kde pravidlá jedného nie sú automaticky súčasťou toho druhého. Ak nie je možné pri skúmaní vzťahov právnych poriadkov ustanoviť hierarchiu, je lepšie jednoducho prijať ich rozdiely, a svojim spôsobom autonómii právnych poriadkov. Z rozhodovacej činnosti európskych súdov sa ukazuje, že teórie monizmu a dualizmu nepostačujú na vysporiadanie sa so vzťahom medzinárodného a európskeho práva. Zdá sa, že prekonanie myslenia ohľadom hierarchických vzťahov medzi normami, je a bude problematické. Z doterajšieho vývoja je však zrejme rozhodujúcim kritériom rozsah normatívnej úpravy právneho postavenia jednotlivcov, ktorý je schopný prekonať hierarchické vzťahy medzi normami tým, že väčšiu pozornosť venuje podstate a povahe noriem. Zatiaľ čo v prípade *Intertanko*¹⁹¹ bola dôvodom pre nepriznanie prednosti medzinárodného práva absencia práv a povinností jednotlivca, prípad *Kadi* ukázal, že to bola práve existencia vplyvu na jednotlivcov, vďaka ktorej súd zdôraznil vnútroštátne konštitučné, ústavné princípy. Oba prípady vychádzajú z obsahu normy, skôr než povahy dohody (WTO) alebo nárokovanej prednosti.¹⁹²

¹⁸⁹ Výnimkou nie je ani prípad európskeho právneho poriadku, čo vyjadruje i odsek 283 - 287 rozhodnutia SD EÚ.

¹⁹⁰ ARANGIO-RUIZ, G.: *International Law and Interindividual Law*. In: NIJMAN, J.E., NOLLKAEMPER, A. (Eds.): *New Perspectives on the Divide between International and National Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 39 - 43.

¹⁹¹ Prípad C - 308/06 - *Intertanko and Others*.

¹⁹² Konštitutívne a pluralistické prístupy spracované podľa: WESSEL, R. A.: *Reconsidering the Relationship between International and EU Law: Towards a Content - Based Approach?* [online] Dostupné na: <<http://www.utwente.nl/mb/pa/research/wessel/wessel74.pdf>>

Teória pluralizmu je rozvíjaná do dvoch typov. Rozpracúva ich Nollkaemper,¹⁹³ pričom poukazuje na pluralistický vzťah medzi samostatným medzinárodným a vnútroštátnymi právnymi poriadkami, v rámci ktorého je otázna priorita jedného či druhých. Typy pluralizmu sa líšia v rozsahu a povahe, a nepredstavujú faktické opisy vzťahov medzi právnymi poriadkami. Predstavujú skôr spôsoby, akými je možné vnímať, rozumieť a rozmyšľať o nich.

Prvým typom je „interný“ pluralizmus, teda pluralizmus, ktorý je vnútorný pre medzinárodný právny poriadok. Poukazuje na rozdiel medzi medzinárodným a vnútroštátnymi právnymi poriadkami a na odlišnosti medzi samostatnými vnútroštátnymi poriadkami. Tento typ pluralizmu ostáva normatívne obmedzený pravidlami medzinárodného práva, pričom je možné ho prirovnať ku konštitucionálnemu pluralizmu. Je možné tvrdiť, že pluralizmus vnútri medzinárodného práva nie je pravým pluralizmom, keďže sa konflikty riešia medzinárodným právom. Nollkaemper však oponuje, že pluralizmus môže mať mnoho foriem a aspektov, a pluralitný charakter medzinárodného právneho poriadku nebol dostatočne ocenený.

Druhý typ, „externý“ pluralizmus, je externý vo vzťahu k medzinárodnému právnemu poriadku. Je založený na skutočnosti, že mnohé rozdiely medzi právnymi systémami nie sú limitované pravidlami medzinárodného práva. Mnohé právne systémy zápasia s medzinárodnými záväzkami a uprednostňujú vnútroštátne hodnoty a práva pred nekompatibilnými pravidlami medzinárodného práva. Z normatívneho hľadiska je tento typ pluralizmu založený na presvedčení, že podrobenie pluralizmu medzinárodnému právu by nebolo spravodlivé voči legitímnym politickým a sociálnym rozdielom medzi štátmi a spoločnosťami v rámci štátov, a navyiac, nevyrieši obavy ohľadom kvality a (ne)legitímnosti medzinárodného práva. Tento pluralizmus teda nie je obsiahnutý

¹⁹³ NOLLKAEMPER, A.: Inside or Out: Two Types of International Legal Pluralism. In: KLABBERS, J., PIIPARINEN, T. (Eds.): *Normative Pluralism and International Law: Exploring Global Governance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 94 - 139.

v medzinárodnom práve, resp. nachádza sa mimo neho, a v istom rozsahu je opakom medzinárodného práva.¹⁹⁴

Rozdiel medzi interným a externým pluralizmom nie je celkom ostrý a viditeľný. Ako prejav externého pluralizmu¹⁹⁵ je často chápaný rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci Kadi.¹⁹⁶ Ak by Súdny dvor EÚ použil len menej odlišné znenie a spoliehal sa viac na medzinárodné ľudské práva záväzné pre OSN, tak by sme na prípad mohli rovnako hľadieť ako na príklad interného pluralizmu. Tenká čiara medzi typmi právneho pluralizmu môže slúžiť na stanovenie konkrétnych prípadov podporujúcich jeden alebo druhý typ pluralizmu. Odlíšiť tieto dva typy pluralizmu je však možné na základe jedného základného rozdielu. Oba sú založené na odlišnom stupni analýzy. Odrážajú odlišný pohľad a porozumenie pozície vnútroštátnych systémov vo vzťahu k medzinárodnému právnemu systému, konkrétne foriem a stupňov, v ktorých právne systémy akceptujú alebo konkurujú normatívnym nárokom medzinárodného práva. Rovnako odlišne odrážajú úroveň viery v rozsah, silu a legitimitu medzinárodného práva, ako i chápanie vzťahu medzi právom a politikou. Zatiaľ čo interný pluralizmus predpokladá, že rozpory medzi právnymi poriadkami môžu byť vyriešené medzinárodnými právnymi princípmi, pri externom pluralizme je vzťah formovaný skôr politikou než právom. Teda otázka prednosti právneho poriadku je otázkou politickou, nie právnou. Nollkaemper¹⁹⁷ tvrdí, že hoci interný pluralizmus má význam v tom, že kladie dôraz na záujmy stability v medzištátnych vzťahoch, môže mať problémy s rozpoznaním záujmov štátov, ktoré sa môžu meniť a môžu odmietnuť podriaďiť sa tomu, čo považujú za nelegitímne alebo nedemokratické. Externý pluraliz-

¹⁹⁴ Jeho vyjadrenie je možné nájsť aj v práci KRISCH, N.: *Beyond Constitutionalism: The Pluralist Structure of Postnational Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011, 330 s.

¹⁹⁵ KRISCH, N.: *Beyond Constitutionalism: The Pluralist Structure of Postnational Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011, kap. 5.

¹⁹⁶ Spojené veci C - 402/05 P a C - 415/05 P Kadi a Al Barakaat International Foundation/ Rada a Komisia (Prípady *Kadi I.*)

¹⁹⁷ NOLLKAEMPER, A.: Inside or Out: Two Types of International Legal Pluralism. In: KLABBERS, J., PIIPARINEN, T. (Eds.): *Normative Pluralism and International Law: Exploring Global Governance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 94 - 139.

mus jasne vyjadruje záujmy štátov, ale súčasne sa jeho normatívny charakter zdá byť ťažko zosúladiateľný so záujmami právnej istoty a stability medzinárodného právneho systému, a tým je ohrozená ochrana práv a záujmov tých štátov, v ktorých mene hovoria zástancovia externého pluralizmu. Základným argumentom Nollkaempera je, že oba typy pluralizmu sú navzájom závislé. Zatiaľ čo medzinárodné právo potrebuje hierarchický nárok prednosti za účelom zabezpečenia stability a právnej istoty, aby tak slúžilo základným záujmom štátov, spoločností a jednotlivcov, legitimita jeho nároku hierarchickej prednosti sa opiera o legitimitu a politiky vyjadrené v type externého pluralizmu. Na druhej strane, hoci externý pluralizmus je ťažké zladať so záujmami stability medzinárodného právneho systému, aspoň čiastočne sa spolieha na tento systém, pretože jeho politický charakter nemôže poskytnúť stabilitu na medzinárodnej úrovni. V tomto zmysle sa medzinárodný a vnútroštátne právne poriadky navzájom ohrozujú i na sebe závisia.¹⁹⁸

Uplatňovanie pluralistickej teórie, ktorej pohľad na vzťah právnych poriadkov nie je jednoznačný, a jej presadzovanie najmä v regióne, v ktorom sa uplatňuje európske právo, je dôkazom, že regionalizmus, konkrétne európsky, je významným prvkom pri posilňovaní medzinárodného práva a jeho aplikácii vnútroštátnymi inštitúciami pri vykonávaní medzinárodných záväzkov. Hoci myšlienky o pluralizme ako novej teórii vzťahu medzi právnymi poriadkami nie sú dostatočne široko akceptované, súčasný vývoj medzinárodného práva (jeho prekrývanie sa s vnútroštátnym či európskym právom) nám naznačuje, či dokonca zdôvodňuje zmenu pohľadu na vzťah právnych poriadkov. Pluralistický prístup, ktorého výhodou je najmä neexistencia hierarchie, sa zdá byť najlepšie aplikovateľný, a to aj z dôvodu ľahšieho vypĺňania medzier existujúcich v tom ktorom právnom poriadku. Základom myšlienky právneho pluralizmu je predstava pluralistického právneho poriadku, v ktorom by dochádzalo k aplikácii normy toho poriadku, ktorý by najlepšie vyhovoval danému prípadu, čím by sa za-

¹⁹⁸ NOLLKAEMPER, A.: Inside or Out: Two Types of International Legal Pluralism. In: KLABBERS, J., PIIPARINEN, T. (Eds.): *Normative Pluralism and International Law: Exploring Global Governance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 94 - 139.

bezpečila najlepšia ochrana hodnôt spoločných pre všetky právne poriadky.

2.3. Rule of Law na rozhraní vnútroštátneho a medzinárodného práva

V súčasnosti sme svedkami každodenne prebiehajúcej globalizácie v takmer každej sfére života. Globalizácia neobchádza ani pojmy, ktoré boli doteraz aplikované len na úrovni vnútroštátneho práva. Pre použitie pojmu Rule of Law v podmienkach medzinárodného práva je však potrebné zamyslieť sa v prvom rade nad vzťahom vnútroštátneho a medzinárodného práva. Obidva právne systémy sa v určitých oblastiach významne odlišujú a v niektorých zase prekrývajú. Tieto odlišnosti, ako aj spoločné črty vnútroštátneho práva a medzinárodného práva, budú mať vplyv aj na pojem Rule of Law, ktorý sa na oboch úrovniach uplatňuje.

2.3.1. Dichotómia vnútroštátneho a medzinárodného práva a vplyv na Rule of Law

Pre aplikáciu pojmu Rule of Law na úrovni medzinárodného práva je potrebné vziať do úvahy i odlišné znaky vnútroštátneho a medzinárodného práva,¹⁹⁹ ktoré predstavujú dichotómiu týchto dvoch právnych systémov, a ktoré ovplyvňujú i samotný pojem Rule of Law aplikovaný na oboch úrovniach. Dichotómiu je možné definovať z pohľadu dvoch úrovní. Po prvé, vnútroštátne problémy súvisiace s Rule of Law nemajú zvyčajne problémy majúce medzinárodný rozmer. Po druhé, základným dôvodom dichotómie sú štrukturálne rozdiely medzi medzinárodným právnym poriadkom a vnútroštátnymi právnymi poriadkami. Zatiaľ čo Rule of Law na vnútroštátnej úrovni primárne zahŕňa ochranu proti verejnej moci štátu, v medzinárodnom právnom poriadku nepoznáme ekvivalent pre takúto centralizovanú verejnú moc.²⁰⁰

¹⁹⁹ Pre špecifické črty medzinárodného práva vo vzťahu k vnútroštátnemu právu majúce vplyv na Rule of Law na medzinárodnej úrovni pozri nasledujúcu podkapitulu.

²⁰⁰ NOLLKAEMPER, A.: The Internationalized Rule of Law. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, 1, 2009, s. 74.

2.3.2. Prekrývanie sa vnútroštátneho a medzinárodného práva a vplyv na Rule of Law

Zvyšujúce sa prepojenie medzi medzinárodným právom a vnútroštátnym právom, napr. v oblasti obchodného či trestného práva, narúša striktné dodržiavanie dichotómie Rule of Law na vnútroštátnej úrovni a Rule of Law na medzinárodnej úrovni. V skutočnosti, v oblastiach, kde sa medzinárodné právo a vnútroštátne právo prekrývajú alebo dokonca spájajú, nemá význam ani ostré rozlišovanie medzi dvoma úrovňami Rule of Law. Tento vývoj má niekoľko aspektov.

Po prvé, medzinárodné právo ovplyvňuje alebo dokonca často i určuje vnútroštátne Rule of Law. Napr. v oblasti ľudských práv, medzinárodné právo ukladá také základné obmedzenia pre vládnú moc, že v skutočnosti je ťažké hovoriť o problémoch Rule of Law vo vzťahu medzi štátom a jeho občanmi, ktoré by nemalo nejaké prepojenie na medzinárodné právo. V tomto ohľade teda medzinárodné právo v oblasti ľudských práv posilňuje a podporuje vnútroštátne Rule of Law, napr. pri ochrane občanov pred retroaktívnymi zákonmi.²⁰¹

Po druhé, aplikácia medzinárodného práva, ako jedna z požiadaviek Rule of Law na medzinárodnej úrovni, závisí od fungovania Rule of Law na vnútroštátnej úrovni. Prakticky vo všetkých oblastiach medzinárodného práva nie je možné jeho dodržiavanie bez zmysluplného prepojenia na vnútroštátnu oblasť. Plný účinok medzinárodných práv a záväzkov požaduje a predpokladá existenciu či naplnenie vnútroštátneho Rule of Law. Bez fungujúceho Rule of Law na vnútroštátnej úrovni by nemohlo účinne fungovať ani Rule of Law na medzinárodnej úrovni. Je ťažké vytvoriť medzinárodný právny poriadok, ak vnútroštátne právne poriadky, na ktorých by malo byť medzinárodné Rule of

²⁰¹ Pre vzťah Rule of Law a ľudských práv pozri napr.: *Secretary General's report (A/59/2005)*. [online] Dostupné na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/78/PDF/N0527078.pdf?OpenElement>

Law závislé, nespĺňajú podmienky pre riadne fungovanie Rule of Law.²⁰²

Po tretie, vnútroštátne inštitúcie môžu vyplniť medzery Rule of Law na medzinárodnej úrovni.²⁰³ Príkladom je i realizácia individuálnej trestnoprávnej zodpovednosti jednotlivca za spáchanie zločinov podľa medzinárodného práva. Túto trestnoprávnu zodpovednosť uplatňujú, okrem medzinárodných súdnych tribunálov, i vnútroštátne súdy štátov, na území ktorých bol čin spáchaný.²⁰⁴

²⁰² NOLLKAEMPER, A.: *National Courts and the International Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 2.

²⁰³ NOLLKAEMPER, A.: The Internationalized Rule of Law. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, 1, 2009, s. 76.

²⁰⁴ KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2011, s. 89.

3. RULE OF LAW V MEDZINÁRODNOM PRÁVE

Medzinárodná spoločnosť, v rámci ktorej štáty vytvárajú a podriaďujú samé seba právnym normám a štandardom, smeruje na základe cieľov stanovených v Charte OSN k dosiahnutiu a zachovaniu medzinárodného mieru a bezpečnosti, ako je to vyjadrené v Charte OSN (čl. 1 ods. 1), ale tiež k vytvoreniu spoločnosti štátov, v rámci ktorej by bol každý štát limitovaný externými právnymi normami. Jedným z výsledkov tvorby relatívne formalizovanej medzinárodnej spoločnosti je teda vytvorenie medzinárodnej právnej spoločnosti štátov, v rámci ktorej sa ďalej rozvíja medzinárodné Rule of Law.²⁰⁵

Pri premýšľaní o princípe Rule of Law v medzinárodnom práve, resp. o „externalizácii“ tohto pojmu na úroveň medzinárodného práva, je vhodné si uvedomiť, že model tejto koncepcie formulovanej pre vnútroštátne právo nie je možné ľahko transponovať pre podmienky medzinárodných vzťahov.²⁰⁶ Medzinárodné vzťahy, majú vo vzťahu k tým vnútroštátnym, svoje špecifiká spočívajúce v subjektoch, prameňoch a sankčnom mechanizme.

Podľa Klučka,²⁰⁷ základným cieľom externalizácie pojmu Rule of Law do medzinárodného práva je čo najširšia miera regulácie vzťahov medzi štátmi a inými subjektmi medzinárodného práva právnymi pravidlami medzinárodného práva. Štáty, hoci deklarujú rešpektovanie princípu Rule of Law vo svojich vnútroštátnych právnych poriadkoch, na úrovni medzinárodného práva často krát dochádza k porušovaniu tohto princípu pri (ne)plnení medzinárodných záväzkov. Príčiny môžeme hľadať, okrem neochoty štátov, najmä v špecifikách medzinárodného práva, neexistencii centrálného donucovacieho mechanizmu, či obligatórnej jurisdikcie

²⁰⁵ LONDRAS, F. de: Dualism, Domestic Courts, and the Rule of International Law. In: SELLERS, M., TOMASZEWSKI, T. (Eds.): *The Rule of Law in Comparative Perspective*. Heidelberg: Springer, 2010, s. 217.

²⁰⁶ HIGGINS, R.: *The ICJ and the Rule of Law*, Speech given at the United Nations University on 11 April 2007, s. 7. [online] Dostupné na: <http://www.unu.edu/events/files/2007/20070411_Higgins_speech.pdf

²⁰⁷ KLUČKA, J.: Vláša práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: *Právny obzor*, Bratislava, 95, 2012, č. 2, s. 126.

medzinárodných súdnych orgánov.²⁰⁸ Ak štáty nerešpektujú princíp Rule of Law na vnútroštátnej úrovni, len ťažko je možné od nich očakávať rešpektovanie tohto princípu na úrovni medzinárodnej. Rovnako je otázne, či môže existovať medzinárodné Rule of Law v horizontálnom právnom systéme, akým je medzinárodný právny poriadok.²⁰⁹ Táto otázka súvisí s viacerými odlišnosťami medzi vnútroštátnym a medzinárodným právom, ktoré načrtáme v nasledujúcich kapitolách.

Keďže je Rule of Law ťažké aplikovať v rozsahu širšom ako je jeden štát, je potrebné koncept Rule of Law pre podmienky globálneho sveta upraviť a vyvrátiť tak domnienky, že Rule of Law nemôže plnohodnotne fungovať na úrovni medzinárodného práva.²¹⁰ Rule of Law koncipované pre globalizovaný svet je nie len o medzinárodnom práve alebo o aplikácii univerzálnych pravidiel na suverénne štáty. Je o myšlienke, že pre všetky formy inštitucionálnej moci by mali existovať pravidlá, ktorých dodržiavanie by mal kontrolovať nestranný arbiter.²¹¹

V úvode považujeme za vhodné poukázať aj na odlišný koncept medzinárodného práva. Podľa Kelsena,²¹² medzinárodné právo alebo právo národov je súbor pravidiel, ktoré regulujú správanie sa štátov v ich vzťahoch s inými štátmi. Tieto pravidlá predstavujú právo. V dennodennom živote sa stretávame s národným alebo vnútroštátnym právom, právom, ktoré prevažuje v rámci štátov. Otázne však podľa neho je, či je medzinárodné právo, v zmysle pravidiel prevažujúcich vo vzťahoch medzi štátmi, právom

²⁰⁸ Právomoc medzinárodných súdnych orgánov je v zásade fakultatívna, avšak je možné, aby štáty založili obligatórnu jurisdikciu týchto orgánov spôsobmi, ktoré predvídajú ich štatúty.

²⁰⁹ NOLLKAEMPER, A., WOUTERS, J., HACHEZ, N.: *Accountability and the Rule of Law at International Level*. [online] Dostupné na: <<http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/typo3/site/fileadmin/reports/report%20Accountability%20and%20Rule%20of%20Law.pdf>>

²¹⁰ SAMPFORD, Ch.: Reconceiving the rule of law for a globalizing world. In: ZIFCAK, S. (Ed.): *Globalization and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005, s. 9 - 10.

²¹¹ *Ibidem*, s. 17 - 18.

²¹² KELSEN, H.: *Principles of International Law*. New York: Rinehart & Co., Inc., 2008, s. 3, 4, 18, 19.

v rovnakom zmysle slova ako vnútroštátne právo. Pri odpovedi na túto otázku má podľa neho kľúčové postavenie sankcia ako prostriedok donútenia k správaniu sa v súlade s právom. Právo spoločenstva, jeho právny poriadok, opisujú myšlienky vyjadrujúce skutočnosť, že za určitých podmienok by mal byť vykonaný určitý akt donútenia (teda sankcia). Toto hypotetické tvrdenie je základnou formou Rule of Law, kde sa výraz „rule“ chápe v deskriptívnom a nie normatívnom zmysle. Rovnako uvádza, že táto otázka je identická s otázkou, či fenomén nazývaný medzinárodné právo môže byť opísaný pravidlami práva rovnakého druhu ako sú pravidlá, ktorými môže byť opísané vnútroštátne právo. Tieto otázky sa však týkajú len všeobecného medzinárodného práva a nie jeho osobitných odvetví. Všeobecné medzinárodné právo je podľa Kelsena obyčajovým právom vytvoreným obvyklou praxou štátov a platným pre všetky štáty patriace do medzinárodného spoločenstva, zatiaľ čo osobitné odvetvia medzinárodného práva sú platné len pre niektoré štáty, a sú tvorené špeciálnymi normami obsiahnutými v zmluvách platných len medzi zmluvnými stranami.²¹³

Hoci bola pre medzinárodný právny poriadok charakteristická neexistencia hierarchie medzi rozličnými prameňmi alebo typmi medzinárodných záväzkov, od druhej polovice dvadsiateho storočia sa vyvíjajú určité znaky hierarchie v rámci samotného medzinárodného práva. Najdôležitejším prejavom je postavenie kogentných noriem, koncept záväzkov *erga omnes* a doložka prednosti obsiahnutá v čl. 103 Charty OSN. Kogentné normy, tvoriace tzv. *ius cogens* v medzinárodnom práve, predstavujú najvyššie normy v hierarchii noriem medzinárodného práva, a to na základe súhlasnej vôle medzinárodného spoločenstva štátov ako celku.²¹⁴ Koncept záväzkov *erga omnes* bol vytvorený rozhodovacou činnosťou Medzinárodného súdneho dvora v prípade Barcelona Traction.²¹⁵ Rozlišuje v ňom medzi záväzkami štátu, ktoré má voči

²¹³ KELSEN, H.: *Principles of International Law*. New York: Rinehart & Co., Inc., 2008, s. 3, 4, 18, 19.

²¹⁴ Čl. 53 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.

²¹⁵ Barcelona Traction case: Case concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Ltd (Belgicko vs. Španielsko (1970)). [online]. Dostupné na: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/50/5387.pdf>>

medzinárodnému spoločenstvu ako celku a záväzkami voči konkrétnemu štátu (štátom). V neposlednom rade ovplyvňuje hierarchiu noriem medzinárodného práva čl. 103 Charty OSN, na základe ktorého záväzky vyplývajúce z Charty OSN prevažujú nad ostatnými záväzkami, ktoré majú členské štáty na základe inej medzinárodnej dohody.²¹⁶ Jednotlivé stupne tejto hierarchie sú založené na koncepcii medzinárodného práva ako „súhlasne založenom systéme noriem“ odvodených od vôle štátov (na rozdiel od systému vnútroštátneho práva, v ktorom je norma odvodená od vôle authority, zákonodarného orgánu, teda nie formou prejaveneho súhlasu, ale formou príkazu).²¹⁷

Jeden z pokusov o prijatie všeobecne akceptovateľnej definície Rule of Law na medzinárodnej úrovni bola definícia obsiahnutá v Deklarácii²¹⁸ prijatej na Medzinárodnom kongrese právnikov v New Delhi v roku 1959, a to pomocou komparatívnej analýzy. „Funkciou legislatívy v slobodnej spoločnosti je na základe Rule of Law vytvoriť a udržať podmienky, ktoré udržia dôstojnosť človeka ako jednotlivca. Táto dôstojnosť vyžaduje nie len uznanie jeho občianskych a politických práv, ale tiež zavedenie sociálnych, ekonomických, vzdelávacích a kultúrnych podmienok, ktoré sú základom pre plný rozvoj jeho osobnosti.“²¹⁹ Táto definícia bola niekoľkokrát kritizovaná, napr. Razom,²²⁰ ako prekrútenie doktríny Rule of Law.

²¹⁶ Hierarchia noriem medzinárodného práva spracovaná podľa: DE WET, E.: The Constitutionalization of Public International Law. In: ROSENFELD, M., SAJÓ, A., (Eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 1213 - 1218.

²¹⁷ ORAKHELASHVILI, A.: *Peremptory Norms in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 7.

²¹⁸ MARSH, N. S. (Prep.): The Rule of Law in a Free Society: A Report on the International Congress of Jurists, New Delhi, India [January 5 - 10, 1959]. [online] Dostupné na: <<http://icj.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/1959/01/Rule-of-law-in-a-free-society-conference-report-1959-eng.pdf>

²¹⁹ *Ibidem*, Report of Committee I, Clause I.

²²⁰ RAZ, J.: The Rule of Law and Its Virtue. In: RAZ, J.: *Authority of Law: Essays on Law and Morality*. Oxford: Clarendon Press, 1979, s. 211.

Z hľadiska koncepcií Rule of Law, o ktorých sme pojednávali vyššie, sa podľa Chestermana²²¹ na úroveň medzinárodného práva hodí skôr „thin“ koncepcia Rule of Law, u ktorej predpokladá vyššiu možnosť nadobudnutia širokej akceptácie naprieč rôznymi kultúrami, ako aj lepšie nastavenie na riešenie odlišných problémov práva na medzinárodnej úrovni, v porovnaní s vnútroštátnou úrovňou.

3.1. Pojmové variácie Rule of Law v medzinárodnom práve

V súvislosti s pojmom Rule of Law v medzinárodnom práve sa používa niekoľko obmieňaných foriem tohto pojmu, z ktorých každá predstavuje špecifický prístup k tejto problematike. Napríklad, Chesterman pracuje s pojmami ako je medzinárodné Rule of Law, panstvo medzinárodného práva (Rule of International Law) a Globálne Rule of Law (Global Rule of Law). Tamanaha k týmto pojmom pridáva i Zmedzinárodnené Rule of Law (The Rule of Law Internationalized) a Zmedzinárodňovanie Rule of Law (The Internationalization of the Rule of Law).

3.1.1. Medzinárodné Rule of Law

Ako sme už vyššie uviedli o vytvorení definície princípu medzinárodného Rule of Law (*international Rule of Law*) na úrovni medzinárodného práva sa snaží nie jeden autor. Tamanaha²²² prináša základnú definíciu princípu Rule of Law, ktorý podľa neho znamená, že vládni úradníci a občania sú viazaní a riadia sa právom. Hoci je táto definícia, podľa nášho názoru, vytvorená pre Rule of Law v podmienkach vnútroštátneho práva, rovnako je akceptovateľná pre podmienky medzinárodného práva, kde sú medzinárodné orgány, ako aj štáty, na základe Rule of Law právom viazané

²²¹ CHESTERMAN, S.: *'I'll take Manhattan': The International Rule of Law and the United Nations Security Council*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1310458

²²² TAMANAHA, B. Z.: *The History and Elements of the Rule of Law*. [online]. Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2012845

a rovnako sa právom aj riadia. Podľa Chestermana²²³ sa tento pojem v medzinárodnom práve chápe ako aplikácia princípov Rule of Law na vzťahy medzi štátmi a inými subjektmi medzinárodného práva.

Podľa Chestermanovho konceptu,²²⁴ ktorý rozoberáme v nasledujúcom texte, by definícia Rule of Law aplikovateľná naprieč všetkými kultúrami a právnymi systémami mala v sebe zahŕňať tri princípy. Prvým je skutočnosť, že štátna moc by sa nemala vykonávať svojvoľne. Odmieťa sa tak „vláda človeka“ a požaduje, aby zákony boli perspektívne, prístupné a jasné. Po druhé, zákon musí byť aplikovaný rovnako aj na hlavu štátu a jeho inštitúcie, a to nezávislou inštitúciou, akou je súdnictvo, ktorá má aplikovať právo na špecifické prípady. To odlišuje Rule of Law od pravidla podľa zákona (rule by law). Po tretie, zákon sa musí aplikovať na každého rovnako, poskytujúc rovnakú ochranu bez poškodzujúcej diskriminácie. Zákon by mal byť všeobecne platný a dôsledne vykonávaný, preto by malo byť možné ho naplniť. Tieto prvky základnej definície by mali byť zosumarizované ako vláda zákonov, nadradenosť práva a rovnosť pred zákonom.

Pri aplikácii vnútroštátneho konceptu Rule of Law na úroveň medzinárodného práva je potrebné vziať do úvahy aj štrukturálne rozdiely medzi oboma systémami, ako aj historický a politický kontext (a súvislosti), v rámci ktorých sa Rule of Law vyvíjalo. História Rule of Law je príbehom kráľov a sudcov, revolúcií a listín práv. Funkcionalistické chápanie toho, ako a prečo je Rule of Law používané - na rozdiel od formálneho chápania, teda čo znamená Rule of Law - zodpovedá skôr spôsobu, v ktorom je Rule of Law členené na medzinárodnej úrovni. Prvý aspekt, vláda zákonov, vyžaduje, aby výkon moci nebol svojvoľný. Je to zakotvené v základnom koncepte princípu *pacta sunt servanda*, ale tiež evidentné v úsilí o vytvorenie medzinárodnej ochrany ľudských práv, formálnych režimov riadiacich medzinárodný obchod a medzinárodné inštitúcie bezpečnosti, akou je BR OSN. K presunu Rule of Law do oblasti medzinárodného práva patrí i kodifikácia

²²³ CHESTERMAN, S.: *'I'll take Manhattan': The International Rule of Law and the United Nations Security Council*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1310458

²²⁴ CHESTERMAN, S.: *An International Rule of Law?* [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1081738

obsahu medzinárodného práva, rovnako ako aj spôsobu, akým bol vytvorený; princípy Rule of Law, ako je napr. jasnosť, sú ohrozené fragmentáciou právneho poriadku²²⁵ a tvrdením, že právne neurčité kategórie „legitimity“ existujú vedľa určenia legality.

Nadradenosť práva, ktorá tvorí druhý aspekt, odlišuje Rule of Law od rule by law. Toto odlišovanie je menej aplikovateľné na medzinárodný právny systém, kde primárnou otázkou nie je vzťah medzi subjektom a suverénom, ale medzi subjektom a subjektom. V takomto režime význam pojmov, ako je napr. deľba moci, je menej dôležitý ako možnosť podať určujúce odpovede na právne otázky. Pokrok v Rule of Law na medzinárodnej úrovni by mal zahŕňať širšie prijatie obligatórnej jurisdikcie Medzinárodného súdneho dvora a iných nezávislých súdnych orgánov, a tvrdenia, že medzinárodné právo sa vzťahuje na medzinárodné organizácie vo všeobecnosti, najmä na BR OSN.

Tretí aspekt základnej definície, rovnosť pred zákonom, vyvoláva otázku, kto je skutočným subjektom práva. Rovnosť individuálnych ľudských bytostí pred zákonom je formálne obmedzená výkonom verejnej moci štátnymi inštitúciami. Vzťah jednotlivca k štátu je definovaný jeho prísnosťou. Človek si normálne nevyberá štát, ktorého zákonov je subjektom. Právne systémy sa často správajú k právnickým osobám, ako sú rôzne korporácie, odlišne od fyzických osôb. Preto sa, podľa Chestermana, zdá byť zbytočné preceňovanie formálnej rovnosti štátov ako takých. Kroky smerom k medzinárodnému Rule of Law by mali zahŕňať všeobecnejšie a konzistentnejšie uplatňovanie medzinárodného práva voči štátom a iným subjektom. To by mohlo priniesť zlepšenie štrukturálnych nedostatkov, ako je napr. právo veta pri rozhodovaní v BR OSN. Uznávajúc Rule of Law ako politickú ideu na medzinárodnej úrovni, skôr než jej uplatňovanie ako normatívnej reality, určuje správanie väčšiny medzinárodných vzťahov viac v politickej, ako v právnej oblasti. Vývoj sa časom môže zmeniť, no v úsilí

²²⁵ Report of the Study Group of the International Law Commission: Fragmentation of International law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International law (A/CN.4/L.682). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G06/610/77/PDF/G0661077.pdf?OpenElement>>

o dosiahnutie ľudských práv, rozvoja a mieru, medzinárodné Rule of Law v súčasnosti ponúka skôr prostriedky ako výsledok.²²⁶

3.1.2. Vláda medzinárodného práva

Pojem vláda medzinárodného práva (*rule of international law*) je možné chápať ako uprednostňovanie medzinárodného práva pred vnútroštátnym, národným právom, ktoré stanovuje napríklad nadradenosť, prvenstvo medzinárodných noriem ľudských práv pred vnútroštátnymi opatreniami. Takto chápanú vládu medzinárodného práva by sme mohli priradiť k myšlienkam vzťahu medzi medzinárodným a vnútroštátnym právom, najmä k monistickej teórii vzťahu vnútroštátneho práva a medzinárodného s primátom medzinárodného práva.²²⁷

3.1.3. Globálne Rule of Law

Globálne Rule of Law (*global Rule of Law*) môže naznačovať vznik normatívneho režimu, ktorý má priamy vplyv na jednotlivca, bez formálneho sprostredkovania cez existujúce vnútroštátne, národné inštitúcie. Takýto prístup sa navrhuje pri vzniku vládnych režimov, ktoré nespádajú medzi tradičné vnútroštátne a medzinárodné právne kategórie, a sú predmetom veľkej štúdie pod názvom „globálne administratívne (správne) právo.“²²⁸ V súčasnosti však ide o pomerne nerozvinutú koncepciu Rule of Law.

²²⁶ CHESTERMAN, S.: *An International Rule of Law?* [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1081738

²²⁷ 2005 World Summit Outcome, Resolution of the UN General Assembly (UN Doc. A/res/60/1). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement>

²²⁸ CHESTERMAN, S.: *'I'll Take Manhattan': The International Rule of Law and the United Nations Security Council.* [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1310458

3.1.4. Zmedzinárodnené Rule of Law a zmedzinárodňovanie Rule of Law

Pri snahe o pochopenie pojmu medzinárodné Rule of Law je možné naraziť na dvojaký prístup. Pojem zmedzinárodnené Rule of Law (*the Rule of Law internationalized*) je v medzinárodnom práve používaný vo vzťahu k znakom vnútroštátneho Rule of Law aplikovaným v podmienkach medzinárodného právneho poriadku. Zmedzinárodňovanie Rule of Law (*the internationalization of Rule of Law*) sa spája so skutočnosťou, že sa princíp Rule of Law vo vnútroštátnom práve stáva otázkou aj v medzinárodných vzťahoch, a tento pojem podporuje používanie medzinárodných inštrumentov pre dosiahnutie hodnôt Rule of Law vo vnútroštátnych podmienkach. Obidva prístupy je možné odhaliť aj vo výstupe zo Svetového summitu.²²⁹ Identifikovať je ich rovnako možné i v správe generálneho tajomníka z roku 2006,²³⁰ kde sú definované tri oblasti aktivít OSN súvisiacich s Rule of Law. Prvá oblasť korešponduje so zmedzinárodneným Rule of Law, pričom aktivity OSN v tejto oblasti sú poväčšine zamerané „len“ na opakovanie dôvodov, prečo je potrebné rozvíjať a rešpektovať medzinárodné právo, a využívať mechanizmy medzinárodného riešenia sporov, najmä Medzinárodný súdny dvor. Zmedzinárodňovaniu Rule of Law potom zodpovedá druhá a tretia oblasť aktivít OSN, ktoré sú už konkrétnejšie. Sekretariát OSN rôznymi spôsobmi koordinuje aktivity OSN, aby tak organizácia posilňovala Rule of Law na vnútroštátnej úrovni (so špeciálnym zameraním na vojnu postihnutú a prechodné režimy) pomocou operácií na udržanie mieru a operácií na budovanie mieru, zmierovacích procesov

²²⁹ 2005 World Summit Outcome, Resolution of the UN General Assembly (UN Doc. A/res/60/1). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement>

²³⁰ Report of the Secretary – General on Uniting our strengths: Enhancing United Nations support for the rule of law (A/61/636-S/2006/980). [online] Dostupné na: <<http://www.unrol.org/files/2006%20Report.pdf>

a vytvárania životaschopných a účinných súdnych systémov, a pod.²³¹

Podľa Nollkaempera je zmedzinárodnené Rule of Law aplikované na sféru, ktorá prekrýva vnútroštátne právo a medzinárodné právo.²³²

3.2. Pojmové vymedzenie medzinárodného Rule of Law

V nasledujúcom texte sa pokúsime predniesť niekoľko teoretických myšlienok Radbrucha a Kelsena, a to v snahe o pojmové vymedzenie a pochopenie medzinárodného Rule of Law. Právne poriadky tvoria právne normy, ktoré nie sú len náhodným zhlučkom noriem, ale sú systematicky usporiadané a patria k sebe. Naše úvahy sa spájajú s myšlienkami o pripodobnení Rule of Law k nadpozitívnemu právu a základnej norme v snahe o podporenie úvah o Rule of Law ako určitej najvyššej normy právneho systému, teda o norme, ktorá stojí na vrchole vnútroštátnych noriem i medzinárodných noriem. A to bez toho, aby bola pozitívne zakotvená v právnych predpisoch jedného z právnych systémov. Práve od tejto normy odvodzujú normy právnych poriadkov svoju platnosť. Dôvodom je náš príklon k názorom monistickej teórie vzťahu vnútroštátneho práva a medzinárodného práva, a následnej jednoty týchto dvoch právnych poriadkov.

Posilnení myšlienkami Kelsena si dovoľíme tvrdiť, že Rule of Law, tak na úrovni vnútroštátnej, ako aj medzinárodnej úrovni, teda v jednotnom právnom systéme, predstavuje hodnotu stojacu na vrchole oboch právnych systémov. Uvažujeme tak o hodnote Rule of Law, ktorá stojí už pri zrode myšlienok o usporiadaní vzťahov v spoločnosti, kde nevládne vôľa silnejšieho, teda panovníka alebo fakticky silnejšieho štátu. Obsah právnych noriem je podľa

²³¹ NOLLKAEMPER, A., WOUTERS, J., HACHEZ, N.: *Accountability and the Rule of Law at International Level*. [online] Dostupné na:

<[http://www.mzes.uni-](http://www.mzes.uni-mannhe-)

[im.de/projekte/typo3/site/fileadmin/reports/report%20Accountability%20and%20Rule%20of%20Law.pdf](http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/typo3/site/fileadmin/reports/report%20Accountability%20and%20Rule%20of%20Law.pdf)

²³² NOLLKAEMPER, A.: The Internationalized Rule of Law. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, 1, 2009, s. 74 - 78.

jeho názoru z pohľadu vedeckého skúmania nedostupný.²³³ Norma je duchovnou a nie prírodnou realitou. Podľa neho výrok „niečo je“ opisuje skutočnosť bytia, pričom sa odlišuje od výroku „niečo má byť,“ ktorý opisuje normu. Norma môže byť podľa Kelsena individuálnej alebo generálnej povahy. Individuálna norma určuje individuálne správanie sa, napr. na základe rozhodnutia sudcu v konkrétnom prípade, a generálna norma stanovuje generálne správanie sa. Označuje sa ako pravidlo toho, čo má byť. Avšak rozdiel medzi tým, čo je, teda medzi „bytím“ a „tým, čo má byť,“ nemožno vysvetliť, je nášmu vedomiu bezprostredne daný.²³⁴ Z tohto pohľadu si dovoľíme konštatovať, že z tohto hľadiska by práve Rule of Law malo predstavovať „to, čo má byť,“ a teda hodnotu, ku ktorej by sa mal právny poriadok približovať a presadzovať ju. Pre porovnanie rozvádzame myšlienky nielen Kelsena a jeho základnej normy, ale porovnáваме ich aj s myšlienkami Radbrucha o nadpozitívnom práve, ktoré v istom zmysle korešponduje s Rule of Law.

Hoci úvahy o nadpozitívnom práve a základnej norme právneho poriadku vznikali v podmienkach vnútroštátneho práva, nepochybujeme o ich aplikovateľnosti aj na úrovni medzinárodného práva, kde sa stále viac posilňuje postavenie a subjektivita jednotlivca, preto úloha medzinárodného Rule of Law narastá. Medzinárodné Rule of Law sa rozvinulo mimo úzkeho rámca stanoveného pre Rule of Law Diceym, o ktorom pojednávame vyššie. Podľa Charleswortha²³⁵ je myšlienka medzinárodného Rule of Law navrhnutá medzinárodnými inštitúciami viac napojená na západné osvietenectvo ako na Diceyho, pretože prináša myšlienky o reprezentatívnej vláde, nezávislom súdnictve a rešpektovaní ľudských práv za účelom rehabilitácie zrušených štátov alebo vznikajúcich štátov.

²³³ KELSEN, H.: *Principles of International Law*. New York: Rinehart & Co., Inc., 2008, s. 6.

²³⁴ Bližšie k čistej právnej vede podľa Kelsena pozri: BRÖSTL, A.: *Právne myslenie 19. - 20. storočia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 62 - 63.

²³⁵ CHARLESWORTH, H.: Whose rule? Women and the international rule of law. In: ZIFCAK, S. (ed.): *Globalisation and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005, s. 93.

3.2.1. Medzinárodné Rule of Law ako nadpozitívne právo?

Myšlienky o nadpozitívnom práve²³⁶ formuluje Gustav Radbruch²³⁷ v súvislosti s prechodom od pozitívneho práva k prirodzenému, čo vidieť aj na jeho definíciách práva. Najprv ho definuje ako skutočnosť, ktorej úlohou je slúžiť spravodlivosti a neskôr ako súhrn všeobecných príkazov ľudského spolužitia. V dôsledku pádu právneho pozitivismu v súvislosti s nacistickým právom formuluje myšlienky o neplatnosti bezprávia vo forme zákona, zákonného bezprávia, a o nadzákonnom práve, ktoré ho má nahradiť. Podľa Radbrucha existujú právne princípy, ktoré sú silnejšie ako každé pozitívne právo. Tieto princípy nazýva prirodzeným alebo rozumným právom a vytvára tézu, ktorú poznáme ako Radbruchovú formulu: „*Ak nespravodlivosť pozitívneho práva dosiahne takú mieru, že pozitívnym právom zaručená právna istota už voči tejto nespravodlivosti nemá nijakú váhu, v takom prípade musí nespravodlivé právo ustúpiť spravodlivosti.*“ Jeho myšlienky nás preto navádzajú k úvahám o spravodlivosti ako nadzákonnom (nadpozitívnom) práve. Spravodlivosť ako akýsi dôvod existencie práva chápe Radbruch ako absolútnu hodnotu, pričom pre naše zamýšľanie sa nad Rule of Law je zaujímavá najmä spravodlivosť v užšom slova zmysle, ako predzákonná a nadzákonná právna idea, teda spravodlivosť zákonodarcu.²³⁸

Nad úlohou nadpozitívneho práva sa zamýšľa aj Barány,²³⁹ podľa ktorého nadpozitívne právo vyplňa miesto, ktoré už nedokáže obsadiť prirodzené právo. Odkazuje pritom na Kuhna, podľa ktorého sa nadpozitívne právo stáva definičným znakom ústavného

²³⁶ K polemike vzťahu Rule of Law a nadpozitívneho práva pozri: POŠIVÁKOVÁ, L.: Medzinárodné Rule of Law ako nadpozitívne právo? In: *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2013: II. časť*: sekcia medzinárodného a európskeho práva. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, s. 913-920.

²³⁷ RADBRUCH, G.: *O napětí mezi účely práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 120- 138.

²³⁸ BRÖSTL, A.: *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 1999, s. 264, 265.

²³⁹ BARÁNY, E.: *Pojmy dobrého práva*. Bratislava: Euro kódex, 2007, s. 50.

štátu a to v súvislosti s názormi viacerých právnych mysliteľov, ktorí tvrdia, že „nad“ pozitívnym právom existuje ešte ďalšie právo. Nadpozitívne právo podľa Barányho nehľadá svoj vlastný základ vo vôli Božej, ale má zachovať určité normy a subjektívne práva mimo dosahu akéhokoľvek normotvorcu. Pre presvedčenie, že je nadpozitívnym právom sa nesnaží nájsť iný základ ako ľudské presvedčenie. Nedostatok vonkajšej formy prameňa práva sa znižuje každým aktom ich aplikácie. Nadpozitívne právo je teda koniec koncov pozitívnym právom s najvyššou právnou silou alebo novým názvom pre prirodzené právo.

Najznámejšie príklady zákonného bezprávia pochádzajú z dôb nacistického Nemecka, kedy podstatné časti prijímaných právnych noriem nezodpovedali ani morálke prevažujúcej v civilizovaných spoločnostiach. Otázka (ne)dodržiavania nespravodlivého práva sa stáva reálnym problémom, keď rozpor práva a morálky, teda nespravodlivosť práva, dosiahne veľmi vysokú mieru, a keď ho nie je vzhľadom na spoločenskú a mocenskú situáciu v relevantnom čase možné riešiť zosúladením práva a morálky, a zároveň sa týka noriem regulujúcich významné spoločenské vzťahy. Po skúsenostiach s národným socializmom Radbruch dospieva k názoru, že existujú právne princípy, ktoré sú silnejšie ako každé pozitívne právo, takže zákon, ktorý im odporuje, je neplatný.²⁴⁰Idea v podobe predstavy vlády práva nad štátom bola vyjadrením odvekej túžby ľudí po spravodlivosti a spravodlivom štáte.²⁴¹

Uvedené Radbruchové myšlienky nás nabádajú k stotožňovaniu Rule of Law so spravodlivosťou, ktorú stavia do pozície nadpozitívneho práva. Spoločnou črtou je najmä to, že majú predstavovať určitý princíp, ktorý stojí nad pozitívnym právom a mimo dosahu akéhokoľvek zákonodarcu v zmysle prirodzeného práva. Podľa nášho názoru je však spravodlivosť súčasťou Rule of Law, ako určitý cieľ, ktorý sa má prostredníctvom Rule of Law dosiahnuť, preto vo svojich úvahách pokračujeme ďalej. Impulzom je pre nás aj Barányho vyššie uvedené konštatovanie, že nadpozitívne právo má zachovať určité normy a subjektívne práva mimo dosahu akéhokoľvek zákonodarcu, čo je práve úlohou aj Rule of Law.

²⁴⁰ BARÁNY, E.: *Pojmy dobrého práva*. Bratislava: Euro kódex, 2007, s. 51.

²⁴¹ HARVÁNEK, J. a kol.: *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 116.

3.2.2. Medzinárodné Rule of Law ako základná norma?

Pred tým, ako sa zameriame na medzinárodné Rule of Law ako základnú normu medzinárodného práva, považujeme za nevyhnutné objasniť myšlienky o základnej norme na úrovni vnútroštátneho práva, z ktorých neskôr vychádzame pri koncipovaní myšlienok o Rule of Law ako základnej norme celého systému medzinárodného práva a vnútroštátneho práva.

Idea Rule of Law bola pôvodne založená na prirodzeno-právnom primáte práva nad štátom. Až v dôsledku praktickej realizácie v jeho kontinentálno-európskej podobe spočíval v pozitivistickom chápaní práva spojeného s princípom zákonnosti ako bezvýhradnej viazanosti všetkých subjektov právom.²⁴²

Podľa Paulsona,²⁴³ Kelsen považoval Rule of Law za nič viac ako len prázdny koncept, ktorý nemôže zohrávať žiadnu úlohu v Čistej teórii práva (Pure theory of law). Vzhľadom na túto myšlienku je Rule of Law len nadbytočná tautologická idea, ktorá reflektuje iusnaturalistický predsudok. Mal predstavu systémovej jednoty, ktorá môže byť odmietnutá len ak sa vylúči medzinárodné právo alebo vnútroštátne právo úplne z normatívneho systému práva. Len vtedy by boli dva poriadky na dvoch úplne odlišných úrovniach poznania a za týchto podmienok by unitárne prepojenie zmizlo.²⁴⁴

Kelsen sa zamýšľal nad zdrojom, pôvodom najvyššej splnomocňujúcej normy, a teda celého právneho systému. Tak prišiel s myšlienkou základnej normy (*Grundnorm, Basic norm*). Základná norma bola konečným vrcholom právneho systému, ktorý bol dynamicky štruktúrovaný na základe splnomocnenia. Stelesňovala tak formálnu jednotu právneho systému. Preto pre neho medzinárodné a vnútroštátne právo predstavovali právo monistického

²⁴² HARVÁNEK, J. a kol.: *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 109.

²⁴³ PAULSON, S. L.: *Teorie Giuridiche e Rule of Law*. In: Comanducci, P., Guastini, R. (Eds.): *Analisi e diritto*. Torino: Giappichelli, 1992., s. 258. Citované podľa: FERNANDEZ ESTEBAN, M. L.: *The Rule of Law in the European Constitution*. London: Kluwer Law International Ltd., 1999, s. 91.

²⁴⁴ BERNSTORFF, J., DUNLAP, T.: *The Public International Law Theory of Hans Kelsen: Believing in Universal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 80.

systému, ktorý mohol byť naspät' vystopovaný k jednej základnej norme.²⁴⁵ Podľa Shawa je práve tento extrémne monistický postoj dôležitým znakom Klesenového definovania práva. Medzinárodné právo a vnútroštátne právo v jeho ponímaní tvoria jednu, vzájomne uzatvorenú štruktúru, v ktorej stojí medzinárodné právo nad vnútroštátnym. Vnútroštátne právo nachádza svoje konečné zdôvodnenie v pravidlách medzinárodného práva pomocou procesu delegácie v rámci jedného univerzálneho normatívneho systému.²⁴⁶ Podľa jeho myšlienok o práve, ak existuje nejaký právny poriadok nadradený vnútroštátnemu právnemu poriadku, musí to byť medzinárodné právo.²⁴⁷

Kelsen obhajoval myšlienku, že medzinárodné právo, rovnako ako vnútroštátne, je tvorené právnymi normami vybavenými donucovacou mocou. Chcel konceptualizovať medzinárodné právo ako záväzné právo so schopnosťou vynútenia. Kelsenova čistá právna teória naznačuje, že odkedy medzinárodné právo naplňa všetky podstatné znaky právneho poriadku, je možné ho považovať za skutočné právo. Uvádza, že je to vynucujúci poriadok v rovnakom zmysle ako vnútroštátne právo, pretože štátom stanovuje povinnosť vymedziť si vzájomné správanie a ukladá sankcie za správanie v rozpore s ním. Medzinárodné právo najmä po vojnovom období 20. storočia posilnilo svoju pozíciu a jeho konštrukcia s donucovacími právomocami bola určená na posilnenie a urýchlenie vybudovania medzinárodného poriadku mieru.²⁴⁸ Podľa Kammerhofera²⁴⁹ je Kelsenova čistá právna teória len teóriou prameňov práva, ktoré sú splnomocňujúcimi normami opráv-

²⁴⁵ BERNSTORFF, J., DUNLAP, T.: *The Public International Law Theory of Hans Kelsen: Believing in Universal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 81.

²⁴⁶ KELSEN: *General Theory of Law and State*. s. 366- 368. Citované podľa: SHAW, M. N.: *International Law*, Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 51.

²⁴⁷ HART, H. L. A.: *The Concept of Law*. Oxford: Oxford University Press, 1997, s. 219- 237.

²⁴⁸ BERNSTORFF, J., DUNLAP, T.: *The Public International Law Theory of Hans Kelsen: Believing in Universal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 84.

²⁴⁹ KAMMERHOFER, J.: *Hans Kelsen's place in international legal theory*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1534122

ňujúcimi ľuď vytvárať normy. Funkciou splnomocňujúcej normy je určenie noriem vytvorených na jej základe a preto jej patriacich: norma patrí do právneho poriadku len preto, že je vytvorená na základe podmienok inej normy rovnakého poriadku. Vzťah platnosti medzi prameňom práva a právom vytvoreným na jeho základe vytvára hierarchiu medzi dvoma normami, a to dokonca aj v medzinárodnom práve.

Analýza pozitívneho medzinárodného práva čistou právnou teóriou ukazuje, že medzinárodné právo zaväzuje nie len štáty, ale aj jednotlivcov, a to nepriamo prostredníctvom vnútroštátnych právnych poriadkov. Preto medzinárodné právo predpokladá súbežnú platnosť vnútroštátnych právnych poriadkov v rámci jedného a toho istého systému právnych noriem, ktoré zahŕňajú aj medzinárodné právo.²⁵⁰ Podľa Kelsena je medzinárodné právo tak odlišné od vnútroštátneho, že v ňom napríklad neexistuje rovnaká nutnosť sankcií ani rovnaká perspektíva pre ich bezpečné a účinné používanie. Forma agresie medzi štátmi je odlišná od tej medzi jednotlivcami. Použitie násilia medzi štátmi je verejné, a hoci neexistuje medzinárodná policajná moc, je len malá pravdepodobnosť, že toto použitie násilia ostane len záležitosťou medzi agresorom a obeťou.²⁵¹

Podľa Raza²⁵² prijal Kelsen existenciu základnej normy, pretože ju považoval za nevyhnutnú pre vysvetlenie jednoty a normativity právnych systémov. Právny systém nie je náhodnou zbierkou noriem. Je to systém, pretože jeho normy patria k sebe. Sú prepojené špeciálnym spôsobom. Prijal dve tézy, axiómy, ktoré považoval za príliš samozrejmé, aby požadoval nejaké detailnejšie odôvodnenie. Prvá hovorí, že dva zákony, z ktorých jeden priamo alebo nepriamo splnomocňuje prijatie druhého, nevyhnutne patria do jedného právneho systému. Druhá axióma hovorí, že všetky zákony právneho systému sú, priamo alebo nepriamo, splnomocnené

²⁵⁰ KELSEN, H.: *The Pure Theory of Law and Analytical Jurisprudence*. In: *Harvard Law Review*, vol. 55, s. 44- 70. [online] Dostupné na: <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1334739?uid=3739024&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102003241747>>

²⁵¹ HART, H. L. A.: *The Concept of Law*. Oxford: Oxford University Press, 1997, s. 219- 237.

²⁵² RAZ, J.: *Kelsen's Theory of the Basic Norm*. [online] Dostupné na: <<http://ajj.oxfordjournals.org/content/19/1/94.full.pdf>>

jedným zákonom. Prezентuje myšlienku, že v každom systéme je jeden nie pozitívny zákon, ktorý splnomocňuje všetky ústavné zákony a ktorého existencia je nezávislá od zákonodarného orgánu. Je logickou nevyhnutnosťou. Jedine základná norma môže vysvetliť normativitu zákona. Hoci je každý zákon vytvorený ľudským konaním, svoju platnosť odvodzuje nie z tohto konania, ale od iného zákona splnomocňujúceho jeho vytvorenie. Práve tento ne-pozitívny zákon je základnou normou.

Kelsenova základná norma poskytuje počiatkový bod základný pre vysvetlenie normativity. Základná norma nie je prijatá, predpokladá ju právne vedomie. Obsah základnej normy sa mení v závislosti od systému, do ktorého patrí. Základnú normu určujú skutočnosti, na základe ktorých je poriadok vytváraný a realizovaný. Úloha základnej normy pri vysvetľovaní normativity práva je úzko spojená s Kelsenovou kritikou teórií prirodzeného práva. Navrhuje svoju vlastnú teóriu ako alternatívu, jedínú možnú, k prirodzenému právu. Dokonca odkazuje na základnú normu ako na prirodzené právo.²⁵³

Pokiaľ uvažujeme o medzinárodnom práve, so vzrastajúcim záujmom o medzinárodnú spravodlivosť a formovanie medzinárodných inštitúcií môžeme pozorovať isté „obrodenie“ prirodzeného práva. Mnohé myšlienky a princípy medzinárodného práva, ako sú princípy zákazu agresie a ľudských práv, sú v súčasnosti založené na myšlienke prirodzeného práva a význame etických štandardov pre právny poriadok.²⁵⁴

Základnej norme právneho systému, ako norme prirodzeného práva, sa venuje aj Kant, a to vo forme normatívnej základnej normy. Podľa neho ide o takú normu, ktorá predchádza pozitívnym zákonom a zakladá poverenie zákonodarcovi na ich vydanie a tým aj ich platnosť. Ide o tzv. „prírodný zákon“, ktorého záväznosť môže byť poznaná a priori prostredníctvom rozumu i bez vonkajšieho zákonodarstva. Kantova základná norma je norma práva rozumu alebo prirodzeného práva. Podľa Alexyho teda ide

²⁵³ KELSEN, H.: *Pure Theory of Law*. USA: University of California Press, 1967, s. 193- 214.

²⁵⁴ SHAW, M. N.: *International Law*, Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 54.

o rozumové a prirodzenoprávne zdôvodnenie platnosti pozitívneho práva, ktoré vedie k morálnej povinnosti podriaďiť sa právu.²⁵⁵ Princípy medzinárodného práva sú platné, ak je možné vysledovať ich pôvod späť k základnej norme systému, ktorý je hierarchický v rovnakom zmysle ako vnútroštátny právny systém. Pre Kelsena je základná norma pravidlom, ktoré identifikuje obyčaj ako prameň práva, alebo určuje, že štáty sa majú správať tak, ako sa obyčajne správajú.²⁵⁶ Jedným z najdôležitejších pravidiel tohto druhu je zásada *pacta sunt servanda*, ktorá prehlasuje, že zmluvy musia byť vykonávané v dobrej viere a toto pravidlo zakladá druhú úroveň medzinárodného právneho systému, ktorá pozostáva zo siete noriem vytvorených medzinárodnými zmluvami a dohodami a vedie k tretej úrovni, ktorá obsahuje tie pravidlá, ktoré ustanovili orgány zriadené medzinárodnými zmluvami, napríklad rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora. Podľa Shawa²⁵⁷ je problémom Kelsenovej formulácie základnej normy medzinárodného práva, že sa zdá byť tautologická, pretože len opakuje, že štáty, ktoré dodržiavajú pravidlá, by mali dodržiavať tieto pravidlá. Neodpovedá na otázku, prečo je obyčaj záväzná. Odpoveď na otázku, prečo štáty dodržiavajú medzinárodné právo aj napriek chýbajúcim podmienkam pre štruktúry medzinárodného právneho systému, postupy a vynucovacie mechanizmy, môžeme nájsť v koncepte legitimacy. Štáty budú dodržiavať pravidlá, pretože sú si vedomé týchto pravidiel a ich inštitucionálneho rámca vyznačujúceho sa vysokým stupňom legitimacy.²⁵⁸

Vráťme sa teda späť k úvahám nad Rule of Law ako základnej norme právneho systému. Podľa Harvána bola idea právneho štátu, Rule of Law, pôvodne založená na prirodzeno-právnom primáte práva nad štátom, a až v dôsledku praktickej realizácie v jeho kontinentálno-európskej podobe spočíval v pozitivistickom chápaní práva spojeného s princípom zákonnosti ako bezvýhrad-

²⁵⁵ ALEXY, R.: *Pojem a platnosť práva*. Bratislava: KALLIGRAM, 2009, s. 150.

²⁵⁶ KELSEN, H.: *General Theory of Law and State*, s. 369-370. Citované podľa: SHAW, M. N.: *International Law*, Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 50.

²⁵⁷ SHAW, M. N.: *International Law*, Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 50- 51.

²⁵⁸ *Ibidem*, s. 62.

nej viazanosti všetkých subjektov právom.²⁵⁹ V nadväznosti na Kelsonov opis a zdôvodnenie vytvorenia základnej normy si dovoľíme tvrdiť, že práve základná norma spĺňa predpoklady pre jej stotožňovanie s Rule of Law. Odôvodňujú to myšlienky Kelsena o tom, že základná norma vysvetľuje jednotu a normativitu právnych systémov, splnomocňuje prijatie iných zákonov, nezávisí od vôle zákonodarného orgánu. To všetko je potrebné pre slobodné a spravodlivé fungovanie spoločnosti, čo má zabezpečiť i Rule of Law, a to tak vo vnútroštátnej, ako aj medzinárodnej spoločnosti.

3.2.3. Základná norma medzinárodného práva - *pacta sunt servanda* vs. Rule of Law

V debatách o pôvode alebo platných základoch medzinárodného práva Kelsen argumentuje, že tvrdenia založené čisto na prirodzenom práve, socio-biologických alebo psychologických predpokladoch, či na pozitivizme alebo konsenze, samostatne neobstoja. Doktrína konsenzu suverénnych vôlí štátov vyžaduje extra-pozitivistické štandardy na ustanovenie objektivizovanej, záväznej povahy medzinárodného práva vis-a-vis vôli individuálnych štátov. Na tento účel sa vyvinuli konštrukcie „objektívneho medzinárodného práva“ (Jellinek),²⁶⁰ doktrína „common will“ (Triepel)²⁶¹ a „common consent“ vyplývajúci z ticha (Oppenheim).

Na to, aby sa Kelsen vyhol dileme zdôvodnenia prameňov medzinárodného práva, zaoberal sa problematikou uvoľnenia napätia medzi záväznou normativitou a empiricky overiteľnou pozitivitou práva konštrukciou hypotetickej základnej normy medzinárodného práva. Základná norma medzinárodného práva je pre neho predpokladané hypotetické pravidlo, podľa ktorého by mali štáty konať spôsobom, akým zvyčajne konajú. Táto základná norma je hypotetická v tom zmysle, že odvodzuje platnosť pozitívnych,

²⁵⁹ HARVÁNEK, J. a kol.: *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 109.

²⁶⁰ Bližšie pozri: BERNSTORFF von, J.: Georg Jellinek and the Origins of Liberal Constitutionalism in International Law. In: *Goettingen Journal of International Law* 4, 2012, 3, s. 659- 675.

²⁶¹ Pre analýzu pozri: EGBOMUCHE- OKEKE, L.: A critical appraisal of the doctrine of obligation in international law. In: *Journal of Law and Conflict Resolution* Vol. 2(6), 2010, s. 98-102. [online] Dostupné na: <http://www.academicjournals.org/articles/j_articles/JLCR/page:3

uzákonených noriem nie z absolútne metafyzických hodnôt alebo údajných sociálnych aktov, ale zo špecifickej mentálnej, duševnej činnosti právneho učenca (scholar). Pozitívne zakotvenie zákona nemôže zdôvodniť normativitu medzinárodného práva samo, ale pre tento účel požaduje ďalší teoretický predpoklad, abstraktnú ideu určitej právnej normativity, ktorá je zachytená vo forme základnej normy.

Tento hypotetický a teda neo-kantovský charakter základnej normy rozvíjal v priebehu 20 - tých rokov 20. storočia. Dovtedy sa zaoberal hmlistou predstavou základnej normy medzinárodného práva ako originálnou normou, v jeho chápaní základnou normou medzinárodného práva, nazývanou aj Ursprungsnorm, ktorej dával konštitutívny obsah, nezávislý od vôle tých, ktorým bola norma adresovaná. Takto chápaná „prvo-ústava“ (proto-constitution) zahŕňala taktiež medzinárodno-právne pravidlo *pacta sunt servanda*, ktoré si zaslúži, spoločne s inými základnými princípmi medzinárodného práva, právne postavenie v zmysle objektívne nevyhnutného predpokladu pre právne normy, hypotézy, prostredníctvom ktorej sa medzinárodné právo stáva možným ako usporiadanie spoločnosti koordinovaných občianskych poriadkov. Existovala však nezhoda o presnom obsahu základnej normy medzinárodného práva. Zatiaľ čo Kelsen pôvodne navrhol hypotetickú proto-constitution, ktorá zahŕňala *pacta sunt servanda*, Verdross²⁶² priamo považoval *pacta sunt servanda* za základnú normu medzinárodného práva, aj keď uviedol, že základná norma by mala byť zaradená medzi hodnoty. Podľa Bernstorffa a Dunlapa,²⁶³ aj Anzilotti a Strupp považovali *pacta sunt servanda* za obsah základnej normy, a Kunz nahradil základnú normu komplexom základnej normy, ktorý obsahoval ďalšie základné princípy medzinárodného práva, a odmietal princíp *pacta sunt servanda* ako obsah základnej normy, pretože je to norma obyčajového práva, teda pozitívneho práva, a ako taká nemôže byť obsahom základnej

²⁶² Bližšie pozri: KLEINLEIN, T.: Alfred Verdross as a Founding Father of International Constitutionalism? In: *Goettingen Journal of International Law* 4, 2012, 2, s. 385-416.

²⁶³ BERNSTORFF, J., DUNLAP, T.: *The Public International Law Theory of Hans Kelsen: Believing in Universal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 160- 163.

normy.²⁶⁴ V hypotetickom zmysle nemôže mať základná norma hmotnoprávny obsah. Medzitým prijal Kelsen postoj, ktorým presadzoval, že obsah základnej normy je norma, podľa ktorej štáty mali konať spôsobom, akým zvyčajne konali. Tým deklaroval hypotetický predpoklad právnych učencov, že obyčaj tvorí právnú normativitu ako základnú normu medzinárodného práva.²⁶⁵ Takáto hypotetická základná norma oslobodzuje právnú vedu od potreby mimoprávneho základu práva, teda hypotetická základná norma, ako zástupca myšlienky špeciálnej právnej platnosti, zaisťuje „objektivitu“ vedecky chápaného práva.²⁶⁶

Prechod od prirodzeno-právneho chápania Rule of Law k pozitívno-právne mu chápaniu okomentoval Kelsen nasledovne: „Pokus legitimovať štát ako ‘právny štát’ je úplne nesprávne, pretože každý štát musí byť právnym štátom.“²⁶⁷ Po II. sv. vojne, kedy legalistickým poňatím pojmu Rule of Law otriasli totalitné politické systémy nacistického a komunistického typu, sa pojem právneho štátu v kontinentálnej Európe stál súčasne pojmom pozitívno-právne m, a je výslovne zakotvený v ústavách európskych štátov.²⁶⁸

Aj podľa Harta musí mať medzinárodné právo určitú normu, na základe ktorej je možné zhodnotiť platnosť iných noriem právneho systému. Rozvíja preto myšlienky o tzv. Rule of recognition,²⁶⁹ na základe ktorého sa hodnotí platnosť iných pravidiel (zákonov) systému a na základe ktorého pravidlá tvoria jeden systém. Avšak najst’ základnú normu alebo Rule of recognition medzinárodného

²⁶⁴ K bližšiemu porovnaniu pozri: STARKE, J. G.: Monism and Dualism in the Theory of International Law. In: *British Year Book of International Law*, 17, 66, 1936, s. 75 a nasl.

²⁶⁵ KELSEN, H.: *Principles of International Law*. New York: Rinehart & Co., Inc., 2008, s. 446.

²⁶⁶ BERNSTORFF, J., DUNLAP, T.: *The Public International Law Theory of Hans Kelsen: Believing in Universal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 164- 165.

²⁶⁷ KELSEN, H.: *Rýdza právna náuka: metóda a základné pojmy*. Praha: Orbis, 1933, s. 55.

²⁶⁸ HARVÁNEK, J. a kol.: *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 122.

²⁶⁹ Je to pravidlo uznania, podľa ktorého právne pravidlá ukladajú povinnosti i právomoci, a poskytuje kritériá, podľa ktorých sa posudzuje platnosť iných pravidiel právneho systému, je základným pravidlom, preto pripomína Kelsenovú základnú normu.

práva nie je jednoduché. Jedni za ňu pokladajú zásadu *pacta sunt servanda*, no s ohľadom na nezlučiteľnosť tejto predstavy so skutočnosťou, že nie všetky povinnosti v medzinárodnom práve vznikajú na základe „pacta,“ túto predstavu opúšťajú. Zásada *pacta sunt servanda* tak bola nahradená už menej uznávaným pravidlom, podľa ktorého by sa „štáty mali správať tak, ako sa správajú obvykle.“²⁷⁰ Na druhej strane však Hart dochádza k záveru, že pravidlá medzinárodného práva netvorí systém, ale len súbor noriem,²⁷¹ čo nás môže viesť k záveru, že Rule of Law nie je možné chápať v podmienkach medzinárodného práva ako Kelsenovú základnú normu alebo Hartovú Rule of recognition.

Kelsen chápal čistú právnu náuku ako určitú teóriu interpretácie nie vnútroštátneho, národného práva, ale noriem nadnárodných, teda aj medzinárodného práva. Jeho základná norma sa niekedy stotožňuje s ústavou a neskôr s určitým ohniskom v medzinárodnom práve (napr. Chartou OSN).²⁷² Napríklad Kammerhofer sa zamýšľa nad čl. 103 Charty OSN a postavením Charty OSN ako celku ako „vyššej normy.“ Článok 103 Charty, ktorý stanovuje, že v prípade konfliktu záväzkov členov OSN podľa Charty s ich záväzkami podľa akejkoľvek inej medzinárodnej zmluvy majú prednosť záväzky na základe Charty OSN. Nestanovuje výslovne, čo sa stane záväzkom, ktoré nevyplývajú z Charty²⁷³ a nehovorí či platnosť inej normy končí. Hovorí len to, že má mať prednosť, teda prevahu. Svoje myšlienky však uzatvára tvrdením, že hoci môže byť Charta OSN považovaná za najdôležitejšiu platnú zmluvu v súčasnosti, jej morálny a politický význam však neznamená, že by mala mať status najvyššej, základnej normy v porovnaní s inými zmluvami.²⁷⁴

²⁷⁰ HART, H. L. A.: *The Concept of Law*. Oxford: Oxford University Press, 1997, s. 216- 237.

²⁷¹ SHAW, M. N.: *International Law*, Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 52.

²⁷² VEVERKA, V., BOGUSZAK, J., ČAPEK, J.: *Základy teorie práva* (učebný text). Praha: Codex, 1994, s. 24.

²⁷³ SIMMA, B. (ed.): *The Charter of the United Nations*. A commentary (2nd edit.). New York: Oxford University Press, 2002, s. 1295.

²⁷⁴ KAMMERHOFER, J.: *Hans Kelsen's place in international legal theory*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1534122>

Kammerhofer sa otázkou základnej normy v medzinárodnom práve zaoberá v súvislosti s hľadaním pozitívnych noriem tvorby prameňov práva a hľadaním odpovede na otázku, ako by pramene medzinárodného práva mohli byť alebo sú usporiadané. Odpoveď, okrem iného nachádza v myšlienke, že jeden prameň medzinárodného práva je nadradený a ostatné pramene sú od neho odvodené. Jednou z možností je, že za takýto nadradený prameň budeme považovať zmluvné právo. *Pacta sunt servanda* je naraz základom zmlúv, ako aj obyčaje, pretože jedno je vyjadrením uzavretého dohovoru a druhé je chápané ako tiché *pactum tacitum*. V Princípoch medzinárodného práva (z roku 1952) Kelsen²⁷⁵ predpokladá, že obyčajové medzinárodné právo je najvyšším prameňom s Grundnorm: štáty by sa mali správať tak, ako sa obyčajne správajú. *Pacta sunt servanda* je podľa neho len normou obyčajového medzinárodného práva. Verdross,²⁷⁶ ako študent Kelsena, sa držal názoru, že všeobecné princípy práva sú prameňom všetkých ostatných prameňov. Grundnorm medzinárodného práva by približne mala mať takýto obsah: suverénne a čiastočne suverénne právne spoločnosti by sa mali správať v ich medzinárodných vzťahoch v súlade so všeobecnými princípmi práva.

Dovoliť si súhlasím s Verdrossom, ktorý uviedol, že základná norma medzinárodného práva by mala byť zaradená medzi hodnoty. Základnou normou v zmysle takejto hodnoty by malo byť Rule of Law, ktorého súčasťou je aj zásada *pacta sunt servanda*, zásada, ktorú už Anzilotti a Strupp považovali za obsah základnej normy, nie za samotnú základnú normu. Preto podľa nášho názoru je Rule of Law základnou hodnotou na vrchole oboch právnych systémov, teda aj vnútroštátneho aj medzinárodného právneho systému, stojacou nad základnými princípmi medzinárodného práva, ako aj nad spravodlivosťou.

²⁷⁵ KELSEN, H.: *Principles of International Law*. New York: Rinehart & Co., Inc., 2003, s. 417, 418.

²⁷⁶ VERDROSS, A.: *Gesellschaft, Staat und Recht. Untersuchungen zur reinen Rechtslehre*. Festschrift Hans Kelsen zum 50. Geburtstage gewidmet, 1931, s. 362. Citované podľa: KAMMERHOFER, J.: *Hans Kelsen's place in international legal theory*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1534122

3.3. Inštitucionálne základy pre fungovanie medzinárodného Rule of Law podľa Zifcaka

Stanoviť princípy, ktoré tvoria základ Rule of Law je podľa Zifcaka²⁷⁷ jedna vec, avšak ich transformácia pre podmienky, v ktorých môžu fungovať je záležitosť odlišná. Preto sa zamýšľa nad inštitucionálnymi základmi pre fungovanie Rule of Law v podmienkach medzinárodného práva. Zarad'uje medzi ne: **1. Základný zákon**, ktorý prirovnáva k ústave, no s myšlienkou, že by mal predstavovať určité nasmerovanie, ktorou cestou by sa malo medzinárodné spoločenstvo uberať, so želaním vytvorenia väčšej jednotnosti či súdržnosti vo vzťahu k mnohým zmluvám, pravidlám, štátom či právomociam za účelom vytvoriť jednotnú medzinárodnú legalitu. Uberá sa predstavou, že medzinárodné spoločenstvo by malo pokračovať vo vytváraní všeobecnej supra-legálnej politiky, ktorá je demokraticky legitímna a právne účinná. Takáto vyvíjajúca sa ústavnosť by mala právne vymedziť donucovaciu silu inštitúcií globálnej vlády spôsobom, ktorý povoľuje medzinárodným subjektom práva predvídať, ako sa bude verejná moc správať, mala by sa postarať o zverejnenie a transparentný charakter právnych obmedzení pre subjekty medzinárodného práva, a definovanie oblastí, v ktorých tieto subjekty môžu vykonávať svoju činnosť a nedôjde k stretu s medzinárodným právom. V jednoduchosti by sme mohli povedať, že Rule of Law vytvorené na základe ústavnosti by malo priniesť nejaký minimálny poriadok a súdržnosť medzinárodnej vláde, tým že bude dobre známa a bude konať racionálne a slobodne v záujme jednotlivcov. Zifcak k tomuto základnému zákonu v rámci medzinárodného práva prirovnáva Chartu OSN, ktorá stanovuje základné princípy, ktorými by sa mali riadiť štáty, a ktoré by mali byť všeobecne akceptované medzinárodným spoločenstvom ako základné kamene pre medzinárodný mier a bezpečnosť.²⁷⁸ K týmto princípom sa pridali ďalšie v roku 1970 na základe preambuly Deklarácie OSN o priateľských vzťa-

²⁷⁷ ZIFCAK, S.: Globalizing the rule of law: Rethinking values and reforming institutions. In: Zifcak, S.(ed.): *Globalisation and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005, s. 38-40.

²⁷⁸ Čl. 2 Charty OSN stanovuje tri základné princípy: suverénnu rovnosť všetkých členov OSN, pokojné riešenie sporov a zákaz hrozby alebo použitia sily.

hoch.²⁷⁹ **2. Súdne preskúmanie**, ktoré je prirodzeným sprievodným javom záväzku k zodpovednosti. Rule of Law vyžaduje dodržiavanie základného princípu, tak v medzinárodnom, ako aj vo vnútroštátnom práve, teda verejná moc by mala byť vykonávaná v súlade s mocou jej udelenou zákonom. Právne obmedzenia verejnej moci by mali byť definované a určené nezávislým súdnym orgánom. Určenie legálnych parametrov použitia verejnej moci nemôže byť ponechané na medzinárodné inštitúcie, ktoré ju požívajú. Podľa Zifcaka musia byť práva a povinnosti vykonávané medzinárodnými organizáciami definované len v ich ustanovujúcich dokumentoch. Ak majú medzinárodné organizácie konať *ultra vires* alebo iným spôsobom neupraveným v zmluve, musia sa zodpovedať pred nezávislým a nestranným fórom. **3. Vytvorenie efektívneho mechanizmu pre riešenie sporov**, ktoré si vyžaduje pokrokové ustanovenie vhodných a efektívnych medzinárodných súdov, tribunálov a iných rozhodcovských orgánov, ktorým môžu zmluvné strany, štáty, alebo jednotlivci a vlády, predložiť ich spor pre nestranné rozhodnutie, či už na základe predchádzajúcej zmluvy alebo bez nej. Na základe príslušného práva musí byť stranám zabezpečená rovnosť v konaní, ako aj ekvivalentný prístup k súdnym orgánom. **4. Vymožitelnosť súdnych rozhodnutí**. Na medzinárodnej úrovni, kde panuje suverenita štátov, je požiadavka komplexného donucovacieho právneho režimu stále neobyčajná. Ak je rešpekt pre medzinárodné právo len v zárodkoch, ostáva len sledovať postupné napĺňanie cieľa, zabezpečovať autoritu a záväznosť rozhodnutí medzinárodných súdnych orgánov. Tak ako uvádza Komisia pre globálnu vládu (Commission on Global Governance), základom pre medzinárodné Rule of Law je schopnosť medzinárodného spoločenstva zabezpečiť dodržiavanie

²⁷⁹ Deklarácia zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou OSN (GA res. 2625/XXV). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>>; pre slovenské znenie pozri: KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné* (všeobecná a osobitná časť). Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2011, s. 550 a nasl.

pravidiel medzinárodnej spoločnosti.²⁸⁰ **5. Začlenenie základných ľudských práv.** Základné ľudsko-právne princípy a štandardy by mali byť súčasťou práva, ktorým sa riadi činnosť každej medzinárodnej organizácie požívajúcej verejnú moc a autoritu. Hoci medzi národmi existujú odlišnosti v posudzovaní, ktoré práva majú byť považované za neodňateľné, základným kameňom by mala byť Všeobecná deklarácia ľudských práv.²⁸¹ Zifcak s ohľadom na rešpektovanie základných ľudských práv argumentoval, že žiadny politický ani ekonomický orgán vykonávajúci kontrolné funkcie na globálnej úrovni by nemal mať možnosť ich vykonávať v rozpore s právami uznanými ako neodňateľné.²⁸²

Pri pohľade na Zifcakove inštitucionálne základy pre fungovanie medzinárodného Rule of Law nachádzame paralelu s princípmi Rule of Law, o ktorých sme pojednávali v rovnomennej kapitole venovanej vnútroštátnemu právu. Rovnako súvisia a odrážajú špecifiká medzinárodného práva, o ktorých pojednávame nižšie a ktoré významným spôsobom ovplyvňujú fungovanie Rule of Law na medzinárodnej úrovni, pričom tieto špecifiká v porovnaní s charakteristickými črtami vnútroštátneho práva jeho fungovanie na medzinárodnej úrovni sťažujú.

3.4. Budúcnosť medzinárodného Rule of Law podľa Nollkaempera

Medzinárodné právo vníma Nollkaemper²⁸³ ako jednotný systém, založený na spoločnom súbore prameňov, určujúcich normy, ktoré sú súčasťou medzinárodného právneho systému. Všeobecné zásady určujú vzťahy medzi subjektmi a sekundárne pravidlá riadia

²⁸⁰ Our global neighbourhood: report of the Commission on Global Governance. [online] Dostupné na: <<http://www.gdrc.org/ugov/global-neighbourhood/chap6.htm>>

²⁸¹ Spracované podľa: ZIFCAK, S.: Globalizing the rule of law: Rethinking values and reforming institutions. In: ZIFCAK, S.(ed.): *Globalisation and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005, s. 38-40.

²⁸² CHARLESWORTH, H.: Whose rule? Women and the international rule of law. In: ZIFCAK, S. (ed.): *Globalisation and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005, s. 84.

²⁸³ NOLLKAEMPER, A.: *The Bifurcation of International Law: Two Futures for the International Rule of Law*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1825976>

otázky ako sú pravidlá zmeny, interpretácie a dôsledky protiprávneho konania. Navyše, mnoho globálnych organizácií, najmä OSN, vytvára inštitucionálny prejav jednotného medzinárodného právneho poriadku. Tento jednotný systém je však ohrozovaný fragmentáciou.²⁸⁴ Podľa Nollkaempera je možné predpokladať, že trhliny spôsobené fragmentáciou medzinárodného práva sa budú v budúcnosti len zväčšovať, čo spôsobí rozdrobenie systému medzinárodného práva na samostatné časti. Hoci jednota systému by aj vďaka vyššie uvedeným znakom mala byť zachovaná, rozdiely medzi oddelenými časťami budú čoraz výraznejšie, pričom sa budú týkať najmä kvality medzinárodného práva v danej oblasti. Medzinárodné Rule of Law bude musieť byť posilnené najmä z dôvodu, že medzinárodné vzťahy sú podľa neho jednoducho príliš dôležité (ovplyvňujú denno-denný život jednotlivcov) nato, aby mohli byť ponechané nekontrolovanej ľubovôli predstaviteľov štátov. Je však nepravdepodobné, že sa bude rozvíjať jednotnou cestou, najmä kvôli spomenutej fragmentácii. Hlavná deliaca čiara bude pravdepodobne medzi dvoma koexistujúcimi modelmi medzinárodného Rule of Law. Prvý model je obmedzený na oblasť medzinárodného práva a druhý model bude napojený na vnútroštátne Rule of Law, bude z neho profitovať, niekedy ho bude i oslabovať. Práve tento druhý model nazýva zmedzinárodnené Rule of Law, o ktorom pojednávame vyššie. O zmedzinárodnení hovoríme preto, že domáci systém na ochranu Rule of Law je presiaknutý medzinárodným právom.²⁸⁵

Prvý model medzinárodného Rule of Law by mal ostať v medziach medzinárodného práva, založený na tradičných základoch medzinárodného práva, ako je princíp suverenity, zásada rovnosti, zásada nevmiešavania sa do vnútorných záležitostí štátu, či zákaz použitia sily. Hľadanie Rule of Law vlastné samotnej existencii medzi-

²⁸⁴ PROST, M.: *The Concept of Unity in Public International Law*. Oxford: Hart Publishing, 2012, s. 8-14.

²⁸⁵ Fenoménom zmedzinárodnenia sa vyznačuje aj oblasť uplatňovania zodpovednosti za vojnové zločiny prostredníctvom súdnych tribunálov, tzv. hybridných súdov. Pozri napr.: MARTIN-ORTEGA, O., HERMAN, J.: *Hybrid Tribunals and the Rule of Law: Notes from Bosnia and Herzegovina and Cambodia*. [online] Dostupné na: <<http://www.uel.ac.uk/wwwmedia/microsites/chrc/HybridTribunalsandtheRuleofLaw.pdf>>

národného práva je nástrojom moci, ale zároveň sa ju snaží kontrolovať, v zmysle požiadaviek Rule of Law sa medzinárodné právo snaží obmedziť používanie a zneužívanie moci štátov. Preto je medzinárodné Rule of Law definované cez ochranu suverenity štátov, zásadu nezasahovania do vnútorných záležitostí štátu, ako aj pokojného riešenia sporov, keďže intervencia a použitie sily sú najzjavnejším porušením každého systému založeného na Rule of Law. Práve kvôli dominantnej úlohe suverenity²⁸⁶ je Rule of Law v medzinárodnom práve v základoch odlišné od toho vnútroštátneho, v porovnaní s ktorým ostáva nerozvinuté, primitívne a slabé, najmä pokiaľ ide o jeho vymáhanie, riešenie sporov a rozhodovacie funkcie súdov, ktoré ostávajú na báze dobrovoľnosti. V niektorých oblastiach medzinárodného práva sa medzinárodné Rule of Law posilnilo do takej miery, že zdieľa kvality s vnútroštátnym Rule of Law. Hovoríme najmä o vzrastajúcich možnostiach obrátiť sa na nezávislé orgány pri uplatňovaní zodpovednosti. Svojpomoc je tak postupne nahrádzaná medzinárodnými súdnymi a rozhodcovskými organizáciami. Do budúca sa predpokladá rozširovanie riešenia sporov prostredníctvom Svetovej obchodnej organizácie, investičných arbitráží, či rozširovanie uplatňovania zodpovednosti jednotlivca prostredníctvom medzinárodných a zmedzinárodných trestných tribunálov.

Druhý model medzinárodného Rule of Law predstavuje radikálny odklon od prvého modelu. Tu sa medzinárodné právo transformuje a prelína s vnútroštátnym právom. Aj tento model medzinárodného Rule of Law je založený a chránený medzinárodným právom, nie je však založený na dualite s vnútroštátnym právom. Z hľadiska subjektov a obsahu sa prekrýva s vnútroštátnym právom, no snáď najdôležitejším znakom je, že využíva orgány vnútroštátneho právneho poriadku. Preto je možné povedať, že je založený na integrácii medzinárodného a vnútroštátneho Rule of Law. Nehovoríme o dvoch Rule of Law, ale o jednom komplexnom Rule of Law. Tento druhý model medzinárodného Rule of Law, zmedzinárodnené Rule of Law, je založený na skutočnosti, že medzinárodné právo má regulačnú povahu a riadi tak záležitosti, ktoré sú inak obsahom vnútroštátneho právneho poriadku. Me-

²⁸⁶ NOLLKAEMPER, A.: *Rethinking the Supremacy of International Law*. [online] Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1336946

dzináródné právo nie len ovplyvňuje a určuje obsah práva, ale tiež základy Rule of Law vnútroštátneho práva.²⁸⁷ Najmä v oblasti ľudských práv ukladá základné obmedzenia verejnej moci, preto je zložité uvažovať o Rule of Law alebo vzťahu medzi štátom a jeho občanmi, ktorý by nemal nejaké prepojenie na medzinárodné právo. Toto prelínanie vnútroštátnej a medzinárodnej sféry má aj inštitucionálny dôsledok, pretože vnútroštátne súdy, ktoré boli vždy prvou „zastávkou“ pre uplatňovanie práv a povinností súkromných osôb, sa rovnako stali prvou „zastávkou“ pre uplatňovanie medzinárodných nárokov súkromných osôb.

V nasledujúcich rokoch podľa Nollkaempera²⁸⁸ budú pravdepodobne koexistovať dva typy medzinárodného práva, čo môže znamenať právny pluralizmus v rámci medzinárodného právneho poriadku. Obidva budú zaberat' odlišný normatívny priestor. V súvislosti s vývojom druhého modelu medzinárodného Rule of Law sú dôležité dve skutočnosti. V prvom rade, v medzinárodnom práve existujú rozdiely v miere, v akej jeho jednotlivé časti prenikajú do vnútroštátneho právneho poriadku, najmä s ohľadom na tú časť medzinárodného práva, ktorá vytvára individuálne práva umožňujúce obísť štát. Kelsen uvádza, že ak priame oprávnenia alebo povinnosti jednotlivcov v rámci medzinárodného práva nahrádzajú tradičný model nepriameho oprávnenia a povinnosti, hranice medzi medzinárodným a vnútroštátnym právom miznú.²⁸⁹ Takáto priama regulácia medzinárodného práva v rámci vnútroštátneho práva má aj svoje obmedzenia, pretože hoci existuje mnoho štátov považujúcich medzinárodné právo za súčasť vnútroštátneho práva, mnoho štátov si zachováva imunitu voči tým pravidlám medzinárodného práva, ktoré udeľujú medzinárodné práva. Je to systematické prepojenie medzi na jednej strane stojacím me-

²⁸⁷ ZURN, M., NOLLKAEMPER, A., PEERENBOOM, R.: *Rule of Law Dynamics in an Era of International and Transnational Governance*. [online] Dostupné na:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1933701

²⁸⁸ NOLLKAEMPER, A.: *Inside or Out: Two Types of International Legal Pluralism*. [online] Dostupné na:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1967032;

²⁸⁹ KELSEN, H.: *Law and Peace in International Relations: The Oliver Wendell Holmes Lectures*. In: *Harvard University Press*, Cambridge, 1942, s. 96.

medzinárodným právom, ktoré vytvára individuálne práva na ochranu jednotlivcov voči výkonu verejnej moci (a preto tvoria základ Rule of Law) a na druhej strane stojacou mocou týchto pravidiel preraziť závoj právneho poriadku štátu.

No toto prepojenie reprezentuje iba malú časť medzinárodného práva. Rozvoj zmedzinárodneného Rule of Law je vo svete veľmi rozdielny, pretože silne závisí od vnútroštátneho práva, od politických, kultúrnych, sociálnych a ekonomických dôvodov. Medzinárodné pravidlá obsahujú základné princípy, vrátane princípu efektivity, ktorý má priame dôsledky pre vnútroštátnu implementáciu, ktorá je ich predpokladom. Skutočný právny účinok medzinárodných pravidiel tak závisí od ochoty ich aplikácie orgánmi vnútroštátneho práva.²⁹⁰ Počet štátov, ktoré umožňujú prenikanie medzinárodného práva do vnútroštátneho a umožňujú ich súdom vzdialiť sa od mocenskej politiky štátu, sa zvyšuje najmä v oblasti Európy, a to v dôsledku skutočnosti, že starý koncept európskeho medzinárodného práva, založený na európskej mocenskej politike, sa transformuje na systém európskeho Rule of Law, ktorý zahŕňa časť medzinárodného práva.

Miera rozvoja zmedzinárodneného Rule of Law je z hľadiska medzinárodného práva ľahko ovplyvniteľná, a to s ohľadom na povinnosť štátov zachovávať princíp prednosti. Na prvý pohľad však nemusí byť zrejmé, že plné dodržiavanie medzinárodných záväzkov, bez ohľadu na ich hmotnoprávne alebo procesnoprávne nedostatky, nutne smeruje k Rule of Law. Tieto nedostatky kontinuálne spochybňujú medzinárodné Rule of Law vo vzťahu k vnútroštátnemu.

Budúcnosť medzinárodného Rule of Law, a jeho dvoch modelov, je neoddeliteľná. Medzinárodné Rule of Law bude schopné posilniť vnútroštátne Rule of Law a profitovať z jeho lepších donucovacích mechanizmov do tej miery, do akej bude Rule of Law na medzinárodnej úrovni posilnené.²⁹¹ Podľa nášho názoru je vo vzťahu

²⁹⁰ Pozri napr.: RAUSTIALA, K., SLAUGHTER, A.-M.: *International Law, International Relations and Compliance*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=347260

²⁹¹ Spracované podľa: NOLLKAEMPER, A.: *The Bifurcation of International Law: Two Futures for the International Rule of Law*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1825976

k praktickému uplatňovaniu medzinárodného a vnútroštátneho práva najdôležitejší rozvoj zmedzinárodneného Rule of Law, ktoré ovplyvňuje najmä postavenie a možnosti, napríklad v oblasti ob-rany, jednotlivca, ktorý pri jeho dobrom fungovaní môže využiť možnosti, ktoré mu dáva medzinárodné právo, za podmienky, že mu to vnútroštátne právo dovolí, teda za podmienky, že je možnosť udelená medzinárodným právom začlenená aj do vnútroštátneho práva (ako súčasť záväzku, ktorý na seba prevzal štát).

3.5. Charakteristické vlastnosti medzinárodného práva ovplyvňujúce medzinárodné Rule of Law

Medzinárodné Rule of Law sa rozvíja v podmienkach, pre ktoré je charakteristická neexistencia centrálného mocenského orgánu, tvorba a presadzovanie pravidiel medzinárodného Rule of Law sú závislé len od spolupráce štátov a iných subjektov medzinárodného práva, ale aj ochoty plniť prijaté pravidlá. Popri konsenzuálnom predpoklade pre uplatnenie Rule of Law na medzinárodnej úrovni je potrebné vziať do úvahy aj osobitosti prameňov medzinárodného práva, jeho subjektov, ich vzťahov a spôsobu vynu-covania plnenia záväzkov týchto subjektov vyplývajúcich z medzinárodného práva. Tieto špecifické vlastnosti medzinárodného práva ovplyvňujú i charakteristické princípy medzinárodného Rule of Law.²⁹²

Po prvé je to normativita na medzinárodnej úrovni, jej tvorba, obsah, a rozsah. Je tvorená prostredníctvom písaných a nepísaných prameňov medzinárodného práva. Povaha prameňov medzinárodného práva, svojpomocný a decentralizovaný systém ich tvorby, môžu ovplyvniť jasnosť a určitosť ich obsahu, ako aj ich predvídateľnosť a stabilitu, ktoré predstavujú nevyhnutné súčasti medzinárodného Rule of Law.

²⁹² Klasifikácia znakov a obsahu medzinárodného Rule of Law je inšpirovaná Klasifikácia a opis znakov medzinárodného Rule of Law sú inšpirované dielom autorov: Stéphane Beaulac a Ján Klučka. Pozri napr.: BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today*. [online] Dostupné na: <<https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>>; KLUČKA, J: Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: Právny obzor, 95, č. 2, 2012.

Ďalším znakom je zásada rovnosti subjektov medzinárodného práva pri tvorbe a uplatňovaní pravidiel medzinárodnej normativity. V medzinárodnom práve, kde sa uplatňuje princíp rovnosti štátov, sa centralizácia moci, v ponímaní vnútroštátnom, nedarí najmä z pohľadu rešpektovania a uplatňovania princípu suverenity štátov.²⁹³

Tretí znak predstavuje zodpovednosť subjektov medzinárodného práva uplatňovaná najmä v rámci súdneho vymáhania normativity za porušenie pravidiel medzinárodnej normativity a ich vynútiteľnosť prostriedkami medzinárodného práva. Hoci na úrovni medzinárodného práva existuje súdny orgán so všeobecnou jurisdikciou (Medzinárodný súdny dvor), ako aj niekoľko špecializovaných súdnych orgánov pre jednotlivé oblasti medzinárodného práva, problémom ostáva skutočnosť, že neexistuje obligatórna jurisdikcia týchto orgánov, ale len fakultatívna, založená na súhlase sporových strán.²⁹⁴

3.5.1. Normativita

Medzinárodné právo je považované za skutočne pozitívne právo, ktoré je súčasťou reálneho právneho systému, v ktorom každá medzinárodná otázka môže byť považovaná za záležitosť práva. K právnej úprave týchto otázok dochádza, buď na základe osobitných právnych predpisov, ak už existujú, alebo aplikáciou pravidiel práva odvodených pomocou známych právnych postupov od iných právnych predpisov alebo zásad.²⁹⁵

Ak chceme poznať základ medzinárodného práva, musíme poznať proces formovania jeho noriem. Normy medzinárodného práva sa formujú v procese vzťahov medzi štátmi. V medzinárodných vzťahoch neexistuje žiadny legislatívny orgán podobný vnútroštátnemu,²⁹⁶ ktorý by vyhlásil právne normy za záväzné pre štáty ako

²⁹³ SCHWARZENBERGER, G.: *The Frontiers of International Law*. London: Stevens&Sons Limited, 1962, s. 58.

²⁹⁴ KLUČKA, J.: Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: *Právny obzor*, Bratislava, 95, 2012, č. 2, s. 127.

²⁹⁵ JENNINGS, R., WATTS, A.: *Oppenheim's International Law*, 9th edition. London: Longman, 1992, s. 12- 13.

²⁹⁶ Určité spoločné črty by sme mohli hľadať vo vzťahu k Valnému zhromaždeniu (a jeho pomocnému orgánu, Komisi OSN pre medzi-

základné objekty medzinárodného práva. Jednou zo zvláštností medzinárodného práva je, že jeho normy sú vytvárané samotnými subjektmi tohto právneho systému. Táto zvláštnosť robí proces normotvorby v medzinárodnom práve oveľa zložitejší ako vo vnútroštátnom práve jednotlivých štátov. Zahŕňa základné procesy, v ktorých sa uplatňujú metódy formovania noriem ako najlepšie riešenie pre jej dokončenie a tiež subsidiárne procesy, ako špecifické stupne tvorby medzinárodných noriem, ktoré však neukončujú proces normotvorby.²⁹⁷

Významnú úlohu v medzinárodnej normativite zohrávajú pravidlá *ius cogens*, označované aj ako imperatívne normy,²⁹⁸ ako normy od ktorých nie je dovolené sa v medzinárodnom práve odchyliť a ktoré môžu byť zmenené len normou medzinárodného práva rovnakej právnej sily. Hoci kogentné normy neboli kodifikované, spoliehajú sa v otázkach ich existencie a sily na deklarácie orgánov OSN, na výroky Medzinárodného súdneho dvora a konformné výroky štátov. Ich stelesnenie v písanej a systematickej právnej forme by napomohlo ich lepšiemu poznaniu, jasnosti, zreteľnému a všeobecnému používaniu, a v neposlednom rade právnej istote. Impulz pre ich kodifikáciu môžeme nájsť aj v príslušbe generálneho tajomníka Kofiho Annana, podľa ktorého by malo byť určených 25 medzinárodných zmlúv, ktoré majú medzinárodný význam v rámci výzvy na miléniovom summite pre kampaň na zabezpečenie ich komplexnej ratifikácie a posilnenie univerzálnej aplikácie.²⁹⁹ Zmluvy, ktoré takýmto spôsobom určil odzrkadľujú kľúčové poli-

kodifikácie a pokrokového rozvoja medzinárodného práva (čl. 13 Charty OSN).

²⁹⁷ TUNKIN, G.I.: *Theory of International Law* (Translated, with an Introduction, by W.E. Butler). London: George Allen & Unwin Ltd, 1974, s. 90.

²⁹⁸ Pozri čl. 53 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.

²⁹⁹ Secretary-General to Encourage Universal Participation on Multilateral Treaty Framework during Forthcoming Millenium Summit (SG/2063 L/T/4345). [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/News/Press/docs/2000/20000517.sg2063.doc.html>>

tické ciele OSN. Ich ratifikácia bola by významným príspevkom k posilneniu medzinárodného Rule of Law.³⁰⁰

Vyjadrenie hierarchie normativity medzinárodného práva môžeme nájsť v čl. 38 Štatútu MSD, ktorý určuje podklady, na základe ktorých Medzinárodný súdny dvor rozhoduje. V prvom rade sú to medzinárodné zmluvy ustanovujúce pravidlá výslovne uznané štátmi v spore, po druhé je to medzinárodná obyčaj ako dôkaz všeobecnej praxe, potom sú to všeobecné právne zásady uznávané civilizovanými národmi, a s výhradou súdne rozhodnutia a náuka najviac kvalifikovaných odborníkov pri určovaní právnych pravidiel. Rovnako, v prípade, že sa na tom sporové strany dohodnú, môže Medzinárodný súdny dvor rozhodovať *ex aequo et bono*. Zaujímavým je postavenie súdnych rozhodnutí. Podľa článku 59 Štatútu MSD majú rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora záväznú povahu len medzi stranami sporu a v súvislosti s daným sporom. Na druhej strane však článok 38 ods.1 písm. d) Štatútu MSD umožňuje súdu aplikovať rozhodnutie s výhradou čl. 59, ako podporné znenie pre určenie právnych pravidiel. Rozhodnutia súdu sa teda nemôžu chápať ako tvorba práva, ani ako doktrína použiteľného *precedensu*. No predstava, že rozhodnutia súdu nemajú väčší vplyv ako len na konkrétne spory, ktorého sa týkajú, je mylná. Naopak, princípy vyhlásené vo významných rozhodnutiach sa ukázali ako rozhodujúce pre princípy obyčajového práva, stanovujúce jeho rozsah a obsah a rozhodnutia súdov prispievajú k pochopeniu významu všeobecných právnych zásad uznaných civilizovanými národmi.³⁰¹

Medzinárodná normativita v sebe zahŕňa niekoľko znakov, medzi ktoré zaradíme právnu istotu v medzinárodnom práve, ako aj obmedzenú diskrečnú právomoc nositeľov moci v medzinárodnom práve.

³⁰⁰ ZIFCAK, S.: Globalizing the rule of law: Rethinking values and reforming institutions. In: Zifcak, S.(ed.): *Globalisation and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005, s. 41.

³⁰¹ *Ibidem*, s. 44.

3.5.1.1. Právna istota

Právna istota je jedným zo základných prvkov, ktoré z pohľadu Rule of Law musí spĺňať normativita.³⁰² Okrem právnej istoty zohráva v tomto smere významnú úlohu predvídateľnosť a stabilita, bez ohľadu na to, či ich chápeme v absolútnom zmysle alebo s určitým stupňom vágnosti. Zmeny v požiadavkách na úroveň právnej istoty, vzhľadom na horizontálnu povahu medzinárodného právneho systému, sú zdôvodňované jedným zo základných rozdielov medzi medzinárodným a vnútroštátnym právnym systémom. Medzinárodné právo nemá žiadny centrálny legislatívny orgán, rovnako ako legislatívny proces vo vnútroštátnom význame tohto pojmu. Jeho normatívny proces je v zásade decentralizovaný. Je založený na vyjednávaní a kompromise, ktorý negatívne vplyva na proces tvorby presných a jasných pravidiel.³⁰³ Dôkazom je i výpočet prameňov medzinárodného práva obsiahnutý v čl. 38 Štatútu MSD,³⁰⁴ ktorých záväznosť sa vzťahuje len na rozhodovaciu právomoc Medzinárodného súdneho dvora. Medzi primárne pramene medzinárodného práva tak patria zmluvy a obyčaje, o ktorých jasnosti a presnosti je možné viesť polemiku, ktorú častokrát objasňuje v rámci posudkového konania MSD.

Jurisdikčnú právnú istotu na úrovni medzinárodného práva ohrozuje i paralelná alebo prekrývajúca sa právomoc (jurisdikcia) súdnych tribunálov, ktorej dôsledkom je nejasnosť, ktorý orgán je príslušný na riešenie sporu a ktoré právne hľadisko je relevantné pre daný spor. S prekrývajúcou sa jurisdikciou sa objavuje niekoľko problémov. Prvým je „forum shopping“,³⁰⁵ v rámci ktorého si môžu strany vybrať orgán, ktorý poveria riešením ich sporu, samozrejme

³⁰² Pozri napr.: HAYEK, F. A.: *Cesta do otroctví*. Anglicko: Rozmluvy, 1989, s. 34 a nasl.

³⁰³ WATTS, A.: *The International Rule of Law*. German Yearbook of International Law 15, 1993. Citované podľa: BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today*. [online] Dostupné na: <<https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-of-Law-Final.pdf>>

³⁰⁴ Statute of the International Court of Justice. [online] Dostupné na: <<http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0>>

³⁰⁵ Bližšie k problematike forum shopping pozri: WHYTOCK, Ch. A.: *The Evolving Forum Shopping System*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1596280>

ovplyvnené možnosťou riešenia sporu pre nich výhodnejšieho. Druhým je skutočnosť, že dve alebo viaceré súdne orgány môžu vyniesť odlišné a protichodné rozhodnutia, ak sa sporové strany obrátia na rôzne orgány riešenia sporu s tým istým prípadom v rovnakom čase.³⁰⁶ V medzinárodnom práve neplatí, tak ako vo vnútroštátnom, pravidlo *lis pendens* či *res judicata*, čo znamená, že v medzinárodnom práve je možné predložiť rovnaký prípad na rozhodnutie viac ako jednému súdnemu orgánu.³⁰⁷ To všetko ovplyvňuje tak jednoduchosť medzinárodného práva, ako aj právnu istotu v rámci tohto právneho systému.

3.5.1.2. Obmedzená diskrečná právomoc (ľubovôľa)

Medzinárodné právo a jeho efektívnosť sú silne ovplyvnené suverenitou (zvrchovanosťou), ktorú si viac či menej jednotlivé štáty zachovávajú vo veľkej miere, čo môže v niektorých prípadoch viesť k ľubovôli. Preto je otázne, najmä s ohľadom na stanovenie minimálneho štandardu Rule of Law na medzinárodnej úrovni, ako je možné obmedziť diskrečnú právomoc tých subjektov medzinárodného práva, ktoré požívajú zvrchovanú moc, prostredníctvom medzinárodného Rule of Law.³⁰⁸ Takéto obmedzenie sa týka najmä využívania zvrchovanej moci v externej podobe, teda externej suverenity. Jej definíciu ponúka napríklad rozhodca Huber vo veci Os-

³⁰⁶ Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law (Report of Study Group of the International Law Commission (A/CN.4/L.702)). [online] Dostupné na: <<http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G06/628/63/PDF/G0662863.pdf?OpenElement>>

³⁰⁷ MATZ-LÜCK, N.: Promoting the Unity of International Law: Standard-Setting by International Tribunals. In: KÖNIG, D., STOLL, P.-T., RÖBEN, V., MATZ-LÜCK, N. (Eds.): *International Law Today: New Challenges and the Need for Reform?* Heidelberg: Springer, 2008, s. 100-102.

³⁰⁸ BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today*. [online] Dostupné na: <<https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>>

trov Palmas³⁰⁹ (*Island of Palmas*): „Zvrchovanosť vo vzťahoch medzi štátmi predstavuje nezávislosť. Nezávislosť vo vzťahu ku zvyšku sveta je právo vykonávať v ňom, s výnimkou ostatných štátov, funkcie štátu.“

3.5.2. Tvorba a aplikácia právnych noriem

Z vyššie uvedeného môžeme konštatovať, že na normatívnej úrovni je správanie sa štátov riadené právom, ak je medzinárodná normativita istá. Z pohľadu medzinárodného Rule of Law je však potrebné vysporiadať sa i s podmienkami tvorby noriem medzinárodného práva, ako s ich aplikáciou na všetky subjekty medzinárodného práva.

3.5.2.1. Univerzálnosť a zvrchovaná rovnosť

Medzinárodný právny poriadok je poznačený skutočnosťou, že jeho primárnymi subjektmi sú štáty, ktoré požívajú pôvodnú a neobmedzenú právnu subjektivitu. Majú teda odlišné postavenie ako medzinárodné organizácie, zoskupenia a jednotlivci, ktoré patria medzi subjekty s obmedzenou právnu subjektivitou na úrovni medzinárodného práva. Z tohto hľadiska je potrebné zamyslieť sa nad rovnosťou, ako nad ďalším rozmerom medzinárodného Rule of Law.

Ak rozmýšľame nad aplikáciou medzinárodného práva na všetky štáty sveta, hovoríme o univerzálnosti normativity medzinárodného práva, ako o jednej zo stránok rovnosti. Medzinárodné spoločenstvo je v súčasnosti považované za globálny fenomén, preto môžeme medzinárodné právo, jeho rozsah a dosah, chápať ako univerzálne. Rule of Law a jeho prvky vyžadujú, aby všetky subjekty práva požívali rovnosť pred zákonom. Preto je významný najmä čl. 2 Charty OSN, ktorý stanovuje zvrchovanú rovnosť štátov za jeden zo siedmich princípov organizácie OSN. V medzinárodnom práve preto platí princíp, že všetky štáty medzinárodného spoločenstva sú si

³⁰⁹ Island of Palmas case (1928). Report of International Arbitral Awards. [online] Dostupné na: http://untreaty.un.org/cod/riaa/cases/vol_ii/829-871.pdf

z hľadiska normativity rovné. Čokoľvek je zákonné pre jeden národ, je zákonné aj pre každý iný.³¹⁰

Zvrchovaná rovnosť tvorí na základe Deklarácie o princípoch medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi³¹¹ jeden zo základných princípov medzinárodného práva. Štáty sú si tak právne rovné a na základe tejto rovnosti majú štáty rovnaké práva a povinnosti, a aj napriek ekonomickým, či politickým rozdielom sú rovnými členmi medzinárodného spoločenstva. Rovnosť však neznamená, že všetky normy medzinárodného práva sa aplikujú rovnakým spôsobom. Je potrebné rozlišovať situáciu, v ktorej majú byť pravidlá medzinárodného práva aplikované. Napríklad normy kozmického práva sa nebudú týkať v rovnakom rozsahu štátov vypúšťajúcich kozmické objekty do vesmíru a štátov, ktoré nevyvíjajú činnosť v kozmickom priestore, ako i normy morského práva sa nebudú týkať v rovnakom rozsahu pobrežných (prímorských) štátov a vnútrozemských štátov. V rozpore s medzinárodným právom by ale bola diskriminácia pri aplikácii medzinárodných právnych noriem alebo pri vytváraní medzinárodnej normativity.³¹²

3.5.2.2. Vyhlásenie a publikácia

Tento znak Rule of Law súvisí s tvorbou práva, ktorá by mala byť upravená otvorenými, stabilnými, jasnými a všeobecnými princípmi. Pri písaných prameňoch práva je možné sa inšpirovať vnútroštátnym právom, kde je proces vyhlásenia a publikácie upravený

³¹⁰ VATTEL, E. de: *The Law of Nations*. Citované podľa: BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today*. [online] Dostupné na: <<https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>>

³¹¹ General Assembly Resolution 2625 (XXV) Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations (A/8082). [online] Dostupné na: <<http://daccess-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>>

³¹² BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today*. [online] Dostupné na: <<https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>>

legislatívnym procesom a súvisí s procesom legislatívnej tvorby zákona. Určitú obdobu predstavujú v medzinárodnom práve medzinárodné zmluvy ako opak medzinárodnej obyčaje, ktorá predstavuje nepísaný prameň práva. Prijímanie a tvorba medzinárodných zmlúv je upravená Viedenským dohovorom o zmluvnom práve.³¹³ Ustanovenia tohto dohovoru posilňujú jasnosť ako znak normativity medzinárodného práva, pretože upravujú základné otázky súvisiace s medzinárodnými zmluvami, ako je uzavretie, ratifikácia, výhrady aplikácie, interpretácia, platnosť a trvanie medzinárodných zmlúv, a pod. Silu aplikácie týchto ustanovení posilňuje i skutočnosť, že obsah viacerých ustanovení vychádza z pravidiel majúcich pôvodne obyčajovú podobu. Odrážajú tak dlhodobú prax štátov a v miere, v akej obsahujú obyčajové pravidlá, zaväzujú i tie štáty, ktoré k Viedenskému dohovoru o zmluvnom práve nepristúpili.

Na vyhlásenie a publikáciu má veľký dopad i skutočnosť, že v konaní pred MSD je možné sa dovolávať len ustanovení tých medzinárodných zmlúv, ktoré sú uložené u generálneho tajomníka OSN ako depozitára. Stanovuje to čl. 102 Charty OSN,³¹⁴ podľa ktorého pred orgánom OSN sa možno dovolávať len medzinárodných zmlúv registrovaných Sekretariátom. Publikácia prameňov medzinárodného práva je v súčasnosti uľahčená internetom, pretože na mnohých oficiálnych stránkach medzinárodných organizácií je možné nájsť oficiálne znenie medzinárodných zmlúv, či dokonca medzinárodných obyčají. V prípade medzinárodných obyčají zohráva významnú úlohu Komisia OSN pre medzinárodné právo,³¹⁵ ktorá zostavuje rôzne kodifikačné návrhy medzinárodných dohovorov. Aj v prípade, že sa tieto návrhy nestali záväznými vo forme medzinárodnej zmluvy, predstavujú významný prameň obyčajového práva, ktorý je možné nájsť aj na stránkach OSN.³¹⁶

³¹³ Viedenský dohovor o zmluvnom práve č. 15/1988 Zb.

³¹⁴ Vyhláška ministra zahraničných vecí č.30/1947 Sb. o Chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora.

³¹⁵ International Law Commission. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/law/ilc/>

³¹⁶ Príkladom je práca Komisie OSN pre medzinárodné právo v oblasti zodpovednosti štátov za protiprávne konanie, v oblasti objektívnej zodpovednosti, ako aj zodpovednosti za škodlivé dôsledky činností medzinárodným právom nezakázaných. State responsibility. [online] Dostup-

Legalita vlády v sebe zahŕňa aj publicitu jej právnych nariadení, čo neznamená len to, že právne texty by mali byť zreteľné a prístupné vo formálnom zmysle publikácie. Znamená to aj, že by mali prejsť verejnou debatou a stať sa časťou verejného života a priťahovať záujem a zapojenie sa verejnosti. O takejto publicite nie je možné vo všeobecnosti hovoriť na úrovni medzinárodného práva, ktorého pravidlá sú prijímané bez väčšej publicity, prípadne sú potichu prijímané do vnútroštátneho práva, v súlade s najformálnejšími požiadavkami publicity.³¹⁷ Okrem vyhlásenia a publikácie je pre medzinárodné právo dôležitá i jednotná, rovnaká aplikácia medzinárodných noriem, pre ktorú je nevyhnuté, aby k medzinárodnému úsiliu pretavenému do medzinárodných noriem pridalo vnútroštátne úsilie vo forme vykonania medzinárodných dohôd v rámci štátov.³¹⁸

3.5.3. Zodpovednosť v medzinárodnom práve (zodpovednosť za porušenie medzinárodnej normativity)

Základným predpokladom riadneho fungovania medzinárodného právneho poriadku, tvoreného súborom pravidiel medzinárodného práva, je riadne plnenie medzinárodných záväzkov, ktoré z neho vyplývajú pre jeho subjekty. Význam plnenia záväzkov upravených normami medzinárodného práva zdôrazňuje najmä zásada *pacta sunt servanda*. Je však možné konštatovať, že štáty ani iné subjekty medzinárodného práva nekonali a ani nekonajú vždy v súlade so svojimi medzinárodnými záväzkami, pričom táto skutočnosť je často odôvodňovaná najmä neexistenciou centrálného donucovacieho mechanizmu v medzinárodnom právnom

né na: <<http://www.un.org/law/ilc/>; alebo konkrétne: Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001). [online] Dostupné na:

<http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf

³¹⁷ VANDAMME, T., REESTMAN, J.-H. (Eds.): *Ambiguity in the Rule of Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2001, kap. I.

³¹⁸ Úvodné slovo Iriny Bokovej k dosiahnutiu rovnosti. In: NAAMAT, T., OSIN, N., PORAT, D. (Eds.): *Legislating Equality- A Multinational Collection of Non-Discrimination Norms*. Netherlands: Printforce, 2012, s. vii.

systeme, ako aj fakultatívnu povahou a v niektorých prípadoch aj malou účinnosťou svojpomocného donútenia. Dôvodom, prečo štáty konajú v rozpore s medzinárodným právom je, okrem iného, neochota uplatňovať pravidlá medzinárodného práva, ktoré sú v rozpore s ich národnými záujmami, aj napriek tomu, že tieto pravidlá predstavujú záujmy medzinárodného spoločenstva.³¹⁹

Úprava zodpovednosti je odlišná v podmienkach vnútroštátneho práva a v podmienkach medzinárodného práva. Odlišnosť týchto dvoch úprav je založená na už vyššie spomenutej centralizovanej moci, ktorá je typická pre vnútroštátne právo, no v medzinárodnom práve absentuje. Môžeme povedať, že právo medzinárodnej zodpovednosti nerozlišuje medzi súkromnoprávnym a verejnoprávnym porušením, ale predstavuje systém *sui generis* majúci súkromnoprávny aj verejnoprávny rozmer. Vnútroštátne právne poriadky naopak toto rozlíšenie podporujú inštitucionálnymi podmienkami, aby bolo zmysluplné.³²⁰

Definovanie všeobecne platných podmienok a charakteristických črt pre zodpovednosť nie je v podmienkach medzinárodného práva dostatočne jednoznačné. V medzinárodnom práve, štáty, ako jeho hlavné subjekty, sú nie len tvorcami práva, ale aj jeho adresátmi. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že je na vôli štátu, ktorý bol dotknutý protiprávnym správaním iného subjektu, aby uplatnil sám kompenzačné nároky mu z toho vyplývajúce na úrovni medzinárodného práva.³²¹

Aj napriek medzerám v úprave medzinárodnej zodpovednosti, existuje pomerne ucelený systém zodpovednosti, ktorá je uplatňovaná v medzinárodnom práve. Za známejšiu formu zodpovednosti môžeme považovať zodpovednosť za protiprávne správanie v medzinárodnom práve. Menej známou je už zodpovednosť za iné ako protiprávne správanie v medzinárodnom práve. Za hlavný znak odlišujúci tieto dve formy zodpovednosti by sme mohli sta-

³¹⁹ KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné* (všeobecná a osobitná časť, druhé, doplnené a prepracované vydanie). Bratislava: IURA EDITION, 2011, s. 185.

³²⁰ NOLLKAEMPER, A.: *Constitutionalization and the Unity of the Law of International Responsibility*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1338651

³²¹ SCHEU, H. Ch.: Pojem odpovědnosti v mezinárodním právu. In: *Jurisprudence*, č.4, 2009, s. 32- 33.

noviť spôsob správania sa, ako aj význam vzniku škody. Zatiaľ čo pre vznik zodpovednosti za medzinárodné protiprávne správanie sa vyžaduje správanie sa v rozpore s medzinárodnými záväzkami, zodpovednosť za iné ako protiprávne správanie sa viaže, ako už vyplýva z pomenovania, na správanie, ktoré je v súlade s medzinárodnými záväzkami. Na rozdiel od zodpovednosti za protiprávne správanie, kde sa škoda považuje len za sprievodný jav protiprávneho správania, pri zodpovednosti za iné ako protiprávne správanie je škoda obligatórnym znakom. Z uvedeného vyplýva, že konštitutívnym prvkom zodpovednosti za medzinárodné protiprávne správanie je správanie sa v rozpore s medzinárodnými záväzkami a konštitutívnym prvkom zodpovednosti za iné ako protiprávne správanie je škoda, ktorá vznikla aj napriek tomu, že správanie sa bolo v súlade s medzinárodnými záväzkami.

V súvislosti s medzinárodnou zodpovednosťou sa rozlišuje medzi dvoma stupňami pravidiel. Napríklad už Hart³²² vo svojom diele *Koncept práva* uvádza, že každý skutočný právny systém je založený na jednote primárnych pravidiel a sekundárnych pravidiel záväzku. Rozdiel medzi primárnymi a sekundárnymi pravidlami bol jasne stanovený Medzinárodným súdnym dvorom vo veci *Gabčíkovo- Nagymaros*³²³ v súvislosti so vzťahom medzi zmluvným právom a právom zodpovednosti. Pokiaľ ustanovenie vzťahujúce sa na obsah a trvanie podstatných záväzkov štátu predstavuje primárne pravidlo, ustanovenia o zodpovednosti štátu, ktoré vyjadrujú dôsledky porušenia príslušného primárneho záväzku, sa označujú ako sekundárne pravidlá.³²⁴

Pri zodpovednosti za protiprávne správanie v medzinárodnom práve predstavuje primárny záväzok správať sa v súlade s medzinárodnými záväzkami a sekundárny záväzok predstavuje povinnosť upustiť od protiprávneho správania a nahradiť škodu. Ak však uvažujeme o zodpovednosti za škodlivé dôsledky činností

³²² Bližšie pozri: HART, H. L. A.: *The Concept of Law*. Oxford: Clarendon press, 1994, s. 79-91.

³²³ Gabčíkovo- Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports 1997, s.7.

³²⁴ CRAWFORD, J.: *The International law commission's articles on state responsibility: Introduction, Text and Commentaries*. Cambridge: Cambridge University press, 2002, s. 15-16.

medzinárodným právom nezakázaných, právna úprava sa zame-riava skôr na primárne záväzky. Tie spočívajú v prevenčnej povinnosti a v povinnosti nahradiť škodu, ktorá vznikla aj napriek prijatiu všetkých rozumných prevenčných opatrení. Náhrada škody však nevyplýva zo zanedbania prevenčnej povinnosti, teda nemá charakter sekundárneho záväzku vyplývajúceho z porušenia primárneho záväzku, ale existuje ako paralelná primárna povinnosť popri prevenčnej povinnosti.³²⁵

3.5.3.1. Zodpovednosť za medzinárodné protiprávne správanie

Zodpovednostné pravidlá medzinárodného práva upravujú aj vzťahy, ktoré podľa medzinárodného práva vznikajú v dôsledku medzinárodne protiprávneho správania štátov. Zodpovednostný právny vzťah nastupuje ako dôsledok porušenia medzinárodného záväzku, a to medzi štátom „porušiteľom“ a štátom poškodeným, pričom „porušiteľovi“ ukladá právnu povinnosť, ktorú pred porušením nemal. Samotná zodpovednostná povinnosť je nová právna povinnosť a predstavuje nový akcesorický záväzok. Nastupuje k primárnej povinnosti, teda primárny záväzok v dôsledku vzniku zodpovednostnej povinnosti nezaniká, ale existuje primárny i sekundárny, akcesorický záväzok.³²⁶

Zásadu, na základe ktorej štát zodpovedá za medzinárodné protiprávne správanie, ktorého sa dopustil, ako aj jej platnosť v praxi vzťahov medzi štátmi všeobecne uznáva teória i prax.³²⁷ Zodpovednostné pravidlá uplatňované v praxi štátov sa poväčšine riadia obyčajou. Pre rozvoj týchto obyčajových pravidiel je významnou aj rozhodovacia činnosť Medzinárodného súdneho dvora. Ešte jeho predchodca, Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti, napr. vo

³²⁵ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 699.

³²⁶ KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné* (všeobecná a osobitná časť, druhé, doplnené a prepracované vydanie). Bratislava: IURA EDITION, 2011, s. 185.

³²⁷ VRŠANSKÝ, P.: Koncepce medzinárodnoprávnej zodpovednosti. In: *Právny obzor*, 64, č.4, 1981, s. 360.

veci *Chorzówskej továrne*³²⁸ formuloval pravidlá náhrady škody formou reparácie. Potreba kodifikácie obyčajových pravidiel upravujúcich medzinárodnú zodpovednosť za protiprávne konanie sa odrazila v práci Komisie OSN pre medzinárodné právo, ktorá v roku 2001 prijala definitívny text Návrhu článkov o zodpovednosti štátov za medzinárodné protiprávne správanie.³²⁹ Komisia však odporučila Valnému zhromaždeniu OSN (ďalej len „VZ OSN“), aby výsledok jej práce „vzalo na vedomie“ prijatím nezáväznej rezolúcie a preto nebol prijatý v podobe záväzného medzinárodného dohovoru.

Podľa názoru niektorých autorov³³⁰ by popretie existencie medzinárodnej zodpovednosti viedlo v konečnom dôsledku k popretiu samotnej existencie medzinárodného právneho poriadku.

3.5.3.2. *Zodpovednosť za iné ako protiprávne správanie v medzinárodnom práve*

Okrem zodpovednosti štátu za medzinárodné protiprávne správanie, v medzinárodnom práve začína čoraz viac rezonovať otázka zodpovednosti za škodlivé dôsledky činností medzinárodným právom nezakázaných, dovolených. Daná zodpovednosť je na rozdiel od zodpovednosti za medzinárodné protiprávne správanie spravujúce sa obyčajou, upravená najmä v multilaterálnych zmluvách. Jednou z nich je Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi (1972),³³¹ ktorá priamo zakladá zodpovednosť štátov, zatiaľ čo iné zmluvy, ako je

³²⁸ Factory of Chorzów. PCIJ, Series A, No.9. [online] Dostupné na: <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_09/28_Usine_de_Chorzow_Competence_Arret.pdf

³²⁹ Report of the International Law Commission, Yearbook of the International Law Commission: 2001, vol. II, (A/56/10). [online] Dostupné na: <www.un.org/documents/ga/docs/56/a5610.pdf

³³⁰ AGO, R.: *Second report on State responsibility*. UN Document A/CN.4/233. [online] Dostupné na: <<http://legal.un.org/ilc/sessions/22/22docs.htm>

³³¹ Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi, Vyhláška ministra zahraničných vecí o Dohovore o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi č. 58/1977 Zb.

napríklad Dohovor o cezhraničných účinkoch priemyselných havárií,³³² upravujú občianskoprávnu zodpovednosť prevádzkovateľov nebezpečných činností, a zodpovednosť štátov podľa medzinárodného práva už poväčšine neupravujú. Štáty zodpovedajú až druhotne - za vlastné medzinárodné protiprávne správanie - teda za porušenie ustanovení, ktoré majú prevenčnú povahu a smerujú k zamedzeniu vzniku škôd v dôsledku konania prevádzkovateľov nebezpečných činností. Porušenie prevenčného záväzku má povahu opomenutia, kedy napríklad štát neprijme príslušnú legislatívnu alebo administratívnu úpravu potrebnú na to, aby sa príslušné fyzické alebo právnické osoby správali v súlade s príslušnými normami medzinárodného práva.³³³

Základným rozdielom medzi zodpovednosťou za protiprávne správanie a za iné ako protiprávne správanie je súlad správania sa s medzinárodnými záväzkami a postavenie škody. Teda pre zodpovednosť za medzinárodné protiprávne správanie je obligatónym prvkom správanie, ktoré porušuje niektorý zo záväzkov, ktorý štátu ukladá medzinárodné právo (nehľadiac nato, či škoda vznikla alebo nie) a obligatónym prvkom zodpovednosti za iné ako protiprávne správanie je vznik škody na základe činností, ktoré sú medzinárodným právom nezakázané, resp. dovolené. Odlišným znakom je aj povaha noriem, ktorými sa obe oblasti spravujú. Pravidlá zodpovednosti štátov za protiprávne správanie sa riadia pravidlami obyčajovej podoby, no pravidlá upravujúce zodpovednosť za iné ako protiprávne správanie majú zmluvnú povahu. Pravidlá o zodpovednosti štátov za protiprávne správanie sú všeobecné, vzťahujú sa na akékoľvek protiprávne správanie, ktoré smeruje voči obsahovo rôznorodým záväzkom štátov obsiahnutých v platných normách medzinárodného práva, a zmluvné pravidlá zodpovednosti za iné ako protiprávne správanie sa vzťa-

³³² Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 506/2003 Z. z. o prijatí Dohovoru o cezhraničných účinkoch priemyselných havárií. Už v preambule berie do úvahy zásadu „znečisťovateľ platí“ ako základnú zásadu medzinárodného environmentálneho práva.

³³³ ONDŘEJ, J.: *Právní režimy mezinárodních prostorů*. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s. 223.

hujú len na určitú a konkrétne stanovenú činnosť, ktorá je medzinárodným právom nezakázaná, resp. dovolená.³³⁴

Niektorí autori³³⁵ rozlišujú objektívnu zodpovednosť a zodpovednosť za škodlivé dôsledky činností medzinárodným právom nezakázaných. Objektívnu zodpovednosťou sa v právnej vede označuje absolútna zodpovednosť viažúca sa na činnosti medzinárodným právom dovolené, s ktorými je spojený zvýšený stupeň rizika vzniku škody. Do tejto kategórie zodpovednosti spadajú činnosti, v dôsledku ktorých vznikla subjektu medzinárodného práva škoda, a to aj napriek vynaloženiu všetkého úsilia, ktoré od prevádzkovateľov možno rozumne, oprávnené a spravodlivo požadovať. Príkladom môže byť zodpovednosť za činnosti v oblasti kozmického priestoru, ktorej úpravu môžeme nájsť v Zmluve o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných oblastí, iných nebeských telies (1967)³³⁶ či v Dohovore o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi (1972).³³⁷

³³⁴ SEMAN, R.: Medzinárodná zodpovednosť štátu za škodlivé následky činností nezakázaných medzinárodným právom. In: *Milníky práva v stredoeurópskom priestore*, I. časť, 2009, s. 464- 465.

³³⁵ Bližšie pozri: KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné* (všeobecná a osobitná časť). Bratislava: IURA EDITION, 2011, s. 205.
MALENOVSKÝ, J.: *Mezinárodní právo veřejné a jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. Brno: Doplněk, 1993, s. 301. Je však potrebné uviesť, že chápanie objektívnej zodpovednosti prof. Malenovského na základe novej publikácie (MALENOVSKÝ, J.: *Mezinárodní právo veřejné, obecná část a poměr k jiným právním systémům*. 6., upravené a doplnené vydání. Brno: Masarykova univerzita a Nakladatelství Doplněk, 2014. s.316-317) je možné považovať skôr za súčasť koncepcie zodpovednosti za škodlivé dôsledky činností medzinárodným právom nezakázaných.

³³⁶ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space. GA Resolution 2222 (XXI), (Outer Space Treaty). Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 40/1968 Zb. o Zmluve o zásadách činností štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies.

³³⁷ Convention on International Liability for Damage Cause by Space Objects. GA Resolution 2777 (XXVI), (The Liability Agreement). Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 58/1977 Zb. o Dohovore o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi.

Pokiaľ ide o zodpovednosť za škodlivé dôsledky činností medzinárodným právom nezakázaných, ide zodpovednosť spojenú s činnosťami, ktoré zvýšený stupeň rizika nevykazujú. Príkladne sa uvádza čl. 106 Dohovoru o morskom práve z roku 1982,³³⁸ ktorý pojednáva o zodpovednosti za škodu spôsobenú zabavením lode alebo lietadla podozrievaného z pirátstva bez dostatočného dôvodu. Hoci sa štát dopúšťa nezakázaného konania (zabavenie podozrivej lode), s ktorým nie je spojené riziko, v prípade, že sa podozrenie ukáže ako neopodstatnené, je povinný nahradiť škodu takýmto konaním vzniknutú. Aj keď ide v tomto prípade o správanie sa v súlade s medzinárodnými záväzkami, teda správanie medzinárodným právom nezakázané, vzniká štátu povinnosť nahradiť škodu, ktorá takýmto konaním vznikla tretím osobám v dôsledku jeho nezakázaného konania.

Aj oblasť medzinárodnej zodpovednosti za škodlivé dôsledky vyplývajúce z konania, ktoré nie je medzinárodným právom zakázané sa stala predmetom činnosti Komisie OSN pre medzinárodné právo. Pri zodpovednosti štátu za škodlivé následky činností nezakázaných medzinárodným právom ide však o rozvoj na základe zmluvných pravidiel³³⁹ a nie o kodifikáciu existujúcich obyčajových pravidiel. Výsledkom jej prác bolo prijatie Návrhu článkov o prevencii cezhraničných škôd z rizikových činností³⁴⁰ a Návrhu princípov rozdelenia strát v prípade cezhraničnej škody vzniknutej z rizikových činností,³⁴¹ ktoré však boli rovnako prijaté len vo forme nezáväznej rezolúcie a nie v podobe záväzného medzinárodného dohovoru.

³³⁸ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 242/1996 Z. z. o uskutočnení notifikácie sukcesie Slovenskej republiky do podpisu Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve.

³³⁹ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P.: Mezinárodní právo veřejné. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 698- 699.

³⁴⁰ Report of the International Law Commission, 2001, GAOR, Supplement No. 10 (A/56/10). [online] Dostupné na: <<http://legal.un.org/ilc/reports/2001/2001report.htm>

³⁴¹ Report of the International Law Commission, 2006, GAOR, Supplement No. 10 (A/61/10), s. 106. [online] Dostupné na: <<http://legal.un.org/ilc/reports/2001/2001report.htm>

3.5.3.3. Zodpovednosť iných subjektov medzinárodného práva ako štátov

Ako z predchádzajúceho textu vyplýva, predstavený režim zodpovednosti sa vzťahuje na štáty ako na hlavné subjekty medzinárodného práva. Pokiaľ ide o zodpovednosť medzinárodných organizácií alebo jednotlivcov, ktorí majú len obmedzenú subjektivitu v medzinárodnom práve, vzťahuje sa na nich osobitný režim zodpovednosti.

Zodpovednosť medzinárodných organizácií sa stala rovnako ako zodpovednosť za medzinárodné protiprávne správanie a zodpovednosť za iné ako protiprávne správanie stala predmetom činnosti Komisie OSN pre medzinárodné právo. Jej výsledkom sa stal Návrh článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií, ktorý bol, rovnako ako ostatné návrhy, prijatý vo forme rezolúcie Valného zhromaždenia.³⁴² Keďže väčšina ustanovení v ňom obsiahnutých bola prebratá z návrhu zodpovednosti za protiprávne správanie sa štátov, tento návrh nepredstavuje veľkú zmenu alebo prelom v medzinárodnom práve. Aj napriek tomu si dovoľme tvrdiť, že práce Komisie OSN pre medzinárodné právo v oblasti zodpovednosti štátov či medzinárodných organizácií prispievajú k zvýšeniu právnej istoty, či jasnosti pravidiel medzinárodného práva v oblasti zodpovednosti.

Na druhej strane, úprava zodpovednosti jednotlivca je roztrúsená do viacerých medzinárodných dokumentov. Jedným z dôvodov je i skutočnosť, že jednotlivec je len v obmedzenej forme subjektom medzinárodného práva. Hoci sa jeho postavenie na úrovni medzinárodného práva neustále posilňuje,³⁴³ jeho zodpovednosť je upravená len v niekoľkých oblastiach, z ktorých je azda najdôležitejšia individuálna trestnoprávna zodpovednosť jednotlivcov za spáchanie vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti

³⁴² Responsibility of international organisation (A/RES/66/100). [online] Dostupné na:

<<http://www.un.org/en/ga/66/resolutions.shtml>

³⁴³ SOHN, L. B.: The New International Law: Protection of the Rights of Individuals Rather than States. In: *American University Law Review*, vol. 32, 1, 1982-1983, s. 1- 64.

a mieru,³⁴⁴ či za zločin genocídia.³⁴⁵ Jeho zodpovednosť tak vzniká bez ohľadu na znenie vnútroštátnych právnych poriadkov, pričom zodpovednosť štátu nezaniká. Zásady vzniku a obsahu individuálnej zodpovednosti jednotlivca obsiahnuté v Štatúte Medzinárodného vojenského tribunálu v Norimbergu boli potvrdené v rezolúcii VZ OSN (177/II)³⁴⁶ a Komisiou OSN pre medzinárodné právo³⁴⁷ zhrnuté do siedmich zásad.

3.5.4. Súdne vymáhanie medzinárodnej normativity

Jedným z najproblematickejších aspektov medzinárodného Rule of Law je ne/prítomnosť súdov všeobecnej právomoci, ktoré by boli ľahko dostupné pre subjekty medzinárodného práva v prípade potreby riešenia medzinárodného sporu. Pôvodcom problémov je i v tomto prípade skutočnosť, že primárnymi subjektmi medzinárodného práva sú štáty disponujúce suverenitou, ktorej sa vzdávajú len v obmedzenej miere.

Na súdne vymáhanie medzinárodnej normativity vplyva i skutočnosť, že základným súdnym orgánom v oblasti medzinárodného práva je Medzinárodný súdny dvor ako hlavný súdny orgán OSN.³⁴⁸ Nedostatkým ovplyvňujúcim medzinárodné Rule of Law je však jeho fakultatívna právomoc príznačná aj pre iné súdne či kvázi súdne orgány. Podobne je možné hovoriť aj o ďalšom nedostatku

³⁴⁴ Pre definíciu zločinov proti mieru, vojnových zločinov či zločinov proti ľudskosti pozri Štatút Medzinárodného vojenského tribunálu v Norimbergu. Charter of the International Military Tribunal. [online] Dostupné na: <<http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>

³⁴⁵ Pre definíciu genocídia pozri: Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídia č. 32/1955 Zb.

³⁴⁶ Resolution adopted by the General Assembly during its second session (177 (II)) Formulation of the principles recognised in the Charter of Nurnberg Tribunal and in the judgment of Tribunal. [online] Dostupné na: <<http://daccess-ods.un.org/TMP/7188752.88963318.html>

³⁴⁷ Principles of International Law Recognised in the Charter of the Nurnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal. [online] Dostupné na: <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_1_1950.pdf

³⁴⁸ Článok 92 Charty Organizácie Spojených národov.

medzinárodného právneho systému, pretože v zásade neexistuje žiadny univerzálny systém, ktorý by garantoval naplnenie súdneho rozhodnutia, ak ho štát odmieta rešpektovať (ako výnimku je možné uviesť čl. 94 ods.2 Charty OSN).³⁴⁹

Hoci v medzinárodnom práve existuje množstvo súdnych a kvázisúdnych orgánov, ktoré zabezpečujú vymáhanie medzinárodnej normativity, zo širokej škály môžeme spomenúť ESĽP, Panel na riešenie sporov WTO, Medzinárodný trestný súd či súdne orgány EÚ, Všeobecný súd a Súdny dvor, v nasledujúcom texte budeme venovať pozornosť najmä Medzinárodnému súdnemu dvoru ako súdnemu orgánu so všeobecnou právomocou a hlavnému súdnemu orgánu OSN.

3.5.4.1. Súd všeobecnej právomoci

Vo vnútroštátnom práve je úloha vynucovania rešpektovania pravidiel práva zverená nezávislým súdom. Na úrovni medzinárodného práva však úloha nezávislých medzinárodných súdnych orgánov nie je v zásade veľmi výrazná a nepredstavuje významnejšiu kontrolu legality konania štátov, a v konečnom dôsledku ani garanciu medzinárodného Rule of Law.

Ako už z vyššie uvedeného vyplýva, na úrovni medzinárodného práva vystupuje ako súdny orgán so všeobecnou jurisdikciou Medzinárodný súdny dvor a špecializované súdne orgány pre oblasť trestného práva, ľudských práv, morského práva a pod. Ich počet a zameranie však spôsobujú problémy pri hľadaní vhodného súdneho orgánu (dochádza k fragmentácii medzinárodného práva). Najväčším problémom vplývajúcim na medzinárodné Rule of Law však ostáva neexistencia obligatórnej jurisdikcie medzinárodných súdnych orgánov. Ich jurisdikcia je fakultatívna, teda založená na súhlase sporových strán predložiť spor danému medzinárodnému súdnemu orgánu. Posilneniu medzinárodného Rule of Law by napomohla akceptácia obligatórnej jurisdikcie aspoň Medzinárodného súdneho dvora. Pozitívom tejto akceptácie by bolo napríklad skrátenie samotnej existencie sporu, doby jeho neriešenia, ktorá mno-

³⁴⁹ BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today*. [online] Dostupné na:
 <<https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>

hokrát môže spôsobiť zosilnenie sporu a jeho prekonštruovania zo sporu neohrozujúceho medzinárodný mier a bezpečnosť na spor ich ohrozujúci.³⁵⁰

Po niekoľkých pokusoch o reformu smerujúcu k uznaniu obligatórnej jurisdikcie Medzinárodného súdneho dvora, bola prijatá napr. rezolúcia Valného zhromaždenia (GA Res. 3232 (XXIX), Nov. 12, 1974), ktorá poukazovala na charakter Medzinárodného súdneho dvora ako hlavného súdneho orgánu. Významnejšia však bola Manilská deklarácia mierového riešenia medzinárodných sporov,³⁵¹ z roku 1982, ktorá uvádza, že štáty by si mali byť plne vedomé úlohy Medzinárodného súdneho dvora, ktorý je hlavným súdnym orgánom OSN, na dôsledok čoho by mali mať na pamäti, že právne spory by mali byť ako všeobecné pravidlo predložené stranami Medzinárodnému súdnemu dvoru, v súlade s ustanoveniami Štatútu MSD.³⁵² Samotný Medzinárodný súdny dvor má príslušnosť, ktorá sa vzťahuje na spory, ktoré mu strany predložia (čl. 36 Štatútu MSD), ako aj na podávanie posudkov o akejkoľvek právnej otázke (čl. 65 Štatútu MSD).

Ako z vyššie uvedeného vyplýva, jeho právomoc je obmedzená len na prípady, kedy štáty, ktoré sú sporovými stranami, prijali právomoc Medzinárodného súdneho dvora pristúpením k OSN (čl. 93 ods. 1 Charty OSN), resp. pristúpili k Štatútu MSD na základe čl. 93 ods. 2 Charty OSN alebo prijali príslušnosť Medzinárodného súdneho dvora na základe jednostrannej deklarácie (čl. 35 ods. 2 Štatútu MSD), a tým aj súhlasili so záväzkom dodržiavať jeho rozhodnutie. Niektoré z nich tak urobili len za podmienky, že štát, ako druhá sporová strana, prijal taktiež tento záväzok, iné tak urobili len vo vzťahu k niektorým zmluvám. Rovnako existujú i štáty, ktoré od tohto záväzku odstúpili z politických dôvodov, ako USA v nadväz-

³⁵⁰ KLUČKA, J.: *Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve*. In: *Právny obzor*, Bratislava, 95, 2012, č. 2, s. 132.

³⁵¹ Manila Declaration on the Peaceful Settlement of International Disputes. Príloha Rezolúcie Valného zhromaždenia (A/RES/37/10). [online] Dostupné na:

<<http://www.un.org/documents/ga/res/37/a37r010.htm>

³⁵² Súčasne čl. 17 ods. 2 Procesných pravidiel MSD z roku 1978.

nosti na prípad *Nicaragua*³⁵³ a Francúzsko v dôsledku prípadu *Nuclear tests*.³⁵⁴ Rovnosť pred zákonom ako jedna zo základných hodnôt Rule of Law, je jasne narušená, ak so záväzkom byť viazaný rozhodnutím súdu súhlasia len niektoré štáty.³⁵⁵

3.5.4.2. Súdny prieskum

Na úrovni medzinárodného práva je zaujímavá možnosť súdneho prieskumu v rámci právomocí Medzinárodného súdneho dvora vo vzťahu k rozhodnutiam ostatných orgánov OSN, vrátane BR OSN. Už v čase prijímania Charty OSN v roku 1945 na konferencii v San Franciscu bol Belgickým predložený (neskôr zamietnutý) návrh na vytvorenie procedúry na riešenie sporov medzi orgánmi OSN pred Medzinárodným súdnym dvorom.³⁵⁶

Samotný Medzinárodný súdny dvor v rámci poradného posudku vo veci *Niektoré výdavky OSN*³⁵⁷ objasnil, že nemá právomoc na súdne preskúmanie rozhodnutí orgánov OSN, podobne ako v prípade *Namíbia*.³⁵⁸ Medzinárodný súdny dvor v podstate prijíma určitú pre-

³⁵³ Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America, 1986). [online] Dostupné na: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf>>

³⁵⁴ Nuclear Tests Case (Australia v. France, 1974). [online] Dostupné na: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/58/6093.pdf>>

³⁵⁵ BOWETT, D., CRAWFORD, J., SINCLAIR, I., WATTS, A.: The International Court of Justice: efficiency of procedures and working methods. In: *International and Comparative Law Quarterly Supplement*, vol. 45, 1996, s. 24.

³⁵⁶ United Nations, Documents of the United Nations Conference on International Organization San Francisco 1945, Volume XIV. [online] Dostupné na: <<http://archive.org/details/documentsoftheun008783mbp>>

³⁵⁷ Certain Expenses of the United Nations (1962). [online] Dostupné na: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=4a&case=49&code=ceun&p3=4>>

³⁵⁸ Namibia case: Legal consequences for states of the continued presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council resolution 276(1970), (1971). [online] Dostupné na: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=a7&case=53&code=nam&p3=4>>

zumpciu zákonnosti v prospech orgánov OSN, ktorá sa odráža vo vysokej miere súdneho rešpektovania ich rozhodnutí.³⁵⁹

V oblasti súdneho prieskumu aktov orgánov OSN je vhodné spomenúť i právomoci súdnych orgánov EÚ, a to v súvislosti s poskytovaním ochrany jednotlivcom, na ktorých sa vzťahuje obmedzujúce opatrenie EÚ vykonávajúce rezolúciu BR OSN ukladajúcu tzv. cieľnú (inteligentnú) sankciu na základe kapitoly VII. Charty OSN, o ktorých pojednávame nižšie.

3.5.4.3. *Nezávislosť a nestrannosť*

Možnosť štátu dovoliť sa pred nestranným a nezávislým súdnym orgánom určenia, čo je právo, a tak vyriešiť jeho právne spory s iným štátom, je základom pre existenciu medzinárodného Rule of Law.³⁶⁰ Otázka nestrannosti a nezávislosti sa vo vzťahu k Medzinárodnému súdnemu dvoru nerieši veľmi často. A to najmä i z nasledujúcich dôvodov, ktoré vyberáme príkladmo.

Štatút MSD vo svojom článku 2 stanovuje, že súd tvorí zbor nezávislých sudcov volených bez ohľadu na štátnu príslušnosť z osôb vysokej morálnej úrovne, ktoré sú okrem iného spôsobilé vo svojich krajinách vykonávať funkcie najvyšších sudcov. Aj tu je možné vidieť prepojenie medzi znakmi vnútroštátneho Rule of Law a medzinárodného Rule of Law, pretože ak sú sudcovia nestranní a nezávislí na úrovni vnútroštátneho práva, ich morálne predpoklady zabezpečia, že budú nestranní a nezávislí aj na úrovni medzinárodnej.

Sudcovia Medzinárodného súdneho dvora sú volení Valným zhromaždením a Bezpečnostnou radou OSN, pričom rozpočet súdu určuje VZ OSN, takže finančné prepojenie nie je nutné spomínať. Podmienka nestrannosti je obsiahnutá v článku 20 Štatútu MSD, na základe ktorého musí člen Súdu, ešte pred tým ako sa ujme svojho

³⁵⁹ BEAULAC, S.: *An Inquiry into the International Rule of Law*. [online]

Dostupné na:

<https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3084/1/MWP_2007_14.pdf

³⁶⁰ WATTS, A.: *The International Rule of Law*. German Yearbook of International Law 15, 1993. Citované podľa: BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today*. [online] Dostupné na: <<https://papyrus.bib.umontreal.ca>

úradu, slávnostne vyhlásiť na verejnom zasadnutí Súdu, že svoje úlohy bude vykonávať neustranne a svedomite.³⁶¹

Pre neustrannosť a nezávislosť sudcov Medzinárodného súdneho dvora má mimoriadny význam ich neodvolateľnosť, osobitne skutočnosť, že je veľmi ťažké odstrániť sudcu z jeho úradu, pretože článok 18 Štatútu uvádza, že člen Súdu nemôže byť pozbavený svojho úradu, iba ak jednomyselným názorom všetkých ostatných členov Súdu už nespĺňa stanovené podmienky. Podľa oficiálnych vyjadrení komentujúcich doterajšiu činnosť Súdu je možné v zásade skonštatovať, že si sudcovia zachovávajú nezávislosť a preukazujú veľkú neustrannosť v praxi.³⁶²

Otázny je však prístup sudcov k právnym otázkam, ktoré úzko súvisia s politickými otázkami, ako tomu bolo napríklad v prípade *Nicaragua*³⁶³ či v prípade právnych dôsledkov vybudovania múru v okupovanom Palestínskom priestore³⁶⁴ alebo v prípade posudzovania nezávislosti Kosova.³⁶⁵

³⁶¹ Sudcovia na svojom prvom zasadnutí dávajú vyhlásenie podľa čl. 4 Pravidiel Súdu (Rokovací poriadok), ktoré boli skoncipované v roku 1978 na základe čl. 30 Štatútu MSD: „Slávnostne vyhlasujem, že budem vykonávať svoje povinnosti a právomoci ako sudca čestne, verne, neustranne a svedomito.“ [online] Dostupné na:
<<http://www.icjij.org/documents/index.php?p1=4&p2=3&p3=0>

³⁶² HIGGINS, R.: *The ICJ, the United Nations System, and the Rule of Law*. [online] Dostupné na:
<http://www2.lse.ac.uk/publicEvents/pdf/20061113_Higgins.pdf

³⁶³ Nicaragua case: Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (1986). [online] Dostupné na:
<<http://www.icjij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=66&case=70&code=nus&p3=4>

³⁶⁴ Legal consequences of the construction of a wall in the occupied Palestinian territory, (2004). [online] Dostupné na:
<<http://www.icjij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=5a&case=131&code=mwp&p3=4>

³⁶⁵ Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion of 22 July 2010. [online] Dostupné na:
<<http://www.icjij.org/docket/files/141/15987.pdf>

Nezávislosť a nestrannosť sudcov Medzinárodného súdneho dvora je posilnená aj v dôsledku ich oddelenosti a nezávislosti od ich národných štátov, výberom sudcov na základe geografickej proporcionality a inštitútom ad hoc sudcu,³⁶⁶ ktorý bol využitý aj v prípade Gabčíkovo-Nagymaros projekt.³⁶⁷

3.5.4.4. Prístup k súdnemu orgánu

Možnosti prístupu k Medzinárodnému súdnemu dvoru sa delia na možnosť iniciovať podanie žiadosti o vydanie poradného posudku v rámci nesporového konania, ktorá je vyhradená na základe čl. 96 Charty OSN Bezpečnostnej rade OSN a Valnému zhromaždeniu OSN a možnosť predložiť spor oznámením osobitnej dohody alebo písomnou žalobou podľa čl. 40 Štatútu MSD, pričom sporovými stranami môžu byť podľa čl. 34 Štatútu MSD len štáty. Podľa článku 35 Štatútu MSD majú prístup k Súdu štáty, ktoré sú stranami Štatútu, teda všetky členské štáty OSN. Prístup k Súdu však majú aj nečlenské štáty OSN, ktoré sa stanú stranou Štatútu na základe podmienok, ktoré určí VZ OSN na odporúčanie BR OSN,³⁶⁸ prípadne štáty na základe podmienok, ktoré určí BR OSN, pričom nesmú spôsobiť nerovnaké postavenie strán pred Súdom.³⁶⁹ V uvedených ustanoveniach Charty OSN a Štatútu MSD je možné vidieť snahu o rovný prístup a rovné postavenie pred Medzinárodným súdnym dvorom.³⁷⁰ Medzinárodný súdny dvor je jediným medzinárodným súdnym orgánom, ktorý je otvorený, sprístupnený všetkým štátom, teda tak členom OSN, ako aj nečlenom. To ho kvalifikuje, aby sa stal všeobecným súdom celej medzinárodnej spoločnosti. Jeho začlenenie v rámci Charty OSN naznačuje, že OSN mala v úmysle reprezentovať celú medzinárodnú spoločnosť v tejto záležitosti (čl. 2 ods. 6

³⁶⁶ Judges *ad hoc*. [online] Dostupné na:

<<http://www.icjci.org/court/index.php?p1=1&p2=5>

³⁶⁷ Case concerning the Gabčíkovo- Nagymaros project (Hungary/ Slovakia (1997)). [online] Dostupné na:

<<http://www.icjci.org/docket/files/92/7375.pdf>

³⁶⁸ Článok 93 Charty Organizácie Spojených národov.

³⁶⁹ Článok 35 ods. 2 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora.

³⁷⁰ SCHULTE, C.: *Compliance with Decisions of the International Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 24- 29.

Charty OSN).³⁷¹ Medzinárodný súdny dvor je rovnako jediným súdnym orgánom, ktorý aplikuje všeobecne záväzné medzinárodné právo bez obmedzenia vzhľadom na konkrétnu zmluvu alebo špecializované právne odvetvie (čl. 38 ods. 1 Štatútu MSD).

3.5.4.5. Efektivita

Jedným z hodnotiacich znakov medzinárodného Rule of Law je jeho efektivita, teda či sa štáty skutočne riadia medzinárodným právom, či ho rešpektujú a konajú v súlade s ním, či sa podriaďia rozhodnutiam medzinárodných sudcov a rozhodcov. Otázne je však nie napĺňanie rozhodnutia strany, ktorej bolo v konkrétnom spore priznané právo, ale napĺňanie rozhodnutia stranou, ktorá spor prehrala. Bývala prezidentka Medzinárodného súdneho dvora Rosalyn Higgins v roku 2006 uviedla, že v tom čase z 91 sporných prípadov, ktoré Medzinárodný súdny dvor riešil od roku 1946, len v 4 nastali komplikácie pri napĺňaní rozhodnutia.³⁷² Článok 94 Charty OSN uvádza záväzok každého člena organizácie konať podľa rozsudku Medzinárodného súdneho dvora v každom spore, ktorého je stranou. Pri nesplnení tohto záväzku sa druhá strana sporu môže obrátiť na BR OSN so žiadosťou, aby vydala odporúčanie alebo rozhodnutie o opatreniach, ktoré sa majú urobiť na vykonanie rozsudku. Tento článok by však nemal byť ako prostriedok na vynútenie plnenia rozsudku Medzinárodného súdneho dvora veľmi preceňovaný, najmä pokiaľ ide o právo veta stálych členov BR OSN. Potenciál tejto možnosti vynútenia plnenia rozsudku však zatiaľ nebol naplno odskúšaný, pretože takmer vo všetkých prípadoch boli rozsudky naplnené. Práve aj táto skutočnosť odráža pomerne uspokojivú mieru presadzovania právnych noriem na medzinárodnej úrovni, aspoň pokiaľ ide o hlavný súdny orgán systému OSN.³⁷³

³⁷¹ SIMMA, B. (Ed.): *The Charter of the United Nations: A Commentary*. Vol. II. New York: Oxford University Press, 2002, s. 1146.

³⁷² HIGGINS, R.: *The ICJ, the United Nations System, and the Rule of Law*. [online] Dostupné na:

<http://www2.lse.ac.uk/publicEvents/pdf/20061113_Higgins.pdf

³⁷³ BEAULAC, S.: *An Inquiry into the International Rule of Law*. [online]

Dostupné na:

<https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3084/1/MWP_2007_14.pdf

3.6. Úloha súdneho systému Európskej únie pri posilňovaní medzinárodného Rule of Law

Európska únia predstavuje subjekt medzinárodného práva s osobitým postavením, pretože funguje ako určitý subsystém medzinárodných vzťahov v rámci samej seba, no je i významným subjektom medzinárodných vzťahov, kde zohráva dôležitú úlohu.³⁷⁴ Je to organizácia silne inštitucionalizovaná, a hoci jej zakladatelia zverili hlavné úlohy pre naplnenie jej cieľov, štáty si ponechali svoju zvrchovanosť a nezávislosť. Medzinárodné právo je prínosom pre EÚ, pretože medzinárodný poriadok slúži dôležitým obchodným, diplomatickým a iným cieľom EÚ. Na druhej strane, aj EÚ je prínosom pre medzinárodný poriadok, pretože posilňovanie EÚ a najmä jej medzinárodných aktivít je významným prínosom pre rozvíjajúci sa svet.³⁷⁵ Pre účely tejto publikácie sa zameriame na problematiku realizácie medzinárodných sankcií uložených BR OSN prostredníctvom systému EÚ, ktorá má veľký vplyv na posilnenie Rule of Law na úrovni medzinárodného práva. Jeho posilnenie spočíva najmä v možnostiach jednotlivca chrániť sa pred sankciami OSN vykonanými opatreniami EÚ prostredníctvom súdneho systému EÚ, pretože OSN samotná neumožňuje súdne preskúmanie uložených sankcií na úrovni OSN ani prostredníctvom Medzinárodného súdneho dvora. Predtým však pár skutočností k procesu vykonania rezolúcií OSN ukladajúcich sankcie opatreniami EÚ.

³⁷⁴ HILL, Ch., SMITH, M. (Eds.): *International relations and the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s.2.

³⁷⁵ Pre viac k vzťahu Medzinárodného práva a Európskej únie pozri: SMITH, M.: *The European Union and International Order: European and Global Dimensions*. In: *European Foreign Affairs Review*, 12, 2007, s. 451.

3.6.1. Realizácia a súdny prieskum rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN prostredníctvom práva Európskej únie

Aj Európska únia ako medzinárodná organizácia regionálnej povahy poskytuje možnosti ukladania a výkonu ekonomických sankcií, rovnako ako aj obrany proti týmto sankciám. Jednotlivé členské štáty pristúpením k zakladajúcim zmluvám EÚ previedli časť svojich právomocí na jej orgány. Tie v rámci svojej činnosti zabezpečujú ochranu rôznym oblastiam, a to na základe právomocí, ktoré sú EÚ výlučne zverené alebo ktoré vykonávajú spoločne s členskými štátmi, a to aj pomocou ekonomických sankcií.

Podľa článku 24 ods. 1 Charty OSN bola BR OSN zverená hlavná zodpovednosť za zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti v súlade s cieľmi a so zásadami OSN. Podľa článku 25 Charty členovia OSN súhlasia, že prijímú a vykonávajú rozhodnutia BR podľa Charty. Kapitola VII Charty OSN určuje akcie, ktoré sa majú uskutočniť v prípadoch ohrozenia mieru, porušenia mieru a útočných činov. Článok 39 Charty stanovuje, že BR OSN určí, či takýto prípad nastal a rozhodne, aké opatrenia sa majú urobiť podľa článkov 41 a 42 Charty, aby boli zachované medzinárodný mier a bezpečnosť. Podľa článku 41 Charty, BR OSN môže rozhodnúť, aké opatrenia bez použitia ozbrojenej sily sa majú urobiť, a môže vyzvať členov OSN, aby takéto opatrenia vykonali. Podľa článku 48 ods. 2 Charty OSN rozhodnutia BR na zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti vykonávajú členovia OSN priamo i vlastnými akciami v príslušných medzinárodných orgánoch, ktorých sú členmi, a to na základe princípu prednosti záväzkov OSN (čl. 103 Charty).

Svoje právomoci podľa kapitoly VII Charty využívala BR OSN od konca 90. rokov a najmä po atentátoch z 11. septembra 2001 v Spojených štátoch amerických s cieľom bojovať proti hrozbám pre medzinárodný mier a bezpečnosť v súvislosti s teroristickými činmi. Okrem tradičných druhov sankcií bez použitia sily sa preto do popredia dostávajú tzv. cielené (smart) sankcie, ktoré na rozdiel od tradičných druhov sankcií postihujúcich štáty ako celok, s neblahým dopadom na obyvateľstvo, postihujú konkrétne osoby porušujúce medzinárodné právo. Okrem iného predpokladajú zmrazenie finančných prostriedkov organizácií, subjektov a osôb,

ktoré výbor vytvorený BR OSN v súlade s rezolúciou č. 1267 (1999) z 15. októbra 1999 (ďalej len „sankčný výbor“³⁷⁷) zapísal na súhrnný zoznam („black list“). Na účely vybavovania žiadostí o výmaz z tohto zoznamu stanovila rezolúcia BR č. 1730 (2006) vytvorenie kontaktného miesta pri BR OSN (focal point), ktoré je poverené prijímaním takýchto žiadostí. Bolo vytvorené v marci 2007. Podľa odseku 5 rezolúcie BR č. 1735 (2006), ak štáty navrhujú sankčnému výboru zapísať meno na svoj súhrnný zoznam, musia predložiť návrh obsahujúci čo najdetailnejšie zhrnutie dôvodov návrhu na zápis. Pokiaľ ide o žiadosti o výmaz, rezolúcia BR č. 1904 (2009) vytvorila úrad ombudsmana, ktorý je poverený pomáhaním výboru pre sankcie pri posudzovaní týchto žiadostí. Úlohy ombudsmana, definované v prílohe II rezolúcie, zahŕňajú fázu zhromažďovania informácií od dotknutých štátov a fázu súčinnosti, v ktorej je možné zahájiť dialóg s organizáciou, so subjektom alebo s osobou, ktoré žiadajú, aby ich meno bolo vymazané zo súhrnného zoznamu výboru pre sankcie. Po ukončení týchto dvoch fáz ombudsman vypracuje a oznámi súhrnnú správu výboru pre sankcie, ktorý musí preskúmať žiadosť o výmaz s pomocou ombudsmana a po skončení tohto preskúmania rozhodnúť, či žiadosti o výmaz vyhovie.

Hoci EÚ nie je členom OSN musí byť viazaná záväzkami na základe Charty OSN, rovnako ako jej členské štáty. Toto tvrdenie môžeme vyvodiť z odôvodnení Súdneho dvora EÚ v rámci jeho rozhodovacej činnosti v prípadoch *Kadi*, *Hassan* a *Ayadi*, o ktorých pojednáваме nižšie.

Zmluva o Európskej únii (ďalej len „ZEÚ“)³⁷⁸ už v úvodných spoločných ustanoveniach prehlasuje, že EÚ vo vzťahoch so zvyškom sveta potvrdzuje a podporuje svoje hodnoty a záujmy, a prispieva k ochrane svojich občanov. Prispieva k mieru, bezpečnosti a najmä k dodržiavaniu zásad Charty OSN.³⁷⁹ Článok 21 ZEÚ vymedzuje ciele spoločných politík a činností EÚ. Ide o cieľ uchovávať svoje hodnoty, základné záujmy, bezpečnosť, nezávislosť a celistvosť,

³⁷⁷ Označovaný aj ako sankčný výbor.

³⁷⁸ Zmluva o fungovaní Európskej únie, Úradný vestník Európskej únie 2008/C 115/01 z 9. mája 2008, oznámenie MZV č. 486/2009 Zb. o podpísaní Lisabonskej zmluvy, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva.

³⁷⁹ Článok 3 ods.5 Zmluvy o Európskej únii.

upevňovať a podporovať demokraciu, právny štát, ľudské práva a zásady medzinárodného práva, zachovávať mier, predchádzať konfliktom a posilňovať medzinárodnú bezpečnosť v súlade s cieľmi a zásadami Charty OSN, etc. Na základe týchto zásad dochádza k implementácii sankcií uložených BR OSN v súlade s kapitolou VII Charty OSN. Charta OSN priznáva BR OSN právomoc rozhodovať spôsobom záväzným pre všetkých členov OSN o ukladaní sankcií potrebných na uchovanie alebo obnovenie medzinárodného mieru a bezpečnosti v prípade ohrozenia mieru, porušenia mieru alebo útočného činu.

Realizáciu rezolúcií BR OSN vykonávala EÚ pred platnosťou Lisabonskej zmluvy³⁸⁰ najmä v rámci samostatnej kapitoly o Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike. V súčasnosti má táto činnosť oporu v piatej hlave ZEÚ v rámci všeobecných ustanovení o vonkajšej činnosti EÚ a osobitných ustanovení o spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike.³⁸¹

Proces prijímania týchto opatrení je upravený v ZEÚ v článku 29, ktorý stanovuje, že Rada prijíma rozhodnutia, ktoré vymedzujú pozíciu k určitej záležitosti geografickej alebo vecnej povahy. Členské štáty zabezpečia, aby ich vnútroštátne politiky zodpovedali pozíciám EÚ. Ak rozhodnutie prijaté v súlade s ustanoveniami o spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike ZEÚ ustanovuje prerušenie alebo čiastočné alebo úplné obmedzenie hospodárskych a finančných vzťahov s jednou alebo viacerými tretími krajinami, Rada prijme kvalifikovanou väčšinou na základe spoločného návrhu vysokého predstaviteľa EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku a Komisie potrebné opatrenia, o ktorých informuje Európsky parlament (čl. 215 Zmluvy o fungovaní EÚ). V prípade, že tak ustanovuje rozhodnutie prijaté v súlade s kapitolou o spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike, Rada môže prijať reštriktívne opatrenia voči fyzickým alebo právnickým osobám, skupinám alebo neštátnym subjektom.³⁸²

³⁸⁰ Lisabonská zmluva (Úradný vestník Európskej únie 2007/C 306/01, oznámenie MZV č. 486/2009 Zb.) zmenila a doplnila znenie dvoch základných zmlúv EÚ, Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, na Zmluvu o Európskej únii a Zmluvu o fungovaní Európskej únie.

³⁸¹ Článok 21 Zmluvy o Európskej únii.

³⁸² Článok 215 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

Súbežne s vyššie opísaným režimom sankcií (v súlade s rezolúciou č. 1267 (1999)), ktorý sa týka len osôb a subjektov označených výborom pre sankcie, existuje širší režim stanovený rezolúciou BR č. 1373 (2001). Táto rezolúcia sa od rezolúcií uvedených vyššie odlišuje tým, že určenie organizácií, subjektov a osôb, na ktoré sa uplatňuje, je ponechané na slobodné uváženie štátov. Na úrovni EÚ bola uvedená rezolúcia vykonaná spoločnou pozíciou Rady 2001/931/SZBP o uplatňovaní špecifických opatrení na boj s terorizmom³⁸³ a nariadením Rady (ES) č. 2580/2001 o určitých obmedzujúcich opatreniach zameraných proti určitým osobám a subjektom s cieľom boja proti terorizmu.³⁸⁴

Na vykreslenie prepojenia medzi právom OSN a európskym právom nám azda najlepšie poslúžia rozhodnutia Súdneho dvora v prípadoch *Kadi*, *Hassan a Ayadi*. Vo všetkých troch veciach žalobcovia žalovali o neplatnosť nariadenie č.881/2002,³⁸⁵ ktoré ukladá niektoré špecifické obmedzujúce opatrenia namierené proti niektorým osobám spojeným s Usámom bin Ládinom, sieťou Al-Qaida a Talibanom.³⁸⁶ Pridávame i niekoľko ďalších prípadov, ktoré ovplyvnili súdny prieskum rozhodnutí orgánov medzinárodného práva.

3.6.1.1. Prípad *Kadi* (C - 402/05 P a C - 415/05 P)

Pán Kadi, zaradený na zoznam osôb, ktorých sa nariadené obmedzenia týkali,³⁸⁷ sa rozhodol využiť čl. 230 ZES (v súčasnosti čl. 263 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“)) a obrátil sa na Súd prvého stupňa (v súčasnosti Všeobecný súd) so

³⁸³ Ú. v. ES L 344, s. 93; Mim. vyd. 18/001, s. 217.

³⁸⁴ Ú. v. ES L 344, s. 70; Mim. vyd. 18/001, s. 207.

³⁸⁵ Nariadenie Rady (ES) č. 881/2002, ktoré ukladá niektoré špecifické obmedzujúce opatrenia namierené proti niektorým osobám spojeným s Usámom bin Ládinom, sieťou Al-Qaida a Talibanom a ruší nariadenie Rady (ES) č. 467/2001, ktoré zakazuje vývoz určitého tovaru a služieb do Afganistanu, posilňuje zákaz letov a rozširuje zmrazenie finančných prostriedkov a ďalších finančných zdrojov vo vzťahu k Talibanu v Afganistane.

³⁸⁶ Zverejnené v Ú. v. ES L 139.

³⁸⁷ K procesu „listing“ a „delisting“ pozri napr.: KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné* (všeobecná a osobitná časť). Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2011, s. 232- 233.

žalobou o neplatnosť predmetných nariadení ukladajúcich obmedzujúce opatrenia proti jeho osobe. Zaujímavý bol najmä jeho žalobný dôvod založený na nedostatku právomoci a na zneužití právomoci, keďže žalované inštitúcie prijali sporné nariadenia na základe článkov 75 a 215 ZFEÚ (bývalé články 60 a 301 ZES), ktoré umožňujú EÚ prerušiť alebo obmedziť hospodárske vzťahy s tretími krajinami, ale neumožňujú zmraziť finančné aktíva fyzických alebo právnických osôb. Podľa Súdu prvého stupňa bol článok 352 ZFEÚ zahrnutý ako právny základ pre prijatie napadnutého nariadenia na doplnenie základu poskytnutého článkami 75, 215 ZFEÚ tak, aby bolo možné prijať opatrenia voči tretím krajinám i voči osobám a neštátnym subjektom. Považoval za vhodné preskúmať skĺbenie medzinárodného právneho poriadku zriadeného OSN s vnútroštátnym alebo komunitárnym právnym poriadkom, a mieru záväznosti rezolúcií BR prijatých podľa kapitoly VII Charty OSN vo vzťahu k právomociam EÚ a jeho členským štátom. Pokiaľ ide o vzťah medzi Chartou OSN a vnútroštátnym právom štátov, ktoré sú členmi OSN, opieral sa o pravidlo prednosti vyplývajúce zo zásad medzinárodného obyčajového práva.³⁸⁸ V súlade s článkom 103 Charty OSN³⁸⁹ povinnosti zmluvných strán stanovené v rezolúcii BR OSN majú prednosť pred akoukoľvek inou povinnosťou vyplývajúcou z inej medzinárodnej dohody. Rezolúcie prijaté BR OSN podľa kapitoly VII Charty OSN majú teda záväzný charakter pre všetky členské štáty EÚ, ktoré musia prijať všetky nevyhnutné opatrenia na ich vykonanie. Hoci EÚ nie je členom OSN, ani adresátom rezolúcií BR OSN, ani nástupcom práv a povinností jeho členských štátov v zmysle medzinárodného práva verejného, pre EÚ sú podľa samotnej ZFEÚ povinnosti vyplývajúce z Charty OSN rovnako záväzné, ako pre jej členské štáty. Práve preto článok 301 ZES (v súčasnosti článok 215 ZFEÚ) poskytuje osobitný základ pre ekonomické sankcie, ktoré môže EÚ, keďže ako jediná má právomoc v oblasti spoločnej obchodnej politiky,

³⁸⁸ Bližšie pozri: čl. 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, ktorý je výsledkom kodifikácie obyčajového práva. Vyhláška ministra zahraničných vecí o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve č. 15/1988 Zb.

³⁸⁹ Čl. 103 Charty OSN: „ak by došlo k stretu záväzkov členov OSN podľa tejto Charty s ich záväzkami podľa akejkoľvek inej medzinárodnej dohody, majú prednosť záväzky podľa tejto Charty.“

prijat' voči tretím krajinám z politických dôvodov vymedzených jeho členskými štátmi v rámci SZBP, najčastejšie na základe rezolúcie BR OSN, ktorá ukladá povinnosť prijat' takéto sankcie. EÚ preto mala právomoc prijat' tento akt, preto Súd prvého stupňa žalobu zamietol. V rámci odvolania však Súdny dvor, vzhľadom na konkrétne okolnosti, ktoré napomohli zahrnutie mien odvolateľov do zoznamu fyzických a právnických osôb dotknutých obmedzujúcimi opatreniami, uznal, že ich práva na obhajobu, osobitne právo byť vypočutý, ako aj právo na účinné súdne preskúmanie, zjavne neboli dodržané. Preto bolo predmetné nariadenie v dotknutom rozsahu zrušené.

3.6.1.2. Prípád „Kadi 2“ (C -584/10 P, C - 593/10 P a C - 595/10 P)

Po vynesení rozsudku Súdneho dvora v prípade Kadi oznámil predseda výboru OSN pre sankcie zhrnutie dôvodov týkajúcich sa zapísania pána Kadiho na súhrnný zoznam stálemu zástupcovi Francúzska pri OSN, pričom povolil jeho oznámenie pánovi Kadimu. Zástupca Francúzska ich postúpil Komisii, pričom na ich základe bolo prijaté sporné nariadenie,³⁹⁰ znovu ukladajúce obmedzujúce opatrenia voči Kadimu. Následne pán Kadi podal žalobu o jeho zrušenie v rozsahu, v akom sa ho týka, a to z dôvodov porušenia jeho práva na obhajobu, práva na účinnú súdnu ochranu a z dôvodu neprimeraného obmedzenia práva vlastniť majetok. Všeobecný súd konštatoval porušenie práva pána Kadiho na obhajobu a uviedol, že toto právo bolo rešpektované len formálne, keďže sa Komisia považovala za viazanú posúdeniami výboru pre sankcie. Odmietla mu prístup k dôkazom v jeho neprospech aj napriek jeho výslovnej žiadosti, preto podľa Všeobecného súdu došlo aj k porušeniu zásady účinnej súdnej ochrany, v dôsledku čoho Všeobecný súd zrušil sporné nariadenie v namietanom rozsahu. V rámci od-

³⁹⁰ Nariadenie Komisie (ES) č. 1190/2008 z 28. novembra 2008, ktorým sa stoprvý krát mení a dopĺňa nariadenie Rady (ES) č. 881/2002, ktoré ukladá niektoré špecifické obmedzujúce opatrenia namierené proti niektorým osobám a subjektom spojeným s Usámom bin Ládi- nom, sieťou al Káida a Talibanom (Ú. v. EÚ L 322, s. 25, ďalej len „sporné nariadenie“).

volania pred Súdny dvorom tvrdila Rada, že nepriznanie súdnej imunity spornému nariadeniu je v rozpore s medzinárodným právom, pretože nezohľadňuje hlavnú zodpovednosť Bezpečnostnej rady určovať opatrenia potrebné na zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, ako aj prednosť záväzkov vyplývajúcich z Charty OSN. Súdny dvor na to uviedol, že nedošlo k žiadnemu vývoju, pokiaľ ide o súdnu imunitu a poukázal na skutočnosti, ktoré sa v podstate týkajú ústavnej záruky, ktorú v práve EÚ³⁹¹ stelesňuje súdne preskúvanie súladu každého aktu EÚ, a to aj vtedy, ak tento akt vykonáva akt medzinárodného práva, so základnými právami zaručenými EÚ.³⁹² Preto Všeobecný súd právne nepochybil, keď odmietol v súlade s rozsudkom Kadi priznať spornému nariadeniu súdnu imunitu.

Ako Komisia uviedla, dodržanie práva na obhajobu a práva na účinnú súdnu ochranu vyžaduje, aby príslušný orgán EÚ oznámil dotknutej osobe skutočnosti, ktoré má k dispozícii, odôvodňujúce jeho rozhodnutie, prinajmenšom zhrnutie dôvodov, aby sa osobe umožnilo brániť svoje práva a pri plnej znalosti veci sa rozhodnúť, či je potrebné obrátiť sa na súd EÚ. Preto môže orgán EÚ požiadať výbor pre sankcie, a prostredníctvom neho tiež člena OSN, ktorý navrhol zapísanie osoby na zoznam výboru, o spoluprácu, ktorá podľa článku 220 ods. 1 ZFEÚ vládne vo vzťahoch medzi EÚ a orgánmi OSN v oblasti boja proti medzinárodnému terorizmu, aby tak získal informácie, ktoré mu umožnia splniť si povinnosť dôkladného a nestranného preskúmania. Ak orgán EÚ nesprístupnil dotknutej osobe a neskôr súdu EÚ informácie, ktoré mal k dispozícii len výbor pre sankcie alebo príslušný člen OSN, táto skutočnosť

³⁹¹ Pozri rozsudky z 29. júna 2010, E a F, C-550/09, Zb. s. I-6213, bod 44, ako aj z 26. júna 2012, Poľsko/Komisia, C-335/09 P, zatiaľ neuverejnený v Zbierke, bod 48.

³⁹² Neexistencia súdnej imunity aktov Únie, ktorými sa vykonávajú obmedzujúce opatrenia prijaté na medzinárodnej úrovni, bola tiež potvrdená rozsudkom Hassan a Ayadi/Rada a Komisia a rozsudkom Bank Melli Iran/Rada, ktorého bod 105, odvolávajúc sa na rozsudok Kadi, pripomenul, že bez toho, aby tým bola spochybnená prednosť rezolúcie Bezpečnostnej rady z hľadiska medzinárodného práva, rešpektovanie inštitúcií OSN zo strany inštitúcií Únie nemôže mať za následok nepreskúvanie zákonnosti aktu Únie vzhľadom na základné práva, ktoré tvoria neoddeliteľnú súčasť všeobecných zásad práva Únie.

sama osebe nezakladá porušenie týchto práv. V takejto situácii však súd EÚ, ktorý skúma vecnú správnosť dôvodov uvedených v zhrnutí výboru pre sankcie, nemá k dispozícii doplňujúce informácie. Preto nemôže rozhodnúť o dôvodnosti týchto dôvodov a nemôžu tak slúžiť ako základ napadnutého rozhodnutia o zápise. Žiadne z obvinení uvedených proti pánovi Kadimu v zhrnutí predloženom výborom pre sankcie neumožňuje odôvodniť prijatie obmedzujúcich opatrení namierených proti tejto osobe na úrovni EÚ, a to preto, že buď chýba odôvodnenie, alebo neexistujú informácie, ktoré by mohli podporiť daný dôvod proti podrobným popretiam zo strany dotknutej osoby. Aj vďaka tomuto rozsudku Súdneho dvora, Všeobecný súd EÚ začal vo svojich konaniach iniciovaných osobami zapísanými na zoznam v dôsledku výkonu sankcií, rušiť akty Rady EÚ nariaďujúce obmedzujúce opatrenia vo forme zmrazenia finančných prostriedkov týchto osôb, ak nemal súd alebo dotknuté osoby dostatok informácií, ktoré by ich zaradenie na zoznam dostatočne odôvodňovali.³⁹³

3.6.1.3. Prípady Ayadi (C - 399/06 P a C - 403/06 P)

Vo veci Ayadi rozoberal Súd prvého stupňa problematiku prepojenia medzinárodného práva, práva OSN a európskeho práva, a to najmä v nadväznosti na porušenie zásad subsidiarity a proporcionality a ľudských práv. Spoločná pozícia 2002/402 tlmočila jednohlasné posúdenie členských štátov, podľa ktorého je pre zmrazenie finančných prostriedkov, o ktorom rozhodla BR OSN, nevyhnutná činnosť EÚ. Keďže si samotné členské štáty zvolili podriaďiť sa svojim povinnostiam podľa Charty OSN prostredníctvom aktu EÚ, Rade nemožno vytýkať, že namietaným ustanovením zasiahla do ich slobody výberu. Vzhľadom na zásadu prednosti práva OSN pred právom EÚ nemôže Súd prvého stupňa vyhlásiť, že má právomoc incidenčne preskúmať zákonnosť rozhodnutí BR OSN alebo výboru pre sankcie z hľadiska miery ochrany základných práv. Naopak, má právomoc incidenčným spôsobom preskúmať zákonnosť sporných rezolúcií BR OSN vo vzťahu k ius cogens, ktoré sa chápe ako medzinárodný verejný poriadok platný pre všetky subjekty medzinárodného práva, vrátane orgánov OSN.

³⁹³ Bližšie pozri napr.: General Court of the European Union: Press Release No 99/13 .

Súdu prvého stupňa ale neprináleží kontrolovať, či samotné sporné rezolúcie BR OSN sú v súlade so základnými právami chránenými právnym poriadkom EÚ. Zo zásad upravujúcich skĺbenie vzťahov medzi medzinárodným právnym poriadkom OSN a právnym poriadkom EÚ vyplýva, že sporné nariadenie v rozsahu, v akom má vykonať rezolúciu BR podľa kapitoly VII Charty OSN, ktorá na tento účel neobsahuje nijaký priestor na voľnú úvahu, nemôže byť predmetom súdneho preskúmania, pokiaľ ide o jeho vnútornú zákonnosť, okrem prípadu, že ide o jeho zlučiteľnosť s normami vyplývajúcimi z *ius cogens*. Súdny EÚ totiž musia v súlade s právomocami, ktoré sú im zverené podľa Zmluvy, zabezpečiť v podstate úplné preskúmanie zákonnosti všetkých aktov EÚ vzhľadom na základné práva tvoriace neoddeliteľnú súčasť všeobecných zásad práva EÚ, vrátane aktov EÚ, ktoré majú vykonať rezolúcie BR podľa kapitoly VII Charty OSN.

Spolupráca medzinárodnej organizácie OSN a EÚ sa rozšírila do tej miery, že samotná EÚ, v prípade, že tak neurobí BR OSN, určuje zoznam osôb, na ktoré sa bude vzťahovať obmedzenie ako dôsledok sankcie uloženej BR OSN, pričom zoznam tvorí prílohu spoločnej pozície prijímanej Radou EÚ. Nasledujúce rozsudky, prijaté Súdnym dvorom zhodou okolností v ten istý deň, nám priblížia tieto skutočnosti prebiehajúce v praxi.

3.6.1.4. Prípado Bamba (C - 417/11 P)

Rada EÚ v tomto prípade prevzala na seba status akéhosi výkonného orgánu vo vzťahu k sankciám BR OSN tým, že sama vytvorila zoznam osôb, na ktoré sa mali obmedzenia vzťahovať. Všeobecný súd vo svojom rozhodnutí uviedol, že Rada neposkytla dostatočné odôvodnenie pre zaradenie pani Bamba no zoznam osôb, ktoré mali konať proti mieru a uzmiereniu na Pobreží Slonoviny.³⁹⁴ Rada však predložila podrobný popis osobitne závažnej situácie na Pobreží Slonoviny. Svoje rozhodnutie dotknutým osobám oznámila a upozornila ich na možnosť získať povolenie na použitie zmrazených finančných prostriedkov na pokrytie základných potrieb, ako aj možnosť podať žiadosť o preskúmanie rozhodnutia, na

³⁹⁴ Prípado T-86/11 Nadiany Bamba a Rada.

základe ktorého boli zapísaní do zoznamu či napadnúť toto rozhodnutie na Všeobecnom súde. Všeobecný súd následne z dôvodu porušenia práva na obhajobu a práva na účinné súdne preskúmanie rozhodnutia Rady v napadnutom rozsahu zrušil. Súdny dvor však v odvolacom konaní uviedol, že pani Bamba bola dostatočne informovaná o možnostiach obrany a jej zaradenie na zoznam bolo dostatočne odôvodnené, pretože akt bol prijatý v rámci konania, ktoré jej bolo známe. Preto zrušil rozhodnutie Všeobecného súdu.

3.6.1.5. Prípád Al-Aqsa (C - 539/10 P)

V tomto prípade rezolúcia,³⁹⁵ ktorá mala byť vykonaná neobsahovala konkrétny zoznam subjektov, na ktoré sa obmedzenia majú vzťahovať, preto spoločná pozícia stanovila, že tento zoznam sa vypracuje na základe presných informácií vnútroštátneho orgánu o prijatí rozhodnutia o teroristickom čine založenom na závažných dôkazoch. Všeobecný súd dospel k názoru, že medzičasom zrušené vnútroštátne rozhodnutie nemôže platne slúžiť ako základ opatrenia EÚ na zmrazenie finančných prostriedkov nadácie Al-Aqsa, preto napadnuté akty zrušil. Súdny dvor však v odvolacom konaní uviedol, že zrušenie vnútroštátneho rozhodnutia sa nezakladalo na nových skutočnostiach alebo dôkazoch, podľa ktorých sa odvolateľka už nezúčastňovala na financovaní terorizmu. Jediným dôvodom jeho zrušenia bol cieľ vyvarovať sa prekryvaniu vnútroštátnych opatrení na zmrazenie finančných prostriedkov uložených na základe vnútroštátneho rozhodnutia s nariadením č. 2580/2001 po tom, ako bola odvolateľka zaradená na sporný zoznam (pozri čl. 288 ods. 2 ZFEÚ). Preto Súdny dvor rozsudok Všeobecného súdu zrušil a odvolanie zamietol.

3.7. Princípy vnútroštátneho Rule of Law vs. medzinárodné Rule of Law

Tak ako sa rozchádzajú názory na Rule of Law, ktoré je chápané niekedy ako princíp, niekedy ako koncept a niekedy ako model

³⁹⁵ Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN č. 1373 (2001) navrhujúca stratégiu na boj proti terorizmu všetkými prostriedkami, a najmä na boj proti jeho financovaniu.

štátu či forma vlády, aj jednotlivé princípy definujúce Rule of Law sú označované raz ako princípy, inokedy znaky a niekedy ako elementy.

Rule of law ako hodnota aplikovateľná, tak pre vnútroštátne právo, ako aj pre medzinárodné právo, charakterizujú podľa Nollkaempera³⁹⁶ štyri princípy (elementy). Prvým princípom je skutočnosť, že výkon verejnej moci sa musí zakladať na zákone a byť kontrolovaný zákonom. Tento cieľ zdôrazňuje ambíciu rozšíriť pôsobnosť medzinárodného práva na nové oblasti, ambíciu, ktorá je stredobodom debaty OSN o medzinárodnom Rule of Law.³⁹⁷ Taktiež zdôrazňuje ambíciu posilniť efektívne plnenie medzinárodných záväzkov. Keďže tento princíp v niektorých prípadoch vyvoláva otázky, kto tvorí právo alebo otázku nespravodlivosti zákona, môže viesť ku kolízii medzi vnútroštátnym a medzinárodným Rule of Law. Druhým princípom je požiadavka Rule of Law spočívajúca v nemennosti práva vôľou vlády (výkonnej moci), teda aby verejná moc nemohla zaviesť alebo zmeniť zákon svojvoľne. Predstavitelia verejnej moci musia konať v rámci oprávnení udelených zákonom, čo môže byť relevantné osobitne pre niektoré medzinárodné organizácie.³⁹⁸ Tvorba práva musí byť v súlade s požiadavkami formálnej legality (napr. súlad s už existujúcimi záväzkami) a zákazom retroaktivity. Po tretie, spoločným princípom je i požiadavka výkonu moci v súlade so základnými ľudskými právami a slobodami. Táto požiadavka je akýmsi vyjadrením prvých dvoch, avšak ochrana ľudských práv si zaslúži samostatnú kategóriu, pretože existuje značný vzájomný vzťah medzi medzinárodnou a vnútroštátnou ochranou ľudských práv, a taktiež preto, že ľudské práva majú centrálnu pozíciu pri vysvetľovaní právomocí a postupov vnútroštátnych súdov.³⁹⁹ Základné

³⁹⁶ NOLLKAEMPER, A.: *National Courts and the International Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 3- 5.

³⁹⁷ Pozri napr.: Report of Secretary-General (A/63/226). [online] Dostupné na: <<http://www.unrol.org/files/2008%20report.pdf>

³⁹⁸ CHESTERMAN, S.: *The UN Security Council and the Rule of Law*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1279849

³⁹⁹ Porovnaj: PEERENBOOM, R.: *Human Rights and Rule of Law: What's the Relationship?* [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=816024

ľudské práva, ako nevyhnutnú súčasť Rule of Law, široko podporuje definícia OSN.⁴⁰⁰ Neurčitá je však otázka, ktoré konkrétne ľudské práva tvoria tú nevyhnutnú súčasť medzinárodného Rule of Law. Posledným, štvrtým spoločným princípom pre Rule of Law na oboch úrovniach je zodpovednosť verejnej moci za porušenie záväzkov na základe zákona. Je to znak „dobrej vlády“ (good governance), ale taktiež môže zabezpečiť, že obmedzenia výkonu verejnej moci budú efektívne. Ani zodpovednosť však nemôže zabezpečiť plné dodržiavanie zákona. Ako uvádzame nižšie, zodpovednosť predstavuje najproblematickejší aspekt medzinárodného Rule of Law, pretože štrukturálne osobitosti medzinárodného práva komplikujú prenesenie tohto princípu na úroveň medzinárodného práva. Hoci na úrovni vnútroštátneho práva existujú aj iné zodpovednostné mechanizmy, ktoré posilňujú vnútroštátne Rule of Law, je ťažké tvoriť vnútroštátne Rule of Law bez nezávislých súdov.⁴⁰¹

V nasledujúcom texte sa zameriame na princípy charakteristické pre vnútroštátne Rule of Law a preskúmame ich úlohu aj v podmienkach medzinárodného práva a medzinárodného Rule of Law.

3.7.1. Záruky základných práv a slobôd (ľudské práva)

Základné práva a slobody zohrávajú dôležitú úlohu, pretože zabezpečujú individuálnu slobodu pred svojvoľnými zásahmi zo strany štátnej moci. Počiatky pozitívneho uznania základných práv a slobôd sa spájajú s rokom 1215, kedy bola prijatá Magna Carta Libertatum. Zásadným je najmä jej čl. 39, podľa ktorého žiadny slobodný človek nesmie byť zatknutý alebo uväznený alebo zbavený držby alebo vyhostený alebo postihnutý akýmkoľvek iným

⁴⁰⁰ Report of the Secretary-General: The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies (S/2004/616). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/395/29/PDF/N0439529.pdf?OpenElement>

⁴⁰¹ Princípy spracované podľa: NOLLKAEMPER, A.: *National Courts and the International Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 3-5.

spôsobom,...., len na základe zákonného rozsudku jeho rovesníkov alebo podľa práva krajiny.⁴⁰² Ďalším medzníkom bola napr. Bill of Rights of Virginia⁴⁰³ z roku 1776, ktorá je vývojovo späť s vyhlásením nezávislosti Spojených štátov amerických. Podľa jej článku č.1 sú všetci ľudia od prírody rovnako slobodní a nezávislí a majú určité vrodené práva, ktoré vstupom do stavu spoločnosti nemôžu žiadnou dohodou previesť na svoje potomstvo, alebo sa ich zbaviť, menovite právo užívať život a slobodu, s možnosťami vlastniť a držať majetok, a snažiť sa o dosiahnutie šťastia a bezpečia. Na jej základe neskôr James Madison vypracoval Listinu práv Spojených štátov amerických, prijatú v roku 1791.⁴⁰⁴ V kontinentálnom práve bola významným medzníkom pre záruky základných práv a slobôd Deklarácia práv človeka a občana z roku 1789 prijatá vo Francúzsku.

Po hrôzách totálnej vojny a genocídy v rámci I a II. sv. vojny sa medzinárodná spoločnosť začala zaujímať o úpravu ľudských práv v medzinárodnom práve a v záujme základných ľudských práv vytvorila inštrumenty pre jasné obmedzenia štátov a zaviedla systém zodpovednosti voči medzinárodnej spoločnosti prostredníctvom BR OSN, VZ OSN a konkrétnych zmluvných orgánov.⁴⁰⁵

Základné práva a slobody sú upravené aj v Ústave Slovenskej republiky, a to konkrétne v druhej hlave. Ich úprava vychádza z medzinárodných zmlúv, ktoré Slovenská republika ratifikovala. Z hľadiska procesných záruk súvisiacich s právom na súdnu a inú právnu ochranu (právo na spravodlivý proces) sú dôležité práva spadajúce pod pojem právnej štátnosti. Podľa Ústavy SR tu patria práva ako právo na obhajobu, právo odoprieť výpoveď, rovnosť účastníkov konania, verejnosť konania, právo vyjadriť sa ku všet-

⁴⁰² Magna Carta Libertatum. [online] Dostuné na:

<<http://www.constitution.org/eng/magnacar.pdf>

⁴⁰³ Virginia Declaration of Rights. [online] Dostuné na:

<http://www.archives.gov/exhibits/charters/virginia_declaration_of_rights.html

⁴⁰⁴ *Ibidem*.

⁴⁰⁵ FITZGERALD, O.: Understanding the Question of Legitimacy in the Interplay between Domestic and International Law. In: FITZGERALD, O. (Ed.): *The Globalized Rule of Law: Relationship between International and Domestic Law*. Toronto: Irwin Law Inc., 2006, s. 150.

kým vykonávaným dôkazom, alebo právo na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov (7.diel 2.hlavy Ústavy SR).⁴⁰⁶

Základný rozdiel medzi zárukami základných práv a slobôd na úrovni vnútroštátneho práva a medzinárodného práva spočíva podľa nášho názoru v chápaní jednotlivca ako subjektu právneho poriadku. Zatiaľ čo vo vnútroštátnom práve je jednotlivец plnohodnotným subjektom s hmotnými i procesnými právami a povinnosťami, v medzinárodnom práve, v ktorom je hlavným subjektom štát, sa jeho subjektivita ešte len vyvíja, hoci aj na tejto úrovni je nositeľom istých materiálnych a procesných práv i povinností.⁴⁰⁷

Oblasť ľudských práv a základných slobôd je podľa nášho názoru jedným z najlepších príkladov fungovania medzinárodného Rule of Law (alebo formy zmedzinárodneného Rule of Law). V tejto oblasti je v zásade dobre zabezpečený postup prijímania prameňov upravujúcich ľudské práva a základné slobody na medzinárodnej úrovni, ich preberania do vnútroštátneho práva, ako aj ich vykonateľnosti a vynútiteľnosti jednak na vnútroštátnej úrovni, ako aj na medzinárodnoprávnej úrovni. Osobitým príkladom v podmienkach Slovenskej republiky je Listina základných práv a slobôd,⁴⁰⁸ ktorá bola prijatá ako ústavný zákon, a to za účelom splnenia podmienok pre vstup ČSFR do Rady Európy v podobe schválenia novej ústavnej úpravy ľudských práv a základných slobôd založenej na koncepčných východiskách charakteristických pre moderný demokratický a právny štát.⁴⁰⁹ V koncepcii ľudských

⁴⁰⁶ BRÖSTL, A. a kol.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 172.

⁴⁰⁷ Príkladom môže byť ochrana ľudských práv pred Európskych súdom pre ľudské práva či uplatňovanie zodpovednosti pred medzinárodnými trestnými súdmi, pričom neopomenieme ani úlohu súdneho systému EÚ.

⁴⁰⁸ Deklarácia ľudských práv schválená Federálnym zhromaždením ČSFR ústavným zákonom č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon. Ktorá vychádzala z medzinárodných dokumentov

⁴⁰⁹ Bližšie k postaveniu Listiny základných práv a slobôd v právnom poriadku Slovenskej republiky pozri: OROSZ, L.: Listina základných práv a slobôd ako súčasť ústavného systému Slovenskej republiky. In: JIRÁSEK, J. (ed.): *Listina a súčasnosť*. Sborník príspevků sekce ústavního práva přednesených na mezinárodní vědecké konferenci

práv sa vychádza z toho, že ľudské práva sú neodňateľné (nie sú výtvorom štátnej moci a štát ich musí uznať a tým im dať pozitívno-právny charakter), nezrušiteľné (štát ich nemôže platne zrušiť), nescudziteľné (majú kogentnú povahu, teda nositeľ sa ich nemôže platne vzdať ani preniesť na iného) a nepremľateľné (sú trvale vymáhateľné).⁴¹⁰ Za zákonom stanovených podmienok je teda možné sa domáhať ochrany proti neoprávneným zásahom do ľudských práv pred Ústavným súdom SR, EŠLP či súdnymi orgánmi EÚ, keďže záruky ľudských práv je možné nájsť nie len v právnom systéme vnútroštátneho práva, ale aj medzinárodného práva, európskeho práva.

3.7.2. Legitimita a legalita

Legalita a legitimita zohrávajú dôležitú úlohu v Rule of Law najmä z dôvodu potreby akceptácie štátnej moci občanmi, ako základného predpokladu jej uskutočňovania. Legitimita predstavuje podľa Bröstla súhlasné hodnotenie štátnej moci (normatívna legitimita) alebo jej skutočné schválenie (sociologická legitimita). Legalita zase právny spôsob nadobudnutia a výkonu funkcie štátnej moci, resp. jej nadobudnutie a výkon v zhode s právom. Predstavuje existenciu zákonov a súladné správanie sa tých, ktorí sú im podriadení. Legalita je forma, v ktorej sa právo prejavuje. V rámci ústavného poriadku ju nemožno chápať len ako formálny princíp slúžiaci akémukoľvek účelu, a tak ju stavať do protikladu s rozhodujúcou. V kontexte Rule of Law a demokracie totiž legalita zdôvodňuje legitimitu.⁴¹¹ Brössl inšpirovaný myšlienkami Habermasa⁴¹² uvádza, že v dôsledku rozlišovania medzi legalitou a legitimitou, musí Rule of Law, v zmysle koncepcie právneho štátu, brániť i nedôveru voči neprávom, ktoré vystupuje v legálnych

Olomoucké právnické dny 2010. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2010, s. 151-166.

⁴¹⁰ GERLOCH, A.: *Teorie práva*. 5.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 200-201.

⁴¹¹ BRÖSTL, A. a kol.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 174.

⁴¹² HABERMAS, J.: *Communication and the Evolution of Society*. [online] Dostupné na: <<http://teddykw2.files.wordpress.com/2012/07/jurgen-habermas-communication-and-the-evolution-of-society.pdf>>

formách, hoci na seba nemôže vziať inštitucionálnu podobu. Aj v demokratickom štáte sa totiž môže stať, že legálne úpravy budú nelegitímne. V podmienkach právneho štátu sa tak legitimita prepлетá s legalitou.⁴¹³ Právny štát ako štát budovaný na zásade panstva práva je v úzkom slova zmysle chápaný ako výsledok realizácie princípu zákonnosti (legality). V prípade jednostranného zdôraznenia len princípu zákonnosti ide o tzv. minimálnu koncepciu právneho štátu, kedy štát rešpektuje svoje právo, nech je akékoľvek.

Na úrovni medzinárodného práva vznikajú otázky súvisiace s legitimitou v súvislosti s tvorbou, interpretáciou, aplikáciou a vynucovaním medzinárodného práva, a najmä tam, kde sa určité medzinárodné pravidlá stretávajú s inými systémami práva, akým je vnútroštátne právo. Otázka legitimity je relevantná pre národné vlády, pretože tie riešia záväzky medzinárodného a vnútroštátneho práva a politické priority dennodenne. Napríklad, po teroristických útokoch vznikali otázky ohľadom trvajúceho významu a aplikovateľnosti dlhodobých medzinárodnoprávných pravidiel a pretvorenia vnútroštátneho práva vzhľadom na nový uhol pohľadu na fungovanie práva z pohľadu boja proti terorizmu.⁴¹⁴

Fitzgerald uvádza na pochopenie legitimity v podmienkach medzinárodného práva rámec, ktorý tvoria myšlienky týkajúce sa kolektívnej bezpečnosti, súhlasu štátu a myšlienky o vyvíjajúcej sa štátnej suverenite. Podľa slov Kelsena,⁴¹⁵ medzinárodné právo je vo svojom jadre donucovací poriadok založený na potrebe kolektívnej suverenity, ktorá vytvára sociálny poriadok spoločnosti so záväznými vzájomnými záväzkami, dokonca aj keď existujú formálne vládne inštitúcie pre zabezpečenie dodržiavania práva

⁴¹³ BRÖSTL, A.: *Právny štát*. Košice: Medes, s.r.o., 1995, s. 42.

⁴¹⁴ FITZGERALD, O.: Understanding the Question of Legitimacy in the Interplay between Domestic and International Law. In: FITZGERALD, O. (Ed.): *The Globalized Rule of Law: Relationship between International and Domestic Law*. Toronto: Irwin Law Inc., 2006, s. 126- 128.

⁴¹⁵ KELSEN, H.: *Principles of International Law*. New York: Rinehart & Co., Inc., 2008, s. 13- 14.

(napr. policajné orgány). Podľa D'Amata,⁴¹⁶ medzinárodné právo chráni samé seba, keď je v súlade s právom odraziť od porušenia nároku hrozbou protiporušenia rovnakého alebo odlišného nároku. Súhlas štátu vo vzťahu k jeho viazanosti pravidlami medzinárodného práva je základným kameňom legitimacy. Bodansky⁴¹⁷ chápe právnu legitimitu ako tú, ktorá spája právomoc inštitúcií s ich pôvodnými základmi v súhlase štátu. Takýto súhlas štátu so sebou nesie základný princíp *pacta sunt servanda*. Štát je viazaný len zmluvami, ktoré ratifikoval a všeobecným medzinárodným obyčajovým právom, len ak jasne a konzistentne neodmieta jeho záväznosť. Je však viazaný aj rezolúciami BR OSN, a to aj vtedy, ak sa priamo nezúčastnil na rozhodovaní, pretože tým, že sa stal členom OSN, štát súhlasil s najvyššou právotvornou úlohou BR OSN.⁴¹⁸ Pokiaľ ide o suverenitu štátu, ako jeden zo základných princípov medzinárodného práva, a legitimitu, suverenita a s ňou súvisiaca rovnosť štátov posilňujú myšlienku medzinárodnej spoločnosti štátov založenú na spoločnom záujme o kolektívnu bezpečnosť a myšlienku, že štáty sa stávajú viazané medzinárodným právom na základe svojho vlastného súhlasu.⁴¹⁹

Pojem legitimita sa podľa Nollkaempera vzťahuje na otázku prečo by mali subjekty práva akceptovať moc práva, zákona. Odpoveď

⁴¹⁶ D'AMATO, A.: *Is International Law Really 'Law'?* [online] Dostupné na:

<<http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1102&context=facultyworkingpapers>

⁴¹⁷ Bodansky rozlišuje tri základné teórie legitimacy, a to: a) založenej na určitom zdroji, prameni (napr. odvedenej od Boha, obyčaje, súhlasu), b) procesnú (založenú na spravodlivej a otvorenej procedúre), c) materiálnu (úspech v dosiahnutí zamýšľaných výsledkov). Viac pozri: BODANSKY, D. M.: *The Legitimacy of International Governance: A Coming Challenge for International Environmental Law?* [online] Dostupné na:

<http://digitalcommons.law.uga.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1441&context=fac_artchop

⁴¹⁸ Čl. 2 ods. 4 Charty OSN.

⁴¹⁹ FITZGERALD, O.: Understanding the Question of Legitimacy in the Interplay between Domestic and International Law. In: FITZGERALD, O. (Ed.): *The Globalized Rule of Law: Relationship between International and Domestic Law*. Toronto: Irwin Law Inc., 2006, s. 146- 149.

nachádzame v procesnej koncepcii legitimacy, pretože legitimita normy je odvodená od legitimacy postupov, ktoré menia normu na právnu normu,⁴²⁰ a rovnako je legitimita odvodená od hodnôt obsiahnutých v dotknutých normách. Ak je moc práva v súlade s postupmi, ktoré sú považované za spravodlivé, výsledná právna norma je považovaná za legitímnu. V medzinárodnom práve je dominantným princípom legitimacy súhlas štátu. V prípade obyčajového práva sa princíp súhlasu štátu rozdeľuje do požiadaviek praxi štátov a *opinio iuris*.⁴²¹

Priamy vplyv medzinárodného práva na jednotlivcov a organizácie znamená, že nie len štáty sa obávajú o legitimitu medzinárodnej normotvorby. Napríklad tvrdenie individuálnej trestnej zodpovednosti za spáchanie medzinárodných zločinov viedlo k tvrdeniu obvinených osôb, že založenie medzinárodných trestných tribunálov BR OSN je nelegálne, pretože tento orgán nemá dostatok potrebnej kompetencie⁴²² a že konanie pred týmito orgánmi je nelegitímne.⁴²³ Franck⁴²⁴ navrhuje štyri indikátory legitimacy v medzinárodnom práve, a to determinovanosť, symbolické po-

⁴²⁰ Vzhľadom na pozitivistické myšlienky len procesná legitimita je relevantná pre medzinárodný právny poriadok.

⁴²¹ NOLLKAEMPER, A.: The Legitimacy of International Law in the Case Law of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. In: VANDAMME, T., REESTMAN, J.-H. (Eds.): *Ambiguity in the Rule of Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2001, kap. II.

⁴²² Odvolacia komora ICTY tvrdila legitimitu jeho ustanovenia v prípade Prosecutor v. Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction of 2 October 1995, ods. 40. [online] Dostupné na:

<<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>

⁴²³ Konkrétne, že konanie pred ICTY nebolo v súlade s čl. 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Decision as to the Admissibility of Application No. 51891/99 Naletilic v. Croatia (Application No. 51891/99, 4 May 2000). [online] Dostupné na:

<[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5293#{\"itemid\":\[\"001-5293\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5293#{\)

⁴²⁴ FRANCK, T. M.: *Legitimacy in the International system*. [online] Dostupné na:

<<http://nw18.american.edu/~dfagel/Philosophers/TOPICS/HumanitarianIntervention/Legitimacy%20In%20The%20International%20SystemSmaller.pdf>

tvrdenie, súdržnosť a dodržiavanie normatívnej hierarchie. No legitimita procesu medzinárodnej normotvorby môže byť založená aj na vnútroštátnej úrovni. Legitimita medzinárodnej normotvorby cez sieť vlád je založená na brzdách a protiváhach, ktoré obklopujú demokratické vládne štruktúry.

Z uvedeného vyplýva, že kritériá legitimacy nie sú v určitých prípadoch jednoducho aplikovateľné, a preto sú závery diskutabilné. Nelegitimita by však mala byť odlišovaná od ilegality. Ak orgán nedodrží jeho procesné pravidlá, bude konať ilegálne a akýkoľvek výsledok jeho konania nebude mať dostatok právnej sily.⁴²⁵ Rovnako by sa koncept legitimacy nemal nahrádzať legalitou tam, kde neboli dodržané určené a uznávané postupy alebo tam, kde boli porušené materiálne zákony.⁴²⁶

3.7.3. Suverenita ľudu

Suverenita ľudu bola vyjadrená už v spomínanej Virginia Bill of Rights, ktorej čl. 2 uvádza, že všetka moc patrí a následne je odvodená od ľudu, úradníci sú jej správcami a služobníkmi a vždy sú jej podriadení.

Dôkazom, že jednotlivé princípy Rule of Law spolu súvisia a rozvíjajú sa vo vzájomnej podmienenosti je, že francúzska revolúcia a dejiny 18. a 19. storočia priniesli nový koncept chápania legitimacy, a to legitimitu odvíjajúcu sa od suverenity ľudu. Dejiny však priniesli aj predstavu o neobmedzenej moci suveréna. Podľa Holländera, ak však moderna priniesla ambíciu vytvoriť sústavu mocenských inštitúcií naplňujúcich vo vzťahu k hodnotovým základom spoločenstva maximu úplnosti, uvedený koncept v určitých historických situáciách zlyhal. Z tohto dôvodu sa vytvoril metafyzický korelát v demokratických ústavách 19. – 21. storočia, ako reakcia na historické skúsenosti vo Francúzsku (zmeny foriem vlády v dôsledku dramatických zmien v spoločnosti), v Nemecku (zverstvú nacizmu a legalistická cesta nacistickej revo-

⁴²⁵ BOYLE, A., CHINKIN, Ch. (Eds.): *The Making of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 27.

⁴²⁶ Napríklad, neoprávnené použitie sily môže byť ilegálne, ale legitímne, napríklad ak je podporené humanitárnymi cieľmi (vojenské akcie NATO vo vzťahu ku Kosovu bez výslovnej autorizácie BR OSN, 1999).

lúcie v roku 1933), v Grécku a Portugalsku (totalitný režim), ako aj v Česku a na Slovensku (legalistická cesta komunistickej revolúcie v roku 1948). V priebehu 20. storočia tak hrôzostrašné skúsenosti priniesli dostatok argumentov pre opodstatnenosť tzv. prirodzenoprávneho korelátu moci, metafyzického korelátu, nadpozitívneho práva.⁴²⁷

Bröstl poukazuje na suverenitu ľudu, ktorá je východiskovým princípom Rule of Law, pretože sa v ňom stretáva subjektívne právo na účasť na demokratickej tvorbe vôle vychádzajúcej z rovnakých šancí, s možnosťou inštitucionalizovanej praxe štáto-občianskeho sebaurčenia, ktorá je daná objektívnym právom. Suverenita ľudu spolu s ďalšími princípmi právneho štátu je základnou myšlienkou organizácie právneho štátu, ktorá má slúžiť politicky autonómnej samoorganizácii spoločnosti, ktorá sa systémom práv konštituovala ako združenie slobodných a rovnoprávných právnych spoločníkov.⁴²⁸ Táto myšlienka je zaujímavá aj z pohľadu medzinárodného práva a vzájomných vzťahov štátov, pretože aj na základe suverenity štátov, ako základných subjektov medzinárodného práva, by tak bolo možné uvažovať nad združením slobodných a rovnoprávných spoločníkov. V tomto ponímaní existuje paralela suverenity ľudu na úrovni vnútroštátneho práva a suverenity štátov na medzinárodnej úrovni, na základe ktorej štáty požívajú právo tvorby vôle vychádzajúce z princípu rovnosti medzi štátmi a pričom rovnako požívajú právo na sebaurčenie.

Z pohľadu suverenity štátu, koniec studenej vojny je možné chápať ako najdôležitejšiu udalosť v urýchl'ovaní rozvoja nového druhu medzinárodného práva, ktoré podriaďuje úlohu suverénneho štátu. Medzinárodné organizácie stále viac prijímajú podstatné pravidlá upravujúce súkromné transakcie, teda medzinárodné orgány nahradili vnútroštátne právo medzinárodnými pravidlami a štandardmi.⁴²⁹

⁴²⁷ Holländer vychádza z rozhodnutia BVerfGE 23, 98. Bližšie pozri: HOLLÄNDER, P.: *Základy všeobecné štátovedy*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 122-123.

⁴²⁸ BRÖSTL, A. a kol.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 162.

⁴²⁹ FITZGERALD, O.: Understanding the Question of Legitimacy in the Interplay between Domestic and International Law. In: FITZGERALD, O. (Ed.): *The Globalized Rule of Law: Relationship be-*

Suverenita ľudu vo vnútroštátnom práve vyjadruje fakt, že štát je umelý výtvar. Občania sa pre potreby sociálneho spolužitia vzdávajú časti svojej suverenity v prospech štátu (podľa teórie spoločenskej zmluvy).⁴³⁰ Ak sa pozrieme na jednotlivca, resp. občana, ako na hlavný subjekt právneho systému, vnútroštátneho práva, vidíme určitú paralelu na úrovni medzinárodného práva. V rámci tohto právneho systému sa jeho hlavný subjekt, štát, vzdáva časti svojej suverenity a prenáša ju, tak ako jednotlivec na štát vo vnútroštátnom práve, na medzinárodnú organizáciu za účelom sociálneho spolužitia a napĺňania spoločných cieľov na úrovni medzinárodného práva. O suverenite ľudu môžeme hovoriť aj na úrovni medzinárodného práva, a to v prípade, ak na štát majúci plnú subjektivitu na úrovni medzinárodného práva, hľadáme ako na štátneho predstaviteľa, voleného za reprezentanta ľudu. Napríklad, Charta OSN sa začína slovami „my ľudia Spojených národov“, čo zakladá autoritu členských štátov, a teda legitimitu organizácie samotnej prostredníctvom vôle jej národov.⁴³¹

3.7.4. Del'ba moci a systém vzájomných brzd a rovnováh

Myšlienky o del'be moci sa spájajú s feudalizmom a snahou o vytvorenie nástrojov riadenia spoločnosti, ktoré by sa stali zárukou proti zneužívaniu moci, zárukou zákonnosti, slobody a ochrany jednotlivca. K potrebe upraviť del'bu moci dochádza podľa Johna Locka preto, lebo ľudská krehkosť má sklony uchvátiť moc, predstavuje príliš veľké pokušenie pre tých, ktorí majú nielen moc vydať zákony, ale súčasne aj moc ich vykonávať.⁴³² Jeho myšlienky ovplyvnili Montesquieua, ktorý k potrebe del'by moci pridáva aj potrebu kontroly moci. Základom jeho myšlienok je sloboda, ktorá je možná len tam, kde nedochádza k zneužívaniu moci. Je potrebné vytvoriť systém brzd a zabezpečiť rovnovážnosť

tween International and Domestic Law. Toronto: Irwin Law Inc., 2006, s. 150.

⁴³⁰ HARVÁNEK, J. a kol.: *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 128.

⁴³¹ ZIFCAK, S.: Globalizing the rule of law: Rethinking values and reforming institutions. In: ZIFCAK, S. (Ed.): *Globalisation and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005, s. 36.

⁴³² BRÖSTL, A.: *Frontisterion*. Bratislava: Kalligram, spol. s r.o., 2009, s. 133.

mocí, aby sa navzájom obmedzovali.⁴³³ Vznikla tak teória del'by moci, ktorá príčinu zneužívania moci vidí v jej koncentrácii v rukách jednotlivca alebo jedného štátneho orgánu. Poukazuje na nevyhnutnosť plurality v spoločenskom riadení, ktorá má byť premietnutá do systému štátneho riadenia tak, aby ani jeden zo štátnych orgánov nemohol získať dominantné postavenie. Do ústavnej podoby teóriu del'by moci rozpracovali teoretici Ústavy USA v roku 1787, a to Jefferson, Madison, Hamilton, Jay, Adams v rámci Listov federalistov.⁴³⁴

O del'be moci je možné uvažovať tak z horizontálneho hľadiska (usporiadanie najvyšších štátnych orgánov), ako aj z vertikálneho hľadiska (rozčlenenie štátu). Podľa Holländera je systém del'by moci založený na princípe oddelenosti, samostatnosti a nezávislosti zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci a na princípe kontrolných brzd a protiváh. Prvý princíp je možné realizovať tým, že štátne orgány sú si navzájom politicky nezodpovedné a nepodriadené, existuje medzi nimi kreačná nezávislosť a inkompatibilita, teda nezlučiteľnosť funkcií v oblasti týchto troch mocí. Druhý princíp, princíp kontrolných brzd a protiváh, vychádza z myšlienky, že pre zabezpečenie del'by moci nestačí len jej rozdelenie, ale medzi orgánmi reprezentujúcimi jednotlivé moci je potrebné vytvoriť celú sústavu kontrolných mechanizmov, ktoré majú zabrániť tomu, aby niektorá z nich získala dominantné postavenie.⁴³⁵ Aj podľa Harvána sa princíp del'by moci často spája so systémom vzájomných brzd a rovnováh.⁴³⁶

Podľa Bröstla sa v súčasnosti v západných demokraciách del'ba moci neuplatňuje v duchu klasického modelu, hoci naďalej stráži nezávislosť súdnej moci pred zásahmi zo strany výkonnej moci. Schéma del'by moci nevyklučuje ani určité presahy nad rámec zásadnej právomoci. Princípy väčšiny ústav vychádzajú z toho, že vláda potrebuje mať dôveru parlamentu. Klasické hranice medzi oblasťami legislatívy a exekutívy sa stierajú tiež v dôsledku schva-

⁴³³ BRÖSTL, A.: *Frontisterion*. Bratislava: Kalligram, spol. s r.o., 2009, s. 141-142.

⁴³⁴ The Federalist Papers. [online] Dostupné na: <<http://www.foundingfathers.info/federalistpapers/>

⁴³⁵ HOLLÄNDER, P.: *Základy všeobecnej štátovedy*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 391-392.

⁴³⁶ HARVÁNEK, J. a kol.: *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 129.

ľovania tzv. vykonávacích právnych predpisov. V súčasných modeloch parlamentných demokracií ustanovuje vládu najsilnejšie politické zoskupenie, resp. koalícia, pričom sa vláda opiera o väčšinu v parlamente. Ovláda teda dva najdôležitejšie štátne orgány, čo spochybňuje otázku, či model del'by moci v súčasnosti ešte stále stavia jednotlivé zložky moci proti sebe a či sú dost' samostatné, aby dokázali zabezpečiť účinnú kontrolu moci.⁴³⁷

V každom právnom systéme vyžaduje koncept zodpovednosti, aby bola inštitucionálna kontrola vytvorená tak, aby výkon verejnej moci na základe práva bol nezávisle preskúmateľný. Doktrína oddelenosti mocí preto nie je o nič dôležitejšia na globálnej úrovni, ako na národnej. Základný záväzok vytvoriť a udržať nezávislé súdne orgány pre interpretáciu a aplikáciu rôznych noriem medzinárodného práva je základom pre udržanie integrity medzinárodného práva.⁴³⁸

Súčasný štát je ťažké si predstaviť mimo väzieb na medzinárodné právo. Stále viac sa prejavuje tendencia obmedzenia suverénnej moci štátu členstvom v medzinárodných organizáciách, prijatím medzinárodných záväzkov, recepciou noriem medzinárodného práva do vnútroštátneho práva a členstvom v úniách, ako je napr. Európska únia.⁴³⁹

Určitú paralelu del'by moci ako záruky proti kumulovaniu moci v rukách jedného subjektu môžeme nájsť aj na úrovni medzinárodného práva, a to s ohľadom na postavenie orgánov OSN. Charta OSN rozdeľuje jej orgány na hlavné a pomocné orgány, pričom hlavné orgány sú zakladané priamo Chartou OSN (čl. 7 ods. 1), ktorá rovnako určuje aj ich právomoci. Pomocné orgány sú ustanovené špeciálnymi organizačnými aktmi kompetentného orgánu OSN (čl. 7 ods. 2 Charty OSN). Jediný Výbor vojenského štábu (The Military Staff Committee), ako poradný a pomocný orgán BR OSN, je ako pomocný orgán OSN ustanovený samotnou Chartou OSN. Akákoľvek zmena v zložení, funkciách a právomoci môže byť us-

⁴³⁷ BRÖSTL, A. a kol.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 182- 183.

⁴³⁸ ZIFCAK, S.: Globalizing the rule of law: Rethinking values and reforming institutions. In: ZIFCAK, S. (Ed.): *Globalisation and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005, s. 36, 37.

⁴³⁹ GERLOCH, A.: *Teorie práva*. 5.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 203.

kutočnená len zmenou Charty OSN.⁴⁴⁰ Ustanovenie Charty OSN, čl. 7 ods. 1, zakladajúce hlavné orgány OSN, nestavuje ich hierarchické postavenie, ale určuje ich rovné postavenie. Každý z hlavných orgánov má vlastnú oblasť kompetencií, kde konajú samostatne a kde nepodliehajú nariadeniam iných orgánov. Príkladom môže byť vzťah Valného zhromaždenia a Bezpečnostnej rady, v rámci ktorého ani jednej z orgánov nie je oprávnený ukladať nariadenia, ako vykonávať svoje právomoci tomu druhému.⁴⁴¹ Táto vzájomná nezávislosť však nevyklučuje podmienenosť právomoci jedného orgánu činnosti iného, ako je to napr. v prípade podmienenosti obrátenia sa na BR OSN pre odporúčania alebo rozhodnutie o opatreniach na vykonanie rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora samotným rozhodnutím Medzinárodného súdneho dvora. Žiadne ustanovenie Charty neumožňuje vyvodit' podriadenosť Valného zhromaždenia Bezpečnostnej rade a *vice versa*.⁴⁴² Rovnako to platí aj pre ostatné hlavné orgány OSN, no už nie pre pomocné orgány OSN.⁴⁴³ Rozdelenie úloh a právomoci smerujúcich k zabezpečeniu cieľov stanovených v čl. 1 Charty OSN BR OSN, poverenú výkonnou mocou, VZ OSN, poverené legislatívnou mocou, a Medzinárodný súdny dvor, ako hlavný orgán pre medzinárodné súdnictvo, odhaľuje snahu medzinárodného spoločenstva o zabezpečenie rovnováhy síl v rámci tejto svetovej organizácie.⁴⁴⁴ Proti takémuto tvrdeniu však môže stáť systém veta a celkovo systém hlasovania v rámci OSN, kde si na základe práva veta udržiavajú zakladajúce mocnosti status „vyššej rovnosti“.

⁴⁴⁰ Napr. zmeny Charty OSN účinné od roku 1965 a 1973 spôsobili rozšírenie členstva v Bezpečnostnej rade OSN a Hospodárskej a sociálnej rade (ECOSOC).

⁴⁴¹ SIMMA, B. (Ed.): *The Charter of the United Nations: A Commentary*, vol. I. New York: Oxford University Press, 2002, s. 217, 218.

⁴⁴² Bližšie pozri: Competence of the General Assembly for the Admission of a State to the United Nations, Advisory Opinion, ICJ Reports (1950). [online] Dostupné na: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/9/1883.pdf>

⁴⁴³ Napr. vzťah Valného zhromaždenia k Hospodárskej a sociálnej rade (ECOSOC) a Poručenskej rade (TC), pozri čl. 60 a 87 Charty OSN kladúci tieto pomocné orgány pod vedenie Valného zhromaždenia OSN.

⁴⁴⁴ ZIFCAK, S.: Globalizing the rule of law: Rethinking values and reforming institutions. In: ZIFCAK, S.(ed.): *Globalisation and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005, s. 40- 41.

Prírovnanie rozdelenia funkcií OSN medzi hlavné orgány k ústavnej del'be moci najvyšších orgánov vnútroštátneho práva, vlády, prichádza do úvahy, ak všetky aktivity v rámci OSN sú priradené jednému orgánu alebo spolupracujúcim orgánom. Rovnako v prípade, kedy všetky právne akty akéhokoľvek orgánu sú pričítateľné OSN ako právnickej osobe. To platí pre všetky činnosti v rámci medzinárodných vzťahov, ako aj v rámci vnútroštátnej jurisdikcie akéhokoľvek členského štátu OSN. Táto paralela je však nesprávna v jednom základnom bode. Vnútroštátne orgány úplne vyplňajú sféru vládnej moci, ktorá je v princípe všeobjímajúca. Vnútroštátne súdy rozhodujú na základe tejto moci, ktorá garantuje ich autoritu, moc, a výkon ich rozhodnutí. OSN vykonáva len určité oblasti verejných funkcií zverených jej Chartou OSN. Politické orgány OSN nezodpovedajú výkonnej vetve moci vlády a zákonodarných orgánov štátu. Teda Medzinárodný súdny dvor nie je vybavený všeobecnou kompetenciou garantovať udržanie Rule of Law rovnakým spôsobom ako vnútroštátne súdy. Posilnením však je, že Medzinárodný súdny dvor nezodpovedá žiadnemu orgánu OSN za výkon svojej rozhodovacej funkcie, hoci podáva každoročne správu o svojej činnosti VZ OSN (čl. 15 ods. 2 Charty OSN). Špeciálne pozícia Medzinárodného súdneho dvora je dôsledkom *sui generis* charakteru súdnej funkcie vo vzťahu k iným aktivitám v rámci OSN.⁴⁴⁵

3.7.5. Zvrchovanosť ústavy

K pojmovým prvkom Rule of Law, v zmysle koncepcie právneho štátu, patrí existencia ústavy vo formálnom zmysle, teda písanej ústavnej listiny, ale aj v materiálnom zmysle, pretože to, že štát nemá písanú ústavu neznamená, že nemôže byť právnym štátom. Predstava o právnom štáte sa totiž opiera najmä o realizovanú slobodnú a demokratickú ústavu. Podľa Krskovej⁴⁴⁶ predstavuje princíp zvrchovanosti ústavy a zákona najmä skutočnosť, aby bol v systéme práva dôsledný poriadok a aby sa občan netopil

⁴⁴⁵ SIMMA, B. (Ed.): *The Charter of the United Nations: A Commentary*. Vol. II. New York: Oxford University Press, 2002, s. 1144, 1145.

⁴⁴⁶ KRŠKOVÁ, A.: *Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia*, 1. vyd. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997.

v nekonečnom mori podzákoných právnych noriem a interných predpisov. V súlade s princípom zvrchovanosti ústavy, žiadny právny akt nemôže byť s ňou v rozpore. Podľa Bröstla si je potrebné uvedomiť, že zvrchovanosť zákona uskutočňovaná koncentráciou všetkých rozhodnutí v parlamente môže znamenať podceňovanie demokratickej legitimacy ostatných štátnych orgánov. Tým, že právny štát zaručuje rozsiahlu súdnu právnu ochranu proti všetkým aktom orgánov verejnej moci, chráni nie len jednotlivca a jeho subjektívne práva, ale zabezpečuje aj viazanosť štátnej moci ústavou a zákonom.⁴⁴⁷ Základná myšlienka konštitucionalizmu, teda zdôraznenie významu existencie a dodržiavania ústavy ako základného zákona najvyššej právnej sily právneho poriadku, sa úzko zhoduje s ideou právneho štátu, pretože viazanosť štátu právom je úzko spojená s viazanosťou štátu ústavou. Ústavnosť ako striktné dodržiavanie ústavy pri výkone štátnej moci a realizácii povinností a práv právnych subjektov predstavuje materiálne jadro zákonnosti, teda legality.⁴⁴⁸

Ak hovoríme o princípe zvrchovanosti ústavy ako najvyššieho zákona právneho poriadku, podobnú úlohu zohrávajú v medzinárodnom práve pravidlá *ius cogens*, ktoré spolu s ústavou vo vnútroštátnom ponímaní zdieľajú, že žiadne právne akty nemôžu byť s nimi v rozpore. Rozdielom je však následok takéhoto rozporu, pretože vo vnútroštátnom práve, rozpor medzi ústavou a právnymi predpismi nižšej právnej sily rieši, napr. v podmienkach Slovenskej republiky, Ústavný súd Slovenskej republiky v rámci konania o súlade právnych predpisov s ústavou, zatiaľ čo rozpor právnej normy s *ius cogens* v medzinárodnom práve rovno spôsobuje jej absolútnu neplatnosť. Pokiaľ ide o nedostatok *ius cogens* v ich forme a vyjadrení, teda že nie sú obsahom písaného práva, môžeme len poukázať na skutočnosť uvedenú vyššie, a síce že ani štáty vyznačujúce sa materiálnou ústavou nie je možné len na základe absencie písaného najvyššieho zákona označiť za štáty, ktoré nenapĺňajú tento princíp zvrchovanosti ústavy.

⁴⁴⁷ BRÖSTL, A. a kol.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 184.

⁴⁴⁸ HARVÁNEK, J. a kol.: *Právná teória*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 120.

3.7.6. Právna istota

Právna istota je považovaná za jeden zo základných princípov Rule of Law, ako aj za hlavný účel práva. Predstavuje skutočnosť, že každému bude zo strany štátu zabezpečená efektívna ochrana jeho práv, možnosť výkonu jeho subjektívnych práv a v prípade porušenia právnej normy bude zabezpečené uplatnenie právnou normy predvídanej sankcie.⁴⁴⁹

Základom právnej istoty je istota občana, že vo vzťahu k nemu sa bude zachovávať právo. V štáte musí byť spoľahnutie na zákonodarcu a sudcov, a nemá meniť zákony pokiaľ to nie je nevyhnutné. Samotný výkon práva musí byť ustálený a pevný. Právna istota má dva prvky, a to orientačnú istotu, teda aké správanie sa od nás požaduje a aké správanie môžeme očakávať od iných, a sociologickú, realizačnú istotu, teda, že sa platné a účinné právne normy budú uznávať a presadzovať, zmluvy sa budú dodržiavať a rozsudky sa budú vykonávať. Ohrozenie právnej istoty predstavuje okrem iného aj nadmerná a podrobná právna úprava, ktorá spôsobuje infláciu právnych noriem.⁴⁵⁰ Stanovením jasných, vopred daných a všeobecne poznateľných pravidiel a ich dôslednou realizáciou právo umožňuje poznať, aké konanie sa od jednotlivca vyžaduje, a aké môže očakávať od iných, najmä od štátnych orgánov. Umožňuje tak predvídať dôsledky konania, a tým poskytuje subjektívnu istotu, že bude zachované právo a uplatnená spravodlivosť v konkrétnych prípadoch. Predpokladom a zároveň nutnou podmienkou je kvalita tvorby, realizácie a aplikácie práva. Ohrozuje ju nadmerná produkcia právnych predpisov, posilňuje zabezpečenie všeobecnej prístupnosti právnych predpisov, dôsledné dodržiavanie práva, uplatnenie štátneho donútenia a vyvodenie právnej zodpovednosti. Výrazný vplyv má aj zásada neretroaktivity, teda pre človeka, ktorý koná v dobrej viere podľa platného práva a nie je pre neho budúca právna úprava poznateľná, preto by uplatnenie retroaktívneho právneho predpisu bolo v rozpore s povinnosťou štátu umožniť všeobecnú poznateľnosť práva.⁴⁵¹ Povinnosťou štátu má byť len zabezpečenie právnej istoty každého

⁴⁴⁹ *Ibidem*, s. 128.

⁴⁵⁰ BRÖSTL, A. a kol.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 184- 185.

⁴⁵¹ OTTOVÁ, E.: *Teória práva*, 3.vydanie. Šamorín: Heuréka, 2010, s. 91, 92.

jednotlivca tým, že činnosť štátnych orgánov je dôsledne viazaná právom.⁴⁵²

Právny poriadok na úrovni medzinárodného práva by mal zabezpečiť rovnakú právnu istotu štátom, ako základným subjektom medzinárodného práva, a jednotlivcom, ako by ju mal zabezpečiť právny poriadok na úrovni vnútroštátneho práva jednotlivcovi, ako jeho základnému subjektu, v štáte vyznačujúcim sa Rule of Law. Keďže štáty vstupujú do vzťahov v medzinárodnom práve na základe vlastnej vôle a vytvárajú normy, zaväzujúc tak samé seba, na základe konsenzu, je možné sa domnievať, že právna istota v zmysle, že vo vzťahu k štátu bude zachované právo, je v zásade dodržaná. Štáty samotné určujú, ktoré normy medzinárodného práva budú pre ne záväzné a v prípade, že bude porušené ich právo, majú možnosť využiť súdne alebo kvázi-súdne orgány medzinárodného práva, hoci aj tu je potrebné spomenúť chýbajúcu obligatórnu jurisdikciu Medzinárodného súdneho dvora, či iného súdneho orgánu na úrovni medzinárodného práva.

Naplnenie princípov Rule of Law na vnútroštátnej úrovni je podmienkou pre prijatie, resp. členstvo štátu v rôznych medzinárodných či regionálnych zoskupení. Príkladom môže byť Európska únia, ktorá v čl. 2 ZEÚ uvádza, že EÚ je založená na hodnotách Rule of Law a rovnako kritériá prijaté Európskou komisiou v roku 1993 v Copenhagene (Copenhagen criteria) vyžadujú, aby prístupujúce štáty splnili o.i. politické kritérium stability inštitúcií garantujúcich Rule of Law.⁴⁵³

Hoci sa na úrovni medzinárodného práva objavuje mnoho pokusov o definovanie Rule of Law na medzinárodnej úrovni, je otázne či jeho presné definovanie bude prínosom pre medzinárodnú spoločnosť a jeho uplatňovanie. Hmlistá predstava o Rule of Law je možno výhodná najmä z pohľadu zástancov myšlienky, že Rule of Law je akýsi pojem zahŕňajúci všetko dobro, resp. najvyššie dobro (pričom aj „dobro“ považujeme za vágny pojem, keďže každý má vlastnú predstavu toho, čo je dobré). Stanovenie princípov Rule of Law, ktoré majú byť naplnené na úrovni oboch právnych systé-

⁴⁵² OTTOVÁ, E.: *Teória práva*, 3.vydanie. Šamorín: Heuréka, 2010, s. 71.

⁴⁵³ The Copenhagen criteria. [online] Dostupné na:

<http://ec.europa.eu/economy_finance/international/enlargement/criteria/index_en.htm

mov, postačuje na jeho naplnenie, či naplnenie cieľov, ktorým slúži. Preto by absencia konkrétnej definície Rule of Law na medzinárodnej úrovni nemala byť považovaná za prekážku jeho uplatnenia.

Cieľom úvah o postavení Rule of Law v právnom poriadku bola snaha o poukázanie na skutočnosť, že pri rozbere Rule of Law, či už na úrovni vnútroštátneho alebo medzinárodného práva, sa pozornosť venuje najmä princípom, ktoré by mali byť v právnom poriadku naplnené, ak má byť označený ako zakladajúci sa na Rule of Law. Príklon k myšlienkam Kelsena o jednote práva, teda medzinárodného aj vnútroštátneho, bol dôkazom príklonu k myšlienkam, že za kľúčový pojem v súčasnosti sa považuje zmedzinárodnené Rule of Law, ktoré ovplyvňuje a zároveň jednotí obidva právne systémy. Rule of Law tak zjednocuje úvahy nad medzinárodným a vnútroštátnym Rule of Law, ktoré ako základná norma určuje platnosť noriem, ako aj konania v rámci vnútroštátneho a medzinárodného práva. Myšlienky Kelsena o základnej norme tak boli základom pre definovanie Rule of Law ako hodnoty stojacej nad ostatnými normami právneho poriadku.

Rule of Law považujeme za perspektívny inštitút, s pomocou ktorého je možné dosiahnuť také vysoké hodnoty ako je ochrana ľudských práv a základných slobôd, dodržiavanie právnych predpisov, práv a im zodpovedajúcich záväzkov, nápravu ich porušenia prostredníctvom súdnych orgánov a činnosti medzinárodných vládnych či nevládnych organizácií a najmä udržanie mieru a bezpečnosti. Bez dodržiavania Rule of Law, bez dodržiavania záväzkov stanovených v medzinárodných zmluvách, nie je možné udržať priateľské vzťahy medzi štátmi, medzi ktorými síce vládne zásada právnej rovnosti, no ich faktická nerovnosť vedie k snahám o uplatnenie vzťahu nadriadenosti a podriadenosti.

4. RULE OF LAW A MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE

V nasledujúcej kapitole sa venujeme Rule of Law v podmienkach medzinárodných organizácií. Kapitola sa zaoberá medzinárodnými organizáciami univerzálnej povahy, konkrétne OSN, a medzinárodnými organizáciami regionálnej povahy, a ich vzťahom k Rule of Law. Najviac badateľný vzťah k Rule of Law je v podmienkach tých medzinárodných regionálnych organizácií, ktoré majú vytvorené vlastné mechanizmy súdnej ochrany, umožňujúce chrániť práva členských štátov či dokonca jednotlivcov.

4.1. Rule of Law a OSN ako medzinárodná organizácia univerzálnej povahy

Organizácia Spojených národov plní v oblasti Rule of Law významnú úlohu. Keďže sa v rámci svojich aktivít zaoberá aj posilňovaním a podporovaním Rule of Law, priniesla vlastnú definíciu pojmu Rule of Law, aby tak uľahčila v tejto oblasti prácu svojich orgánov.⁴⁵⁴ Generálny tajomník K. Annan objasnil význam pojmu Rule of Law, ktorý mu pripisujú orgány OSN v rámci svojich aktivít, pričom okrem iného uviedol, že tento pojem odkazuje na princíp vládnutia, v ktorom všetky osoby, inštitúcie a orgány, verejné i súkromné, vrátane štátu samotného, podliehajú zákonu, ktoré sú verejne vyhlásené, rovnako presadzované a nezávisle súdené, a ktoré sú v súlade s medzinárodnými normami a štandardami ľudských práv.⁴⁵⁵ Ostáva však otvorená otázka, či šlo o vymedzenie Rule of Law na úrovni medzinárodného práva alebo skôr na úrovni vnútroštátneho práva, keďže OSN pomáha jednot-

⁴⁵⁴ Pozri napr.: Secretary General's report "Uniting Our Strengths: Enhancing United Nations Support for the Rule of Law" (A/61/636). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/661/01/PDF/N0666101.pdf?OpenElement>>; Secretary General's report "Strengthening and Coordinating United Nations Rule of Law Activities" (A/63/226). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/452/71/PDF/N0845271.pdf?OpenElement>>

⁴⁵⁵ Report of the Secretary-General: The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies (S/2004/616). [online] Dostupné na: <<http://www.unrol.org/files/2004%20report.pdf>>

livým štátom nastoliť Rule of Law najmä v rámci ich vnútroštátneho práva.⁴⁵⁶ My sa skôr prikláňame k názoru, že OSN rozpracúva, s ohľadom na Nollkaemperovú deľbu medzinárodného Rule of Law, zmedzinárodnené Rule of Law.

Na Svetovom summite OSN v roku 2005 členské štáty jednomyseľne uznali potrebu „univerzálneho dodržiavania a implementácie Rule of Law na oboch úrovniach, národnej aj medzinárodnej, a potvrdili svoj záväzok voči „medzinárodnému poriadku založenému na Rule of Law a medzinárodnom práve.“⁴⁵⁷ Urobili tak s tvrdením, že bol základom pre mierumilovnú koexistenciu a spoluprácu medzi štátmi. Rule of Law a otázky prechodného súdnictva sú v súčasnosti neustále začlenené do strategického a operatívneho plánovania nových mierových operácií OSN a rovnako i členské štáty všeobecne uznávajú princíp Rule of Law ako dôležitý, významný aspekt udržania mieru. V dôsledku týchto skutočností sa BR OSN v mierových mandátoch stále viac zaoberá ľudskými právami a reformou policajných, súdnych, trestných a právnych systémov.

OSN, ako medzinárodná organizácia založená za účelom udržania mieru vo svete, rozvíja svoju činnosť v oblasti Rule of Law na medzinárodnej, ako aj na národnej, vnútroštátnej úrovni. Vyvija úsilie smerujúce k posilneniu Rule of Law záväzku na oboch úrovniach. Jej činnosť je neustále zameraná na hľadanie čo najlepšej cesty pre podporu členských štátov a ich populácií v budovaní spravodlivého a bezpečného národného a medzinárodného poriadku riadeného princípom Rule of Law.⁴⁵⁸

V rámci činnosti orgánov OSN tvorí Rule of Law jadro misií OSN. Zaoberá sa prebiehajúcim procesom posilnenia Rule of Law na

⁴⁵⁶ Bližšie k aktivitám Organizácie Spojených národov v oblasti Rule of Law pozri: POŠIVÁKOVÁ, L.: *Rule of Law a Organizácia Spojených národov*. [online] Dostupné na: <<http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2012/sbornik-cofola-2012.pdf>

⁴⁵⁷ 2005 World Summit Outcome, GA Resolution (A/RES/60/1). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement>

⁴⁵⁸ Report of the Secretary-General: Annual report on strengthening and coordinating United Nations rule of law activities (A/64/298).

národnej a medzinárodnej úrovni. Medzi hlavné medzníky tohto procesu zaradujeme Miléniovú deklaráciu (2000),⁴⁵⁹ Správu komisie pre mierové operácie OSN („Brahimi správa,“ 2000),⁴⁶⁰ Správu Generálneho tajomníka: Rule of Law a prechodné (dočasné) súdnictvo v konfliktnej a pokonfliktnej spoločnosti (2004),⁴⁶¹ Výstup zo svetového samitu 2005, či Správu Generálneho tajomníka: Výročná správa o posilňovaní a koordinovaní aktivít Rule of Law OSN (2010).⁴⁶²

Konfrontácia národných záujmov štátov s ich medzinárodnými záväzkami spôsobuje nedostatky v rámci plnenia medzinárodných záväzkov aj napriek tomu, že štáty vo svojich vnútroštátnych poriadkoch deklarujú rešpektovanie pravidiel Rule of Law. Etablovanie Rule of Law na medzinárodnej úrovni nie je ľahké pokiaľ samotné štáty majú s jeho dodržiavaním vo svojom vnútri problémy. Zároveň tiež platí, že štáty, ktoré nerešpektujú princíp Rule of Law vo svojich vnútroštátnych poriadkoch, nemajú veľký záujem na jeho rešpektovaní vo vzťahoch s inými štátmi, či ďalšími subjektmi medzinárodného práva.

Konsenzuálny predpoklad etablovania Rule of Law v medzinárodných vzťahoch je nevyhnutný najmä z hľadiska presadzovania Rule of Law v medzinárodno-právnych vzťahoch, ktoré je závislé aj od spolupráce štátov a iných subjektov medzinárodného práva. Takúto spoluprácu štátov v oblasti Rule of Law

⁴⁵⁹ GA Resolution: United Nations Millennium Declaration (A/RES/55/2). [online] Dostupné na:

<<http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf>

⁴⁶⁰ Report of the Panel on United Nations Peace Operations (The Brahimi Report) (A/55/305-S/2000/809). [online] Dostupné na: <<http://www.unrol.org/files/brahimi%20report%20peacekeeping.pdf>

⁴⁶¹ Report of the Secretary-General: The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies (S/2004/616). [online] Dostupné na: <<http://www.unrol.org/files/2004%20report.pdf>

⁴⁶² Report of the Secretary-General: Strengthening and coordinating United Nations rule of law activities (A/65/318). [online] Dostupné na: <http://www.unrol.org/files/19653_A-65-318%20Second%20Annual%20Report%20of%20the%20Secretary-General%20on%20strengthening%20and%20coordinating%20United%20Nations%20rule%20of%20law%20activities.pdf

umožňuje práve OSN. Doterajšie pôsobenie medzinárodného Rule of Law je možné označiť ako pozitívne, pričom jeho základným výsledkom je, že stále rastúci počet platných právnych noriem medzinárodného práva uplatňovaných medzi štátmi, ako aj inými subjektmi medzinárodného práva, podrobuje ich konanie právnym pravidlám, čím obmedzuje možnosti ich svojvoľného postupu.⁴⁶³

Je však potrebné uviesť, že koncept Rule of Law sa vo väčšom rozsahu rozvíjal vo vnútroštátnych ústavných poriadkoch. Preto nesmieme zabúdať na slová sudkyne Rosalyn Higgins⁴⁶⁴ o Rule of Law na medzinárodnej úrovni, podľa ktorej je jasné, že vnútroštátny model Rule of Law nie je ľahké transponovať do medzinárodných vzťahov vo svete, v ktorom žijeme.

Transponovanie Rule of Law na úroveň medzinárodného práva však v zásadnej miere ovplyvňuje práca OSN. OSN je v oblasti Rule of Law v porovnaní s inými medzinárodnými organizáciami mimoriadne aktívna. Tejto problematike venovala veľké množstvo dokumentov. No aj napriek tomu, hoci BR OSN stále stanovuje záväzné pravidlá so všeobecnou pôsobnosťou,⁴⁶⁵ neprijala ešte rezolúciu, ktorá by sa zaoberala predovšetkým, resp. výhradne problematikou Rule of Law.⁴⁶⁶ Pre oblasť Rule of Law sú prínosnejšie správy generálneho tajomníka OSN. Bývalý generálny tajomník OSN Kofi Annan ponúkol veľmi širokú definíciu Rule of Law,⁴⁶⁷ o ktorej pojednávame nižšie v texte. Okrem toho, VZ OSN prijalo značné množstvo rezolúcií, ktoré pracujú s Rule of Law ako

⁴⁶³ KLUČKA, J.: Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: *Právny obzor*, 95, 2012, č.2, s.126.

⁴⁶⁴ HIGGINS, R.: *The ICJ and the Rule of Law*, Speech given at the United Nations University on 11 April 2007. [online] Dostupné na: <http://archive.unu.edu/events/files/2007/20070411_Higgins_speech.pdf>

⁴⁶⁵ CHESTERMAN, S.: *'I'll Take Manhattan': The International Rule of Law and the United Nations Security Council*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1310458>

⁴⁶⁶ Väčšina rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN obsahuje len odkaz na princípy Rule of Law, z najnovších pozri napr.: S/RES/2041 (2012) The situation in Afganistan, či S/RES/2040 (2012) The situation in Libya.

⁴⁶⁷ The rule of law and transitional justice in conflict and post- conflict societies, Report of Secretary- General, Doc. S/2004/616, odsek 6.

s primárnym predmetom.⁴⁶⁸ Avšak tieto rezolúcie skôr podčiarkujú všeobecný význam Rule of Law, no neobsahujú výslovné objasnenie obsahu tohto pojmu. Ich význam pre medzinárodné právo je aj napriek tomu nepochybne vysoký, pretože okrem iného podporujú názor, podľa ktorého sa Rule of Law stáva stále viac všeobecnou zásadou medzinárodného práva.⁴⁶⁹ Takýto záver môžeme vyvodiť najmä zo skutočnosti, že rezolúcie týkajúce sa Rule of Law boli mnohokrát potvrdené VZ OSN. Podľa Medzinárodného súdneho dvora je preto možné „poukázať na postupný vývoj opinio iuris, presvedčenia o právnej záväznosti, potrebného pre vytvorenie nového pravidla.“⁴⁷⁰

Širokú podporu Rule of Law v rámci dohôd a medzinárodných organizácií umožňuje jeho široké uplatnenie niekoľko funkčných dôvodov. Zmluvy o ľudských právach bránili Rule of Law ako základ pre „práva rešpektujúci štát,“ aktéri v oblasti rozvoja, vrátane štátov poskytujúcich pomoc, podporujú Rule of Law ako základ pre ekonomický rast, a v súčasnosti čoraz častejšie aktéri v oblasti bezpečnosti, najmä BR OSN, podporujú Rule of Law ako hodnotu, prostredníctvom ktorej je možné riešiť medzinárodné či vnútroštátne konflikty.⁴⁷¹

Generálny tajomník OSN navrhol pre zachovanie cieľov a princípov OSN vo svojom vyhlásení⁴⁷² v roku 2005 rozdeliť prácu OSN v oblasti Rule of Law na tri hlavné oblasti, ktorým sa venoval v jednotlivých častiach správy VZ OSN o Väčšej slobode: rozvoj,

⁴⁶⁸ Pozri sériu rezolúcií: „Strengthening of the rule of law“ (A/RES/48/132, A/RES/49/194, A/RES/50/179, A/RES/51/96, A/RES/52/125, A/RES/53/142, A/RES/55/99, A/RES/57/221) a sériu rezolúcií: „The rule of law at national and international levels“ (A/RES/61/39, A/RES/62/70, A/RES/63/128, A/RES/64/116).

⁴⁶⁹ CDL-UDT(2010)022 Unidem Campus Trieste Seminar „Administrative Discretion and the Rule of Law“. [online] Dostupné na: <[http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT\(2010\)022-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT(2010)022-e.asp)

⁴⁷⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ reports 1996, ods. 70. [online] Dostupné na: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf>

⁴⁷¹ CHESTERMAN, S.: *An International Rule of Law?* [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1081738

⁴⁷² The Secretary-General statement to the General assembly, New York, 21 March, 2005. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/largerfreedom/sg-statement.html>

bezpečnosť a ľudské práva.⁴⁷³ Výraz „väčšia sloboda“ má zdôrazniť pretrvávajúci význam Charty OSN a poukázať na to, že jej ciele by mali byť rozvíjané v životoch každého jednotlivca, muža či ženy. Poukazuje na myšlienku, že rozvoj, bezpečnosť a ľudské práva musia kráčať ruka v ruke. Význam väčšej slobody vysvetľuje generálny tajomník na príklade, že aj keď si muž môže zvoliť svoju vládu, no je mladým mužom s AIDS alebo nemôže čítať či písať a žije na pokraji smrti kvôli hladu, nie je skutočne slobodný. Rovnako, ak žena zarába dostatok peňazí pre živobytie, ale je ženou, ktorá žije v tieni každodenného násillia a nemá žiadne slovo pri ovplyvňovaní chodu krajiny, nie je skutočne slobodná. Väčšia sloboda znamená, že muži a ženy majú kdekolvek právo riadiť sa vlastným úsudkom, podľa práva, v spoločnosti, kde všetci jednotlivci môžu bez diskriminácie alebo odplaty, rozprávať, vyznávať svoje presvedčenie a slobodne sa združovať. Taktiež musia byť zbavení núdze, aby z ich života zmizla smrť v dôsledku extrémnej chudoby a infekčných ochorení, a oslobodení od strachu, aby ich životy a živobytie neboli poznačené násillím a vojnou. Všetci ľudia majú právo na bezpečnosť a rozvoj.⁴⁷⁴

Z týchto dôvodov by mala byť práca OSN zameraná na zabezpečenie štyroch oblastí, a to: „oslobodenie od núdze“ (Freedom from want), „oslobodenie od strachu“ (Freedom from fear), „slobodu na dôstojný život“ (Freedom to live in dignity) a „posilňovanie celej OSN“ (Strengthening the United Nations). Základom pre akcie na zabezpečenie prvých dvoch oblastí, „oslobodenia od núdze“ (freedom from want) a „oslobodenia od strachu“ (freedom from fear)⁴⁷⁵ je už samotná skutočnosť, že OSN podporuje členské štáty v posilňovaní Rule of Law,

⁴⁷³ Report of Secretary- General: In larger freedom: towards development, security and human rights for all (A/59/2005).

⁴⁷⁴ Report of Secretary- General: In larger freedom: towards development, security and human rights for all (A/59/2005). [online] Dostupné na: <[http://www.unrol.org/files/A.59.2005.Add.3\[1\].pdf](http://www.unrol.org/files/A.59.2005.Add.3[1].pdf)>

⁴⁷⁵ Report of Secretary- General: Uniting our strengths: Enhancing United Nations support for the rule of law (A/61/636-S/2006/980). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/661/01/PDF/N0666101.pdf?OpenElement>>

4.1.1. Definícia Rule of Law Organizácie Spojených národov

Nevyhnutnosť vytvorenia definície alebo vlastného chápania Rule of Law v podmienkach OSN sa ukázala v dôsledku samotnej práce OSN a jej orgánov v jednotlivých oblastiach Rule of Law. Stala sa inšpiráciou pre generálneho tajomníka OSN, ktorý sa v roku 2004 rozhodol predniesť svoj koncept Rule of Law aplikovateľný v podmienkach OSN. Vtedajší generálny tajomník OSN, Kofi Annan, vo svojej správe BR OSN v roku 2004 venovanej Rule of Law a dočasnému súdnicstvu v konfliktných a po-konfliktných spoločnostiach⁴⁷⁶ objasnil význam pojmu „Rule of Law,“ ktorý mu pripisujú orgány OSN pri svojej práci v oblasti presadzovania, či posilňovania Rule of Law. V odseku 6 svojej správy uvádza: „Rule of Law je pojem v samotnom srdci poslania a práce OSN. Odkazuje na princíp vládnutia, v ktorom všetky osoby, inštitúcie a orgány, verejné a súkromné, vrátane štátu samotného, podliehajú zákonu, ktoré sú verejne vyhlásené, rovnako presadzované a podliehajúce nezávislému súdnemu prieskumu, a ktoré sú v súlade s medzinárodnými normami a štandardom ľudských práv. Taktiež vyžaduje opatrenia na zabezpečenie dodržiavania zásady nadradenosti práva, rovnosti pred zákonom, zodpovednosti právu, spravodlivosti pri uplatňovaní práva, deľby moci, účasti na rozhodovaní, právnej istoty, vyhýbania sa svojvôle a procesnej a zákonnej transparentnosti.“

Správa bola prijatá v nadväznosti na aktivity BR OSN, ktorá veľmi všeobecným spôsobom „zdôraznila potrebu rešpektovania ľudských práv a Rule of Law“ už na jej stretnutí pri príležitosti Miléniového summitu 2000,⁴⁷⁷ avšak vôbec po prvýkrát prediskutovala špecifickú úlohu OSN pri nastolení spravodlivosti a Rule of Law v po-konfliktných spoločnostiach. Na konci tohto stretnutia BR

⁴⁷⁶ The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies. Report of Secretary-General, Doc. S/2004/616. [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/395/29/PDF/N0439529.pdf?OpenElement>>

⁴⁷⁷ Security Council Resolution S/RES/1318 (2000), Section I. [online] Dostupné na: <<http://www.worldlii.org/int/other/UNSCRsn/2000/34.pdf>>

OSN upozornila na „bohatstvo relevantných skúseností a znalostí v rámci systému OSN a členských štátov,“ a považovala za vhodné ďalej skúmať „možnosti využitia a riadenia týchto znalostí“ a prijala ponuku generálneho tajomníka poskytnúť správu, ktorá by „informovala o ďalšom zväžení využitia“ týchto záležitostí.⁴⁷⁸

Generálny tajomník v spomínanej správe zdôraznil, že v posledných rokoch je viditeľné zvyšujúce sa zameranie OSN na otázky dočasného súdnictva a Rule of Law v konfliktných a pokonfliktných spoločnostiach a pokúša sa o „zvýraznenie kľúčových problémov a ponaučení zo skúseností organizácie.“ Konceptie, akými sú "súdnictvo", "Rule of Law" a "dočasné súdnictvo", sú podstatné pre pochopenie medzinárodného úsilia o zlepšenie ľudských práv, ochranu osôb pred strachom a núdzou, riešenie majetkových sporov, podporu hospodárskeho rozvoja, podporu zodpovednej vlády a pokojné riešenie sporov.

Aj keď tieto konceptie slúžili OSN pre definovanie jej cieľov a určenie použitých metód, neexistovala žiadna zhoda o tom, čo znamenajú. Namiesto toho, čo odsúdila aj správa, existovala rozmanitosť definícií a chápaní dokonca aj v rámci OSN v tejto oblasti. Pre efektívnu spoločnú prácu bolo podľa názoru generálneho tajomníka podstatné dosiahnuť „spoločné chápanie týchto koncepcií.“⁴⁷⁹

Generálny tajomník ustanovil okrem spoločného chápania Rule of Law aj prvky Rule of Law OSN, ktoré majú byť presadzované v rámci prác OSN v oblasti Rule of Law na národnej i medzinárodnej úrovni. Odhaliť by sme mohli minimálne 15 prvkov rozhodujúcich pre chápanie Rule of Law ako princípu. Tieto prvky sa viažu na vládu, resp. vládnutie, zákony a ďalšie princípy súvisiace s Rule of Law. Zákony musia spĺňať niekoľko podmienok (prvkov). Musia byť verejne vyhlásené, rovnako presadzované, nezávisle posúdené

⁴⁷⁸ Statement by the President of Security Council, Doc.

S/PRST/2003/15. [online] Dostupné na:

<<http://www.unrol.org/files/IJ%20SPRST200315.pdf>

⁴⁷⁹ The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies. Report of Secretary- General, Doc. S/2004/616. [online]

Dostupné na: <[\[ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/395/29/PDF/N0439529.pdf?OpenElement\]\(http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/395/29/PDF/N0439529.pdf?OpenElement\)](http://daccess-dds-</p>
</div>
<div data-bbox=)

a vo svojej podstate musia byť v súlade s medzinárodnými normami a štandardom.

Okrem toho si Rule of Law vyžaduje opatrenia pre zaistenie dodržiavania množstva ďalších princípov, konkrétne nadržanosti práva, rovnosti pred zákonom, viazanosti zákonom, spravodlivosti pri uplatňovaní práva, del'by moci, účasti na rozhodovaní, právnej istoty, vyhýbania sa svojvôle, a procesnej a zákonnej transparentnosti.

Hoci by niekto mohol namietat', že v takto nastolenej koncepcii Rule of Law nie je žiadny odkaz na osobitnú situáciu v po-konfliktnej spoločnosti, je jasné, že charakteristika generálneho tajomníka je všeobecná a platí pre každú spoločnosť, či zmietanú vojnu a po-konfliktnú alebo stabilnú a prosperujúcu.⁴⁸⁰

4.1.2. Posilňovanie Rule of Law činnosťou orgánov Organizácie Spojených národov

Organizácia Spojených národov vykonáva širokú škálu aktivít pre podporu Rule of Law na úrovni národnej a medzinárodnej. Prehľad v tejto oblasti poskytuje Súpis o Rule of Law z roku 2008 (Report of the Secretary-General: "The rule of law at the national and international levels").⁴⁸¹ Objasňuje, že do aktivít Rule of Law, vrátane podpory vývoja, propagácie a implementácie medzinárodných noriem a štandardov vo viacerých oblastiach medzinárodného práva je zapojených vyše 40 subjektov v rámci OSN.⁴⁸²

Snaží sa predniesť faktické informácie o súčasných Rule of Law aktivitách rôznych subjektov OSN, ktoré ich vykonávajú na základe všeobecného poverenia pre podporu Rule of Law, rovnako ako aj mandátov pre špecifické alebo ad hoc aktivity v oblasti Rule of Law. Aktivity OSN v oblasti Rule of Law sú často „šité na mieru“

⁴⁸⁰ FITCHEN, T.: *Inventing the Rule of Law for the United Nations*. Netherlands: Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 12, 2008, s. 347- 380. [online] Dostupné na: <http://www.mpil.de/files/pdf3/mpunyb_10_fitschen_12.pdf

⁴⁸¹ Report of the Secretary-General: The rule of law at the national and international levels (A/63/64). [online] Dostupné na: <<http://www.unrol.org/files/A-63-64%20RoL%20Inventory.pdf>

⁴⁸² UN engagement. [online] Dostupné na: <http://www.unrol.org/article.aspx?article_id=4

pre riešenie špecifických potrieb určitých členských štátov podľa podmienok v udelenom mandáte BR OSN.

Tento súpis aktivít OSN na podporu Rule of Law je súčasťou správy generálneho tajomníka OSN „O Rule of Law na národnej a medzinárodnej úrovni“ (A/63/64),⁴⁸³ vypracovanej na žiadosť VZ OSN,⁴⁸⁴ ktoré ho okrem iného požiadalo, aby pripravil prehľad súčasných činností rôznych orgánov, subjektov, kancelárií, oddelení, fondov a programov v rámci systému OSN, ktoré sa venujú podpore Rule of Law na národných a medzinárodných úrovniach. Správa generálneho tajomníka má slúžiť ako praktický sprievodca práce OSN na podporu Rule of Law na národnej a medzinárodnej úrovni s ohľadom na špecifické potreby členských štátov. Má formu katalógu o Rule of Law aktivitách OSN, ktorý ako celok poskytuje prehľad o súčasnej spôsobilosti OSN vykonávať takéto aktivity.

Súpis aktivít je určený členským štátom a je zameraný na poskytovanie viacerých informácií o aktivitách vykonaných Sekretariátom OSN, aktivitách vykonaných členskými štátmi ako účastníkmi medzinárodných orgánov (ako je napríklad VZ OSN, BR OSN a Ekonomická a sociálna rada OSN) alebo odbornými orgánmi (ako je Komisia OSN pre medzinárodné právo či Komisia OSN pre medzinárodné obchodné právo), ktorých aktivity sú dobre publikované a známe jednotlivým vládam.

Prehľad sa zameriava na aktivity OSN, ktoré majú operačný charakter alebo sú určené na dosiahnutie konkrétnych výsledkov vzhľadom na špecifické potreby členských štátov so zameraním na podporu Rule of Law na národnej a medzinárodnej úrovni. Ide teda o aktivity vykonávané v prospech jednotlivých členských štátov. Nepojednáva preto o aktivitách týkajúcich sa vnútorného riadenia Sekretariátu alebo fungovania orgánov OSN.

Nespočetné množstvo Rule of Law aktivít OSN si vyžiadalo ich rozdelenie podľa rôznych kategórií. Prvou rozlišujúcou kategóriou bolo určenie, či sú vykonávané na podporu Rule of Law na medzinárodnej úrovni alebo na národnej úrovni. V rámci týchto kategórií sa potom dané aktivity rozdeľujú do všeobecných subkategórií

⁴⁸³ Report of the Secretary-General: The rule of law at the national and international levels (A/63/64).

⁴⁸⁴ GA Resolution A/RES/61/39 a A/RES/62/70.

podľa špecifických potrieb členských štátov pri podpore Rule of Law, ktoré majú aktivity riešiť.⁴⁸⁵

Činnosti týkajúce sa podpory Rule of Law na medzinárodnej úrovni zahŕňajú:

- a) činnosti týkajúce sa výučby, šírenia a podpory medzinárodného práva; ide o aktivity zamerané na podporu väčšej znalosti, na povedomie a chápanie medzinárodného práva, akými sú vzdelávacie programy, technická pomoc a poradenstvo, materiálna a logistická podpora;
- b) činnosti týkajúce sa pomoci pri vnútroštátnej implementácii medzinárodného práva; aktivity sú zamerané napríklad na šírenie relevantných informácií, technickú pomoc pri príprave vnútroštátnej právnej úpravy, či posilnenie koordinácie a spolupráce vo vnútroštátnom procese implementácie;
- c) činnosti týkajúce sa riešenia sporov na medzinárodnej úrovni; činnosti ako sú podpora mediácie, vyšetrovania, súdneho konania a iných medzinárodných procedúr pre riešenie sporov;
- d) činnosti týkajúce sa riešenia konfliktov a prechodného súdництва; činnosti ako napríklad technická pomoc pre nevládne inštitúcie, zriadenie a prevádzka medzinárodných a zmiešaných trestných tribunálov, vytvorenie a používanie ďalších prechodných súdnych mechanizmov;

Činnosti súvisiace s podporou Rule of Law na národnej úrovni:

- a) činnosti týkajúce sa posilnenia administratívnych inštitúcií, verejného práva a otázok vládnutia (vládných dokumentov); činnosti sú orientované na budovanie kapacít pre verejných úradníkov a mimovládnych inštitúcií, prípravu modelových zákonov alebo všeobecných smerníc pre právne normy, dočasný výkon výkonných a správnych funkcií a všeobecnú podporu Rule of Law;
- b) činnosti týkajúce sa správy súdництва a presadzovania práva; sú zamerané na budovanie kapacít, materiálnu, technickú a logistickú podporu, posilnenie právnej pomoci, prístupu k spravodlivosti a spravodlivému procesu;

⁴⁸⁵ Report of the Secretary-General: The rule of law at the national and international levels (A/63/64). [online] Dostupné na: <http://www.unrol.org/files/A-63-64%20RoL%20Inventory.pdf>

Z uvedeného vyplýva, že v rámci OSN vykonávajú činnosti v oblasti Rule of Law na základe rôznorodých poverení desiatky orgánov a subjektov. Hlavné úlohy pri posilňovaní starostlivosti OSN o Rule of Law plnia hlavné orgány OSN, vrátane Valného zhromaždenia a Bezpečnostnej Rady. VZ OSN hrá významnú úlohu pri podpore pokrokového rozvoja medzinárodného práva a jeho kodifikácii. O Rule of Law rokuje už od roku 1992, s obnoveným záujmom od roku 2006, a na svojich zasadnutiach prijalo niekoľko rezolúcií venovaných Rule of Law (A/RES/61/39, A/RES/62/70, A/RES/63/128, A/RES/64/116, A/RES/65/32). Bezpečnostná rada vykonala niekoľko debát na tému Rule of Law (S/PRST/2003/15, S/PRST/2004/2, S/PRST/2004/32, S/PRST/2005/30, S/PRST/2006/28, S/PRST/2010/11) a prijala rezolúcie zdôrazňujúce význam Rule of Law vo vzťahu k ženám, mieru a bezpečnosti (S/RES/1325, S/RES/1820, S/RES/1888), deťom v čase ozbrojeného konfliktu (a pod., S/RES/1612, S/RES/1882), ochrane civilného obyvateľstva počas ozbrojeného konfliktu (a pod., S/RES/1674, S/RES/1894) a k boju proti terorizmu (a pod., S/RES/1373, S/RES/1456, S/RES/1566, S/RES/1904).⁴⁸⁶

Komisia pre budovanie mieru sa pravidelne zaoberá otázkami Rule of Law vo vzťahu k dotknutým krajinám. Rada pre ľudské práva je zodpovedná za posilnenie podpory a ochrany ľudských práv po celom svete. Osobitné postupy osôb poverených Radou, akým je Zvláštny spravodajca pre nezávislosť sudcov a právnikov, Zvláštny spravodajca pre mimosúdne, okamžité alebo svojvoľné výkony rozsudkov, a Zvláštny spravodajca pre násilie na ženách, jeho príčiny a dôsledky, priamo riešia otázky Rule of Law v krajinách ich pôsobenia a vo svojich správach.

OSN disponuje súdnymi mechanizmami, akými sú Medzinárodný súdny dvor, základný súdny orgán OSN, ad hoc trestné tribunály a hybridné sudy, zriadené BR OSN alebo po dohode s hositeľkou krajinou. V súvislosti s Medzinárodným súdnym dvorom panuje v doktríne medzinárodného práva presvedčenie, že posilneniu Rule of Law by zodpovedalo akceptovanie jeho obligatórnej jurisdikcie

⁴⁸⁶ UN engagement. [online] Dostupné na:
<http://www.unrol.org/article.aspx?article_id=4

a prípadne aj ďalších súdnych orgánov vo väčšom rozsahu.⁴⁸⁷ Subjekty OSN, ktorými sú výbory nezávislých odborníkov, monitorujú implementáciu medzinárodných zmlúv o ľudských právach a poskytujú výklady obsahu ustanovení o ľudských právach týkajúcich sa posilňovania Rule of Law. OSN taktiež podporuje aj mimosúdne spôsoby riešenia sporov, akými sú aj cezhraničné komisie (cross-border).

Ako už z vyššie uvedeného vyplýva, činnosť OSN v oblasti Rule of Law je zameraná aj na ochranu ľudských práv, v rámci ktorej OSN monitoruje porušovanie ľudských práv, vedie vyšetrovanie a vyšetrovacie komisie o údajnom porušovaní. Neustále poskytuje poradenstvo k otázkam Rule of Law v mediačnom konaní. V prípade poverenia poskytuje priamu ochranu, akou je priznanie statusu utečenca a presídlenie, a dočasnú bezpečnosť a vymáhanie práva.⁴⁸⁸

Prehľad je navrhnutý tak, aby uľahčil posúdenie aktuálnej kapacity systému OSN vykonávať širokú škálu činností v oblasti Rule of Law vo vzťahu k rôznorodým potrebám členských štátov, no jeho príloha má uľahčiť posúdenie rovnakej kapacity vo vzťahu k špecifickým subjektom OSN zaoberajúcim sa Rule of Law aktivitami.

Vyššie spomenuté dokumenty dokazujú, že OSN hrá rolu globálneho centra podpory Rule of Law v súlade s Chartou OSN. Pomoc v oblasti Rule of Law poskytuje OSN na základe Charty OSN a medzinárodných noriem a štandardov, ktorými s riadi pri výkone svojej práce. Úlohou OSN je pomáhať pri zavádzaní benefitov Rule of Law pre všetkých na základe rodovej rovnosti a nediskriminácie, s dôrazom na práva a špecifickú zraniteľnosť podceňovaných skupín.⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ KLUČKA, J.: Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: *Právny obzor*, 95, 2012, č.2, s. 132.

⁴⁸⁸ UN engagement. [online] Dostupné na: <http://www.unrol.org/article.aspx?article_id=4

⁴⁸⁹ Report of the Secretary- General: Strengthening and coordinating United Nations rule of law activities (A/63/226).

4.2. Rule of Law a medzinárodné organizácie regionálnej povahy

Prostredníctvom činnosti medzinárodných regionálnych organizácií dochádza k posilňovaniu jednotlivých princípov Rule of Law,⁴⁹⁰ jednak na úrovni vnútroštátnej, regionálnej, ako i na úrovni medzinárodnej. Ich vplyv je badateľný v oblasti posilňovania demokracie, budovania ústavných systémov, ako i udržiavania mieru a bezpečnosti v jednotlivých regiónoch. Nebýva zriedkavá skutočnosť, že regionálne organizácie svojou činnosťou, najmä v rámci interregionálnej spolupráce s inými regionálnymi organizáciami, či štátmi, prekračujú hranice svojich regiónov a ovplyvňujú Rule of Law i v iných regiónoch.

Rule of Law a budovanie ústavného systému sú základom udržateľnej demokracie. Ústavy predstavujú určité centrum právneho systému a zabezpečujú ochranu Rule of Law na vnútroštátnej úrovni, pričom poskytujú základ pre fungujúci systém Rule of Law a chránia či posilňujú inštitúcie, ktoré ho realizujú a presadzujú. Preto sú Rule of Law, ústavnosť a demokracia vzájomne prepojené a vplyvajú na vzájomný vývoj či posilnenie. Práca jednotlivých regionálnych organizácií však závisí od im zverených mandátov či právomocí od členských štátov a potrieb regiónu. Regionálna organizácia má najlepšie predpoklady pre rozvoj Rule of Law, ak do svojej činnosti plne zapája členské štáty, ktoré majú rôzne skúsenosti, ktoré ich môžu poskytnúť regionálnej organizácii alebo iným členským štátom pre posilnenie Rule of Law naprieč celým regiónom.

Regionálne organizácie posilňujú Rule of Law vydávaním regionálnych noriem (tvorba regionálnej normativity) či vykonávaním aktivít, ktoré by mali prispieť k naplneniu ich záväzku k demokracii a potvrdiť ich rešpekt k ľudským právam. Napríklad, EÚ uznáva Rule of Law ako jednu z jej univerzálnych hodnôt.⁴⁹¹

⁴⁹⁰ K Rule of Law v podmienkach regionalizmu pozri: KLUČKA, J., ELBERT, L.: *Regionalism and Its Contribution to General International Law*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2015, 235 s. KLUČKA, J. (et. al.): *Regionalizmus a jeho prínos pre všeobecné medzinárodné právo*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2015.

⁴⁹¹ K tomu pozri napr.: TIMMERMANS, F.: *The European Union and the Rule of Law- Keynote speech at Conference on the Rule of Law*, Til-

Organizácia amerických štátov (ďalej len „OAS“) vytvorila Medzi-americkú demokratickú Chartu,⁴⁹² ktorá ustanovuje, že efektívny výkon reprezentatívnej demokracie je základom pre Rule of Law ústavných režimov členských štátov. Za týmto účelom musia regionálne organizácie vytvoriť rôzne mechanizmy a orgány na zabezpečenie právnej spolupráce, ako aj spolupráce medzi zodpovednými inštitúciami ich členských štátov. Napríklad, Juhoázijská asociácia regionálnej spolupráce (SAARC),⁴⁹³ prostredníctvom Juhoázijskej asociácie pre regionálnu právnu spoluprácu (SAARCLAW),⁴⁹⁴ posilňuje regionálnu spoluprácu právnych komunít jej členských štátov.⁴⁹⁵

Podobne ako OSN, i regionálne organizácie zohrávajú čoraz významnejšiu úlohu v posilňovaní a presadzovaní Rule of Law. S ohľadom na ich mandáty a regionálne špecifiká sa táto úloha týka rôznych činností predovšetkým v oblasti ľudských práv a budovania konštitucionalizmu. Prostredníctvom rozvoja regulačných rámcov, ktoré odmietajú a sankcionujú neústavné prevody alebo pokusy o protiústavné chopenie sa moci, sa regionálne organizácie taktiež snažia posilniť ústavnú vládu vo svojich členských štátoch. Rule of Law je pojem, ktorý sa v súčasnosti stále viac skloňuje v súvislosti s ochranou ľudských práv, medzinárodnou bezpečnosťou a mierom, či efektivitou súdnej moci a ekonomickým rozvojom vo svete. Je základom spolupráce jednotlivých štátov i medzinárodných (regionálnych či univerzálnych) organizácií pričom regionálne organizácie zohrávajú vý-

burg University, 31 August 2015. [online] Dostupné na: <https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/timmermans/announcements/european-union-and-rule-law-keynote-speech-conference-rule-law-tilburg-university-31-august-2015_en

⁴⁹² Inter- American Democratic Charter. [online] Dostupné na: <http://www.oas.org/charter/docs/resolution1_en_p4.htm

⁴⁹³ South Asian Association for Regional Cooperation. [online] Dostupné na: <<http://www.saarc-sec.org/#>

⁴⁹⁴ South Asian Association for Regional Co- operation in Law. [online] Dostupné na: <<http://www.saarclaw.org/about.php>

⁴⁹⁵ Rule of Law and Constitution Building: The Role of Regional Organizations. [online] Dostupné na: <<http://www.idea.int/publications/rule-of-law-and-constitution-building/>

znamnú úlohu pri presadzovaní Rule of Law nie len v rámci svojich členských štátov, ale aj mimo svojho regiónu.

Rule of Law je významné pre spoluprácu regionálnych organizácií s OSN, ako i pre spoluprácu medzi regionálnymi organizáciami navzájom. Dôkazom sú i spoločné stretnutia organizované generálnym tajomníkom OSN,⁴⁹⁶ zamerané na oblasť mediácie, peacebuilding a mierové operácie, teda tzv. bezpečnostné stretnutia regionálnych organizácií s OSN.⁴⁹⁷

Rule of Law je jednou z hodnôt, na ktorých sú založené regionálne organizácie, spoločne s dodržiavaním ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, ako aj dodržiavaním ľudských práv. Demokracia a Rule of Law sú silnými prvkami, ktoré umožňujú dosiahnutie a udržanie mieru a bezpečnosti na národnej i medzinárodnej úrovni. Na základe kapitoly VIII Charty OSN zohrávajú regionálne organizácie významnú úlohu pri posilňovaní Rule of Law. Ich aktivity smerujúce k posilneniu Rule of Law zohrávajú kľúčovú úlohu pri posilňovaní snáh OSN v tejto oblasti, ako aj v rámci podpory OSN pri napĺňaní jej cieľov. Zástupcovia regionálnych organizácií a OSN, v rámci diskusie o „Presadzovaní a posilňovaní Rule of Law v našich regiónoch“⁴⁹⁸ uznali, že Rule of Law znamená, že všetky osoby, inštitúcie a orgány, verejné a súkromné, vrátane štátu samotného, sa zodpovedajú spravodlivým a rovnakým zákonom, a bez akejkoľvek diskriminácie majú právo na rovnakú zákonnú ochranu. Regionálne organizácie tak vyvíjajú svoje aktivity najmä smerom k posilneniu Rule of Law vo vnútroštátnom práve, pretože takéto široké poňatie Rule of Law v sebe zahŕňa prvky, ako je legitímna ústava s ústavnými obmedzeniami moci, ochrana a podpora ľudských práv vo všetkých ich aspektoch, efektívny volebný systém, ktorý podporuje a chráni volebnú integritu, závä-

⁴⁹⁶ Secretary-General's opening remarks at high-level retreat with heads of regional and other organizations. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=8605>>

⁴⁹⁷ Regional Organisations and UN Join Hands for Peace and Mediation. [online] Dostupné na: <<http://www.asean.org/news/asean-secretariat-news/item/regional-organisations-and-un-join-hands-for-peace-and-mediation>>

⁴⁹⁸ Third High Level Meeting of the Inter-Regional Dialogue on Democracy. [online] Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-461_en.htm>

zok k rodovej rovnosti, zákony pre ochranu menších a ohrozených skupín, a silnú občiansku spoločnosť. Rule of Law je základom každej fungujúcej demokracie. Medzinárodné regionálne organizácie preto zohrávajú úlohu v presadzovaní Rule of Law a konštitucionalizmu, čo dokazujú rôzne normy a štandardy stanovené v oblasti ľudských práv, demokracie a budovania ústavnosti.

Regionálne organizácie vytvárajú na presadenie Rule of Law rôzne mechanizmy a orgány, zamerané na právnu spoluprácu, technickú podporu, výmenu informácií a najlepších postupov, ako i činnosti na zaistenie zodpovednosti. Regionálne organizácie, ako aj ich členské štáty vyjadrujú svoj záväzok voči demokracii, Rule of Law a ľudským právam v ich zakladajúcich zmluvách.⁴⁹⁹ Rovnako prijímajú rôzne charty či listiny venované demokracii alebo ľudským právam,⁵⁰⁰ a majú alebo sú v procese vytvárania súdnych alebo kvázi-súdnych orgánov, ktoré zohrávajú kľúčovú úlohu pri dosahovaní a udržaní demokracie a pri vykonávaní ľudsko-právnych záväzkov ich vlastných členských štátov. Každá regionálna organizácia sa vyznačuje regionálnymi odlišnosťami, funguje na základe odlišného mandátu, v odlišnom prostredí, s odlišnými zdrojmi, čo znamená, že ich práca pri presadzovaní Rule of Law nie je rovnaká. To však vytvára cestu pre rozvoj interregionalizmu, v rámci ktorého majú štáty či regionálne organizácie priestor na dialóg a výmenu skúseností.⁵⁰¹

V nasledujúcom texte poukazujeme na tri regióny a ich vzťah k Rule of Law, pričom zámer je poukázať na ich odlišnosti vo vzťahu k Rule of Law. V prvom prípade ide o európsky región, kde je vplyv Rule of Law výrazný, Rule of Law je zakotvené v medzinárodných regionálnych zmluvách, a regionálne organizácie, ako i samotné členské štáty, sa snažia naplňať a dodržiavať

⁴⁹⁹ Európska únia, ASEAN, OAS, African Union, Council of Europe.

⁵⁰⁰ Príkladom môže byť *African Charter on Democracy, Elections and Governance*, ktorá odmieta neústavnú zmenu vlády pod sankciou vylúčenia štátu z Africkej únie, či *Inter-American Democratic Charter*, alebo *SAARC Charter on Democracy*. Z oblasti ľudských práv môže byť spomenúť ASEAN Human Rights Declaration.

⁵⁰¹ Third High Level Meeting of the Inter-Regional Dialogue on Democracy. [online] Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-461_en.htm>

princípy Rule of Law. V druhom prípade ide o región Ameriky, v ktorom zmienku o Rule of Law v rámci medzinárodných regionálnych zmlúv hľadáme ťažšie, no už samotná existencia a činnosť regionálnych súdnych orgánov napomáha posilňovaniu Rule of Law. Posledným, tretím príkladom, je región Juhovýchodnej Ázie, kde štátna moc členských štátov regionálnych zoskupení nie je založená na efektívne fungujúcich princípoch Rule of Law. Snaha o posilnenie medzinárodnej spolupráce v rámci tohto regiónu ich však núti k rozvoju jednotlivých princíпов Rule of Law, tak v členských štátoch, ako aj na regionálnej úrovni. Z regionálnych organizácií vyberáme tie, ktoré výraznejšie ovplyvňujú Rule of Law, najmä vďaka existencii a fungovaniu regionálnych súdnych či kvázi-súdnych orgánov.

4.2.1. Rule of Law v regióne Európy

Vplyv Rule of Law sa v európskom regióne⁵⁰² prejavuje najsilnejšie vo forme súdnych systémov ochrany práv a povinností štátov, či dokonca jednotlivcov. Európsky región umožňuje rozvoj Rule of Law aj v iných oblastiach. Rozvoj Rule of Law nastáva i v dôsledku posilnenia demokracie, ľudských práv, mieru a bezpečnosti, či spolupráce v ekonomickej oblasti, ktorá prispieva aj k rozvoju jednotlivých členských štátov európskych organizácií. Ak dôjde k oslabeniu týchto oblastí, môže nastať situácia, kedy sa v regionálnych vzťahoch, a v konečnom dôsledku i v členských štátoch, Rule of Law oslabí. Z tohto hľadiska je pre Rule of Law dôležitá činnosť regionálnych organizácií spadajúcich do obdobia starého regionalizmu (napr. NATO), ale i nového regionalizmu (napr. Rada Európy - ESLP, Benátska komisia).

Európsky regionalizmus sa vyznačuje jednou z najrozvinutejších inštitucionálnych základní regionálnej spolupráce. Najsilnejšie postavenie v európskom regióne zohráva z pohľadu Rule of Law Európska únia a Rada Európy.

⁵⁰² K Rule of Law v rámci Európskej únie pozri: POŠIVÁKOVÁ, L.: Posilňovanie Rule of Law nástrojmi práva Európskej únie. In: GIERTL, A.: *10 rokov v EÚ: Vzťahy, otázky, problémy*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2014, s. 77- 94. [online] Dostupné na: http://www.upjs.sk/public/media/1084/Zbornik_41.pdf

Vzťah Rule of Law a Rady Európy⁵⁰³ sa prejavuje najmä v oblasti ľudských práv a demokracie, na ochranu ktorých bola aj založená. Pre posilnenie demokracie, ako hlavného nástroja na dosiahnutie Rule of Law, bola zriadená Benátska komisia Rady Európy (Európska komisia pre demokraciu prostredníctvom práva, ďalej len „Benátska komisia“),⁵⁰⁴ ktorá je poradným orgánom pre ústavné záležitosti. Jej úlohou je poskytovať právnu pomoc pre členské štáty, ktoré chcú dosiahnuť európsky štandard v oblasti demokracie, ľudských práv a Rule of Law, pričom rozširuje a hodnotí spoločné ústavné dedičstvo. Benátska komisia tak napomáha dosiahnuť jednotlivé princípy Rule of Law v členských štátoch. V oblasti Rule of Law je silnou prednosťou Rady Európy samostatný súdny orgán, Európsky súd pre ľudské práva.⁵⁰⁵ Jeho právomoc sa opiera o Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.⁵⁰⁶ K posilneniu Rule of Law v rámci EŠLP prispieva i systém vynucovania rozhodnutí súdu prostredníctvom Výboru ministrov Rady Európy.⁵⁰⁷

Pokiaľ ide o EÚ, jej orgány majú široké oprávnenia prijímať regionálne nástroje na podporu a rozvoj Rule of Law. Rule of Law je nie len základom fungovania EÚ a činnosti jej orgánov, ale EÚ prostredníctvom svojich regionálnych inštitúcií získala právomoc dohliadať i nad dodržiavaním Rule of Law v členských štátoch.

⁵⁰³ Rada Európy - organizácia európskych štátov na medzivládnom princípe, mala byť základom ďalšej európskej integrácie, avšak aktivity Veľkej Británie obmedzila jej právomoci len na poradný orgán, Slovenská republika je jej členom od 30. júna 1993. Bližšie pozri:

Council of Europe. [online] Dostupné na: <<http://hub.coe.int/en/>.

⁵⁰⁴ For democracy through law - The Venice Commission of the Council of Europe. [online] Dostupné na:

<http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation

⁵⁰⁵ European Court of Human Rights. [online] Dostupné na:

<<http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.

⁵⁰⁶ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich č. 209/1992 Zb.

⁵⁰⁷ Supervision of the execution of judgments and decisions of the European Court of Human Rights. [online] Dostupné na:

<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Presentation/P res_Exec_en.asp

Európske právo ako právny systém založený na supranacionálnej povahe EÚ je oblasťou, kde Rule of Law funguje na akosi pomedzí vnútroštátneho a medzinárodného práva. EÚ spoločne s jej inštitucionálnym rámcom a právomocami jej orgánov vytvára vhodné podmienky pre rozvoj Rule of Law v európskom regióne. Špecifikom regiónu Európy je, že právo EÚ je integrálnou súčasťou právnych systémov jej členských štátov a ich súdy sú ním viazané. Môžeme hovoriť o supranacionálnom právnom poriadku, ktorého základom sú doktríny, ako napr. doktrína prednosti a priameho účinku práva EÚ.⁵⁰⁸ Pre postavenie Rule of Law v Európe je dôležité, že EÚ svojim primárnym a sekundárnym právom priznáva práva a stanovuje povinnosti tak štátom, ako aj jednotlivcom, a rovnako, prostredníctvom súdneho systému EÚ, pri porušení týchto ich práv poskytuje i právnu ochranu. Práve možnosti právnej ochrany pre štát, ako aj jednotlivca, spôsobujú, že európske právo je právnym systémom, kde sú pre Rule of Law, jeho rozvoj a posilnenie, stanovené vhodnejšie podmienky, ako v rámci všeobecného medzinárodného práva. V systéme EÚ panuje zvýšená pozornosť vo vzťahu k úlohe Rule of Law, najmä v oblasti ochrany ľudských práv ľudí žijúcich v EÚ i mimo nej, ekonomického rozvoja, slobody pohybu a vnútorno- vonkajšej súdržnosti v zmysle myšlienky - „čo sa stane v tretích krajinách, stane sa, resp. ovplyvní vývoj aj v rámci EÚ.“⁵⁰⁹

Sumarizujúci pohľad na Rule of Law, jeho postavenie a úlohu v EÚ poskytol Súdny dvor EÚ vo svojom rozhodnutí vo veci C - 303/05 - *Advocaten voor de Wereld* (ods. 45). Zdôrazňuje v ňom základy EÚ postavené na Rule of Law a rešpekte k ľudským právam, tak ako vyplývajú z ústavných základov spoločných pre členské štáty, ako všeobecné princípy úniijného práva. Inštitúcie EÚ sú subjektami preskúmania súladu ich aktov so zakladajúcimi zmluvami a všeobecnými právnymi princípmi, tak ako členské štáty, keď implementujú právo EÚ.

⁵⁰⁸ Observing the Rule of Law in the European union. [online]
Dostupné na:

<http://www.erasmuslawreview.nl/files/ELR_issue6_001.pdf

⁵⁰⁹ Promoting the Rule of Law in the European Union. FRA Symposium report, 4th Annual FRA Symposium, Vienna, 2013. [online]
Dostupné na: <<http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-4th-annual-symposium-report.pdf>.

Je však potrebné zdôrazniť, že ešte dávno pred tým, ako bolo Rule of Law jasne zakotvené v zakladajúcich zmluvách,⁵¹⁰ Súdny dvor EÚ vo svojom rozhodnutí vo veci „*Les Verts*“ zdôraznil, že EÚ (vtedy ešte Európske hospodárske spoločenstvo) je „založená na Rule of Law, pretože jej členské štáty ani jej inštitúcie sa nemôžu vyhnúť súdnemu prieskumu v prípade otázky, či opatrenia nimi prijaté sú v súlade s ustanovujúcou listinou, Zmluvou.“⁵¹¹ Z tohto rozhodnutia je teda zrejmé, že dodržiavanie Rule of Law nie je len úlohou Súdneho dvora EÚ, ale rovnako i národných súdov, ktoré sa v takýchto prípadoch stávajú decentralizovanými „súdmi únie.“ Rule of Law tak nemá byť chránené len centrálnymi inštitúciami EÚ a Súdny dvorom, ale povinnosť chrániť zmluvy a práva nimi udelené je vecou každého národného právneho systému. Riadne fungovanie národných súdnych systémov, nezávislosť národných súdov, ich efektivita a kvalita, je preto základom pre riadne fungovanie celej EÚ. Všetky členské štáty by sa tak mali zaujímať o súdny systém iných členských štátov.⁵¹²

Existencia dvoch súdov v rámci európskeho regiónu s právomocou rozhodovať spory vo veciach ľudských práv a základných slobôd (Súdny dvor EÚ a ESLP) by mohla viesť k oslabeniu Rule of Law, najmä z hľadiska právnej istoty. O opaku však svedčí judikatúra ESLP,⁵¹³ ktorá sa vyhýba preskúvaniu aktov EÚ, čo môže predstavovať vzájomnú akceptáciu a dôveru oboch súdov. ESLP sa vyhýba sťažnostiam pre porušenie ľudských práv zo strany EÚ, ktorým by bol vystavený, ak by v rozhodnutiach konštatoval poru-

⁵¹⁰ Prvýkrát bolo Rule of Law výslovne zakotvené v preambule Maastrichtskej zmluvy z roku 1992.

⁵¹¹ Vec C-294/83 „*Les Verts*“/Európsky parlament, odsek 23.

⁵¹² REDING, V.: *The EU and the Rule of Law – What next?* [online] Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-13-677_en.htm.

⁵¹³ Pozri napr. prípad *Matthews*, v ktorom ESLP uviedol, že akty EÚ nemôžu byť predmetom konania dokiaľ EÚ nebude zmluvnou stranou Európskeho dohovoru pre ľudské práva (*Matthews v. UK*, Judgment of the ECHR (18 February 1999), Application No. 24833/94) alebo vec *Bosphorus v. Ireland*, Judgment of the ECHR (30 June 2005), Application No. 45036-98.

šenie ľudských práv orgánmi EÚ.⁵¹⁴ Je však pochopiteľné, že až prístupenie EÚ k Dohovoru (čo by prispelo k zvýšeniu legitimacy EÚ) zabezpečí bezpodmienečné a priame preskúmvanie aktov práva EÚ z hľadiska dodržiavania základných ľudských práv a slobôd garantovaných dohovorom. Hlavným problémom formálne nekoordinovanej koexistencie Súdneho dvora EÚ a ESLP je dvojitý štandard ochrany ľudských práv, pretože vo viacerých prípadoch rozhodovali tieto súdne orgány o tých istých skutkových otázkach s často odlišným záverom.⁵¹⁵

Právny základ Rule of Law by sme v súčasnosti mohli nájsť v niekoľkých ustanoveniach práva EÚ. Orgány EÚ sa v súvislosti s Rule of Law odvolávajú na čl. 2 a 7 ZEÚ, jej preambulu, ako aj preambulu Charty základných práv EÚ,⁵¹⁶ ktorá je súčasťou Lisabonskej zmluvy a je záväzná pre inštitúcie EÚ, ako aj členské štáty EÚ, vo vnútorných i vonkajších záležitostiach. Podobne i čl. 49 ZEÚ stanovuje rešpekt k Rule of Law ako predpoklad členstva v EÚ. Článok 2 ZEU vyjadruje len demonštratívne základy EÚ postavené na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, Rule of Law a pod. Článok 7 však už stanovuje konkrétne možnosti, ako postupovať v prípade, ak je členský štát zodpovedný za vážne alebo pretrvávajúce porušenie hodnôt uvedených v čl. 2.

Odlíšnosti systému práva EÚ v porovnaní s vnútroštátnym právom, spôsobujú i odlíšnosti v princípoch Rule of Law. Skúmanie princípov Rule of Law v podmienkach EÚ sťažuje aj skutočnosť, že obsah týchto princípov sa mení v závislosti od ústavných systémov jednotlivých členských štátov EÚ. Do kategórie princípov EÚ vyplývajúcich z Rule of Law zaradujeme podľa Tridimasa⁵¹⁷

⁵¹⁴ LOCK, T.: *The ECJ and the ECtHR: The Future Relationship between the Two European Courts*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1527358

⁵¹⁵ PIROŠÍKOVÁ, M., SIMAN, M. a kol.: *Ľudské práva: Vybrané rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora Európskej únie*. Bratislava: EUROIURIS- Európske právne centrum, o.z., 2012, s. 542, 543.

⁵¹⁶ Charta základných práv Európskej únie. Ú.v. EÚ C 326/391, 2012. [online] Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

⁵¹⁷ TRIDIMAS, T.: *The General Principles of EU Law* (Second edition). Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 4, 6.

ochranu ľudských práv, rovnosť, proporcionalitu, právnu istotu, ochranu legitímnych očakávaní a právo na obhajobu. O objasnenie týchto princípov sa snaží definovaním ich znakov. Sú odvodené Súdnym dvorom EÚ zo základnej premisy, že právny poriadok EÚ (v tom čase Spoločenstva) je založený na Rule of Law. V základoch boli odvodené zo zákonov členských štátov, pričom mali doplniť a upresniť zakladajúce zmluvy, a vyplniť tak medzery písaného práva. Ide o princípy verejného práva, ktoré mali zaistiť, že inštitúcie EÚ a národné orgány konajú výlučne v rámci Rule of Law. Demonštratívny výpočet princípov Rule of Law EÚ môžeme nájsť aj v rozhodnutiach Súdneho dvora EÚ,⁵¹⁸ ktorý upresňuje obsah a význam Rule of Law ako spoločnej hodnoty EÚ v súlade s čl. 2 ZEÚ.⁵¹⁹

Proces aplikácie práva však nie je jedinou oblasťou, na ktorú sa v podmienkach EÚ vzťahuje Rule of Law. Ďalšou oblasťou je i tvorba úijného práva. Tento aspekt Rule of Law môže byť označený ako princíp ústavnej legality (zákonnosti) aktov EÚ. Ústavná legalita môže byť chápaná v negatívnom a pozitívnom zmysle. Negatívnu legalitu charakterizuje prvenstvo zakladajúcich zmlúv, teda každý akt pripočítateľný EÚ musí byť v súlade s normami vyššej právnej sily. Stanovuje prísnu vnútornú hierarchiu úijného právneho poriadku, v rámci ktorého každý akt sekundárneho práva musí byť v súlade so všetkými ustanoveniami zakladajúcich zmlúv a rovnako hodnotenými všeobecnými právnymi princípmi

⁵¹⁸ C- 496/99 P- Komisia/ CAS Succhi di Frutta,ods. 63; Spojené veci 212-217/80- Amministrazione delle finanze dello stato/Srl Meridionale Industria Salumi a iní, ods. 10; Spojené veci 46/87 a 227/88- Hoechst AG/Komisia, ods. 19; C-50/00 P- Unión de Pequeños Agricultores/Rada, ods. 39; Spojené veci C-174/98 P a C-189/98 P- Holandsko a Van der Wal/Komisia, ods. 17; C-279/09 DEB, ods. 58; C-550/07 P- Akzo Nobel Chemicals a Akros Chemicals/Komisia, ods. 54;

⁵¹⁹ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: A new EU Framework to strengthen the *Rule of Law* (Strasbourg, 11.3.2014, COM (2014). [online] Dostupné na: <http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/com_2014_158_en.pdf

mi.⁵²⁰ V rámci princípu pozitívnej legality je EÚ možno chápať ako nositeľa verejnej autority, pretože má jednostrannú moc zaväzovať. Princípom pozitívnej legality je tiež známy ako zásada prenesených právomocí alebo princíp obmedzenej alebo pripísanej kompetencie (*principle of conferral or principle of limited or attributed competences*).⁵²¹

Z uvedeného vyplýva, že európsky región je silne ovplyvnený Rule of Law, najmä s ohľadom na systém zakotvenia pravidiel práva a ich vynútenia. Umožnila to najmä skutočnosť, že EÚ, ako i Radu Európy, tvoria štáty, v ktorých je princíp silne a dlhodobo zakorenený. Svedčí o tom i to, že členské štáty týchto regionálnych organizácií umožňujú rozvoj a dodržiavanie princípov Rule of Law, okrem vnútroštátnej, aj na regionálnej úrovni. Rule of Law je nie len predpokladom ochrany všetkých základných hodnôt Európskej EÚ, ale i predpokladom dodržiavania všetkých práv a záväzkov vyplývajúcich zo zakladajúcich zmlúv a medzinárodného práva.

4.2.2. Rule of Law v regióne Ameriky

Americký región je v porovnaní s európskym regiónom menej ovplyvnený Rule of Law. Dôvodom je charakter regionálnych zoskupení v americkom regióne, ktorý je odlišný od charakteru EÚ. Z regionálneho hľadiska zohrávajú významnú úlohu pri posilňovaní Rule of Law v americkom regióne Organizácia amerických štátov (ďalej len „OAS“)⁵²² a MERCOSUR (združenie voľného obchodu Južnej Ameriky).⁵²³ Rozdiel medzi týmito organizáciami je

⁵²⁰ BOGDANDY, A., BAST, J.: *Principles of European Constitutional Law* (Second Revised Edition). Oxford: Hard Publishing Ltd, 2010, s. 33, 34, 35.

⁵²¹ Na jej základe, každý akt sekundárneho práva musí mať právny základ, ktorý je možné vysledovať späť v zakladajúcich zmluvách. Bližšie pozri: BOGDANDY, A., BAST, J.: *Principles of European Constitutional Law* (Second Revised Edition). Oxford: Hard Publishing Ltd, 2010, s. 35.

⁵²² Vznikla v roku 1948 pretvorením Medzinárodnej únie amerických republík (International Union of American Republics), ktorá vznikla v roku 1890. Bližšie pozri: Organization of American States (OAS). [online] Dostupné na: <<http://www.oas.org/en/default.asp>.

⁵²³ MERCOSUR. [online] Dostupné na: <<http://www.mercosur.int/msweb/portal%20intermediario/>

v tom, že OAS je zameraná na rozvoj demokracie, ľudských práv, bezpečnosti a rozvoja, a MERCOSUR je organizáciou zameranou na ekonomickú spoluprácu.

Právnym základom a zakladajúcim dokumentom OAS je Charta OAS,⁵²⁴ prijatá v roku 1948.⁵²⁵ Podľa Medzinárodného inštitútu pre demokraciu a volebnú pomoc⁵²⁶ bola OAS prvorado založená za účelom udržania mieru a rozvoja obchodu medzi štátmi daného regiónu, ako aj za účelom posilnenia národných inštitúcií, demokratického Rule of Law a dodržiavania ľudských práv vo vzťahu k ich obyvateľom. Preto je možné konštatovať, že OAS viedla americké štáty k uznaniu, že demokracia je jediný legitímny systém vlády. Aj napriek vzostupu diktátorských foriem vlády a vnútroštátnym konfliktom v 50. a 60. rokoch 20. storočia, v rámci OAS sa v priebehu 80. a 90. rokov sa podarilo prijať niekoľko ustanovení vedúcich k posilneniu demokracie v členských štátoch. Za zmienku stojí doplnený článok 9 Charty OAS, ktorý splnomocňuje OAS udeľovať sankcie voči členskému štátu, v ktorom došlo k narušeniu demokracie,⁵²⁷ ktorý dopĺňa neskôr prijatá Medzi-americká demokratická charta. Hoci Charta OAS neobsahuje výslovnú zmienku o Rule of Law, jeho podpora sa prejavuje v samotnej činnosti organizácie. Tak ako generálny tajomník OSN zohráva úlohu depozitára medzinárodných zmlúv, tak aj generálny sekretariát OAS slúži ako depozitár medzi-amerických zmlúv a dvojstranných zmlúv medzi OAS a členskými štátmi, pozorovateľskými štátmi, agentúrami a pod. Zabezpečuje sa tak registrácia a zverejňovanie zmlúv, čo prispieva k zvýšeniu právnej istoty ako jedného z predpokladov dosiahnutia hodnoty Rule of Law.

⁵²⁴ Charter of the Organization of American States. [online] Dostupné na: <http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.htm

⁵²⁵ Počas Deviatej medzinárodnej konferencie amerických štátov 30. apríla 1948.

⁵²⁶ International Institute for Democracy and Electoral Assistance. [online] Dostupné na: <<http://www.idea.int/>

⁵²⁷ IDEA: The Organization of American States: The Rule of Law and Legal Cooperation. [online] Dostupné na: <http://www.idea.int/publications/rule-of-law-and-constitution-building/upload/rule_of_law_chapter_3.pdf

Zoskupenie MERCOSUR („spoločný trh juhu“) je združením voľného obchodu Južnej Ameriky, ktorého cieľom je podpora voľného pohybu tovaru, služieb a osôb medzi jeho členskými štátmi. Je to ekonomické a politické zoskupenie založené dohodou⁵²⁸ medzi Argentínou, Brazíliou, Paraguajom a Uruguajom. Pokiaľ ide o vzťah Rule of Law a MERCOSUR, zaujímavým je napr. pozastavenie členstva Paraguaja, a to na základe udalostí, ktoré sa v Paraguaji odohrali v roku 2012 pri odvolaní prezidenta Luga. Ostatné členské štáty MERCOSUR odôvodnili pozastavenie členstva Paraguaja tým, že prezident bol odvolaný na základe prevratu nedemokratickým spôsobom a členstvo bude pozastavené až do doby, pokiaľ nebude obnovená suverenita Paraguaja na základe demokratického procesu volieb. K pozastaveniu členstva došlo na základe „demokratickej klauzuly“ známej ako Ushuaia Protocol, ktorá umožňuje prerušiť ekonomickú spoluprácu so štátom konajúcim nedemokraticky.⁵²⁹ Pozastavenie členstva pre Paraguaj do roku 2013 však otvorilo priestor pre vstup Venezuely do zoskupenia MERCOSUR, pretože práve Paraguaj bol proti vstupu Venezuely do MERCOSUR kvôli nedostatku demokracie v krajine. Tento prípad preto umožňuje polemiku, či tieto rozhodnutia nemajú skôr politický základ, pretože Venezuela je pre obchodné spoločenstvo ako je MERCOSUR zaujímavá, najmä z pohľadu zásob oleja a plynu.

4.2.3. Rule of Law v regióne Juhovýchodnej Ázie

Regionalizmus v Juhovýchodnej Ázii reprezentuje najmä Združenie národov Juhovýchodnej Ázie (ASEAN).⁵³⁰ Je to regionálna organizácia zoskupujúca všetkých desať juhovýchodných ázijských

⁵²⁸ Treaty of Asunción. [online] Dostupné na: <http://www.mercosur.int/innovaportal/v/4054/4/innova.front/textos_fundacionales>

⁵²⁹ Protocolo de Ushuaia Sobre Compromiso Democrático en el MERCOSU, La Republica de Bolivia y la Republica de Chile. [online] Dostupné na: <http://www.mercosur.int/msweb/portal%20intermediario/es/archivos/destacado4_es.doc>

⁵³⁰ ASEAN. [online] Dostupné na: <<http://www.asean.org/asean/about-asean>>

štátov (Filipíny, Malajzia, Brunej, Singapur, Indonézia, Thajsko, Mjanmarsko, Kambodža, Laos a Vietnam). Ako medzivládna organizácia vznikla v roku 1967 Bangkockou deklaráciou,⁵³¹ ktorú podpísalo päť štátov, Indonézia, Filipíny, Malajzia, Singapur a Thajsko. Deklarovali v nej, že cieľom asociácie je o.i. podpora regionálneho mieru a stability prostredníctvom udržiavania úcty k spravodlivosti a Rule of Law vo vzťahoch medzi štátmi regiónu a zachovávaní princípov Charty OSN. Ak by sme chceli preskúmať normativitu tejto organizácie, zaujímavý je najmä fakt vplývajúci na Rule of Law, a to skutočnosť, že mnoho dokumentov prijatých na pôde organizácie ASEAN nevyžaduje ratifikáciu, čo znižuje váhu týchto dohôd, zmlúv či deklarácií,⁵³² a teda oslabuje i Rule of Law vo vzťahoch medzi členskými štátmi.

Neskôr sa medzi pôvodné členské štáty zaradilo zvyšných päť štátov, čo malo za následok vytvorenie rozvojovej priepasti medzi členskými štátmi. Veľký vplyv na oslabenie Rule of Law v tomto regióne mali najmä dlhotrvajúce ozbrojené konflikty v Thajsku alebo na Filipínach. Jedným z pokusov, ako túto priepasť odstrániť, bolo vytvorenie ASEAN Free Trade Area (AFTA),⁵³³ zónu voľného obchodu ASEAN v roku 1992. Rovnako ako v prípade EÚ, ktorej základy položilo Európske hospodárske spoločenstvo,⁵³⁴ aj ASEAN tak začína svoju regionálnu spoluprácu v oblasti rozvoja

⁵³¹ The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration). [online] Dostupné na: <<http://www.asean.org/news/item/the-asean-declaration-bangkok-declaration>

⁵³² Spomedzi zmlúv prijatých v rámci ASEAN boli ratifikované napr. ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response (AADMER), Agreement on the Establishment of the ASEAN Centre for Biodiversity, ASEAN Agreement on the Conservation of Nature and Natural Resources. [online] Dostupné na: <<http://www.asean.org/archive/documents/ASCC-ASEAN-Agreements-and-treaties-090930.pdf>

⁵³³ ASEAN Free Trade Area. [online] Dostupné na: <<http://www.asean.org/communities/asean-economic-community/category/asean-free-trade-area-afta-council>

⁵³⁴ European Economic Community. [online] Dostupné na: <http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_en.htm

obchodu medzi členskými štátmi. Prijatím Charty ASEAN,⁵³⁵ ktorá nadobudla účinnosť v roku 2008, nadobudla ASEAN právnu subjektivitu. Tento dokument predstavuje nový právny rámec a stanovuje niekoľko nových orgánov na posilnenie jej procesu budovania spoločenstva.⁵³⁶ Charta ASEAN bola i reakciou na potrebu posilniť Rule of Law, za účelom zmenšenia rozdielov medzi Kambodžou, Laosom, Vietnamom a Malajziou. Zaviedla nový prístup zameraný na národy, ktorý má zabezpečiť Rule of Law, dobrú správu vecí verejných, chrániť ľudské práva a demokraciu.

V porovnaní s EÚ, ktorá má supranacionálny charakter, je ASEAN odkázaná na vysoký stupeň dobrej politickej vôle, pretože jej členské štáty ostávajú suverénnymi štátmi, ktoré si ponechávajú právnu silu prijímať zákony i opatrenia, ktoré nemusia byť v súlade s politikou ASEAN. Istým oslabením Rule of Law v Juhovýchodnej Ázii je i skutočnosť, že členstvo v organizácii ASEAN nebolo a nie je podmienené fungujúcou demokraciou a Rule of Law v budúcom členskom štáte. Na základe skúsenosti s EÚ je však možné konštatovať, že projekt integrácie tohto druhu uspeje, len ak je integrácia prísne založená na rešpektovaní práva, a ak je toto rešpektovanie a spoľahlivá implementácia práva zaistená silnými inštitúciami a účinnými mechanizmami vymožená práva a právnej ochrany.⁵³⁷ Všeobecná idea Rule of Law sa v Juhovýchodnej Ázii stala populárnou, podobne ako v iných štátoch s rozvíjajúcou sa ekonomikou, až v počiatkoch ekonomického rozvoja a globalizácie. Ázijská finančná kríza v rokoch 1997 - 1998 bola z veľkej časti pripísaná nedostatku Rule of Law a dobrej vlády (good governance), preto sa štáty ASEAN-u snažili získať dôveru investorov a medzinárodnú dôveru tým, že pristúpili k viacerým reformám. V tomto smere je možné ako medzníky považovať Bali Concord II

⁵³⁵ Charter of the Association of Southeast Asian Nations. [online] Dostupné na: <<http://www.asean.org/asean/asean-charter/asean-charter>

⁵³⁶ SCHMITZ, T.: *The ASEAN Economic Community and the Rule of Law*. [online] Dostupné na: <http://home.lu.lv/~tschmit1/Downloads/BDHK-Workshop_15-12-2014_Schmitz.pdf

⁵³⁷ *Ibidem*.

(2003)⁵³⁸ a už vyššie spomínanú Charta ASEAN (2008), ktoré povyšujú liberálno-kozmpolitné normy na kvázi-ústavné.⁵³⁹ Rule of Law malo a má byť zárukou udržateľného rozvoja, pretože dlhotrvajúci udržateľný ekonomický rast je nemožné dosiahnuť bez právnej bezpečnosti a istoty. Aj to je dôvod, prečo regionálne organizácie, ako ASEAN, vrátane členských štátov, zakladajú svoju spoluprácu na Rule of Law. Charta ASEAN, ktorá medzi ciele organizácie ASEAN zaraďuje posilňovanie Rule of Law, zaväzuje organizáciu i jej členské štáty, aby konali v súlade so základným princípom dodržiavania Rule of Law (čl. 2 ods. 2 h). Na základe tohto ustanovenia preto niektoré štáty zakotvili tento záväzok aj vo svojich ústavách.⁵⁴⁰

Záverom je možné konštatovať, že región Juhovýchodnej Ázie je silne ovplyvnený neochotou štátov vzdať sa časti svojej suverenity na dosiahnutie spoločných cieľov regiónu. Keďže mnohé členské štáty organizácie ASEAN museli o svoju suverenitu bojovať s koloniálnymi mocnosťami, je to do istej miery pochopiteľné, no táto skutočnosť oslabuje nie len regionálnu spoluprácu, ale i fungovanie Rule of Law v celom regióne. Bez vôle štátov nie je možné prijímať záväznú normativitu, či vytvárať regionálne orgány presadzujúce ideu demokracie či Rule of Law. Základom regionálnej spolupráce v tomto regióne ostáva najmä zmluvný regionalizmus, v rámci ktorého je však bez existencie donucovacieho orgánu len ťažko možné dosiahnuť hodnotu Rule of Law.

⁵³⁸ Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II). [online] Dostupné na: <<http://www.asean.org/news/asean-statement-communications/item/declaration-of-asean-concord-ii-bali-concord-ii-3>>

⁵³⁹ ASEAN Citizens' Rights: Rule of Law, Judiciary and Law Enforcement. [online] Dostupné na: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/433716/EXPO-AFET_NT\(2013\)433716_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/433716/EXPO-AFET_NT(2013)433716_EN.pdf)>

⁵⁴⁰ Napr.: čl. 1 ods. 3 Ústavy Indonézskej republiky z roku 1945 ([online] Dostupné na: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_174556.pdf>); alebo čl. 78 ods. 6 Ústavy Thajského kráľovstva z roku 2007 ([online] Dostupné na: <<http://www.asianlii.org/th/legis/const/2007/1.html>>).

5. RULE OF LAW A JEDNOTLIVEC

Z predchádzajúcich kapitol je možné dedukovať, že Rule of Law, či už v zmysle kontinentálneho právneho štátu alebo anglo-amerického Rule of Law, vznikol ako inštitút, koncepcia či princíp slúžiaci ako protiklad k policajnému štátu či svojvôli panovníka - štátnej moci. Považujeme však za potrebné poukázať aj na skutočnosť, že v jadre samotných myšlienok o Rule of Law stojí jednotlivec a ochrana jeho práv. Ako odôvodnenie tohto tvrdeniam nám môžu slúžiť historické udalosti, ako napr. Veľká francúzska revolúcia, ktorá ukončila božské práva kráľov. V nasledujúcom texte sa pokúsime poukázať na myšlienky potvrdzujúce správnosť tohto tvrdenia, že jednotlivec a jeho práva stoja v jadre Rule of Law. V samotnom úvode tejto kapitoly sa však musíme vysporiadať s myšlienkou, či je možné jednotlivca chápať ako subjekt medzinárodného práva.

5.1. Jednotlivec ako subjekt medzinárodného práva

V súčasnej vede medzinárodného práva panuje všeobecné presvedčenie, že základným, pôvodným a plnohodnotným subjektom medzinárodného práva je štát. S ohľadom na premisu, ktorá je základom tejto kapitoly, teda že jednotlivec stojí v centre Rule of Law (čo je ľahšie dokázateľné na úrovni vnútroštátneho práva), sa ale musíme vysporiadať so subjektivitou jednotlivca aj na úrovni medzinárodného práva. Už v 16. storočí bola známa koncepcia Francisca de Vitoriu,⁵⁴¹ podľa ktorého právo národov reguluje medzinárodnú spoločnosť, ktorá je tvorená z ľudských bytostí sociálne organizovaných v štátoch. Náprava porušených (ľudských) práv odráža medzinárodnú nevyhnutnosť dodržiavať právo národov, s rovnakými princípmi spravodlivosti aplikovanými

⁵⁴¹ Citované podľa: TRINDADE, A. A. C.: The Historical Recovery of the Human Person as Subject of the Law of Nations. In: *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 1, 2012, s. 10. [online] Dostupné na: <<http://joomla.cjicl.org.uk/journal/issue/pdf/3>>; Bližšie pozri: ORTEGA, M.C.: Vitoria and the Universalist Conception of International Relations. In: CLARK, I., NEUMANN, I.B. (Eds.): *Classical Theories of International Relations*. London: Macmillan, 1996. s. 99-119.

na štát i jednotlivca a národy, ktoré ho tvoria. Alberto Gentili zostáva na konci 16. storočia pri myšlienke, že právo riadi vzťahy medzi členmi univerzálneho *societas gentium*. Podľa Huga Grotiusa činného v 17. storočí, ľudské bytosti majú v medzinárodných vzťahoch centrálnu pozíciu, majú práva voči suverénnym štátom, ktoré nemôžu vyžadovať od svojich občanov absolútnu poslušnosť, ako 'raison d'Etat' má svoje limity a nemôžu ignorovať právo. Ako posledného spomenieme Cornelia van Bynkershoek, ktorý trval na multiplicite subjektov *ius gentium*, ktoré tvoria národy, ľudia, osoby.⁵⁴²

Jednotlivca ako subjekt medzinárodného práva vyzdvihuje i Janis.⁵⁴³ Podľa neho je typická pozitivistická teória definície medzinárodného práva založená na odlišnostiach v subjektoch medzinárodných a vnútroštátnych pravidiel. Pozitivismus hľadá na medzinárodné právo ako na súbor noriem, ktorých subjektom je štát. Vnútroštátne právo sa tak týka jednotlivcov, ktorí sú subjektami jedného štátu. Janis preto odmieta pozitivistický prístup k medzinárodnému právu založený na subjektoch a požaduje definíciu, ktorá uznáva jednotlivcov za subjekt medzinárodného práva, pretože odlišné teoretické základy medzinárodného práva môžu byť lepším spôsobom zahrnutia jednotlivca medzi subjekty medzinárodného práva. Pred vznikom pozitivistického prístupu k medzinárodnému právu neboli teoretické prístupy založené na presvedčení, že pravidlá práva národov sa aplikujú len na štáty. Napríklad William Blackstone⁵⁴⁴ považoval za subjekt práva národov tak jednotlivca, ako aj štát. Svoje myšlienky o práve národov odlišoval od iných oblastí práva nie na základe jeho subjektov, ale na základe jeho prameňov. Pravidlá práva národov považoval za

⁵⁴² Citované podľa: TRINDADE, A. A. C.: *The Access of Individuals to International Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 2.

⁵⁴³ JANIS, M. W.: Individuals as Subjects of International Law. In: *Cornell International Law Journal*, Vol. 17: 61, 1984, s. 61- 78. [online] Dostupné na: <<http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1133&context=cilj>>

⁵⁴⁴ BLACKSTONE, W.: *Commentaries on the Laws of England*. Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1893. [online] Dostupné na: <http://files.libertyfund.org/files/2140/Blackstone_1387-01_EBk_v6.0.pdf>

univerzálne, prameniace buď v prirodzenej spravodlivosti alebo praxi mnohých štátov. Janis s odvolaním sa na Benthama,⁵⁴⁵ Storyho,⁵⁴⁶ Austina⁵⁴⁷ či Harta,⁵⁴⁸ spája počiatky vylúčenia jednotlivca zo subjektov medzinárodného práva s počiatkami odlišovania medzi medzinárodným právom verejným a súkromným. Medzinárodné právo verejné sa týka medzinárodných záležitostí medzi štátmi, zatiaľ čo medzinárodné právo súkromné upravovalo medzinárodné záležitosti medzi jednotlivcami. Až na niekoľko výnimiek, pozitivistická definícia medzinárodného práva spôsobila odmietanie myšlienky, že jednotlivec je riadnym subjektom medzinárodného práva. Pozitivistický prístup, že medzinárodné právo upravuje len vzťahy medzi štátmi, však podľa Janisa neodráža realitu medzinárodnej praxe.⁵⁴⁹ Obmedzené fungovanie pozitivistického prístupu potvrdili aj procesy voči nacistickým vojnovým zločincom po druhej svetovej vojne. Tvorba a aplikácia medzinárodného práva v týchto prípadoch vyvrátila myšlienku, že medzinárodné pravidlá sa aplikujú len vo vzťahu k správaniu sa štátov. Štatút Medzinárodného vojenského tribunálu v Norimbergu vyslovene stanovil jednotlivca ako subjekt vo vzťahu k medzinárodným pravidlám upravujúcim zločiny proti mieru, vojnové zločiny a zločiny proti ľudskosti. Zločiny proti medzinárodnému právu sú páchané ľuďmi, nie abstraktnými entitami, a len potrestaním jednotlivcov, ktorí sa takýchto zločinov dopustili, môžu byť ustanovenia medzinárodného práva vymožené. No-

⁵⁴⁵ BENTHAM, J.: *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. [online] Dostupné na:

<<http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/bentham/morals.pdf>

⁵⁴⁶ STORY, J.: *Commentaries on on the Conflict of Laws, Foreign and Domestic*. [online] Dostupné na:

<<https://archive.org/details/commentariesonc04storgoog>

⁵⁴⁷ AUSTIN, J.: *The Province of Jurisprudence Determined*. [online] Dostupné na:

<<http://www.koeblergerhard.de/Fontes/AustinJohnTheprovinceofjurisprucedetermined1832.pdf>

⁵⁴⁸ HART, H. L. A.: *The Concept of Law*. Oxford: Oxford University Press, 1997, 315 s.

⁵⁴⁹ Ako dôvod takéhoto tvrdenia uvádza niekoľko rozhodnutí vnútroštátnych súdov, aplikujúcich vo vzťahu k jednotlivcovi medzinárodné právo: *Respublica v. De Longchamps* (1784), *The Paquete Habana* (1900).

rimberské procesy mali hlboký vplyv na iné oblasti medzinárodného práva. Významný vplyv mal na formuláciu a prijatie európskeho Dohovoru o ochrane ľudských práva a základných slobôd⁵⁵⁰ v roku 1950. Pre zmluvné strany stanovuje záväzok zaistiť každému v rámci ich právomoci určité práva a slobody.⁵⁵¹

Aj Sohn⁵⁵² považoval koniec druhej svetovej vojny a konferenciu OSN v San Franciscu v roku 1945 za revolúciu v oblasti ľudských práv, pretože suverénne štáty stratili pánske privilégium byť jediným adresátom medzinárodných práv. Štáty tak museli pripustiť, že obyčajné ľudské bytosti majú status subjektov medzinárodného práva, uznať, že jednotlivci už viac nie sú len objektom, či bábkami v rukách štátov.

Individualistické koncepcie, ktoré chápu jednotlivca ako skutočný subjekt medzinárodného práva, sú založené na predpoklade, že medzinárodné právo neexistuje v prospech štátov, ale v prospech jednotlivcov, ktorí tvoria štát. Furlanos,⁵⁵³ bez toho, aby spochybňoval, že štáty ostávajú základným subjektom medzinárodného práva, sa zamýšľa nad tým, či existujú doktrinálne prekážky toho, aby mohol byť jednotlivec adresátom medzinárodného práva. Podľa neho takéto doktrinálne prekážky nemôžu existovať, a to najmä z dôvodu, že neexistuje žiadna záväzná definícia medzinárodného práva, akceptovaná každým, ktorá by vylučovala osoby, iné ako štáty, z právnej subjektivity. Napríklad Oppenheim⁵⁵⁴ definuje medzinárodné právo ako súbor obyčajových a zmluvných pravidiel, ktoré sa považujú za právne záväzné vo vzťahu ku štátom v rámci ich vzájomných stykov, čo v zmierlivom

⁵⁵⁰ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Oznámenie Federálne ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.

⁵⁵¹ Právo na život, zákaz mučenia a nútenej práce, zákaz mučenia, právo na spravodlivé súdne konanie a pod.

⁵⁵² SOHN, L. B.: *The New International Law: Protection of the Rights of Individuals Rather than States*. In: *The American University Law Review*, vol. 32, 1, 1982, s. 1. [online] Dostupné na:

<<https://www.wcl.american.edu/journal/lawrev/32/sohn.pdf>

⁵⁵³ FOURLANOS, G.: *Subjectivity in International Law and the Position of the Individual*. [online] Dostupné na:

<<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/nordic53&div=21&id=&page=>

⁵⁵⁴ OPPENHEIM, L.: *International Law*. [online] Dostupné na:

<<http://www.gutenberg.org/files/41046/41046-h/41046-h.htm>

posúdení vyslovene nevylučuje jednotlivcov ako adresátov medzinárodného práva. Ďalšia definícia v prospech jednotlivca, ako subjektu medzinárodného práva, pochádza od Korowicza,⁵⁵⁵ podľa ktorého je medzinárodné právo súborom pravidiel, ktoré riadia vzájomné vzťahy medzi suverénnymi štátmi, a takisto situácie iných právnych osôb a jednotlivcov, ktorí nie sú subjektom vnútroštátneho práva ktoréhokol'vek konkrétneho štátu. Keďže štáty ostávajú základnými a plnohodnotnými subjektmi medzinárodného práva, pre jednotlivca, ktorý je normálne chápaný ako objekt medzinárodného práva, ostáva len malý priestor, v ktorom môže požívať medzinárodnú subjektivitu. Teda hoci medzinárodné právo priamo priznáva jednotlivcovi práva a povinnosti, skutočnosťou ostáva, že jednotlivec zrejme nikdy nebude požívať rovnaký druh subjektivity ako štáty alebo medzinárodné organizácie. V prípadoch, kedy jednotlivec na úrovni medzinárodného práva len požíva práva a povinnosti, je možné ho považovať za pasívny subjekt medzinárodného práva.⁵⁵⁶

V súčasnej vede medzinárodného práva je vo všeobecnosti uznávané, že jednotlivec má na úrovni medzinárodného práva právnu subjektivitu v oblasti ľudských práv a trestného práva.⁵⁵⁷

5.1.1. Ľudské práva ako základný princíp Rule of Law

Pri skúmaní princípov, ktoré Bröstl demonštratívne priraduje k pojmu Rule of Law, je možné skonštatovať, že takmer každý z nich súvisí s ľudskými právami, a to tak s prvou, druhou, ako aj treťou generáciou.⁵⁵⁸ V pôvodnom zmysle slova znamená Rule of

⁵⁵⁵ KOROWICZ, M. ST: *Introduction to International Law*. Hague: Springer Netherlands, 1959, s. 15.

⁵⁵⁶ FOURLANOS, G.: *Subjectivity in International Law and the Position of the Individual*. [online] Dostupné na: <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/nordic53&div=21&id=&page=>

⁵⁵⁷ Pozri napr.: KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2011, s. 81-91. ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2008, s. 85 a nasl.

⁵⁵⁸ K vzťahu ľudských práv a Rule of Law pozri: POŠIVÁKOVÁ, L.: Vplyv princípu Rule of Law na ľudské práva. In: *Hodnotový systém práva a jeho*

Law v zmysle koncepcie právneho štátu „iustitia protectiva“, ochranu občanov pred štátom. Tak ako sa od sudcu vyžaduje rešpektovanie idey spravodlivosti, tak sa od právneho štátu vyžaduje, že zaručí určité minimum humanity a spravodlivosti. Jednou z povinností právneho štátu je zaručiť dodržiavanie ľudských práv, teda negatívnych slobôd ako súčasť právneho poriadku a právnej istoty. Na prelome 18. a 19. storočia, po revolučnom odstránení dedičných výsad, kedy sa formovala občianska spoločnosť, vznikala postupne i myšlienka, resp. požiadavka viazanosti štátnych orgánov právom a formálnej rovnosti pred zákonom.⁵⁵⁹ Veľkým medzníkom vo vzťahu k ľudským právam a právnemu štátu bola Veľká francúzska revolúcia, ktorej výsledkom bola Deklarácia práv človeka a občana⁵⁶⁰ (nazývaná aj Deklarácia ľudských a občianskych práv) z roku 1789. Aj tu sa čiastočne prejavuje rozdiel, najmä vývojový, medzi common law a kontinentálnym právom, pretože práve v rámci common law bola prijatá už v roku 1215 Magna Charta,⁵⁶¹ ktorá bola predobrazom Deklarácie, a v dôsledku ktorej bol panovník nútený rešpektovať dôležité práva a privilégia feudálnej nobility (šľachty).⁵⁶² Deklarácia práv človeka a občana bola založená na skutočnosti, že cieľom každého štátneho združenia je zachovanie prirodzených a nedotknuteľných ľudských a občianskych práv: slobody, vlastníctva, bezpečnosti a odporu proti útlaku. Nepripúšťala zákonom nepredvídané zásahy štátnej moci do sféry slobody občanov, hodnota človeka vzrástla, nebol už vlastníctvom štátu. Poddaný sa zmenil na občana a spoločnosť získala možnosť obrany proti štátu. Sloboda človeka,

reflexia v právnej teórii a praxi I. diel. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2013, s. 389-401.

⁵⁵⁹ HOHOS, L.: Ľudské práva a sociálna spravodlivosť. In: *Právny obzor*, Bratislava, 77, č. 3, 1994, s. 223.

⁵⁶⁰ Pre anglickú verziu Deklarácie práv človeka a občana pozri napr.: Declaration of the Rights of Man and the Citizen (August 1789). [online] Dostupné na:

<<http://www.historyguide.org/intellect/declaration.html>

⁵⁶¹ Pre anglickú verziu Magny Charty pozri napr.: Featured Documents- Magna Charta. [online] Dostupné na:

<http://www.archives.gov/exhibits/featured_documents/magna_charta/translation.html

⁵⁶² PRUŠÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, s. 161.

občana, však nie je neobmedzená. Zväčša je určená štátom, nositeľom moci, demokratickosťou usporiadania jeho štruktúr, hranicami jeho moci i mierou faktickej možnosti občana zúčastňovať sa na jeho rozhodovacej a riadiacej činnosti, ako aj mierou možnosti realizácie občianskych práv a slobôd. Tým, že človek ako občan žije v určitej spoločnosti, vstupuje v nej do určitých vzťahov, teda jeho sloboda je závislá aj od slobody tejto spoločnosti, jej nezávislosti od štátu a od jej samoregulačných schopností a mechanizmov.⁵⁶³ Deklarácia okrem iného vyhlásila, že cieľom všetkého politického združovania je ochrana prirodzených a neodňateľných práv človeka.⁵⁶⁴

Ľudské práva našli svoje miesto vo väčšine ústav bývalého „východného bloku“.⁵⁶⁵ Stalo sa tak aj v Ústave Slovenskej republiky,⁵⁶⁶ ktorá vo svojom čl. 1 uvádza, že Slovenská republika je suverénny, demokratický a právny štát. Je však potrebné pripomenúť, že zakotvenie základných práv a občianskych slobôd v základnom zákone štátu, ktorým je ústava, sa ľahko zmení na bezvýznamnú frázu, ak ústava nezaručuje deľbu moci, resp. umožní obchádzanie tohto princípu. Ako posledný dôsledok naplnenia ducha ústavy v právnom štáte, založenom na rešpekte základných práv a slobôd občanov, možno prezentovať princíp sudcovskej nezávislosti.⁵⁶⁷ Jednou z hypotéz, ktorými ukončil svoje vystúpenie Bárány⁵⁶⁸ na konferencii venovanej právnemu štátu v postmodernej situácii, bolo konštatovanie, že ak majú byť zachované moderné hodnoty slobody, rovnoprávnosti i mnohé ďalšie, ktoré tradične chráni právo, treba sa sústrediť na ľudské práva všetkých generácií, chápané zároveň ako plnohodnotné ľudské práva i ako určenia štátnych cieľov. Ľudské práva predstavujú univerzálny základ práv-

⁵⁶³ MALCEVOVÁ, E.: Občan- občianska spoločnosť- právny štát. In: *Právny obzor*, Bratislava, 77, č. 3, 1994, s. 234- 235.

⁵⁶⁴ PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, s. 172.

⁵⁶⁵ Bližšie pozri: COLOTKA, P.: Ľudskoprávna dimenzia právneho štátu. In: *Právny obzor*, Bratislava, 77, č. 3, 1994, s. 219.

⁵⁶⁶ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

⁵⁶⁷ COLOTKA, P.: Ľudskoprávna dimenzia právneho štátu. In: *Právny obzor*, Bratislava, 77, č. 3, 1994, s. 219- 220.

⁵⁶⁸ BÁRÁNY, E.: Postmoderná situácia a ľudské práva. In: *Právny obzor*, Bratislava, 80, č.3, 1997, s. 238- 239.

neho statusu jednotlivca, ako aj iných subjektov práva a sociálnych skupín. Prispievajú k zachovaniu rovnoprávnosti, ako jednej z časti spravodlivosti, ktorú dokáže poskytnúť právo. Ak majú ľudské práva prispieť k zachovaniu odkazu hodnôt slobody, rovnoprávnosti a ďalších, ktorých presadenie sa spája s právom, je potrebné, aby boli chápané ako plnohodnotné priamo uplatniteľné subjektívne práva a aby boli subjektívnymi právami každého voči každému.

Na rozdiel od týchto myšlienok, v rámci ktorých väčšina autorov zahŕňa do definície Rule of Law aj požiadavky týkajúce sa ľudských práv, existujú i rozdielne názory. Napríklad Tamanaha⁵⁶⁹ uvádza tri dôvody prečo by ľudské práva nemali byť obsahom definície Rule of Law. V jeho definícii Rule of Law uvádza, že „vládni úradníci a občania sú viazaní a riadia sa právom“, teda zameriava sa len na zákon. Bez toho, aby znevažoval ich hodnotu, do definície nezahŕňa, ani demokraciu ani ľudské práva.

Prvým dôvodom je, že definícia nepojednáva o tom, ako sú vytvárané zákony, či demokratickými prostriedkami, alebo inak, ani o tom, aké štandardy (či už ľudsko-právne alebo iné) musí spĺňať zákon. Podľa neho, Rule of Law je ideál, ktorý sa viaže na zákonnosť (legality), pričom demokracia je systém vládnutia a ľudské práva sú univerzálnymi normami, resp. štandardom, ktorý si vyžaduje univerzálne uplatňovanie. Sú to odlišné a samostatné prvky, ktoré sa zameriavajú na odlišné aspekty politicko-právneho systému.

Druhým dôvodom je, že ak budeme trvať na zahrnutí požiadaviek demokracie a ľudských práv do definície Rule of Law, znamenalo by to existenciu Rule of Law len v podmienkach inštitúcií, ktoré zodpovedajú liberálnej demokracii. To by potom znamenalo, že Rule of Law môže naplniť len liberálna demokracia. Zakomponovanie demokracie a ľudských práv do definície Rule of Law je problematické aj preto, že by bolo v rozpore s princípmi samotného liberalizmu. Navyše, pre naplnenie zákonnosti nie je potrebné realizovať demokraciu a celú škálu liberálnych práv.

Tretí dôvod súvisí so silnou legitimačnou funkciou Rule of Law v modernej globálnej diskusii. Zdá sa, že v súčasnosti je Rule of

⁵⁶⁹ TAMANAHA, B. Z.: *The History and Elements of the Rule of Law*. [online] Dostupné na:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2012845

Law považované za podstatný základ všetkého, čo je dobré. Príkladom tohto pohľadu môže byť aj World Justice Project,⁵⁷⁰ v rámci ktorého bol publikovaný dokument Rule of Law Index 2011.⁵⁷¹ Tento dokument uvádza, že „bez Rule of Law nedostávajú zdravotnícke zariadenia kvôli korupcii lieky, ženy vo vidieckych oblastiach si nie sú vedomé svojich práv, ľudia sú zabíjaní pri násilných trestných činoch a náklady podnikov sa zvyšujú v dôsledku rizika vyvlastnenia. Rule of Law je základným kameňom pre zlepšovanie verejného zdravia, ochranu spoluúčasti v podnikaní, zaisťovanie bezpečnosti a boj proti chudobe.“

Podľa Tamanahu je preto nevyhnutné zachovať oddelenie Rule of Law, demokracie a ľudských práv, pretože ich zmiešanie môže zahalovať podstatnú skutočnosť, a to, že hoci spoločnosť a vláda naplňajú princípy Rule of Law, nemusia spĺňať požiadavky pre demokraciu a ľudské práva.

5.1.2. Ľudské práva a cielené sankcie

V súvislosti s tretím znakom medzinárodného práva ovplyvňujúcim medzinárodné Rule of Law, so zodpovednosťou, resp. vynúcaním pravidiel medzinárodného práva, nemôžeme opomenúť proces ukladania sankcií voči konkrétnym osobám, tzv. cielených, resp. inteligentných sankcií, ktoré majú veľký dopad na ľudské práva vo vnútroštátnom i medzinárodnom práve. Problematika ukladania cielených sankcií súvisí nie len so zodpovednosťou, ale aj s právom byť informovaný o procese, právom byť vypočutý, právom byť poučený a zastupovaný, a právom na účinný opravný

⁵⁷⁰ World Justice Project- založený v roku 2007 Williamom Neukomom, prezidentom Americkej právnickej asociácie (American Bar Association); projekt uznávajúci, že Rule of Law je často používaný termín, ktorý je len zriedka definovaný, preto je jedným z jeho cieľov vytvoriť široko akceptovateľnú definíciu, ktorá by mohla byť používaná pri posudzovaní dodržiavania zásad právneho štátu nie len v Spojených štátoch, ale aj v zahraničí. Bližšie pozri: <<http://worldjusticeproject.org/>

⁵⁷¹ AGRAS, M. D. et al.: *The World Justice Project Rule of Law Index 2011* [online] Dostupné na: <http://worldjusticeproject.org/sites/default/files/WJP_Rule_of_Law_Index_2011_Report.pdf

prostriedok proti zneužitiu pred nestranným orgánom.⁵⁷² Tieto práva boli predmetom konaní aj pred Súdny dvorom EÚ, ktorým sa venujeme v podkapitole 3.4.

Od čias, kedy je západný svet vystavený hrozbe terorizmu, sa BR OSN sústreďuje na cielené sankcie (targeted sanctions),⁵⁷³ napr. zmrazovanie účtov osôb podozrivých z podpory medzinárodného terorizmu. BR OSN v súvislosti s ukladaním takýchto cielených sankcií ustanovila výbor pre sankcie pozostávajúci zo všetkých jej členov, ktorý riadi sankcie uvalené na osoby podozrivé z prepojenia na teroristické siete. Tieto osoby však na úrovni OSN majú len obmedzenú možnosť napadnúť rozhodnutie, ktorým boli pripísané na zoznam. Takéto nedokonalosti boli vytknuté i vo výslednom dokumente Svetového summitu hláv štátov a predsedov vlád z roku 2005.⁵⁷⁴ BR OSN bola týmto dokumentom vyzvaná, aby spolu s generálnym tajomníkom zabezpečila spravodlivú a jasnú procedúru na zapísanie a vyčiarknutie osôb alebo iných subjektov zo sankčných zoznamov. Na tomto mieste je vidno napätie, ktoré existuje medzi snahou BR OSN zabezpečiť účinnosť prijímaných sankčných opatrení a ich legitimitou z pohľadu medzinárodného práva. Procesy spojené so zoznamom sú upravené rezolúciami Bezpečnostnej rady OSN č. 1730 (2006)⁵⁷⁵ a 1735

⁵⁷² NOLLKAEMPER, A., WOUTERS, J., HACHEZ, N.: *Accountability and the Rule of Law at International Level*. [online] Dostupné na:

<[http://www.mzes.uni-](http://www.mzes.uni-mannhe-)

[im.de/projekte/typo3/site/fileadmin/reports/report%20Accountability%20and%20Rule%20of%20Law.pdf](http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/typo3/site/fileadmin/reports/report%20Accountability%20and%20Rule%20of%20Law.pdf)

⁵⁷³ Koncept cielených sankcií je namierený najmä na konkrétne osoby alebo skupiny, zodpovedné za správanie ohrozujúce medzinárodný mier a bezpečnosť, pričom sa vyhýba celoštátnym opatreniam postihujúcim bez rozdielu civilnú populáciu. K uplatňovaniu cielených sankcií vyzývala i vedúca osobnosť opozície v Barme Su-Tij, ktorá upozorňovala na negatívne dôsledky kolektívnych sankcií uložených Barme, ktoré postihovali najmä civilné obyvateľstvo.

⁵⁷⁴ 2005 World Summit Outcome (GA Res. A/RES/60/1). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement>

⁵⁷⁵ Resolution adopted by Security Council (S/RES/1730(2006)). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds->

(2006),⁵⁷⁶ pričom udeľujú širšiu „právnú ochranu“ osobám zahrnutým na zoznam. Aby sme poukázali na rozsah prepojenia týchto relatívne nových postupov Bezpečnostnej rady na medzinárodne uznávané štandardy súvisiace s Rule of Law, je potrebné zmieniť sa o tom, aké štandardy právnej ochrany súvisia s danými procesmi. Je to právo byť informovaný o procese, právo byť vypočutý, právo byť poučený a zastúpený, a právo na účinný opravný prostriedok voči nepravosti pred nestranným orgánom.⁵⁷⁷

Pri procese „listing“, členské štáty OSN majú na starosti aktualizáciu zoznamu a v prípade, že chcú zaradiť istú osobu do zoznamu, musia urobiť písomné vyhlásenie, hoci sa pripúšťa určitá miera voľnej úvahy. Pre minimalizáciu rizika chýb pri mene, musia byť žiadosti urobené na základe listiny obsahujúcej osobné informácie o danej osobe.

Cieľom vytvorenia procesu de-listing bolo vytvorenie administratívneho orgánu v rámci sankčného výboru, ktorý by bol zodpovedný za vybavovanie žiadostí o vyradenie zo zoznamu. Jeho úlohou je postúpiť prijaté žiadosti príslušným vládam a informovať navrhovateľa o procese a o konečnom rozhodnutí sankčného výboru.⁵⁷⁸

ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/671/31/PDF/N0667131.pdf?OpenElement

⁵⁷⁶ Resolution adopted by Security Council (S/RES/1735(2006). [online] Dostupné na:

<[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1735\(2006\)&referer=http://www.un.org/sc/committees/1267/resolutions.shtml&Lang=E](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1735(2006)&referer=http://www.un.org/sc/committees/1267/resolutions.shtml&Lang=E)

⁵⁷⁷ CHESTERMAN, S.: *'I'll Take Manhattan': The International Rule of Law and the United Nations Security Council*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1310458

⁵⁷⁸ K procesu listingu a de-listingu pozri napr.: Targeted Sanctions: Listing/De-Listing and Due Process. [online] Dostupné na: <http://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2007-01/lookup_c_gIKWLeMTIsG_b_2294423.php; Procedure for Delisting Requests. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/en/sc/ombudsperson/procedure.shtml> Counter-Terrorism. [online] Dostupné na: <http://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2010-08/lookup_c_gIKWLeMTIsG_b_6156385.php?print=true

Hoci nová procedúra posilnila transparentnosť „listing“ procesu a znížila riziko pochybenia, nepredstavuje mechanizmus súdneho preskúmania a celý proces si udržiava medzivládny charakter. Právo byť vypočutý, právo na obhajcu a na účinný opravný prostriedok ostali bez garancie.

V procese listingu a de-listingu v rámci výkonu rezolúcií BR OSN dochádza k prelínaniu dvoch právnych systémov, z ktorých je najzaujímavejším práve vzťah medzinárodného práva a európskeho práva, ktoré svojim súdnym systémom zabezpečuje jednak prieskum výkonu týchto rezolúcií, no najmä poskytuje súdnu ochranu dotknutým osobám, ktoré boli nedopatrením, resp. nedostatočným preskúmaním relevantných skutočností zaradené na čiernu listinu. Európsky súdny systém poskytuje právnu ochranu osobám, ktorým rezolúcia Bezpečnej rady OSN a opatrenia na jej vykonanie zasiahli do ľudských práv. Jedným z najdôležitejších rozhodnutí Súdneho dvora EÚ je v tejto oblasti rozsudok Kadi a „Kadi 2“,⁵⁷⁹ o ktorom pojednávame vyššie, a ktorý predstavuje posilnenie ochrany osôb zapísaných na čiernu listinu. V rámci tohto konania pred Súdnym dvorom Komisia zosumariovala stav ochrany dotknutých osôb. Uviedla, že periodické konania o preskúmaní čierneho zoznamu z úradnej moci,⁵⁸⁰ prispeli k zlepšeniu ochrany základných práv. Vytvorenie úradu ombudsmana⁵⁸¹ umožnilo predložiť vec nezávislému a nestrannému orgánu, ktorý má za úlohu predložiť výboru pre sankcie dôvody svedčiacie v prospech výmazu. Rezolúcia BR OSN č. 1989 (2011) potvrdila vôľu neustále zlepšovať vybavovanie žiadostí o výmaz. Nepodlieha už jednomyselnému schváleniu výborom pre sankcie, stáva sa účinným 60 dní po tom, ako výbor ukončí preskúmanie odporúčenia a súhrnnej správy predložených ombudsmanom, pokiaľ nie je podaná žiadosť o postúpenie spisu BR OSN. Povinnosti odôvodnenia a transparentnosti sa posilnili v prípade zamietnutia odporúčania ombudsmana. Rezolúcia mala tiež za cieľ zlepšiť prístup ombud-

⁵⁷⁹ Spojené veci: C-584/10 P, C-593/10 P a C-595/10 P.

⁵⁸⁰ Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN (S/RES/1822 (2008)) o hrozbách pre medzinárodný mier a bezpečnosť spôsobených teroristickými činmi, v dôsledku ktorej boli vymazané desiatky mien zo zoznamu.

⁵⁸¹ Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN (S/RES/1904(2009)) o režime sankcií na Al- Qaidu, Usama bin Ladenu a Taliban.

smana k dôverným informáciám držaným členmi OSN, ako aj zverejnenie totožnosti štátov žiadajúcich o zápis.

Na základe rezolúcií upravujúcich režim obmedzujúcich opatrení, prináleží výboru pre sankcie, aby na návrh člena OSN opierajúceho sa o zhrnutie dôvodov, ktoré musí obsahovať čo najdetailnejšie zhrnutie dôvodov návrhu na zápis a všetky informácie, ktoré možno poskytnúť, označil osoby, ktorých finančné prostriedky treba zmraziť. Takto vytvorený zoznam aktualizovaný na žiadosť členských štátov OSN sa opiera o zhrnutie dôvodov vypracované výborom pre sankcie na základe skutočností, s ktorých sprístupnením, najmä dotknutej osobe, štát, ktorý predložil návrh na zápis, súhlasil, a je sprístupnené verejnosti na internetovej stránke výboru. Pri vykonaní rezolúcie prostriedkami EÚ však prináleží orgánu EÚ prihliadať na jej znenie a ciele. Preto ak sa v rámci rezolúcií rozhodol výbor pre sankcie zapísať určité meno na zoznam, príslušný orgán EÚ musí na účely vykonania rezolúcie prijať rozhodnutie o zápise, resp. ponechaní zápisu tohto mena na zozname, na základe zhrnutia dôvodov poskytnutého výborom. V rezolúciách však nie je stanovené, že výbor pre sankcie automaticky sprístupní príslušnému orgánu EÚ na účely prijatia vykonávajúceho rozhodnutia iné skutočnosti než toto zhrnutie dôvodov. Napriek zlepšeniam však podľa Komisie postupy výmazu a preskúmania zavedené na úrovni OSN neposkytujú záruky účinnej súdnej ochrany, ako to nedávno potvrdil i ESLP (*Nada v. Švajčiarsko*).⁵⁸² Účinná súdna ochrana musí totiž umožniť dotknutej osobe požiadať súd, aby zrušujúcim rozsudkom, na základe ktorého je akt zrušený a retroaktívne odstránený z právneho poriadku a prihliada sa naň, ako keby nikdy neexistoval, rozhodol, že zápis mena dotknutej osoby na predmetný zoznam alebo jeho ponechanie na ňom je nezákonné, pričom uznanie tejto nezákonnosti môže túto osobu rehabilitovať alebo pre ňu predstavovať určitú formu náhrady spôsobenej nemajetkovej ujmy (C - 239/12 P *Abdulrahim/Rada a Komisia*). Aj z týchto dôvodov je preto možné konštatovať, že regionálna ochrana práv jednotlivca, ako je to v prípade súdneho systému EÚ, je významným prostriedkom ochrany ľudských práv

⁵⁸² Grand Chamber judgment *Nada v. Switzerland* 12.09.2012. [online] Dostupné na: <[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx#{"fulltext":\["nada"\],"documentcollectionid":\["CHAMBERJUDGMENTS","GCJUDGMENTS"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx#{)>

a v konečnom dôsledku aj podpory a posilnenia Rule of Law len v európskom regióne, ale na úrovni všeobecného medzinárodného práva.

5.2. Medzinárodná ochrana ľudských práv

Cieľom predchádzajúcej podkapitoly bolo poukázať na skutočnosť, že ľudské práva sú základným predpokladom a dôvodom vzniku a rozvoja Rule of Law. Pre ich efektívne dodržiavanie je však nutné zabezpečiť i možnosti obrany jednotlivca v prípade, že budú porušené. Základným predpokladom takejto obrany je možnosť jednotlivca chrániť svoje ľudské práva a slobody pred vnútroštátnym súdnym orgánom, a ak nie je takáto ochrana dostatočná, prípadne možná, je nevyhnutné vytvoriť možnosti ochrany ľudských práv a základných slobôd na úrovni medzinárodného práva, či už univerzálneho alebo regionálneho.

Pred vytvorením mechanizmov ochrany ľudských práv prostredníctvom regionálneho práva, bol jednotlivec ponechaný pri ochrane svojich práv v zásade na vôľu štátnej moci. Tá mu mohla, ale nemusela vytvoriť efektívny mechanizmus na ochranu ľudských práv na úrovni vnútroštátneho práva alebo mohol využiť inštitút diplomatickej ochrany,⁵⁸³ v rámci ktorého mu opäť štát mohol, ale nemusel poskytnúť ochranu tým, že jeho nárok prevzal na seba.

O ochrane ľudských práv a konkrétne nad prednosťou medzinárodného práva a ľudských práv pred právnym poriadkom štátu sa

⁵⁸³ Významným oprávnením spätým so štátnym občianstvom je diplomatická ochrana štátnych príslušníkov, ktorú im poskytuje domovský štát, jej pravidlá mali dlho obyčajovú podobu, no v roku 2006 ich skompletizovala Komisia OSN pre medzinárodné právo v Návrhu článkov o diplomatickej ochrane s komentárom (Draft articles on Diplomatic Protection with commentaries, 2006 (A/61/10)). [online] Dostupné na: <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf>. Podľa neho je diplomatická ochrana spätá s inštitútom zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jeho protiprávnym správaním cudzej fyzickej alebo právnickej osobe. Diplomatickú ochranu vykonáva štát, ktorého je poškodená osoba, štátnym príslušníkom, ale poskytnúť ju môže aj osobám, ktoré nie sú jeho štátnymi príslušníkmi, a to diplomatickou cestou alebo inými prostriedkami pokojného riešenia sporov.

zamýšľal ruský právnik André Mandelstam v roku 1931. Šíril myšlienky o nevyhnutnosti súdneho minima (*juridical minimum*), pod ktoré nesmie medzinárodné spoločenstvo dovoliť štátu spadnúť. Toto súdne minimum by malo ukončiť neobmedzenú moc štátu nad životom a slobodou jeho občanov, a úplnú beztretnosť štátu pri porušení „najsvätejších práv jednotlivca“.⁵⁸⁴ Rešpekt voči týmto myšlienkam sa prejavil v medzinárodnom práve aj inštrumentalizovanou formou medzinárodného práva, a to právom na individuálnu sťažnosť (individual petition).⁵⁸⁵ Právo podať individuálnu sťažnosť je súčasťou širšieho konceptu *locus standi*. Podľa Fourlanosa by sa *locus standi* malo chápať ako následok subjektivity a nie ako jej nevyhnutná požiadavka. Každá teória vyžadujúca pre subjektivitu procesné možnosti je založená na predpoklade, že každé právo, ktoré nie je vybavené zodpovedajúcim možnostiam ich procesného vymoženía, nie je zákonným právom. Môžeme hovoriť o „nedokonalých právach“, prípadne niekto môže namietat' nedostatok procesných nástrojov pre ich vynútenie, no tvrdenie, že nedostatok procesných možností pre vymoženie práva spôsobuje jeho nezákonnosť, by bolo veľmi nepresné.⁵⁸⁶ Nad právom na individuálnu sťažnosť sa zamýšľala i Cancado Trindade. Vo svojom stanovisku (*concurring opinion*) v rámci konania pred Medziamerickým súdom pre ľudské práva v prípade Castillo Petruzzi a iní proti Peru⁵⁸⁷ charakterizoval medzinárodné právo na individuálnu sťažnosť ako základnú doložku (*fundamental clause*) každej ľudsko-právnej zmluvy. Chápal ju ako poslednú nádej pre tých, ktorí nenašli spravodlivosť na vnútroštátnej úrovni. Bez

⁵⁸⁴ TRINDADE, A. A. C.: *The Access of Individuals to International Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 7.

⁵⁸⁵ Case of Castillo Petruzzi *et al.* v. Peru, Inter-American Court of Human Rights, Order of November 17, 1999. [online] Dostupné na: <http://www.univie.ac.at/bimtor/dateien/iacthr_1999_castillo-petruzzi_vs_peru.pdf>; Castillo Petruzzi *et al.* v. Peru. [online] Dostupné na: <<https://iachr.lls.edu/cases/castillo-petruzzi-et-al-v-peru>>

⁵⁸⁶ FOURLANOS, G.: *Subjectivity in International Law and the Position of the Individual*. [online] Dostupné na: <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/nordic53&div=21&id=&page=>

⁵⁸⁷ Case of Castillo Petruzzi *et al.* v. Peru, Inter-American Court of Human Rights, Judgment of May 30, 1999. [online] Dostupné na: <http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_59_ing.pdf>

práva na individuálnu sťažnosť a následný prístup k spravodlivosti na medzinárodnej úrovni by práva stanovené v ľudsko-právnych zmluvách boli redukované na „mŕtve“ ustanovenia.⁵⁸⁸ Preto bolo jedným z významných medzníkov v oblasti medzinárodnej ochrany ľudských práv vytvorenie procesných možností jednotlivca ako subjektu medzinárodného práva v oblasti ochrany ľudských práv, najmä možnosť hájiť svoje práva pred medzinárodným súdom. Významným je preto v tomto smere čl. 34 Európskeho dohovoru o ľudských právach a čl. 44 Amerického dohovoru pre ľudské práva. Špecifickosť týchto ustanovení spočíva aj v tom, že nemôžu byť posudzované rovnako ako iné ustanovenia týchto dohovorov, pretože sa týkajú záväzkov zmluvných štátov nevytvárať prekážky alebo ťažkosti pri voľnom a plnom výkone práva na individuálnu sťažnosť. Individuálna sťažnosť predstavuje určitý základný kameň prístupu jednotlivca k celému mechanizmu ochrany týchto ľudsko-právnych dohovorov.⁵⁸⁹

Na záver považujeme za vhodné uviesť, že cieľom tejto podkapitoly nie je poskytnúť detailnú analýzu možností jednotlivca chrániť svoje práva, ale poskytnúť všeobecný pohľad na univerzálne a regionálne prostriedky medzinárodného práva umožňujúce jednotlivcovi brániť svoje práva v systéme súdnych alebo kvázisúdnych orgánov.

5.2.1. Ochrana ľudských práv univerzálnymi prostriedkami práva

Medzinárodné právo bolo dlhú dobu orientované vo vzťahu k ochrane jednotlivca na porušenie práv cudzincov. Len v niekoľkých prípadoch bola medzinárodná ochrana udelená jednotlivcom, ktorí trpeli kvôli domácemu (vnútroštátnemu) prenasledovaniu. Tyranské správanie štátu voči svojim subjektom a hrubé zaobchádzanie s národnými či náboženskými menšinami dosiahlo v niekoľkých prípadoch⁵⁹⁰ stupeň, v ktorom už bola prí-

⁵⁸⁸ TRINDADE, A. A. C.: *The Access of Individuals to International Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 13, 14.

⁵⁸⁹ *Ibidem*, s. 17, 18.

⁵⁹⁰ Napr. zásah európskych mocností v Turecku na ochranu kresťanov (1860), intervencia Ruska v Bulharsku (1870) a pod.

pustná intervencia medzinárodného spoločenstva v mene ľudskosti. Humanitárna intervencia⁵⁹¹ bola známa už v časoch starovekej Číny. Po prvej svetovej vojne už zodpovednosť za ochranu menších prevzali hlavné mocnosti a preniesli ju na Spojené národy.⁵⁹²

Medzi prvé príklady snahy udeliť procesné možnosti priamo jednotlivcom a súkromným skupinám patrili systémy menších a mandátov v rámci Spojených národov⁵⁹³ a opatrovníckeho systému v rámci OSN.⁵⁹⁴ Tieto snahy boli predchodcami súčasných mechanizmov sťažností alebo komunikácií týkajúcich sa porušení ľudských práv vytvorených na úrovni regionálnej či globálnej.⁵⁹⁵

V rámci OSN sú ľudské práva zakotvené v niekoľkých medzinárodných dohovoroch. Medzi ne patrí napr. Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach a Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach,⁵⁹⁶ ako aj Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej

⁵⁹¹ K humanitárnej intervencii pozri bližšie napr.: GOODMAN, R.: *Humanitarian Intervention and Pretexts for War*. [online] Dostupné na: <<http://www.law.harvard.edu/faculty/rgoodman/pdfs/RGoodmanHumanitarianInterventionPretextsforWar.pdf>>; DOYLE, M. W.: *Sovereignty and Humanitarian Military Intervention*. [online] Dostupné na: <https://www.princeton.edu/~pcglobal/conferences/normative/papers/Session5_Doyle.pdf>

⁵⁹² SOHN, L. B.: The New International Law: Protection of the Rights of Individuals Rather than States. In: *The American University Law Review*, vol. 32, 1, 1982, s. 4, 5. [online] Dostupné na: <<https://www.wcl.american.edu/journal/lawrev/32/sohn.pdf>>

⁵⁹³ Bližšie pozri napr.: Bernheim Petition to the League of Nations. [online] Dostupné na: <http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/1933_1934_4_YRAPendices.pdf>

⁵⁹⁴ International Trusteeship System. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/en/decolonization/its.shtml>>

⁵⁹⁵ TRINDADE, A. A. C.: *The Access of Individuals to International Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2011, str. 19, 20.

⁵⁹⁶ Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

diskriminácie.⁵⁹⁷ Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach neudeluje priamo subjektivitu jednotlivcovi, ale stanovuje záväzky pre zmluvné štáty. Na druhej strane, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach udeľuje práva priamo jednotlivcovi. Subjektivitu jednotlivca posilňuje i Opčný protokol k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach,⁵⁹⁸ ktorý poskytuje jednotlivcovi právo podať oznámenie o porušení ľudských práv Výboru pre ľudské práva po tom, čo vyčerpal všetky dostupné vnútroštátne prostriedky nápravy.⁵⁹⁹ Opčný protokol nie je súčasťou Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, štáty ho musia ratifikovať osobitne, rovnako ako Druhý opčný protokol.⁶⁰⁰

Pakt a Opčný protokol upravujú tri typy procedúr pred Výborom pre ľudské práva, ktorý funguje ako jediný orgán kompetentný na kontrolu realizácie ľudských práv v súlade s Paktom, vytvorený na základe čl. 28 Paktu. Procedúry delíme na Spravodajskú procedúru podľa čl. 40 Paktu, Procedúru medzištátnej sťažnosti podľa čl. 41, 42 Paktu a Procedúru individuálnych sťažností v zmysle čl. 1 Opčného protokolu. Práve posledne spomenutá procedúra individuálnych sťažností je z hľadiska kontroly realizácie Paktu naj-

⁵⁹⁷ Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 95/1974 Zb.

o Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie.

⁵⁹⁸ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 169/1991 Zb. o Opčnom protokole k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach.

⁵⁹⁹ Pre postupy na podanie sťažnosti za porušenie ustanovení zmlúv o ľudských právach pozri bližšie: Human Rights Bodies- Complaints Procedures. [online] Dostupné na: <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/TBPetitions/Pages/HRTBPetitions.aspx>; k procedúre na základe Opčného protokolu k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach pozri: Procedure under the Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights. [online] Dostupné na: <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/TBPetitions/Pages/IndividualCommunications.aspx#OPICCP>

⁶⁰⁰ Druhý opčný protokol, Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o uzavretí Druhého opčného protokolu k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach č. 327/1999 Zb.

účinnější. Štáty sa ratifikáciou Opčného protokolu zaväzujú dodržiavať procedúru individuálnych sťažností, teda uznať príslušnosť Výboru pre ľudské práva v otázkach posúdenia sťažnosti od jednotlivcov proti porušeniu niektorého z práv stanovených v Pakte. Podmienkou pre podanie individuálnych sťažností Výboru pre ľudské práva je, aby sťažovateľ podliehal jurisdikcii štátu, proti ktorému jeho sťažnosť smeruje. V okamihu, keď sťažnosť podáva, už nemusí byť na štátnom území daného štátu, pretože rozhodujúce je, kedy došlo k predpokladanému porušeniu jeho práva. Sťažnosť sa môže týkať len vládnej činnosti a nemôže sa odvolávať na konanie jednotlivcov porušujúcich ľudské práva garantované Paktom. Sťažnosť môžu podať len jednotlivci - fyzické osoby, ktoré sa sťažujú, že sa stali obeťami porušenia niektorého z práv stanovených v Pakte, pričom sťažnosť môže byť predložená aj právny zástupcom jednotlivca - obeť.

Posudzovanie individuálnej sťažnosti prebieha niekoľkými fázami, posúdenie veci Sekretariátom Výboru, ktorý vec registruje, posúdenie prijateľnosti sťažnosti Výborom a posúdenie sťažnosti Výborom v merite veci samej. Počas celého konania majú štát i sťažovateľ možnosť reagovať a komentovať argumenty protistrany, pričom celé konanie Výboru je tajné a písomné. Hoci Opčný protokol nevyklučuje vypočutie strán, v praxi Výboru sa ešte neobjavilo. Výsledkom rozhodovacieho procesu v merite veci je tzv. názor Výboru pre ľudské práva, či namietaným konaním alebo opomenutím štátneho orgánu žalovaného štátu došlo k porušeniu Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. Tento názor Výbor oznámi príslušnému štátu, no podľa čl. 5 ods. 4 Opčného protokolu, pre žalovaný štát jeho názor záväzný nie je. Daný článok by sa však mal posudzovať v súvislosti s čl. 2 ods. 3 Paktu, podľa ktorého má každá zmluvná strana Paktu zaistiť, že každá osoba, práva a slobody ktorej boli porušené, bude mať účinnú pomoc. Vo svojom názore môže preto Výbor požiadať žalovaný štát, aby prijal opatrenia, ktoré by ďalšiemu porušovaniu Paktu v budúcnosti zabránili, aby upravil, v miere v akej je to možné, právne postavenie sťažovateľa, prípadne, aby mu uhradil ujmu vzniknutú v dôsledku porušenia jeho práva, teda spôsobenú škodu. V závislosti od konania, ktorým došlo k porušeniu Paktu, je možné identifikovať aj príslušné opatrenia justičných či iných orgánov štátu, ktorými by sa malo odstrániť porušenie práva ale-

bo slobody sťažovateľa, formu a výšku odškodnenia za vzniknutú ujmu alebo potrebu prijať legislatívne či iné opatrenia, ktorými by sa zamedzilo budúcemu porušovaniu ľudských práv v žalovanom štáte. V praxi štáty prevažne rešpektujú názory Výboru a uložené opatrenia plnia. I napriek tomu však podľa samotného Výboru nie je plnenie uložených opatrení vždy uspokojujivé.

Prijatím názoru Výboru je vec pre individuálneho sťažovateľa skončená. Proti tomuto rozhodnutiu neexistuje žiaden opravný prostriedok. Výbor nie je oprávnený dojednávať zmierlivé riešenie veci, teda ani potvrdiť zmier oboch strán. Ak v praxi dôjde k zmierlivému riešeniu spornej veci medzi stranami, vec je stiahnutá z ďalšieho programu Výboru. Výbor po tom, ako informoval dotknutý štát o svojom názore, vykonáva kontrolu realizácie týchto opatrení.

Ochrana ľudských práv na úrovni OSN bola upravená aj v „procedúre 1503“. Jej právny základ môžeme nájsť vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, prijatej VZ OSN v roku 1948. Táto procedúra umožňovala jednotlivcovi obrátiť sa so sťažnosťou na Radu OSN pre ľudské práva,⁶⁰¹ ktorá na základe rezolúcie Valného zhromaždenia OSN č. 60/251 v roku 2006 nahradila Komisiu OSN pre ľudské práva, ak sa konaním štátu zasiahne výrazným a dlhotrvajúcim spôsobom do ochrany ľudských práv.

18. júna 2007 prijala Rada OSN pre ľudské práva rezolúciu s názvom Budovanie inštitúcií Rady OSN pre ľudské práva,⁶⁰² ktorou sa ustanovil nový proces sťažností. Proces sťažností rieši oznámenia podané jednotlivcami, skupinami, nevládnymi organizáciami, ktoré sa stali obeťami porušovania ľudských práv, alebo majú priame a spoľahlivé vedomosti o takýchto porušeníach. Ko-

⁶⁰¹ Na rozdiel od Komisie OSN pre ľudské práva, ktorá bola jednou z funkčných komisií Hospodárskej a sociálnej rady (ECOSOC), je Rada OSN pre ľudské práva pomocným (subsidiárnym) orgánom Valného zhromaždenia. United Nations Human Rights Council. [online] Dostupné na:

<<http://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/pages/hrcindex.aspx#>

⁶⁰² HRC Resolution 5/1- Human Rights Council „Institution- building package“ (2007). [online] Dostupné na: <http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_5_1.doc

nanie o sťažnosti dovoľuje preskúmanie takých sťažností, ktoré odhaľujú existenciu dlhotrvajúcich prípadov hrubosti a spoľahlivo overených porušení ľudských práv a základných slobôd. Podobne ako pôvodná „procedúra 1503“, aj tento proces je zacielený na posilnenie spolupráce medzi štátmi. Nový proces sťažností bol vylepšený najmä smerom k zabezpečeniu neustrannosti, objektivity, efektívnosti, lepšej orientácie na obeť a včasného vykonania. Pokiaľ ide o fungovanie procesu, odsek 94 rezolúcie stanovuje, že predseda Pracovnej skupiny pre sťažnosti,⁶⁰³ spoločne so sekretariátom, vykonajú počiatočné šetrenie sťažnosti na základe kritérií prípustnosti (body 85 - 88). Zjavne neopodstatnené a anonymné sťažnosti sú zamietnuté. Sťažnosti, ktoré nie sú zamietnuté v úvodnom posudzovaní, sú postúpené dotknutému štátu, aby mal možnosť sa k sťažnosti vyjadriť. O každej fáze je tak sťažovateľ, ako aj štát, informovaný. Na to, aby bola sťažnosť preskúmaná, je potrebné, aby spĺňala niekoľko náležitostí. Sťažnosť je prípustná, ak nie je zjavne politicky motivovaná a jej ciele sú v súlade s Chartou OSN, Všeobecnou deklaráciou ľudských práv a inými aplikovateľnými nástrojmi v oblasti ľudských práv. Musí obsahovať faktický opis namietaného porušovania ľudských práv, vrátane označenia práv, ktoré mali byť porušené. Nesmie byť napísaná hanlivou a musí byť predložená osobou alebo skupinou osôb, ktoré tvrdia, že sú obeťami porušovania ľudských práv a základných slobôd, alebo osobou či skupinou osôb, vrátane nevládných organizácií, konajúcich v dobrej viere v súlade s princípmi ľudských práv, pričom sa neuchylujú k politickým motívom v rozpore s Chartou OSN, a tvrdia, že majú priame a spoľahlivé poznatky o predmetnom porušovaní ľudských práv. Na druhej strane, spoľahlivo doložená sťažnosť by nemala byť odmietnutá len z dôvodu, že je podaná „tretou stranou“ (protiprávne konanie sa jej priamo nedotýka), ak je doložená spoľahlivými dôkazmi. Ďalšou podmienkou je, aby sťažnosť nebola výlučne založená na správach z masmédií a nemá sa vzťahovať na prípad, ktorý už bol predmetom konania v rámci špeciálnej procedúry v oblasti ľudských práv. Poslednou podmienkou je vyčerpanie všetkých dostupných vnútroštátnych opravných prostriedkov, s výnimkou, že

⁶⁰³ Working Group on Communications. [online] Dostupné na: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/ComplaintProcedure/Pages/WGCommunications.aspx>

by takéto prostriedky nápravy boli neúčinné alebo boli spojené s neodôvodnenými priet'ahmi.⁶⁰⁴

5.2.2. Ochrana ľudských práv regionálnymi prostriedkami práva

Cieľom regionálnych prostriedkov medzinárodného práva na ochranu ľudských práv je najmä zabezpečenie vydania a následnej vymožiteľnosti rozhodnutia súdneho alebo kvázi-súdneho regionálneho orgánu, ktorý konštatoval porušenie ľudských práv a následne stanovil i proces ich nápravy. Prejavuje sa tak i snaha o posilnenie medzinárodného Rule of Law, v rámci ktorého je vymožiteľnosť práva jedným zo základných predpokladov jeho existencie. O najväčšie posilnenie ochrany ľudských práv sa teda zaslúžili najmä regionálne organizácie,⁶⁰⁵ ktoré vytvorili efektívny mechanizmus na odstránenie porušovania ľudských práv a nápravu škôd spôsobených porušením ľudských práv. Najefektívnejšiu ochranu pritom poskytujú tie, ktoré udelením procesných práv priamo jednotlivcovi, ktorému sa neprávom zasiahlo do jeho ľudských práv, umožňujú brániť sa pred súdnym orgánom danej regionálnej organizácie.

Dvadsať rokov trvajúce finalizovanie a následne prijatie dvoch Dohovorov OSN, Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach⁶⁰⁶ a Medzinárodného dohovoru

⁶⁰⁴ Human Rights Council Complaint Procedure. [online] Dostupné na: <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/ComplaintProcedure/Pages/HRCComplaintProcedureIndex.aspx>

⁶⁰⁵ K regionálnej ochrane ľudských práv pozri: POŠIVÁKOVÁ, L.: Úloha regionalizmu v oblasti ochrany ľudských práv. In: GIERTL, A. (Ed.): *Regionalizmus: Stav, východiská, perspektívy*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2013, s. 113- 128. [online] Dostupné na: <http://www.upjs.sk/public/media/1084/Zbornik_37.pdf

⁶⁰⁶ International Covenant on Civil and Political Rights: Adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966. [online] Dostupné na: <<http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>; Vyhláška č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach,⁶⁰⁷ bolo signálom, že na globálnej úrovni sa nepodarí vytvoriť dostatočne silné kontrolné mechanizmy. Aj na tomto základe deklarovalo VZ OSN v roku 1977 nový prístup výzvou pre štáty v oblastiach, kde ešte neexistuje regionálna úprava ľudských práv, aby v rámci svojich regiónov zväžili prijatie vhodných nástrojov pre posilnenie a ochranu ľudských práv.⁶⁰⁸ Tieto skutočnosti smerovali k tomu, že sa regionálne systémy ochrany ľudských práv zamerali na založenie, resp. posilnenie kontrolných mechanizmov a nástrojov pre dohľad nad implementáciou a vymožením garantovaných práv.

V súčasnosti existujú tri regionálne systémy ochrany ľudských práv, ktoré zabezpečujú posúdenie a nápravu porušených ľudských práv jednotlivca. Je to európsky, medziamerický a africký systém ochrany ľudských práv. Tieto regionálne systémy boli založené pod záštitou veľkých medzivládnych organizácií v rámci regionálnej spolupráce štátov. Ide o Radu Európy, OAS a Africkú úniu. Regionálne systémy na strednom východe a v juhovýchodnej Ázii, novovytvorená Arabská Komisia pre ľudské práva, ako orgán Ligy Arabských štátov, a Medzivládna Komisia pre ľudské práva v rámci ASEAN, neposudzujú individuálne sťažnosti, preto nie sú predmetom nášho súčasného skúmania. Pár slov ale venujeme postaveniu a činnosti ESLP, pričom neopomenieme ani súdny systém EÚ, Medziamerického súdu pre ľudské práva a Medziamerickej komisie pre ľudské práva, a Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov (keďže Africký súd pre spravodlivosť a ľudské práva ešte nie je funkčným orgánom, pretože jeho protokol neratifikoval potrebný počet štátov) a Africkej komisie pre ľudské práva a práva národov.

⁶⁰⁷ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: Adopted by the General Assembly of the United Nations on 16 December 1966. [online] Dostupné na: <<http://treaties.un.org/doc/publication/UNTS/Volume%20993/v993.pdf>; Vyhláška č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

⁶⁰⁸ Regional arrangements for the promotion and protection of human rights (GA RES 32/127 (1977)). [online] Dostupné na: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/32/127&Lang=E&Area=RESOLUTION.

5.2.2.1. Európsky systém ochrany ľudských práv

V európskom regióne zabezpečujú ochranu ľudských práv dva súdne orgány zriadené systémom regionálnych organizácií. V prípade systému vytvoreného Radou Európy zohráva významnú úlohu ESLP, v prípade mechanizmu vytvoreného EÚ, Všeobecný súd, resp. Súdny dvor EÚ.

Kontrolným mechanizmom Európskeho dohovoru o ľudských právach a základných slobodách je ESLP. Spočíva v zakotvení dvoch druhov obligatórnych kontrolných procedúr, a to procedúry tzv. medzištátnych sťažností v zmysle čl. 33 a procedúry tzv. individuálnych sťažností podľa čl. 34. Procedúra medzištátnych sťažností umožňuje každému zmluvnému štátu Európskeho dohovoru predložiť ESLP sťažnosť proti porušeniu ustanovení Európskeho dohovoru, ktorýmkoľvek iným zmluvným štátom bez vedľajších podmienok. Procedúra individuálnych sťažností v zmysle čl. 34 Európskeho dohovoru, umožňuje podať individuálnu sťažnosť ESLP osobami, skupinami osôb, ako i nevládnymi organizáciami proti zmluvnému štátu Európskeho dohovoru, pod ktorého jurisdikciu spadali v čase protiprávneho konania.⁶⁰⁹ Pre prijatie sťažnosti je však podmienkou vyčerpanie všetkých vnútroštátnych prostriedkov nápravy, ktoré jednotlivcovi umožňuje využiť vnútroštátne právo.⁶¹⁰ Jednotlivec má možnosť iniciovať konanie pred ESLP až v dôsledku prijatia Protokolu č.9 (1990), na základe ktorého môže aj jednotlivec podať podnet na konanie pred ESLP.⁶¹¹ Pred prijatím Protokolu sa jednotlivec mohol so svojou sťažnosťou obrátiť len na Európsku komisiu pre ľudské práva, ktorá bola pôvodne prvou inšinciou zaoberajúcou sa individuálnou sťažnosťou. Jej právomoc sa však obmedzovala na rozhodnutie o prijatí sťažnosti, prípadne na vykonanie zmierovacieho konania, a

⁶⁰⁹ JANKUV, J.: *Medzinárodné právo ľudských práv*. Bratislava: Iura Edition, 2003. s. 65, 67.

⁶¹⁰ Čl. 35 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv.

⁶¹¹ Protocol No. 9 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom, 6.XI. 1990. [online] Dostupné na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/140.htm>.

predmetnú individuálnu sťažnosť postupovala na súdne prejednanie.⁶¹²

Ak by jednotlivec chcel brániť svoje ľudské práva na pôde EÚ, mohol by využiť mechanizmus upravený čl. 263 ZFEÚ. Tento článok upravuje právomoc Súdneho dvora EÚ preskúmať zákonnosť legislatívnych aktov, aktov Rady, Komisie a Európskej centrálnej banky, ako aj zákonnosť aktov Európskeho parlamentu a Európskej rady, ktoré majú právne účinky vo vzťahu k tretím stranám. Na jeho základe preskúmava Súdny dvor EÚ i zákonnosť aktov orgánov alebo úradov či agentúr EÚ, ktoré zakladajú právne účinky voči tretím stranám. Právomoc Súdneho dvora EÚ preskúmať zákonnosť týchto aktov sa teda aplikuje pri rozhodovaní o žalobách, ktoré sú podané členskými štátmi, Európskym parlamentom, Radou alebo Komisiou z dôvodu nedostatku právomocí, porušenia podstatných procesných predpisov, porušenia zmlúv alebo právneho pravidla týkajúceho sa uplatnenia alebo zneužitia právomocí. Pre ochranu práv jednotlivca je však zaujímavý najmä odsek článku 263 ZFEU, ktorý splnomocňuje akúkoľvek fyzickú či právnickú osobu na podanie žaloby proti aktom, ktoré sú jej určité alebo ktoré sa jej priamo a osobne týkajú, ako aj voči regulačným aktom, ktoré sa jej priamo týkajú a nevyžadujú vykonávacie opatrenia. Táto možnosť je ale obmedzená osobitnými podmienkami, ak ide o právne akty zakladajúce právne účinky voči fyzickým či právnickým osobám, ktorými sa zriaďujú orgány, úrady a agentúry EÚ.

Na základe podanej žaloby by súdne konanie vo veci preskúmania zákonnosti aktov orgánov EÚ malo začať do dvoch mesiacov od zverejnenia daného aktu, jeho oznámenia žalobcovi alebo odo dňa, keď sa o ňom dozvedel. Ak je žaloba opodstatnená, Súd vyhlási žalovaný akt za neplatný, prípadne uvedie, ktoré z účinkov aktu, ktorý vyhlásil za neplatný, sa považujú za konečné (čl. 264 ZFEU). Takýto systém ochrany ľudských práv v rámci EÚ sa uplatňuje najmä v prípadoch, kedy je cieľom aktu príslušného orgánu EÚ, najčastejšie nariadenia Rady, výkon rezolúcií BR OSN ukladajúcich sankcie osobám podozrivým z účasti na teroristických akciách. Keďže takto prijaté akty EÚ postihujú priamo osoby uvedené na zozname, na svoju obranu môžu využiť práve čl. 263

⁶¹² ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P.: *Medzinárodné právo verejné*. Praha: EUROLEX Bohemia, 2003. s. 406.

ZFEÚ.⁶¹³ K týmto možnostiam jednotlivca brániť svoje ľudské práva súdnym systémom EÚ pozri podkapitolu Realizácia a súdny prieskum rezolúcií BR OSN prostredníctvom práva EÚ.

V súvislosti s výkonom sankcií BR OSN aktom EÚ sa objavuje i jeho nepriame preskúmanie (keďže EÚ nie je signatárom Dohovoru)⁶¹⁴ ESĽP. Preskúmanie sa týka aktov EÚ, smernice, nariadenia, ako aj rozhodnutia EÚ. Jedným zo zaujímavých prípadov je prípad *Bosphorus*,⁶¹⁵ v rámci ktorého írsky úrad zhabal lietadlá Bosphorus Airlines, ktoré mali prenajaté od Yugoslavia Airlines, na základe nariadenia, ktorým sa implementovala sankcia OSN voči bývalej Juhoslávii. Spoločnosť Bosphorus sa obrátila so žalobou na írsky súd, ktorý sa s predbežnou otázkou obrátil na Súdny dvor EÚ. Ten vo svojom rozhodnutí uviedol, že predmetné lietadlá spadajú pod ustanovenia nariadenia a preto skonfiškovanie lietadiel nemôže byť považované za nevhodné alebo neproporcionálne. Podľa názoru Súdného dvora EÚ, všeobecný záujem ukončiť stav vojny prevažuje nad individuálnym právom spoločnosti Bosphorus. Najvyšší súd Írska preto zamietol odvolanie spoločnosti Bosphorus. Následne spoločnosť podala proti Írsku sťažnosť na ESĽP pre porušenie jeho práva na ochranu majetku.⁶¹⁶ ESĽP však uviedol, že systém ochrany ľudských práv EÚ je dostatočný na to, aby pred-

⁶¹³ Bližšie pozri napr.: Rozsudok Súdného dvora vo veci C- 584/10 P Komisia a i./Kadi, v ktorom súd zhrnul proces vykonávania rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN právom Európskej únie.

⁶¹⁴ Bližšie pozri napr. prípad *Matthews*, v ktorom ESĽP uviedol, že akty EÚ nemôžu byť predmetom konania dokiaľ EÚ nebude zmluvnou stranou Európskeho dohovoru pre ľudské práva (*Matthews v. UK*, Judgment of the ECHR (18 February 1999), Application No. 24833/94). K vzťahu Európskej únie k európskemu Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd pozri: The Court of Justice delivers its opinion on the draft agreement on the accession of the European Union to the European Convention for the protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and identifies problems with regard to its compatibility with EU law. [online] Dostupné na: <<http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-12/cp140180en.pdf>

⁶¹⁵ *Bosphorus v. Ireland*, Judgment of the ECHR (30 June 2005), Application No. 45036-98.

⁶¹⁶ Čl. 1 Protokolu 1 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

pokladal, že štát neporušil požiadavky Dohovoru, ak neurobil viac, ako len implementáciu právnych záväzkov vyplývajúcich mu z jeho členstva v EÚ. ESLP sa tak vyhol budúcim sťažnostiam pre porušenie ľudských práv zo strany EÚ, ktorým by bol vystavený, ak by v danej veci konštatoval porušenie ľudských práv.⁶¹⁷

5.2.2.2. Medziamerický systém ochrany ľudských práv

V oblasti Severnej a Južnej Ameriky zohráva v oblasti ochrany ľudských práv dôležitú úlohu Medziamerický súd pre ľudské práva⁶¹⁸ so sídlom v San José na Kostarike. Jeho predchodkyňou bola ešte stále fungujúca Medziamerická komisia pre ľudské práva.⁶¹⁹ Táto Medziamerická komisia pre ľudské práva bola ustanovená v roku 1959, svoju činnosť začala v roku 1960 a sídli, rovnako ako OAS, vo Washingtone, D.C.. Jej členovia sa schádzajú minimálne dva krát do roka na pravidelných zasadnutiach, pričom sa stretávajú aj na špeciálnych zasadnutiach tak často, ako je to potrebné. Miesto sa môže meniť v závislosti od súhlasu alebo pozvania dotknutého štátu.⁶²⁰ V roku 1969 prijala OAS Americký dohovor o ľudských právach,⁶²¹ ktorý obsahoval požiadavku na zriadenie Medziamerického súdu pre ľudské práva. Svoju činnosť začal vykonávať po ratifikácii dohovoru členskými štátmi v roku 1979. Súd sa schádza na riadnych zasadnutiach, ako aj mimoriadnych zasadnutiach zvolávaných Predsedníctvom z vlastnej vôle alebo na žiadosť väčšiny sudcov. Ak to považuje väčšina súdu za potrebné,

⁶¹⁷ ŽALUD, V.: *Evropský soud pro lidská práva a Soudní dvůr EU- přezkum evropského práva před přistoupením EU k Evropské úmluvě o lidských právech*. [online] Dostupné na: <http://vialegis.blogspot.it/2010/09/evropsky-soud-pro-lidska-prava-soudni.html>.

⁶¹⁸ Inter-American Court of Human Rights. [online] Dostupné na: <http://www.corteidh.or.cr/index.php/en>.

⁶¹⁹ Inter-American Commission on Human Rights. [online] Dostupné na: http://www.oas.org/en/about/commission_human_rights.asp.

⁶²⁰ Procesné pravidlá Medziamerickej komisie pre ľudské práva, čl. 14. [online] Dostupné na: <http://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/rulesiachr.asp>.

⁶²¹ American Convention on Human Rights. [online] Dostupné na: <http://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convencion.htm>.

môže sa zmeniť aj jeho miesto zasadnutia, s predchádzajúcim súhlasom dotknutého štátu.⁶²²

Obidva tieto orgány, ich založenie a fungovanie, sú naviazané na Organizáciu amerických štátov.⁶²³ Jej zakladajúcim dokumentom je Charta OAS,⁶²⁴ ktorá bola prijatá počas rovnakej konferencie v roku 1948,⁶²⁵ na ktorej bola prijatá i Americká deklarácia o právach a povinnostiach človeka,⁶²⁶ ako prvý medzinárodný dokument o ľudských právach. Prijatá bola 7 mesiacov pred tým, ako ešte vtedajšie Spojené národy schválili Všeobecnú deklaráciu ľudských práv. Americký regionálny systém ochrany ľudských práv tak poskytuje možnosti nápravy ľuďom, ktorí utrpeli ujmu na svojich právach zo strany štátu a ktorí neboli schopní domôcť sa spravodlivosti vo svojej krajine.

Medziamerický systém ochrany ľudských práv sa vyznačuje vzájomným dopĺňaním Súdu a Komisie. Zatiaľ čo Súd rieši spory a podáva poradné posudky na špecifické právne otázky, Komisia má všeobecnejšie pôsobenie. Vystupuje ako prvá inštancia v otázkach prípustnosti riešenia sporu, podporuje priateľské, pokojné riešenie medzi sporovými stranami, skúma a predkladá správy o ľudsko-právnych podmienkach v amerických štátoch, dokonca aj bez podania žiadosti o vypracovanie takejto správy.⁶²⁷

⁶²² Procesné pravidlá Medziamerického súdu pre ľudské práva, čl. 11-13. [online] Dostupné na:

http://www.corteidh.or.cr/sitios/reglamento/nov_2009_ing.pdf.

⁶²³ Vznikla v roku 1948 pretvorením Medzinárodnej únie amerických republík (International Union of American Republics), ktorá vznikla v roku 1890. Bližšie pozri: Organization of American States (OAS). [online] Dostupné na: <http://www.oas.org/en/default.asp>.

⁶²⁴ Charter of the Organization of American States. [online] Dostupné na: http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.htm

⁶²⁵ Počas Deviatej medzinárodnej konferencie amerických štátov 30. apríla 1948.

⁶²⁶ American Declaration on the Rights and Duties of Man. [online] Dostupné na: <http://www.oas.org/dil/1948%20American%20Declaration%20of%20the%20Rights%20and%20Duties%20of%20Man.pdf>.

⁶²⁷ SHAVER, L.: *The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution for Regional Rig-*

Objavuje sa tak paralela medzi pôvodným konaním v rámci európskeho systému ochrany ľudských práv a medzi konaním v rámci amerického systému ochrany ľudských práv, kde postupnosť konania najprv na úrovni Komisie a až následne na úrovni Súdu, pretrváva.

Medziamerický súd pre ľudské práva je, na rozdiel od Komisie, nezávislou súdnou inštitúciou, ktorá uplatňuje a vykladá Dohovor (s ohľadom na rozpočtovú politiku). Hoci bol jeho štatút prijatý v roku 1979, niektoré pravidlá rokovacieho poriadku boli prijaté neskôr. V dôsledku týchto zmien je súd prístupný všetkým štátom, avšak jeho právomoc sa vzťahuje len na štáty, ktoré akceptovali záväznú právomoc Súdu.⁶²⁸ Súd zasadá na verejných zasadnutiach, ak sa nerozhodne, že je vhodné, aby bolo tajné, kedy majú prístup na rokovanie iba sudcovia (okrem nevyhnutných členov sekretariátu) a výsledky rokovaní ostávajú taktiež tajné.⁶²⁹ Podobne ako väčšina medzinárodných súdnych orgánov, aj tento súd funguje na princípe obligatórnej jurisdikcie. Hoci Komisia môže prijímať aj sťažnosti vychádzajúce z porušenia Americkej deklarácie štátom, ktorý neratifikoval Dohovor,⁶³⁰ sporová právomoc Súdu sa vzťahuje len na štáty, ktoré uznali jeho právomoc. To znamená, že štát musí ratifikovať nie len Dohovor, ale aj vydať osobitné vyhlásenie o podriadení sa jurisdikcii Súdu. Na druhej strane, štát, ktorý neprijal plnú právomoc Súdu, môže povoliť právomoc Súdu konať vo veciach, kedy mu je udelená právomoc ad hoc.

Individuálne sťažnosti začínajú pred Komisiou. Sťažnosť môže byť Komisii predložená akoukoľvek osobou, skupinou alebo nevládnou organizáciou. Môže sa týkať porušenia práv sťažovateľa alebo iných osôb. Identita sťažovateľa však ostáva v tajnosti pokiaľ sťažovateľ výslovne nedovolí ju odhaliť. Prípustnosť sťažnosti prešetruje Pracovná skupina pre prípustnosť, pričom konečné slovo

hts Protection? [online] Dostupné na: <http://digitalcommons.law.wu.stl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1059&context=globalstudies>.

⁶²⁸ International and Regional Human Rights Regimes. [online] Dostupné na:

<http://www.parliamentarystrengthening.org/humanrightsmodule/pdf/humanrightssunit4.pdf>.

⁶²⁹ Čl. 15 Procesných pravidiel Medziamerického súdu pre ľudské práva.

⁶³⁰ Čl. 44 a 45 Amerického dohovoru o ľudských právach.

majú členovia Komisie. Základom je splnenie troch podmienok, a to: musí vychádzať zo skutočností, ktoré zakladajú porušenie uznaných ľudských práv, sťažovateľ musí vyčerpať všetky vnútroštátne opravné prostriedky⁶³¹ a musí podať sťažnosť v rámci šiestich mesiacov od vyhlásenia finálneho vnútroštátneho rozhodnutia.⁶³² Ak je sťažnosť vyhodnotená ako prípustná, Komisia si vyžiada stanovisko od vlády štátu, ktorý údajne porušuje práva jednotlivca, ktorý podal sťažnosť a tejto vláde predloží prepis príslušných častí sťažnosti. Po obdržaní potrebných informácií alebo po uplynutí doby na ich predloženie, sa Komisia uistí, či dôvody sťažnosti stále existujú. Ak nie, nariadi uzatvorenie prípadu. Na základe získaných informácií však môže rozhodnúť aj o neprípustnosti sťažnosti, ak sa preukázalo jej neodôvodnenie.

Ak prípad neuzavrela, s upovedomením strán vykoná prešetrenie uvádzaných skutočností, pričom jej štát musí poskytnúť nevyhnutnú súčinnosť. Ak je to potrebné, nariadi písomné alebo ústne konanie. Ak sa jej podarí dosiahnuť priateľské urovnanie sporu, spíše správu, ktorú doručí sťažovateľovi a dotknutej vláde, ako aj generálnemu tajomníkovi OAS na publikáciu. Ak nie je dosiahnuté urovnanie, spíše o prípade správu, v ktorej uvedenie jednotlivé skutočnosti prípadu a svoje závery, prípadne odporúčania. Túto správu potom doručí dotknutým stranám, ktoré nemajú právo ju zverejniť. Ak je to vhodné, Komisia predloží vhodné odporúčania a stanoví lehotu, v rámci ktorej má dotknutý štát vykonať potrebné opatrenia na nápravu situácie.⁶³³

Z toho vyplýva, že Medziamerický súd pre ľudské práva funguje ako posledná možnosť pre sťažnosti o porušení ľudských práv, ktoré neboli dostatočne vyriešené domácou (vnútroštátnou) nápravou. Sťažnosť postupuje Súdu Komisia alebo štát, ak chce spochybníť nález Komisie o jeho zodpovednosti. V rámci posilňovania ochrany ľudských práv má súd právomoc nariadiť predbežné

⁶³¹ Čl. 46 a 47 Amerického dohovoru o ľudských právach.

⁶³² SHAVER, L.: *The Inter- American Human Rights System: An Effective Institution for Regional Rights Protection?* [online] Dostupné na: <http://digitalcommons.law.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1059&context=globalstudies>.

⁶³³ Čl. 48- 51 Amerického dohovoru o ľudských právach.

opatrenia,⁶³⁴ nazývané aj ako preventívne opatrenia, ktorých úlohou je predchádzať nenapraviteľným škodám vo vážnych a naliehavých prípadoch. Súd ich vydáva na žiadosť Komisie, a to aj v prípade, že sa sťažnosť nedostala pred Súd. Najčastejším účelom predbežných opatrení je oddialiť hroziace potrestanie alebo poskytnutie ochrany osobám, ktorým hrozí ublíženie na zdraví. Súd môže v rámci svojej právomoci vydávať i poradné posudky vo veci výkladu ľudsko-právnych záväzkov štátov na základe Amerického dohovoru o ľudských právach alebo inej dohody chrániacej ľudské práva na žiadosť členského štátu (najčastejšie) alebo akéhokoľvek orgánu OAS, vrátane Komisie. Štáty môžu taktiež žiadať o vydanie poradného posudku vo veci prieskumu súladu ich právnych poriadkov s aplikovateľnými ľudsko-právnymi inštrumentmi.⁶³⁵ Zatiaľ čo európsky systém ochrany ľudských práv umožňuje vynútenie zodpovednosti štátov za porušenie ľudských práv v rámci ESLP, v americkom systéme takýto proces vynútenia neexistuje. Je však potrebné spomenúť aspoň skutočnosť, že Dohovor nariaďuje Komisii a Súdu predkladať ročné správy Valnému zhromaždeniu OAS, ktoré poskytuje vymoženie dohľadom. Valné zhromaždenie OAS má voľnú právomoc udeliť sankcie štátu, ktorý nedal do súladu svoje konanie s odporúčaním Komisie alebo nariadeniami Súdu. Spomenúť možno nariadenie široko koncipovaných ekonomických sankcií Valným zhromaždením OAS voči Haiti v roku 1990 po tom, ako vojenská junta prevzala vládu a vyhnala prezidenta.⁶³⁶ Mnohí pozorovatelia vtedy tieto sankcie kritizovali, pretože spôsobovali väčšie humanitárne škody ako zamýšľané dobro.⁶³⁷

⁶³⁴ Precautionary measures. [online] Dostupné na: <http://www.oas.org/en/iachr/decisions/precautionary.asp>.

⁶³⁵ SHAVER, L.: *The Inter- American Human Rights System: An Effective Institution for Regional Rights Protection?* [online] Dostupné na: <http://digitalcommons.law.wu.stl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1059&context=globalstudies>.

⁶³⁶ Report on the Situation of Human Rights in Haiti 1995. [online] Dostupné na: <http://cidh.org/countryrep/EnHa95/EngHaiti.htm>.

⁶³⁷ FARMER, P.: Who removed Aristide? (report from Haiti). [online] Dostupné na: <http://www.lrb.co.uk/v26/n08/paul-farmer/who-removed-aristide>.

5.2.2.3. Africký systém ochrany ľudských práv

V africkom regióne zabezpečuje ochranu ľudských práv Africký súd pre ľudské práva a práva národov⁶³⁸ a Africká komisia.⁶³⁹ Do januára 2004, kedy bol prijatý Protokol k africkej Charte⁶⁴⁰ zakladajúci Africký súd pre ľudské práva a práva národov,⁶⁴¹ bola Africká komisia, založená na základe čl. 30 Charty, jediným mechanizmom pre vykonanie Africkej charty. Charta splnomocnila Komisiu na podporu a presadzovanie ľudských práv a práv národov a zaistenie ich ochrany v Afrike. Komisia plní väčšinu svojich úloh počas pätnásťdňových zasadnutí konaných dvakrát ročne, teda nefunguje permanentne. Jej zasadnutia sú rozdelené do dvoch častí. Prvá časť je uzavreté, tajné zasadnutie, počas ktorého vykonáva „ochranný mandát“ a druhá časť je verejné zasadnutie, na ktorom vykonáva svoj „propagačný mandát.“ V rámci „ochranného mandátu“ skúma sťažnosti založené na porušení ustanovení Charty predložené priamo Africkej komisii.

Konanie pred Komisiou môžu iniciovať štátne, ako aj neštátne subjekty, vrátane jednotlivcov. Napríklad jedna zmluvná strana, členský štát Africkej charty, môže predložiť sťažnosť, že iný členský štát porušuje Africkú chartu (ide o medzištátne rokovania).⁶⁴² Alebo v druhom prípade, je sťažnosť predložená jednotlivcom alebo nevládnou organizáciou (individuálne rokovania). Autor však nesmie byť anonymný, sťažnosť musí byť v súlade s ustanoveniami Charty, nesmie sa zakladať len na informáciách z masmédií, musí byť poslaná až po vyčerpaní všetkých miestnych

⁶³⁸ The African Court on Human and Peoples' Rights. [online] Dostupné na: <http://www.african-court.org/en/>.

⁶³⁹ African Commission on Human and Peoples' Rights. <http://www.achpr.org/about/>.

⁶⁴⁰ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights. [online] Dostupné na: <http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Court%20Establishment/afri-cancourt-humanrights.pdf>.

⁶⁴¹ The African Court on Human and Peoples' Rights. [online] Dostupné na: <http://www.african-court.org/en/>.

⁶⁴² Čl. 47 Africkej charty pre ľudské práva a práva národov.

prostriedkov nápravy, a pod.⁶⁴³ Posilnením systému fungovania Africkej komisie je jeho založenie na jej obligatórnej právomoci, pretože zmluvné štáty Charty nemajú možnosť odmietnuť podrobiť sa jej. Charta splnomocňuje Komisiu na monitorovanie všetkých práv, ekonomických, sociálnych, kultúrnych, ako aj práv skupín, a je oprávnená posudzovať sťažnosti jednotlivcov, ktorých práva zaručené Chartou boli porušené.

Oslabením však je, že na rozdiel od Európskeho a Medziamerického súdu pre ľudské práva, je Komisia kvázisúdnym orgánom. Jej rozhodnutia nemajú záväzný charakter. Požívajú skôr presvedčivý status autority, podobne ako v prípade Komisie pre ľudské práva OSN. Ak Komisia zistí, že dotknutý štát koná v súlade s Chartou, vydá rozhodnutie vo forme nálezu alebo vyhlásenia, a ak ju porušuje, adresuje mu rozhodnutie vo forme odporúčania pre k nápravu jeho porušenia/í. Prostredníctvom svojho procesu posudzovania sťažností jednotlivcov vytvorila Komisia judikatúru výkladu ustanovení Charty, vrátane práva byť oslobodený od mučenia a iných foriem zlého zaobchádzania.⁶⁴⁴

V rámci „propagačného mandátu“ má Africká komisia na základe článku 45 Charty zodpovednosť za propagáciu prostredníctvom osvetových programov. Organizuje konferencie, semináre, sympóziá, určuje štandardy vrátane formulácie princípov a pravidiel zameraných na riešenie právnych problémov v oblasti ľudských práv a práv národov a základných slobôd, na základe ktorých by mali africké vlády vytvárať svoju legislatívu. Poskytuje i poradnú činnosť, vrátane interpretácie Charty.⁶⁴⁵

Africký súd pre ľudské práva a práva národov bol uvedený do činnosti v roku 2006 Zhromaždením Africkej únie.⁶⁴⁶ Jeho zakla-

⁶⁴³ Čl. 55 a 56 Africkej charty pre ľudské práva a práva národov.

⁶⁴⁴ Decisions on Communications. [online] Dostupné na:

<http://www.achpr.org/communications/>.

⁶⁴⁵ Spracované podľa: Background to the African Regional Human Rights System. [online] Dostupné na:

http://www.omct.org/files/2006/11/3978/handbook3_eng_01_part_a.pdf.

⁶⁴⁶ AU Assembly. [online] Dostupné na:

<<http://www.au.int/en/organs/assembly>.

dajúcim dokumentom bol Protokol,⁶⁴⁷ ktorého platnosť nastala už v roku 2004. Oneskorené uvedenie súdu do činnosti bolo spôsobené rozhodnutím Zhromaždenia Africkej únie o spojení Afrického súdu pre ľudské práva (African Human Rights Court) a Súdneho dvora Africkej únie (AU Court of Justice). Tento proces zjednotenia stále prebieha a mal by vyústiť do jedného súdu, African Court of Justice and Human Rights, teda súdneho dvora pre spravodlivosť a ľudské práva. Najprv však musí prebehnúť ratifikácia protokolov oboch spomenutých súdov.⁶⁴⁸ V súčasnosti je preto ťažké predpovedať dosah fungovania tohto súdu, najmä s ohľadom na možnosti jednotlivca chrániť svoje ľudské práva pred touto inštitúciou. Samotný Africký súd pre ľudské práva bol založený pre doplnenie „ochranného mandátu“ Africkej komisie pre ľudské práva a práva národov. Nemal Komisiu nahradiť, ale svojou činnosťou má dopĺňať jej mandát skúmaním individuálnych a medzištátnych rokovaní. Výsledkom plánu zlúčenia by mala byť záväznosť rozhodnutí súdu pre zmluvné strany, ktoré by mali byť povinné zaručiť ich výkon.⁶⁴⁹

Z uvedených skutočností o univerzálnej a regionálnej ochrane ľudských práv je možné vyvodiť záverečnú tézu, že prostriedky ochrany ľudských práv a základných slobôd sprístupnené jednotlivcovi, sú omnoho lepšie rozpracované v rámci regionálneho práva. Dôvodom aj v tomto prípade môže byť snaha štátov o zachovanie si čo najväčšej suverenity na úrovni univerzálneho

⁶⁴⁷ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights. [online] Dostupné na: <<http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Court%20Establishment/african-court-humanrights.pdf>

⁶⁴⁸ Protocol on the AU Court of Justice. [online] Dostupné na: <http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Protocol%20Court%20of%20Justice/CoJ%20Protocol.pdf>.

⁶⁴⁹ Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. [online] Dostupné na: <http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Statute%20ACJHR/ACJHR_Protocol.pdf

medzinárodného práva. Avšak i regionálne právo v oblasti zameranej na ochranu ľudských práv sa vyznačuje určitými osobitosťami a odlišnosťami v závislosti od konkrétneho regiónu a štátov, ktoré ho tvoria. Regionálne organizácie sú často schopné lepšie reagovať a posúdiť regionálne porušenia ľudských práv, prípadne určiť ich dôvody, a následne i najlepší spôsob ich odstránenia a nápravy škody. Z poskytnutého prehľadu ochrany ľudských práv na medzinárodnej regionálnej úrovni nám opäť vyplýva najsilnejšie postavenie európskeho regiónu. Tak ako pri Rule of Law vo všeobecnosti, aj v oblasti ochrany ľudských práv, ako jedného dielčieho princípu Rule of Law, poskytuje európsky región najlepšie postavenie jednotlivca v oblasti ochrany jeho práv. Je preto možné usúdiť, že v priestore, kde je dobre fungujúce Rule of Law, funguje i ochrana ľudských (ako aj iných) práv jednotlivca, a naopak, v regiónoch, kde je dobre zabezpečená ochrana ľudských práv, sú vytvorené vhodné podmienky pre fungovanie Rule of Law.

ZÁVER

Počiatky úvah o Rule of Law sa spájajú s bojom o moc medzi panovníkom a ľudom, no meniaci sa charakter práva mení aj charakter Rule of Law. Spočiatku sa Rule of Law skloňovalo najmä v súvislosti s právom upravujúcim vzťahy medzi subjektmi vnútroštátneho práva, teda štátom a jednotlivcom, fungujúce na základe princípov nadriadenosti a podriadenosti, ktoré podliehajú kontrole súdnej moci štátu, teda moci nadriadeného. V priebehu 20. storočia, pod vplyvom javu globalizácie, sa zvýšila potreba upraviť vzťahy medzi subjektmi medzinárodného práva, teda štátmi navzájom, ktoré fungujú na základe rovnosti, pričom v tomto prípade sa v zásade neuskutočňuje kontrola súdnou mocou, ktorej by boli štáty bez vlastnej vôle podriadené. Neexistuje totiž súdny orgán, ktorý by požíval na úrovni medzinárodného práva obligatórnu jurisdikciu.

Chýbajúce možnosti vymožiteľnosti práv a povinností, či chýbajúca právna istota alebo rovnovážnosť mocí na úrovni medzinárodného práva tak prispeli k vzniku úvah o existencii, fungovaní a sile Rule of Law na úrovni medzinárodného práva. Hoci vnútroštátne právo a medzinárodné právo fungujú odlišne, nemožno tieto dva systémy od seba oddeliť, pretože sú navzájom prepojené. Táto prepojenosť spôsobuje i nemožnosť oddeliť Rule of Law, resp. jeho fungovanie na oboch úrovniach práva. Dôkazom je i zvyšujúca sa tendencia posilniť subjektivitu jednotlivca, najmä tvorbou noriem medzinárodného práva upravujúcich vzťahy medzi štátom a jednotlivcom, ktoré síce ostávajú vzťahmi nadriadeného (štát) a podriadeného (jednotlivec), no tieto vzťahy nie zriedka podliehajú kontrole medzinárodného orgánu, v prospech ktorého sa daný štát vzdal časti svojej suverenity, a tak sa podriadil aj jeho rozhodnutiam. Zjednodušene možno konštatovať, že tam, kde existuje medzera vo vnútroštátnom práve, je možné ju zaplniť medzinárodným právom, a naopak, tam kde existuje medzera v medzinárodnom práve, možno ju vyplniť vnútroštátnym právom, tak ako je to napríklad v prípade trestania vojnových zločinov. Z uvedeného je možné vyvodiť záver, že posilnením Rule of Law na vnútroštátnej úrovni dochádza k posilneniu Rule of Law na úrovni medzinárodného práva, a naopak.

Za účelom objasnenia pojmu Rule of Law sa práca v úvodných ustanoveniach venovala rozboru definícií pojmu Rule of Law a koncep-

ciám Rule of Law v anglo-americkom ponímaní a kontinentálnom ponímaní, kde sa využíva najmä pojem nemeckej právnej teórie Rechtsstaat. Práve tieto dve koncepcie, anglo-americké Rule of Law a nemecký, kontinentálny Rechtsstaat, ovplyvnili základ a rozvíjanie koncepcií v mnohých štátoch, vrátane Slovenskej republiky. Rozborom myšlienok o formálnej a materiálnej koncepcii Rule of Law sa poukázalo na rozdiel v zmysľaní o tom, aká by mala byť definícia Rule of Law a čo by mala obsahovať. Rozdiely v koncepciách Rule of Law, či už anglo-americkej alebo kontinentálnej, ako aj formálnej a materiálnej koncepcie Rule of Law, znemožňujú jednoznačné za-
definovanie pojmu Rule of Law ako takého, preto môžeme pracovať len s jednotlivými odleskami tohto pojmu. Dôkazom je i nejednotnosť prístupov k výpočtu princípov Rule of Law vo vnútroštátnom práve, čo je spôsobené i neustálym rozvojom práva. Ustálené princípy Rule of Law poukazujúce na úzky vzťah medzi Rule of Law a formou vlády, a ich úlohu v boji proti ľubovôli orgánov štátu a v oblasti súdnej moci, by však bolo možné v zásade považovať za určité jadro pojmu, pretože sa vyskytujú tak pri definovaní anglo-americkej koncepcie Rule of Law, ako aj kontinentálnej koncepcie Rechtsstaat. Obe koncepcie sa rozvíjajú v súvislosti s bojom proti ľubovôli štátnych orgánov a zásahmi do práv jednotlivca, ktoré by neboli vykonané na základe ústavy či zákona.

Výsledkom prvej kapitoly, v ktorá venovala pozornosť Rule of Law na úrovni vnútroštátneho práva, je potvrdenie stálej aktuálnosti tejto hodnoty vo vnútroštátnom práve. Hoci sa vznik koncepcie Rule of Law spája s myšlienkami o slobode, štáte a práve, rozvíjanými v dávnejšej minulosti, Rule of Law nachádzame aj v súčasne platných ústavách štátov, ako určitú hodnotu, na ktorej je postavený právny poriadok štátu. Rule of Law tak nemá len doktrinálny charakter, ale jeho význam sa preukazuje aj v samotnej praxi fungovania štátov. Zmienky o Rule of Law nachádzame v znení nie len ústav, ale aj mnohých zákonov a odvolanie sa na Rule of Law je základom nespočetných súdnych rozhodnutí. Nerešpektovanie Rule of Law teda nespočíva v tom, že by záväzok rešpektovať Rule of Law nebol dostatočne vyjadrený v právnych predpisoch. Práve naopak, v súčasnosti dochádza až k prílišnej právnej úprave rôznych oblastí života, zdôvodňovanej snahou o posilnenie Rule of Law. Nerešpektovanie Rule of Law tak spočíva v obchádzaní a porušovaní zákonov

a ústavných princípov, čo zvyšuje úlohu súdneho systému pri presadzovaní Rule of Law.

Po zadefinovaní pojmu Rule of Law na vnútroštátnej úrovni sa pozornosť zamerala na vzťah vnútroštátneho a medzinárodného práva, ako aj odlišnosti týchto právnych systémov vplývajúce na Rule of Law. Výsledkom analýzy bolo preukázanie, že v dôsledku čoraz väčšej globalizácie dochádza k posilňovaniu a presadzovaniu monistického vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva s primátom medzinárodného práva, čo ovplyvňuje i myšlienky alebo nazeranie na povahu Rule of Law. Už to nie je výhradne pojem vnútroštátny, ale v dôsledku silnejúceho postavenia a úloh medzinárodného práva sa stále viac posilňuje aj postavenie Rule of Law na úrovni medzinárodného práva. Pri interakcii medzinárodného a vnútroštátneho práva dochádza k situáciám, kedy sa prekrývajú tieto právne poriadky, a tak dochádza k rozvoju pojmu zmedzinárodného Rule of Law. Ovplyvňujú ho najmä situácie, keď medzinárodné právo vyplní medzery vnútroštátneho práva (napr. pri ochrane ľudských práv), a naopak, keď vnútroštátne právo vyplní medzery v medzinárodnom práve (napr. úloha vnútroštátnych súdov pri presadzovaní pravidiel medzinárodného práva, špeciálne v oblasti individuálnej trestnoprávnej zodpovednosti jednotlivca). Výrazný vplyv má v európskom regióne právo Európskej únie, vďaka ktorému dochádza k rozvoju myšlienok o teórii právneho pluralizmu. Tá by mala nahradiť monistické teórie či dualistickú teóriu vzťahu medzi právnymi systémami s nahradením ich hierarchie väzbou právnych systémov.

Problematika zmedzinárodného Rule of Law predznamenalala časť venovanú pojmovým variáciám Rule of Law na medzinárodnej úrovni, kde sa rovnako ako na úrovni vnútroštátneho práva síce nepodarilo pojem Rule of Law zadefinovať, no podarilo sa aspoň objasniť niekoľko obmenených foriem pojmu Rule of Law používaných na úrovni medzinárodného práva. Prejavila sa určitá paralela medzi Rule of Law na úrovni vnútroštátneho a medzinárodného práva, kde spoločný prienik predstavujú tri skutočnosti. Je to boj proti svojvôli subjektov práva, boj proti iným zásahom do práv subjektov ako zásahom na základe právnej normy a presadzovanie možností prieskumu týchto zásahov nezávislým súdnym orgánom. Tieto tri skutočnosti predstavujú jednotiaci prvok pre Rule of Law na úrovni vnútroštátneho i medzinárodného práva.

Po čiastočnom zedefinovaní Rule of Law na vnútroštátnej úrovni a pojmovom zedefinovaní Rule of Law na medzinárodnej úrovni bolo možné predložiť niekoľko názorových myšlienok smerujúcich k autorokinmu chápaniu otázky postavenia Rule of Law v systéme práva. Na začiatku úvah o Rule of Law bola snaha preskúmať Rule of Law ako súhrn požiadaviek na právny poriadok, ktorá sa prejavuje napríklad pri definovaní princípov Rule of Law.⁶⁵⁰ Ak právny poriadok spĺňa stanovené princípy Rule of Law, môžeme povedať, že napĺňa Rule of Law, resp. že v danom štáte Rule of Law riadne funguje. Zámerom monografie však bolo poukázať na to, že hoci definovanie princípov Rule of Law postačuje na to, aby sme vedeli určiť, či sa istý právny poriadok vyznačuje Rule of Law alebo nie, na určenie toho, čo vlastne Rule of Law znamená a na určenie jeho miesta v právnom poriadku to nepostačuje. Preto sa snaha rozšírila aj na skúmanie Rule of Law ako hodnoty, ktorá by mala byť základom tvorby a realizácie právneho poriadku.

Základom týchto myšlienok bola práca Radbrucha formujúceho myšlienky o nadpozitívnom práve a Kelsena, ktorý pojednáva o základnej norme, ako najvyššej norme, od ktorej sa odvíjajú všetky ostatné normy právneho poriadku. Keďže porovnanie nadpozitívneho práva a Rule of Law preukázalo, že nadpozitívne právo sa viaže na dosiahnutie spravodlivosti, resp. je možné ho so spravodlivosťou stotožniť, myšlienky sa obrátili na skúmanie Kelsenom predstavenej základnej normy a jej vzťahu k Rule of Law.

Úvahy o základnej norme sa delia najmä v dôsledku delenia právnych systémov, teda medzinárodného práva a vnútroštátneho práva. Kelsen a jeho nasledovatelia sa zamýšľali najmä nad charakterom základnej normy, jej definovaním, úlohou a postavením v právnom poriadku, zatiaľ čo autori⁶⁵¹ zaoberajúci sa medzinárodným právom uvažovali o aplikácii týchto myšlienok na úrovni medzinárodného práva. Ich myšlienky sa spájajú najmä s postavením Charty OSN alebo zásady *pacta sunt servanda*, ktoré pripodobňujú

⁶⁵⁰ Pre princípy Rule of Law pozri napr.: RAZ, J.: *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*. Oxford: Clarendon Press, 1979, s. 213. Citované podľa: BRÖSTL, A.: *Právny štát*. Košice: Medes s.r.o., 1995, s. 17.

⁶⁵¹ Napr. KAMMERHOFER, J.: *Hans Kelsen's place in international legal theory*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1534122

základnej norme medzinárodného práva. Výsledkom analýzy týchto myšlienok bolo poukázanie na skutočnosť, že samotná Charta OSN a jej ustanovenia sú výsledkom pôsobenia Rule of Law na medzinárodnej úrovni a zásadu *pacta sunt servanda* je možné považovať za obsah Rule of Law, ale nie za samotné Rule of Law. Preto by Rule of Law malo predstavovať hodnotu stojacu na vrchole právnych poriadkov, teda tak na vrchole vnútroštátneho práva, ako aj medzinárodného práva, pričom by mala byť základom normotvorby, a následne aj činnosti subjektov vnútroštátneho a medzinárodného práva.

Hoci by Rule of Law ako vyššie prezentovaná hodnota malo ovplyvňovať vnútroštátne a medzinárodné právo rovnako, podmienky pre jeho fungovanie sú na úrovniach týchto právnych systémov odlišné. Spôsobujú to najmä odlišnosti medzinárodného práva vo vzťahu k vnútroštátnemu právu. Tieto odlišnosti sa týkajú najmä medzinárodnej normativity, subjektov medzinárodného práva, režimu zodpovednosti a s ním súvisiacim vymáhaním medzinárodnej normativity. Všetky tieto odlišnosti súvisia s charakterom medzinárodného práva, ako práva štátov, ktoré ostávajú základnými subjektmi medzinárodného práva, ktorých vzťahy na medzinárodnej úrovni fungujú na základe konsenzu. Základom medzinárodného práva je teda vôľa štátov založiť a plniť záväzky jeden voči druhému.

Dôsledkom postavenia štátov ako základných subjektov medzinárodného práva je aj ich plné požívanie suverenity v rámci medzinárodného práva. Významnou skutočnosťou je preto postavenie medzinárodných organizácií, najmä Organizácie Spojených národov, v prospech ktorých sa štáty vzdávajú časti svojej suverenity, aby tak mohli naplniť cieľ, za účelom ktorého boli založené. Tak dochádza k oslabeniu suverenity štátov, ktoré sa zaväzujú k rešpektovaniu normotvornej a rozhodovacej činnosti orgánov medzinárodných organizácií, v prospech ktorých sa vzdali časti svojej suverenity. Posilnením Rule of Law je preto možnosť súdneho preskúmania rozhodnutí týchto orgánov, konkrétne vo vzťahu k rezolúciám BR OSN, a to prostredníctvom súdneho systému Európskej únie.

Odlišné fungovanie Rule of Law na úrovni vnútroštátneho a medzinárodného práva je jasnejšie poznateľné pri porovnaní princípov Rule of Law vo vnútroštátnom práve s podmienkami ovplyvňujúcimi tieto princípy na úrovni medzinárodného práva. Podkladom pre toto porovnanie boli názory Chestermana, podľa

ktorého sa Rule of Law na úrovni medzinárodného práva chápe ako aplikácia princípov Rule of Law na vzťahy medzi štátmi a inými subjektmi medzinárodného práva. Výsledkom porovnania je však poukázanie na výraznejší vplyv odlišnej povahy medzinárodného práva, ktorá spôsobuje, že takto aplikované princípy na úroveň medzinárodného práva narážajú na ťažkosti pri ich naplnení. Pri skúmaní týchto princípov sa najčastejšie objavuje vplyv činnosti Organizácie Spojených národov, ktorá vo vysokej miere ovplyvňuje oblasť ľudských práv a základných slobôd, legitimitu a legalitu, deľbu moci a právnu istotu na úrovni medzinárodného práva.

Predmetom skúmania bolo preto i objasnenie úlohy medzinárodných organizácií, univerzálnych i regionálnych. Ako zástupca medzinárodných organizácií univerzálnej povahy bola preskúmaná Organizácia Spojených národov, v rámci ktorej venujú oblasti Rule of Law pozornosť všetky orgány OSN, ako aj pridružené organizácie. Práve generálny tajomník sa pokúsil o objasnenie Rule of Law a predložil definíciu Rule of Law, ktorá mala napomôcť jednotlivým subjektom OSN pri práci v tejto oblasti. Keďže subjekty OSN napomáhajú presadzovaniu a posilňovaniu Rule of Law v podmienkach vnútroštátneho práva, táto definícia sa dotýka najmä Rule of Law aplikovaného v podmienkach vnútroštátneho práva. Hoci je to definícia „šitá na mieru“ Organizácii Spojených národov, jej význam aj pre iné organizácie je nespochybniteľný. Nezastupiteľnú úlohu v oblasti posilňovania Rule of Law majú aj medzinárodné regionálne organizácie, ktoré svojou lokálnou povahou napomáhajú efektívnejšie riešiť medzinárodné problémy. Najvýraznejšiu úlohu zohrávajú v oblasti Rule of Law tie regionálne organizácie, ktoré majú vytvorený súdny či kvázi-súdny mechanizmus na obranu subjektov medzinárodného práva, teda nie len členských štátov, ale aj jednotlivcov. V tomto ponímaní je Rule of Law rozvinuté najmä v oblasti ochrany ľudských práv, kde v každom regióne nájdeme viac či menej fungujúci mechanizmus ochrany ľudských práv, ktorý však nie vždy efektívne nepomáha chrániť tieto práva (najčastejšie z polilitických dôvodov).

Ochrana ľudských práv je však ako jeden z princípov Rule of Law obsahom kapitoly Rule of Law a jednotliviec. Poukazuje na odlišné chápanie vzťahu Rule of Law a ľudských práv, pretože niektorí autori, ako napr. Brössl, chápu ľudské práva ako obsah definície Rule of Law a iní tvrdia nadbytočnosť zmienky o ľudských právach

v definícii Rule of Law. Bez ohľadu na to, či definícia Rule of Law bude obsahovať ľudské práva alebo nie, ľudské práva sú neoddeliteľnou súčasťou Rule of Law najmä z dôvodu, že práve túžba po rešpektovaní ľudských práv a nastolenie slobody stáli pri zrode myšlienok o Rule of Law.

Z uvedeného je možné dospieť k záveru, že Rule of Law by malo predstavovať hodnotu stojacu na vrchole vnútroštátneho práva a medzinárodného práva. Mala by tvoriť základ normotvornej a rozhodovacej právomoci orgánov štátu vykonávajúcich svoju činnosť vo vnútri štátu alebo navonok, ako aj orgánov majúcich právomoc na úrovni medzinárodného práva. Hoci nie je možné predložiť všeobecne akceptovateľnú definíciu Rule of Law, dlhodobá snaha o presadenie princípov, ktoré nám tento pojem približujú, je dôkazom stálej aktuálnosti, rozvoja a skúmania Rule of Law. Chýbajúca definícia však nemusí byť pre Rule of Law vždy len negatívom. Jej neexistencia umožňuje širšie manévrovateľný priestor pre rozvoj a posilňovanie jednotlivých oblastí Rule of Law či jeho princípov. Predpokladá sa najmä rozvoj zmedzinárodného Rule of Law, ktoré je dôležité najmä z pohľadu dodržiavania záväzkov štátu, vnútroštátnych či medzinárodných, a to špeciálne vo vzťahu k jednotlivcovi, ktorý sa stále viac stavia do popredia nie len ako objekt, ale i subjekt medzinárodného práva.

RESUMÉ

The monograph offers a complex insight into the role and status of the Rule of Law within the realms of the International law. To reach this goal a need to define the idea and concept, as well as the elements of the Rule of Law at the national level appears necessary. The status and functioning of the Rule of Law at the national level fairly differs from that of the international level, mainly due to the different nature of these legal systems. Therefore the definition of the relationship of international and national law systems, their differences and specifically their influence on the Rule of Law shall be the main task of the introductory chapters. The core of the thesis focuses on the Rule of Law at the international level. The various conceptions of the notion Rule of Law that occur at the level of the International law, as presented in the third chapter of the thesis, shall serve as an evidence of its fragmentation. Thus, the definition of a meaning of the international Rule of Law from the theoretical point of view shall remain one of the main goals of the thesis. The result is the comparison of the ideas on the Rule of Law with the ideas on *the pacta sunt servanda* as an über-positive law and a basic norm, equally from the national and the international point of view. In the latter then an attempt to provide the Rule of Law with value of being the base of creation and implementation of the legal order emerged. Characteristics of the International law influencing the Rule of Law prove differential functioning of the Rule of Law at the international level. The normativity, creation and implementation of the international legal norms or international responsibility shall be certainly mentioned. Judicial enforcement of the international normativity has a significant influence on the international Rule of Law, especially through the judicial system of the European Union, which allows judicial review of the UN Security Council's resolutions. The comparison of the principles of the Rule of Law characteristic for the national law with their usage at the international level reveals to us that these elements are applicable even at the level of the International law, yet are still limited by different elements of the international law, especially with regard to the status of the state as its original and principal subject. Therefore, an international and regional organisations help strengthen the Rule of Law, notably in the area of the human rights, peace and security, as well as countries' development cooperation.

POUŽITÁ LITERATÚRA**KNIHY:**

1. ALEXY, R.: *Pojem a platnosť práva*. Bratislava: KALLIGRAM, 2009.
2. ARISTOTELES: *Etika Níkomachova*. Praha: Rezek, 2009.
3. BARÁNY, E.: *Pojmy dobrého práva*. Bratislava: Euro kódex, 2007.
4. BERNSTORFF, J., DUNLAP, T.: *The Public International Law Theory of Hans Kelsen: Believing in Universal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
5. BOYLE, A., CHINKIN, Ch. (Eds.): *The Making of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
6. BRÖSTL, A.: *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 1999.
7. BRÖSTL, A.: *FRONTISTERION*. Bratislava: Kalligram, spol. s r.o., 2009.
8. BRÖSTL, A.: *Právne myslenie 19. - 20. storočia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011.
9. BRÖSTL, A.: *Právny štát*. Košice: Medes s.r.o., 1995.
10. BRÖSTL, A. et al.: *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.
11. BRÖSTL, A. a kol.: *Teória práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.
12. BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: *Základy štátovedy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2004.
13. CRAWFORD, J.: *The International law commission's articles on state responsibility: Introduction, Text and Commentaries*. Cambridge: Cambridge University press, 2002.
14. ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008.
15. DAVID, V., SLADKÝ, P., ZBOŘIL, F.: *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008.
16. DOBROVIČOVÁ, G.: *Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2004.
17. DWORKIN, R.: *A Matter of Principle*. Oxford: Oxford University Press, 1985.

18. FERNANDEZ ESTEBAN, M. L.: *The Rule of Law in the European Constitution*. London: Kluwer Law International Ltd., 1999.
19. FULLER, L. L.: *Morálka práva*. Praha: Oikoymenth, 1998.
20. GÁBRIŠ, T.: *Právo a dejiny. Právnohistorická propedeutika*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku - Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2012.
21. GERLOCH, A.: *Teorie práva*. 5.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
22. HARVÁNEK, J. a kol.: *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.
23. HART, H. L. A.: *The Concept of Law*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
24. HAYEK, F. A.: *Cesta do otroctví*. Anglicko: Rozmluva, 1989.
25. HAYEK, F. A.: *The Constitution of Liberty*. Chicago: University of Chicago Press, 1960.
26. HENDERSON, C. W.: *Understanding International Law*. USA: Wiley-Blackwell, 2010.
27. HIGGINS, R.: *Problems and Process: International Law and How We Use It*. Oxford: Clarendon Press, 1994.
28. HILL, Ch., SMITH, M. (Eds.): *International relations and the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
29. HOLLÄNDER, P.: *Základy všeobecné státovědy*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.
30. JANKUV, J.: *Medzinárodné právo ľudských práv*. Bratislava: Iura Edition, 2003.
31. JELLINEK, G.: *Všeobecná štátoveda*. Praha: Jan Leichter, 1906.
32. JENNINGS, R., WATTS, A.: *Oppenheim's International Law*, 9th edition. London: Longman, 1992.
33. JOYNER, Ch. C.: *International Law in the 21st Century: Rules for Global Governance*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005.
34. KELSEN, H.: *Principles of International Law*. New York: Rinehart & Co., Inc., 2003.
35. KELSEN, H.: *Pure Theory of Law*. USA: University of California Press, 1967.
36. KELSEN, H.: *Rýdza právna náuka: metóda a základné pojmy*. Praha: Orbis, 1933.
37. KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r. o., 2011.

38. KLUČKA, J., ELBERT, L.: *Regionalism and Its Contribution to General International Law*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2015.
39. KLUČKA, J. (et. al.): *Regionalizmus a jeho prínos pre všeobecné medzinárodné právo*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2015.
40. KNAPP, V.: *Vědecká propedeutika*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1993.
41. KNAPP, V., GERLOCH, A.: *Logika v právním myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001.
42. KOROWICZ, M. ST: *Introduction to International Law*. Hague: Springer Netherlands, 1959.
43. KRŠKOVÁ, A.: *Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia*, 1. vyd. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997.
44. LOCKE, J.: *Druhé dojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992.
45. MALENOVSKÝ, J.: *Mezinárodní právo veřejné a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. Brno: DOPLNĚK, 2004.
46. MELZER, F.: *Metodologie nalézání práva, úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2010.
47. MOMMSEN, T. (Ed.): *The Digest of Justinian*, vol. I. - IV. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1985.
48. NAAMAT, T., OSIN, N., PORAT, D. (Eds.): *Legislating Equality - A Multinational Collection of Non-Discrimination Norms*. Netherlands: Printforce, 2012.
49. NOLLKAEMPER, A.: *National Courts and the International Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
50. ONDŘEJ, J.: *Právní režimy mezinárodních prostorů*. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004.
51. ORAKHELASHVILI, A.: *Peremptory Norms in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
52. OTTOVÁ, E.: *Teória práva*, 3.vydanie. Šamorín: Heuréka, 2010.
53. PIROŠÍKOVÁ, M., SIMAN, M. a kol.: *Ľudské práva: Vybrané rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora Európskej únie*. Bratislava: EUROIURIS- Európske právne centrum, o.z., 2012.
54. PLATÓN: *Ústava*. In: Špaňár, J: *Edícia Filozofické odkazy*. Bratislava: Pravda, tlačový kombinát KSS, 1980.

55. PROST, M.: *The Concept of Unity in Public International Law*. Oxford: Hart Publishing, 2012.
56. PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001.
57. RADBRUCH, G.: *O napětí mezi účely práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2013.
58. RAZ, J.: *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*. Oxford: Clarendon Press, 1979.
59. RAWLS, J.: *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
60. RYNGAERT, C., NOLLKAEMPER, A., KRISTJÁNSDÓTTIR, E. (Eds.): *International Law in Domestic Courts: Rule of Law Reform in Post-Conflict States*. Cambridge: Intersentia, 2012.
61. SHAW, M. N.: *International Law*, Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
62. SCHULTE, C.: *Compliance with Decisions of the International Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
63. SCHWARZENBERGER, G.: *The Frontiers of International Law*. London: Stevens&Sons Limited, 1962.
64. SIMMA, B. (ed.): *The Charter of the United Nations. A commentary* (2nd edit.). New York: Oxford University Press, 2002.
65. TAMANAHA, B.Z.: *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
66. TREBILCOCK, M. J., DANIELS, R. J.: *Rule of Law Reform and Development: Charting the Fragile Path of Progress*. Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., 2008.
67. TREMBLAY, L. B.: *The Rule of Law, Justice and Interpretation*. Canada: McGill-Queen's University Press, 1997.
68. TRIDIMAS, T.: *The General Principles of EU Law* (Second edition). Oxford: Oxford University Press, 2006.
69. TRINDADE, A. A. C.: *The Access of Individuals to International Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
70. TUNKIN, G.I.: *Theory of International Law* (Translated, with an Introduction, by W.E. Butler). London: George Allen & Unwin Ltd, 1974.
71. VANDAMME, T., REESTMAN, J.-H. (Eds.): *Ambiguity in the Rule of Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2001.

72. VEVERKA, V., BOGUSZAK, J., ČAPEK, J.: *Základy teorie práva* (učební text). Praha: Codex, 1994.

ČLÁNKY v časopisoch:

73. BÁRÁNY, E.: Postmoderná situácia a ľudské práva. In: *Právny obzor*, Bratislava, 80, č.3, 1997.
74. BÁRÁNY, E.: Viazanosť štátu vlastným právom. In: *Právny obzor*, 96, č. 6, 2013.
75. BEDNER, A.: An Elementary Approach to the Rule of Law. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, vol. II, č. 1, 2010.
76. BERNSTORFF von, J.: Georg Jellinek and the Origins of Liberal Constitutionalism in International Law. In: *Goettingen Journal of International Law* 4, č. 3, 2012.
77. BOGDANDY, A.: Pluralism, direct effect, and the ultimate say: On the relationship between international and domestic constitutional law. In: *Oxford University Press and New York University School of Law. I CON*, Volume 6, Number 3&4, 2008.
78. BOGDANDY, A., BAST, J.: *Principles of European Constitutional Law* (Second Revised Edition). Oxford: Hard Publishing Ltd, 2010, s. 33, 34, 35.
79. BOGDANDY von, A., IOANNIDIS, M.: Systemic Deficiency in the Rule of Law: What it is, What has been done, What can be done. In: *Common Market Law Review*, 51, 2014.
80. BRÖSTL, A.: K chápaniu práva v právnom štáte (Habilitačná prednáška). In: *Právny obzor*, 80, č. 5, 1997.
81. BOWETT, D., CRAWFORD, J., SINCLAIR, I., WATTS, A.: The International Court of Justice: efficiency of procedures and working methods. In: *International and Comparative Law Quarterly Supplement*, vol. 45, 1996.
82. BRADLEY, C. A., GOLDSMITH, J. L.: Customary International Law as Federal Common Law: A Critique of the Modern Position. In: *Harvard Law Review*, vol. 110, č. 4, 1997.
83. COLOTKA, P.: Ľudskoprávna dimenzia právneho štátu. In: *Právny obzor*, Bratislava, 77, č. 3, 1994.
84. ČORBA, J.: Prednosť medzinárodných zmlúv pred zákonom. In: *Justičná revue*, 54, č. 6 - 7, 2002.
85. DICKINSON, L.: The Promise of Hybrid Courts. In: *American Journal of International Law*, Vol. 97, 2003.

86. EGBOMUCHE-OKEKE, L.: A critical appraisal of the doctrine of obligation in international law. In: *Journal of Law and Conflict Resolution* Vol. 2, č. 6, 2010.
87. ELBERT, L.: Regionalizmus ako nástroj zmeny vo vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva. (Pluralizmus na obzore), I. časť. In: *Právny obzor*, roč. 98, č. 5, 2015.
88. FALLON, R. H.: „The Rule of Law“ as a Concept in Constitutional Discourse. In: *Columbia Law Review*, vol. 97, č. 1, 1997.
89. GALLIE, W. B.: Essentially Contested Concepts. In: *Proceedings of the Aristotelian Society*, vol. 56, 1955 - 56.
90. HOHOŠ, L.: Ľudské práva a sociálna spravodlivosť. In: *Právny obzor*, Bratislava, 77, č. 3, 1994.
91. HOUBOVÁ, D.: Dimenze lidských práv. In: *Právny obzor*, Bratislava, 80, č. 3, 1997.
92. JENTSCH, H.-J.: Význam právního státu pro rozvoj demokratické společnosti. In: *Právny obzor*, 88, č. 9 - 10, 1994.
93. KANÁRIK, I.: Mimoprávne problémy právného štátu. In: *Právny obzor*, Bratislava, 77, č. 3, 1994.
94. KELSEN, H.: Law and Peace in International Relations: The Oliver Wendell Holmes Lectures. In: *Harvard University Press*, Cambridge, 1942.
95. KLEINLEIN, T.: Alfred Verdross as a Founding Father of International Constitutionalism? In: *Goettingen Journal of International Law* 4, č. 2, 2012.
96. KLUČKA, J.: Miesto a úprava noriem medzinárodného práva v Ústave Slovenskej republiky. In: *Justičná revue*, 54, č. 4, 2002.
97. KLUČKA, J.: O ústavnej úprave vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva. In: *Justičná revue*, 51, č.4, 1999.
98. KLUČKA, J.: Rovnosť a rovnoprávnosť v európskom a medzinárodnom práve. In: *Právny obzor*, 89, č. 2, 2006.
99. KLUČKA, J.: Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: *Právny obzor*, 95, č. 2, 2012.
100. LAKATOŠ, M.: O dvou základních stránkách právního státu. In: *Právny obzor*, 77, č. 3, 1994.
101. MALCEVOVÁ, E.: Občan - občianska spoločnosť - právny štát. In: *Právny obzor*, 77, č. 3, 1994.

102. NOLLKAEMPER, A.: The Internationalized Rule of Law. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, 1, 2009.
103. PALOMBELLA, G.: The Rule of Law as Institutional Ideal. In: *Comparative Sociology*, 9/2010.
104. RAZ, J.: The Rule of Law and Its Virtue. In: *Law Quarterly Review*, č. 93, 1977.
105. SCHEU, H. Ch.: Pojem odpovědnosti v mezinárodním právu. In: *Jurisprudence*, č.4, 2009.
106. SCHULLER, W.: Úvahy nad právním státem. In: *Právny obzor*, 86, č. 9, 1997.
107. SMITH, M.: The European Union and International Order: European and Global Dimensions. In: *European Foreign Affairs Review*, 12, 2007.
108. SOHN, L. B.: The New International Law: Protection of the Rights of Individuals Rather than States. In: *American University Law Review*, vol. 32 , 1, 1982 -1983.
109. STARKE, J. G.: Monism and Dualism in the Theory of International Law. In: *17 British Year Book of International Law*, 66, 1936.
110. VRŠANSKÝ, P.: Konceptie medzinárodnoprávnej zodpovednosti. In: *Právny obzor*, 64, č.4, 1981.

ČLÁNKY v monografiách či zborníkoch:

111. CRAIG, P.: Formal and Substantive Conceptions of the Rule of Law: An Analytical Framework. In: BELLAMY, R. (Ed.): *The Rule of Law and the Separation of Powers*. Dartmouth: ASHGATE, 2005.
112. DAINTITH, T.: Is International Law the Enemy of National Democracy? In: VANDAMME, T., REESTMAN, J.-H. (Eds.): *Ambiguity in the Rule of Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2001.
113. DE WET, E.: The Constitutionalization of Public International Law. In: ROSENFELD, M., SAJÓ, A., (Eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
114. DYZENHAUS, D.: The Rule of Law as the Rule of Liberal Principle. In: RIPSTEIN, A. (Ed.): *Ronald Dworkin*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

115. FITZGERALD, O.: Understanding the Question of Legitimacy in the Interplay between Domestic and International Law. In: FITZGERALD, O. (Ed.): *The Globalized Rule of Law: Relationship between International and Domestic Law*. Toronto: Irwin Law Inc., 2006.
116. CHARLESWORTH, H.: Whose rule? Women and the international rule of law. In: ZIFCAK, S. (ed.): *Globalisation and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005.
117. KLEINFELD BELTON, R.: Competing Definitions of the Rule of Law. In: CAROTHERS, T. (ed.): *Promoting the Rule of Law: In Search of Knowledge*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2006.
118. LONDRAS, F. de: Dualism, Domestic Courts, and the Rule of International Law. In: SELLERS, M., TOMASZEWSKI, T. (Eds.): *The Rule of Law in Comparative Perspective*. Heidelberg: Springer, 2010.
119. MATZ-LÜCK, N.: Promoting the Unity of International Law: Standard-Setting by International Tribunals. In: KÖNIG, D., STOLL, P.-T., RÖBEN, V., MATZ-LÜCK, N. (Eds.): *International Law Today: New Challenges and the Need for Reform?* Heidelberg: Springer, 2008.
120. NOLLKAEMPER, A.: The Legitimacy of International Law in the Case Law of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. In: VANDAMME, T., REESTMAN, J.-H. (Eds.): *Ambiguity in the Rule of Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2001.
121. OROSZ, L.: Listina základných práv a slobôd ako súčasť ústavného systému Slovenskej republiky. In: JIRÁSEK, J. (ed.): *Listina a súčasnosť*. Sborník príspevku sekcie ústavného práva prednesených na mezinárodnej vedeckej konferencii Olomoucké právnické dny 2010. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2010.
122. ORTEGA, M.C.: Vitoria and the Universalist Conception of International Relations. In: CLARK, I., NEUMANN, I.B. (Eds.): *Classical Theories of International Relations*. London: Macmillan, 1996.
123. PAULSON, S. L.: Teorie Giuridiche e Rule of Law. In: Comanducci, P., Guastini, R. (Eds.): *Analisi e diritto*. Torino: Giappichelli, 1992. Citované podľa: FERNANDEZ ESTEBAN, M. L.:

- The Rule of Law in the European Constitution*. London: Kluwer Law International Ltd., 1999.
124. POŠIVÁKOVÁ, L.: Medzinárodné Rule of Law ako nadpozitívne právo? In: *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2013: II.. časť: sekcia medzinárodného a európskeho práva*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013.
 125. POŠIVÁKOVÁ, L.: Vplyv princípu Rule of Law na ľudské práva. In: *Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi I. diel*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2013.
 126. PRÍBELSKÝ, P.: Ústava a medzinárodné zmluvy - od nezáujmu k partnerstvu. In: LANTAJOVÁ, D., JANKUV, J., (eds.): *Medzinárodné zmluvy ako prostriedok globalizácie práva v 21. Storočí*, Zborník príspevkov. Trnava: Trnavská univerzita, 2011.
 127. RAZ, J.: *The Rule of Law and Its Virtue*. In: RAZ, J.: *The Authority of Law*. Essays on Law and Morality. Oxford: Clarendon Press, 1979.
 128. SAMPFORD, Ch.: Reconceiving the rule of law for a globalizing world. In: ZIFCAK, S. (Ed.): *Globalization and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005.
 129. SEMAN, R.: Medzinárodná zodpovednosť štátu za škodlivé následky činností nezakázaných medzinárodným právom. In: *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore*, I. časť, 2009.
 130. STEIGER, H.: The Relationship of German National Law with Public International Law and with European Community. In: VANDAMME, T., REESTMAN, J.-H. (Eds.): *Ambiguity in the Rule of Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2001.
 131. ZIFCAK, S.: Globalizing the rule of law: Rethinking values and reforming institutions. In: Zifcak, S.(ed.): *Globalisation and the Rule of Law*. London: Routledge, 2005.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

132. 14 year jail term in Germany's first Rwandan genocide trial. [online] Dostupné na: <<http://www.dw.de/14-year-jail-term-in-germanys-first-rwandan-genocide-trial/a-17438793>>;
133. 2005 World Summit Outcome (GA Res. A/RES/60/1). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds->

- ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement;
134. African Commission on Human and Peoples' Rights. <http://www.achpr.org/about/>;
 135. AGO, R.: *Second report on State responsibility*. UN Document A/CN.4/233. [online] Dostupné na: <http://legal.un.org/ilc/sessions/22/22docs.htm>;
 136. AGRAST, M. D. et al.: *The World Justice Project Rule of Law Index 2011*. [online] Dostupné na: http://worldjusticeproject.org/sites/default/files/WJP_Rule_of_Law_Index_2011_Report.pdf;
 137. American Convention on Human Rights. [online] Dostupné na: <http://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>;
 138. American Declaration on the Rights and Duties of Man. [online] Dostupné na: <http://www.oas.org/dil/1948%20American%20Declaration%20of%20the%20Rights%20and%20Duties%20of%20Man.pdf>;
 139. ASEAN. [online] Dostupné na: <http://www.asean.org/asean/about-asean>;
 140. ASEAN Agreement on the Conservation of Nature and Natural Resources. [online] Dostupné na: <http://www.asean.org/archive/documents/ASCC-ASEAN-Agreements-and-treaties-090930.pdf>;
 141. ASEAN Citizens' Rights: Rule of Law, Judiciary and Law Enforcement. [online] Dostupné na: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/433716/EXPO-AFET_NT\(2013\)433716_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/433716/EXPO-AFET_NT(2013)433716_EN.pdf);
 142. ASEAN Free Trade Area. [online] Dostupné na: <http://www.asean.org/communities/asean-economic-community/category/asean-free-trade-area-afta-council>;
 143. AU Assembly. [online] Dostupné na: <http://www.au.int/en/organs/assembly>;
 144. AUSTIN, J.: *The Province of Jurisprudence Determined*. [online] Dostupné na: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/AustinJohnTheprovinceofjurisprudencedetermined1832.pdf>;

145. Background to the African Regional Human Rights System. [online] Dostupné na: http://www.omct.org/files/2006/11/3978/handbook3_eng_01_part_a.pdf;
146. BEAULAC, S.: *An Inquiry into the International Rule of Law*. [online] Dostupné na: https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3084/1/MWP_2007_14.pdf;
147. BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today*. [online] Dostupné na: <https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>;
148. BENTHAM, J.: *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. [online] Dostupné na: <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/bentham/morals.pdf>;
149. Bernheim Petition to the League of Nations. [online] Dostupné na: http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/1933_1934_4_YRAppendices.pdf;
150. Bill of Rights. [online] Dostupné na: http://www.archives.gov/exhibits/charters/bill_of_rights.html;
151. BINGHAM, T.: *The Rule of Law*. [online] Dostupné na: <http://www.cpl.law.cam.ac.uk/Media/THE%20RULE%20OF%20LAW%202006.pdf>;
152. BLACKSTONE, W.: *Commentaries on the Laws of England*. Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1893. [online] Dostupné na: http://files.libertyfund.org/files/2140/Blackstone_1387-01_EBk_v6.0.pdf;
153. BODANSKY, D. M.: *The Legitimacy of International Governance: A Coming Challenge for International Environmental Law?* [online] Dostupné na: http://digitalcommons.law.uga.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1441&context=fac_artchop;
154. BÚRCA, G. de: *The European Court of Justice and the International Legal Order After Kadi*. [online] Dostupné na:

- <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1321313;
155. CDL-UDT(2010)022 Unidem Campus Trieste Seminar „Administrative Discretion and the Rule of Law“. [online] Dostupné na: <[http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT\(2010\)022-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT(2010)022-e.asp);
 156. Case of Castillo Petruzzi *et al.* v. Peru, Inter-American Court of Human Rights, Judgment of May 30, 1999. [online] Dostupné na: <http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_59_ing.pdf;
 157. Case of Castillo Petruzzi *et al.* v. Peru, Inter-American Court of Human Rights, Order of November 17, 1999. [online] Dostupné na: <http://www.univie.ac.at/bimtor/dateien/iacthr_1999_castillo-petruzzi_vs_peru.pdf;
 158. Castillo Petruzzi *et al.* v. Peru. [online] Dostupné na: <<https://iachr.ils.edu/cases/castillo-petruzzi-et-al-v-peru>;
 159. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: A new EU Framework to strengthen the *Rule of Law* (Strasbourg, 11.3.2014, COM (2014). [online] Dostupné na: <http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/com_2014_158_en.pdf;
 160. Conclusions of the work of the Study Group on the Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the Diversification and Expansion of International Law. [online] Dostupné na: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/1_9_2006.pdf;
 161. Constitutional Reform Act 2005. [online] Dostupné na: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/4/contents>;
 162. Council of Europe. [online] Dostupné na: <<http://hub.coe.int/en/>;
 163. Counter-Terrorism. [online] Dostupné na: <http://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2010-08/lookup_c_glKWLeMTIsG_b_6156385.php?print=true;

164. D'AMATO, A.: *Is International Law Really 'Law'?* [online]
Dostupné na:
<<http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1102&context=facultyworkingpapers>;
165. DAVIS, K. E., TREBILCOCK, M. J.: *The Relationship Between Law and Development: Optimists versus Skeptics.* [online]
Dostupné na:
<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1124045;
166. Decisions on Communications. [online] Dostupné na:
<http://www.achpr.org/communications/>;
167. Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II). [online]
Dostupné na: <<http://www.asean.org/news/asean-statement-communicues/item/declaration-of-asean-concord-ii-bali-concord-ii-3>;
168. Declaration of the Rights of Man and the Citizen (August 1789). [online] Dostupné na:
<<http://www.historyguide.org/intellect/declaration.html>;
169. DICEY, A. V.: *Introduction to the Study of the Law of the Constitution.* London: Macmillan, 1889, s. 175-176. [online] Dostupné na:
<<https://archive.org/details/introductiontos04dicegoog>;
170. DOYLE, M. W.: *Sovereignty and Humanitarian Military Intervention.* [online] Dostupné na:
<https://www.princeton.edu/~pcglobal/conferences/normative/papers/Session5_Doyle.pdf;
171. Draft articles on Diplomatic Protection with commentaries, 2006 (A/61/10). [online] Dostupné na:
<http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf;
172. DYZENHAUS, D.: *Judicial Independence, Transitional Justice and the Rule of Law.* [online] Dostupné na:
<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1142914;
173. EGBOMUCHE- OKEKE, L.: A critical appraisal of the doctrine of obligation in international law. In: *Journal of Law and Conflict Resolution* Vol. 2(6), 2010, s. 98-102. [online]
Dostupné na:

- <http://www.academicjournals.org/articles/j_articles/JLRCR/page:3;
174. EHM, F.: *Administrative discretion and the Rule of Law: Report „The Rule of Law: concept, guiding principles and framework (CDL-UDT (2010)022)*. [online] Dostupné na: <[http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT\(2010\)022-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT(2010)022-e.pdf);
 175. European Court of Human Rights. [online] Dostupné na: <<http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>;
 176. European Economic Community. [online] Dostupné na: <http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_en.htm;
 177. EÚ podniká kroky na ochranu zásad právneho štátu. [online] Dostupné na: <<http://www.najpravo.sk/clanky/eu-podnika-kroky-na-ochranu-zasad-pravneho-statu.html>;
 178. FARMER, P.: *Who removed Aristide?* (report from Haiti). [online] Dostupné na: <http://www.lrb.co.uk/v26/n08/paul-farmer/who-removed-aristide>;
 179. Featured Documents- Magna Charta. [online] Dostupné na: <http://www.archives.gov/exhibits/featured_documents/magna_carta/translation.html;
 180. Fifth Amendment- U.S. Constitution. [online] Dostupné na: <<http://constitution.findlaw.com/amendment5/amendment.html>;
 181. Final Act of Helsinki. [online] Dostupné na: <<http://www1.umn.edu/humanrts/osce/basics/finact75.htm>;
 182. FITCHEN, T.: *Inventing the Rule of Law for the United Nations*. Netherlands: Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 12, 2008. [online] Dostupné na: <http://www.mpil.de/files/pdf3/mpunyb_10_fitschen_12.pdf;
 183. For democracy through law- The Venice Commission of the Council of Europe. [online] Dostupné na: <http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation;
 184. FOURLANOS, G.: *Subjectivity in International Law and the Position of the Individual*. [online] Dostupné na:

- <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/nordic53&div=21&id=&page=>;
185. FRANCK, T. M.: *Legitimacy in the International system*. [online] Dostupné na:
<<http://nw18.american.edu/~dfagel/Philosophers/TOPICS/HumanitarianIntervention/Legitimacy%20In%20The%20International%20SystemSmaller.pdf>;
186. GOODMAN, R.: *Humanitarian Intervention and Pretexts for War*. [online] Dostupné na:
<<http://www.law.harvard.edu/faculty/rgoodman/pdfs/RGoodmanHumanitarianInterventionPretextsforWar.pdf>;
187. Grand Chamber judgment *Nada v. Switzerland* 12.09.2012. [online] Dostupné na:
<[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx#{"fulltext":\["nada"\],"documentcollectionid":\["CHAMBERJUDGMENTS","GCJUDGMENTS"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx#{);
188. HABERMAS, J.: *Communication and the Evolution of Society*. [online] Dostupné na:
<<http://teddykw2.files.wordpress.com/2012/07/jurgen-habermas-communication-and-the-evolution-of-society.pdf>;
189. HIGGINS, R.: *The ICJ and the Rule of Law*, Speech given at the United Nations University on 11 April 2007. [online] Dostupné na:
<http://www.unu.edu/events/files/2007/20070411_Higgins_speech.pdf;
190. HIGGINS, R.: *The ICJ, the United Nations System, and the Rule of Law*. [online] Dostupné na:
<http://www2.lse.ac.uk/publicEvents/pdf/20061113_Higgins.pdf;
191. HRC Resolution 5/1 - Human Rights Council „Institution - building package“ (2007). [online] Dostupné na:
<http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_5_1.doc;
192. Human Rights Bodies - Complaints Procedures. [online] Dostupné na:
<<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/TBPetitions/Pages/HRTBPetitions.aspx>;
193. Human Rights Council Complaint Procedure. [online] Dostupné na:

- <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/ComplaintProcedure/Pages/HRCComplaintProcedureIndex.aspx>;
194. HUTCHINSON, A., PETTER, A.: *Rights in Conflict: The Dilemma of Charter Legitimacy*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1577659;
 195. Charter of Paris for a New Europe (známa aj ako Paris Charter). [online] Dostupné na: <<http://www.osce.org/mc/39516><http://www.osce.org/mc/39516>;
 196. Charter of the Association of Southeast Asian Nations. [online] Dostupné na: <<http://www.asean.org/asean-charter/asean-charter>;
 197. Charter of the International Military Tribunal. [online] Dostupné na: <<http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>;
 198. Charter of the Organization of American States. [online] Dostupné na: <http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.htm;
 199. Charta základných práv Európskej únie. Ú.v. EÚ C 326/391, 2012. [online] Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>;
 200. CHESTERMAN, S.: *An International Rule of Law?* [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1081738;
 201. CHESTERMAN, S.: *'I'll take Manhattan': The International Rule of Law and the United Nations Security Council*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1310458;
 202. CHESTERMAN, S.: *The UN Security Council and the Rule of Law*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1279849;
 203. IDEA: *The Organization of American States: The Rule of Law and Legal Cooperation*. [online] Dostupné na: <http://www.idea.int/publications/rule-of-law-and-constitution-building/upload/rule_of_law_chapter_3.pdf;

204. Inter-American Court of Human Rights. [online] Dostupné na: <http://www.corteidh.or.cr/index.php/en;>
205. Inter-American Democratic Charter. [online] Dostupné na: http://www.oas.org/charter/docs/resolution1_en_p4.htm ;
206. International and Regional Human Rights Regimes. [online] Dostupné na: <http://www.parliamentarystrengthening.org/humanrights/module/pdf/humanrightunit4.pdf>;
207. International Covenant on Civil and Political Rights: Adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966. [online] Dostupné na: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>;
208. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: Adopted by the General Assembly of the United Nations on 16 December 1966. [online] Dostupné na: <http://treaties.un.org/doc/publication/UNTS/Volume%20993/v993.pdf>;
209. International Law Commission. [online] Dostupné na: <http://www.un.org/law/ilc/>;
210. International Trusteeship System. [online] Dostupné na: <http://www.un.org/en/decolonization/its.shtml>;
211. JANIS, M. W.: Individuals as Subjects of International Law. In: *Cornell International Law Journal*, Vol. 17: 61, 1984. [online] Dostupné na: <http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1133&context=cilj>;
212. Judges ad hoc. [online] Dostupné na: <http://www.icj-cij.org/court/index.php?p1=1&p2=5>;
213. Jurisdiction and Admissibility of International Criminal Court. [online] Dostupné na: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/about%20the%20court/icc%20at%200a%20glance/Pages/jurisdiction%20and%20admissibility.aspx;
214. KAMMERHOFER, J.: *Hans Kelsen's place in international legal theory*. [online] Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1534122;

215. KELSEN, H.: The Pure Theory of Law and Analytical Jurisprudence. In: *Harvard Law Review*, vol. 55, s. 44 - 70. [online] Dostupné na: <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1334739?uid=3739024&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102003241747>>;
216. KENNEDY, D.: Thirty Years Later. In: *Rise and Fall of Classical Legal Thought*. Washington D.C.: Beard Books, 2006. [online] Dostupné na: <<http://www.duncankennedy.net/bibliography/alpha.html>>;
217. KLEINFELD BELTON, R.: *Competing Definitions of the Rule of Law*. [online] Dostupné na: <<http://carnegieendowment.org/files/CP55.Belton.FINAL.pdf>>;
218. KLUČKA, J.: Medzinárodnoprávna subjektivita jednotlivca v súčasnom medzinárodnom práve. In: *Acta Iuridica Cassoviensia*, 24. Košice: Právnická fakulta UPJŠ, 2000, s. 6. [online] Dostupné na: <<http://www.upjs.sk/public/media/4021/AIC24.pdf>>;
219. KOH, H. H.: *Why Do Nations Obey International Law?* [online] Dostupné na: <http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2897&context=fss_papers>;
220. LOCK, T.: *The ECJ and the ECtHR: The Future Relationship between the Two European Courts*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1527358>;
221. Magna Carta Libertatum. [online] Dostupné na: <<http://www.constitution.org/eng/magnacar.pdf>>;
222. MARSH, N. S. (Prep.): *The Rule of Law in a Free Society: A Report on the International Congress of Jurists*, New Delhi, India (January 5 - 10, 1959). [online] Dostupné na: <<http://icj.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/1959/01/Rule-of-law-in-a-free-society-conference-report-1959-eng.pdf>>;
223. MARTIN-ORTEGA, O., HERMAN, J.: *Hybrid Tribunals and the Rule of Law: Notes from Bosnia and Herzegovina and Cambodia*. [online] Dostupné na:

- <<http://www.uel.ac.uk/wwwmedia/microsites/chrc/HybridTribunalsandtheRuleofLaw.pdf>;
224. MERCOSUR. [online] Dostupné na: <<http://www.mercosur.int/msweb/portal%20intermediario/>;
225. MURPHY, C.: *Lon Fuller and the moral value of the Rule of Law*. [online] Dostupné na: <<http://faculty.las.illinois.edu/colleenm/Articles/Murphy-%20Fuller%20and%20the%20Rule%20of%20Law.pdf>;
226. NOLLKAEMPER, A.: *Constitutionalization and the Unity of the Law of International Responsibility*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1338651;
227. NOLLKAEMPER, A.: *Inside or Out: Two Types of International Legal Pluralism*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1967032;
228. NOLLKAEMPER, A.: *Rethinking the Supremacy of International Law*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1336946;
229. NOLLKAEMPER, A.: *The Bifurcation of International Law: Two Futures for the International Rule of Law*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1825976;
230. NOLLKAEMPER, A., WOUTERS, J., HACHEZ, N.: *Accountability and the Rule of Law at International Level*. [online] Dostupné na: <<http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/typo3/site/fileadmin/reports/report%20Accountability%20and%20Rule%20of%20Law.pdf>;
231. Observing the *Rule of Law* in the European union. [online] Dostupné na: <http://www.erasmuslawreview.nl/files/ELR_issue6_001.pdf;
232. OPPENHEIM, L.: *International Law*. [online] Dostupné na: <<http://www.gutenberg.org/files/41046/41046-h/41046-h.htm>;

233. Organization of American States (OAS). [online] Dostupné na: <<http://www.oas.org/en/default.asp>;
234. Our global neighbourhood: report of the Commission on Global Governance. [online] Dostupné na: <<http://www.gdrc.org/u-gov/global-neighbourhood/chap6.htm>;
235. Peacebuliding. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/wcm/content/site/undpa/main/issue/s/peacebuilding>;
236. Peacemaking and Conflict Prevention. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/wcm/content/site/undpa/main/issue/s/peacemaking>;
237. PEERENBOOM, R.: *Human Rights and Rule of Law: What's the Relationship?* [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=816024;
238. Permanent Observer Status with the OAS. [online] Dostupné na: <http://www.oas.org/en/ser/dia/perm_observers/resolutions.asp;
239. POŠIVÁKOVÁ, L.: Posilňovanie Rule of Law nástrojmi práva Európskej únie. In: GIERTL, A.: *10 rokov v EÚ: Vzťahy, otázky, problémy*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2014. [online] Dostupné na: <http://www.upjs.sk/public/media/1084/Zbornik_41.pdf;
240. POŠIVÁKOVÁ, L.: *Rule of Law a Organizácia Spojených národov*. [online] Dostupné na: <<http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2012/sbornik-cofola-2012.pdf>;
241. POŠIVÁKOVÁ, L.: Úloha regionalizmu v oblasti ochrany ľudských práv. In: GIERTL, A. (Ed.): *Regionalizmus: Stav, východiská, perspektívy*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2013. [online] Dostupné na: <http://www.upjs.sk/public/media/1084/Zbornik_37.pdf;
242. Pravovoe gosudarstvo: the Rule of Law in Russia. [online] Dostupné na: <<http://wikis.fu-berlin.de/display/SBprojectrol/Russia>;

243. Precautionary measures. [online] Dostupné na: <http://www.oas.org/en/iachr/decisions/precautionary.asp> ;
244. Procedure for Delisting Requests. [online] Dostupné na: <http://www.un.org/en/sc/ombudsperson/procedure.shtml>;
245. Procedure under the Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights. [online] Dostupné na: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/TBPetitions/Pages/IndividualCommunications.aspx#OPICCPR>;
246. Procesné pravidlá Medziamerickej komisie pre ľudské práva. [online] Dostupné na: <http://www.oas.org/en/iachr/mandate/Basics/rulesiachr.asp>;
247. Procesné pravidlá Medziamerickeho súdu pre ľudské práva, čl. 11 - 13. [online] Dostupné na: http://www.corteidh.or.cr/sitios/reglamento/nov_2009_in_g.pdf;
248. Promoting the *Rule of Law* in the European Union. FRA Symposium report, 4th Annual FRA Symposium, Vienna, 2013. [online] Dostupné na: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-4th-annual-symposium-report.pdf>;
249. Protocol on the AU Court of Justice. [online] Dostupné na: <http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Protocol%20Court%20of%20Justice/CoJ%20Protocol.pdf>;
250. Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. [online] Dostupné na: http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Statute%20ACJHR/ACJHR_Protocol.pdf;
251. Protocol No. 9 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom, 6.XI. 1990. [online] Dostupné na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/140.htm>;
252. Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment an African Court on Human and Peoples' Rights. [online] Dostupné na: <http://www.african->

- co-
 urt.org/en/images/documents/Court/Court%20Establishment/africancourt-humanrights.pdf;
253. Protocolo de Ushuaia Sobre Compromiso Democrático en el MERCOSU, La Republica de Bolivia y la Republica de Chile. [online] Dostupné na: <http://www.mercosur.int/msweb/portal%20intermediario/es/archivos/destacado4_es.doc>;
254. RAUSTIALA, K., SLAUGHTER, A.-M.: *International Law, International Relations and Compliance*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=347260>;
255. RAZ, J.: *Kelsen's Theory of the Basic Norm*. [online] Dostupné na: <<http://ajj.oxfordjournals.org/content/19/1/94.full.pdf>>;
256. REDING, V.: *The EU and the Rule of Law – What next?* [online] Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-13-677_en.htm>;
257. Regional arrangements for the promotion and protection of human rights (GA RES 32/127 (1977)). [online] Dostupné na: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/32/127&Lang=E&Area=RESOLUTION;
258. Regional Organisations and UN Join Hands for Peace and Mediation. [online] Dostupné na: <<http://www.asean.org/news/asean-secretariat-news/item/regional-organisations-and-un-join-hands-for-peace-and-mediation>>;
259. Report on the Situation of Human Rights in Haiti 1995. [online] Dostupné na: <http://cidh.org/countryrep/EnHa95/EngHaiti.htm>;
260. Resolution adopted by the Security Council (S/RES/1546(2004)). [online] Dostupné na: <<http://www.uncc.ch/resolutio/res1546.pdf>>;
261. Resolution adopted by Security Council (S/RES/1730(2006)). [online] Dostupné na: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/671/31/PDF/N0667131.pdf?OpenElement>>;

262. Resolution adopted by Security Council (S/RES/1735(2006). [online] Dostupné na: <[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1735\(2006\)&referer=http://www.un.org/sc/committees/1267/resolutions.shtml&Lang=E](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1735(2006)&referer=http://www.un.org/sc/committees/1267/resolutions.shtml&Lang=E)>;
263. Rule of Law and Constitution Building: The Role of Regional Organizations. [online] Dostupné na: <<http://www.idea.int/publications/rule-of-law-and-constitution-building/>>;
264. Rules of Court (1978). [online] Dostupné na: <<http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=3&p3=0>>;
265. Secretary-General's opening remarks at high-level retreat with heads of regional and other organizations. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=8605>>;
266. SHAVER, L.: *The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution for Regional Rights Protection?* [online] Dostupné na: <http://digitalcommons.law.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1059&context=globalstudies>;
267. SCHMITZ, T.: *The ASEAN Economic Community and the Rule of Law.* [online] Dostupné na: <http://home.lu.lv/~tschmit1/Downloads/BDHK-Workshop_15-12-2014_Schmitz.pdf>;
268. SOHN, L. B.: The New International Law: Protection of the Rights of Individuals Rather than States. In: *The American University Law Review*, vol. 32, 1, 1982. [online] Dostupné na: <<https://www.wcl.american.edu/journal/lawrev/32/sohn.pdf>>;
269. South Asian Association for Regional Cooperation. [online] Dostupné na: <<http://www.saarc-sec.org/#>>;
270. South Asian Association for Regional Co-operation in Law. [online] Dostupné na: <<http://www.saarcclaw.org/about.php>>;
271. State responsibility. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/law/ilc/>>;

272. Statute of the International Court of Justice. [online] Dostupné na: <<http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0>>;
273. STORY, J.: *Commentaries on on the Conflict of Laws, Foreign and Domestic*. [online] Dostupné na: <<https://archive.org/details/commentariesonc04storgoog>>;
274. Supervision of the execution of judgments and decisions of the European Court of Human Rights. [online] Dostupné na: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Presen tation/Pres_Exec_en.asp>;
275. TAMANAHA, B. Z.: *The History and Elements of the Rule of Law*. [online] Dostupné na: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2012845>;
276. Targeted Sanctions: Listing/De-Listing and Due Process. [online] Dostupné na internete: <http://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2007-01/lookup_c_glKWLeMTIsG_b_2294423.php>;
277. The African Court on Human and Peoples' Rights. [online] Dostupné na: <http://www.african-court.org/en/>;
278. The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration). [online] Dostupné na: <<http://www.asean.org/news/item/the-asean-declaration-bangkok-declaration>>;
279. The Copenhagen criteria. [online] Dostupné na: <http://ec.europa.eu/economy_finance/international/enlargement/criteria/index_en.htm>;
280. The Court of Justice delivers its opinion on the draft agreement on the accession of the European Union to the European Convention for the protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and identifies problems with regard to its compatibility with EU law. [online] Dostupné na: <<http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-12/cp140180en.pdf>>;
281. The Federalist Papers. [online] Dostupné na: <<http://www.foundingfathers.info/federalistpapers/>>;
282. The Rule of Law in France. [online] Dostupné na: <<http://wikis.fu-berlin.de/display/SBprojectrol/France>>;

283. The Secretary-General statement to the General Assembly, New York, 21 March, 2005. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/largerfreedom/sg-statement.html>;
284. Third High Level Meeting of the Inter-Regional Dialogue on Democracy. [online] Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-461_en.htm;
285. TIMMERMANS, F.: *The European Union and the Rule of Law- Keynote speech at Conference on the Rule of Law*, Tilburg University, 31 August 2015. [online] Dostupné na: <https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/timmermans/announcements/european-union-and-rule-law-keynote-speech-conference-rule-law-tilburg-university-31-august-2015_en;
286. TOMOSZEK, M.: Využitelnost' pojmu rule of law pre výklad pojmu podstatné náležitosti demokratického právneho státu. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2015, č.2, s. 71- 80. [online] Dostupné na: <<http://www.law.muni.cz/dokumenty/31247>;
287. Treaty of Asunción. [online] Dostupné na: <http://www.mercosur.int/innovaportal/v/4054/4/innovaportal/textos_fundacionales;
288. TRINDADE, A. A. C.: The Historical Recovery of the Human Person as Subject of the Law of Nations. In: *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 1, 2012. [online] Dostupné na: <<http://joomla.cjicl.org.uk/journal/issue/pdf/3>;
289. TÜRK, D.: *Recognition of States: A Comment*. [online] Dostupné na: <<http://www.ejil.org/pdfs/4/1/1227.pdf>;
290. UN engagement. [online] Dostupné na: <http://www.unrol.org/article.aspx?article_id=4;
291. United Nations Human Rights Council. [online] Dostupné na: <<http://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/pages/hrcindex.aspx#>;
292. United Nations Peacekeeping. [online] Dostupné na: <<http://www.un.org/en/peacekeeping/>;
293. United Nations, Documents Of The United Nations Conference On International Organization San Francisco 1945,

- Volume XIV. [online] Dostupné na:
 <<http://archive.org/details/documentsoftheun008783mbp>
 ;
294. Ústava Indonézskej republiky z roku 1945 ([online] Dostupné na: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_174556.pdf;
295. Ústavy Thajského kráľovstva z roku 2007 ([online] Dostupné na:
 <<http://www.asianlii.org/th/legis/const/2007/1.html>;
296. Virginia Declaration of Rights. [online] Dostupné na:
 <http://www.archives.gov/exhibits/charters/virginia_declaration_of_rights.html;
297. Virginia Declaration of Rights. [online] Dostupné na:
 <<http://billofrightsinstitute.org/resources/educator-resources/americanpedia/americanpedia-documents/va-declaration-rights/>;
298. ZURN, M., NOLLKAEMPER, A., PEERENBOOM, R.: *Rule of Law Dynamics in an Era of International and Transnational Governance*. [online] Dostupné na:
 <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1933701;
299. ŽALUD, V.: *Evropský soud pro lidská práva a Soudní dvůr EU - přezkum evropského práva před přistoupením EU k Evropské úmluvě o lidských právech*. [online] Dostupné na:
<http://vialegis.blogspot.it/2010/09/evropsky-soud-pro-lidska-prava-soudni.html>;
300. WALDRON, J.: *Basic Equality*. [online] Dostupné na:
 <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1311816;
301. WHYTOCK, Ch. A.: *The Evolving Forum Shopping System*. [online] Dostupné na:
 <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1596280;
302. Working Group on Communications. [online] Dostupné na:
 <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/ComplaintProcedure/Pages/WGCommunications.aspx>;
303. World Justice Project. [online] Dostupné na:
 <<http://worldjusticeproject.org/>;

MEDZINÁRODNÉ DOKUMENTY:

304. 2005 World Summit Outcome, Resolution of the UN General Assembly (UN Doc. A/res/60/1).
305. Deklarácia zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou OSN (GA res. 2625/XXV).
306. General Assembly Resolution 2625 (XXV) Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations (A/8082).
307. Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law (Report of Study Group of the International Law Commission (A/CN.4/L.702)).
308. Manila Declaration on the Peaceful Settlement of International Disputes. Príloha Rezolúcie Valného zhromaždenia (A/RES/37/10).
309. Report of the International Law Commission, 2001, GAOR, Supplement No. 10 (A/56/10).
310. Report of the International Law Commission, 2006, GAOR, Supplement No. 10 (A/61/10).
311. Report of the Panel on United Nations Peace Operations (The Brahimi Report) (A/55/305-S/2000/809).
312. Report of Secretary-General (A/63/226).
313. Report of the Secretary-General: Annual report on strengthening and coordinating United Nations rule of law activities (A/64/298).
314. Report of Secretary-General: In larger freedom: towards development, security and human rights for all (A/59/2005).
315. Report of the Secretary – General on uniting our strengths: Enhancing United Nations support for the rule of law (A/61/636- S/2006/980).
316. Report of the Secretary-General: Strengthening and coordinating United Nations rule of law activities (A/65/318).
317. Report of the Secretary-General: The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies (S/2004/616).

318. Report of the Secretary-General: The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies (S/2004/616).
319. Report of the Secretary-General: The rule of law at the national and international levels (A/63/64).
320. Report of the Study Group of the International Law Commission: Fragmentation of International law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International law (A/CN.4/L.682).
321. Responsibility of International Organisation (A/RES/66/100).
322. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001).
323. Resolution adopted by the Security Council (S/RES/827(1993)).
324. Resolution adopted by the Security Council (S/RES/955(1994)).
325. Resolution adopted by the Security Council (S/RES/1040 (1996)).
326. Resolution adopted by the Security Council (S/RES/1546(2004)).
327. Resolution adopted by Security Council (S/RES/1730(2006)).
328. Resolution adopted by Security Council (S/RES/1735(2006)).
329. Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 56/83 z 28. januára 2002.
330. Rezolúcia Bezpečostnej rady OSN č. 1373 (2001) navrhujúca stratégie na boj proti terorizmu všetkými prostriedkami, a najmä na boj proti jeho financovaniu.
331. Security Council Resolution (S/RES/1318 (2000)).
332. Secretary General's report (A/59/2005).
333. Secretary General's report "Strengthening and Coordinating United Nations Rule of Law Activities" (A/63/226).
334. Secretary General's report "Uniting Our Strengths: Enhancing United Nations Support for the Rule of Law" (A/61/636).

- 335. Secretary-General to Encourage Universal Participation on Multilateral Treaty Framework during Forthcoming Millennium Summit (SG/2063 L/T/4345).
- 336. Statement by the President of Security Council, Doc. S/PRST/2003/15.
- 337. United Nations Millennium Declaration (A/RES/55/2).

VNÚTROŠTÁTNE PREDPISY:

- 338. Deklarácia ľudských práv schválená Federálnym zhromaždením ČSFR ústavným zákonom č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon.
- 339. Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi, Vyhláška ministra zahraničných vecí o Dohovore o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi č. 58/1977 Zb.
- 340. Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídia č. 32/1955 Zb.
- 341. Európsky dohovor č. 209/1992 Zb. o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich.
- 342. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich č. 209/1992 Zb.
- 343. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 169/1991 Zb. o Opčnom protokole k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach.
- 344. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 242/1996 Z. z. o uskutočnení notifikácie sukcesie Slovenskej republiky do podpisu Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve.
- 345. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 486/2009 Zb. o podpísaní Lisabonskej zmluvy, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva.
- 346. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 506/2003 Z. z. o prijatí Dohovoru o cezhraničných účinkoch priemyselných havárií.

347. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o uzavretí Druhého opčného protokolu k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach č. 327/1999 Zb.
348. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.
349. Viedenský dohovor o zmluvnom práve č. 15/1988 Zb.
350. Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1988 Zb. o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve.
351. Vyhláška ministra zahraničných vecí č.30/1947 Sb. o Chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora.
352. Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 40/1968 Zb. o Zmluve o zásadách činností štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies.
353. Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 58/1977 Zb. o Dohovore o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi.
354. Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.
355. Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 95/1974 Zb. o Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie.

SÚDNE ROZHODUTIA:

356. Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion of 22 July 2010.
357. *Bosphorus v. Ireland*, Judgment of the EHCR (30 June 2005), Application No. 45036 - 98.
358. C - 50/00 P - Unión de Pequeños Agricultores/Rada.
359. C - 279/09 DEB, ods. 58; C - 550/07 P - Akzo Nobel Chemicals a Akros Chemicals/Komisía.
360. C - 294/83 „Les Verts“/Európsky parlament.
361. C - 496/99 P - Komisia/ CAS Succhi di Frutta.
362. C - 584/10 P Komisia a i./Kadi.

363. Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Judgment of 27 June 1986.
364. Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment of the 14 February 2002.
365. Case concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain), Judgment of 5 February 1970.
366. Case Concerning The Factory at Chorzów (Claim for Indemnity), Judgment of September 13th, 1928.
367. Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/ Slovakia), Judgment of 25 September 1997.
368. Competence of the General Assembly for the Admission of a State to the United Nations, Advisory Opinion of March 3rd, 1950.
369. Decision as to the Admissibility of Application No. 51891/99 (Naletilic v. Croatia), 4 May 2000.
370. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion of 9 July 2004.
371. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council resolution 276 (1970), Advisory Opinion of 21 June 1971.
372. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996.
373. *Matthews v. UK*, Judgment of the ECHR (18 February 1999), Application No. 24833/94.
374. North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany/ Denmark; Federal Republic of Germany/ Netherlands), Judgment of the 20 February 1969.
375. Nuclear Tests Case (Australia v. France), Judgment of 20 December 1974.
376. Prosecutor v. Dusko Tadic a/k/a "Dule", Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction of 2 October 1995.
377. Rozhodnutia Ústavného súdu SR (I.ÚS 2/99, PL. ÚS 29/05).

378. Spojené veci 212 - 217/80 - Amministrazione delle finanze dello stato/Srl Meridionale Industria Salumi a iní.
379. Spojené veci 46/87 a 227/88 - Hoechst AG/Komisia.
380. Spojené veci C - 174/98 P a C - 189/98 P - Holandsko a Van der Wal/Komisia.
381. C - 294/83 „Les Verts“/Európsky parlament.

VECNÝ REGISTER

Poznámka: vzhľadom na dostupnosť elektronickej verzie bol vecný register krátený

A

absolútna neplatnosť, 161
 Africká komisia pre ľudské práva a práva národov, 216, 225, 227
 Africká únia, 216
 Africký súd pre ľudské práva a práva národov, 225, 226
 AFTA (ASEAN Free Trade Area), 191
 Americký dohovor o ľudských právach, 220, 222, 223, 224
 americký región, 188
 anglo-americká koncepcia Rule of Law, 4, 18, 26, 230
 aplikácia práva, 20, 41, 162
 aplikácia noriem medzinárodného práva, 51
 ASEAN (Združenie národov Juhovýchodnej Ázie), 181, 190, 191, 192, 193, 216, 246, 249, 259, 260

B

Bali Concord II, 192, 193, 249
 Benátska komisia, 17, 182, 183
 Bezpečnostneá rada OSN, 59, 85, 130, 133, 134, 142, 145, 158, 168, 171, 174, 203, 205, 219, 233, 264
 Bill of Rights, 18, 148, 154, 247

C

centrálny donucovací mechanizmus, 46, 79, 118
 centrálny legislatívny orgán, 45
 cezhraničné hrozby, 60
 cielené sankcie, 136, 202, 203
 common consent, 97
 common law, 24, 27, 29, 31, 40, 199
 common will, 97
 Copenhagen criteria, 163, 260

D

Deklarácia práv človeka
a občana, 148, 199
deľba moci, 19, 31, 33, 41,
49, 85, 156, 157, 158,
160, 171, 173, 200, 234
demokracia, 32, 42, 43,
54, 69, 71, 138, 150,
178- 183, 186, 189, 190,
192, 193, 201, 202
demokratický
konštitucionalizmus, 18
demokratická klauzula,
190
demokratizácia
medzinárodného práva,
54
diskrečná právomoc, 114
Dohovoru o ochrane
ľudských práv
a základných slobôd, 62,
197
doktrína hierarchie
noriem, 58
donucovací orgán, 45, 193
donucovacích
mechanizmus, 108
dualistická teória, 56
due process of law, 22, 29

E
ekonomické sankcie, 136,
140, 224
ekonomický rast, 169, 193
erga omnes, 81

estado de derecho, 22
Etat de Droit, 27, 30
Európska únia, 61, 135,
136, 137, 144, 158, 163,
181, 182, 183, 185, 188
Európske hospodárske
spoločenstvo, 185, 191
európske právo, 55, 75,
184
európske Rule of Law, 108
Európsky súd pre ľudské
práva, 61, 62, 150, 185,
216, 219, 220
európsky región, 181, 182,
188, 228
európsky regionalizmus,
182
ex aequo et bono, 112
externalizácia, 79
externá suverenita, 114
externý pluralizmus, 64,
74, 75

F

fakultatívna právomoc,
110, 128
formálna koncepcia Rule
of Law, 34, 35, 38, 39
forma vlády, 40
forum shopping, 113
fragmentácie, 65, 70, 85,
105, 128
Francúzska revolúcia, 24

G

generálna norma, 89
 generálny tajomník OSN,
 87, 111, 165, 168, 170-
 174, 189, 234
 globalizácia, 59, 60, 66,
 76, 192, 229, 231, 245
 Globálne Rule of Law, 83
 Government under Law,
 22
 Grundnorm, 92, 101

H

hierarchia právnych
 noriem, 58, 61, 64, 71,
 72, 75, 81, 112, 154,
 231
 hodnota Rule of Law, 88
 Humanitárna intervencia,
 210
 hybridné súdy, 65, 105

CH

Charta ASEAN, 192, 193
 Charta Organizácie
 amerických štátov, 189,
 221
 Charta Organizácie
 Spojených národov, 82,
 100, 117, 127, 129- 133,
 136- 138, 140, 142, 143,
 160, 170, 177

I

Individuálna norma, 89
 Individuálna sťažnosť,
 208, 209, 218, 222
 individuálna
 trestnoprávna
 zodpovednosť
 jednotlivca, 78, 127,
 231
 individuálna sloboda, 22,
 147
 inteligentná sankcia, 131
 interný pluralizmus, 63,
 74
 interpretácia, 20, 41, 100,
 105, 226
 interregionalizmus, 181
ius cogens, 81, 111, 143,
 161
ius gentium, 195

J

jednotný právny systém,
 88
 juhovýchodná Ázia, 216

K

kategorický imperatív, 31
 kodifikácia , 31, 111, 121,
 125, 140
 kolektívna bezpečnosť,
 151
 Komisia OSN pre
 medzinárodné právo,

117, 122, 125, 126, 127,
174

konceptia formálnej
spravodlivosti, 37

koncept „pyramídy“, 64

konceptom „väzby“, 64

konštitucionalizácia
medzinárodného práva,
53, 55

konštitucionalizmus, 54,
67

konštitucionálny prístup,
68, 69, 71

kontinentálne právo, 4,
18, 148, 199

kontrola moci, 158

kvázi-súdny orgán, 226

L

legalita, 20, 21, 30- 35, 40,
41, 42, 85, 102, 128,
146, 150, 151, 154, 161,
187, 201, 234

legislatívny orgán, 110,
113

legitimita, 24, 32, 41, 66,
74, 75, 85, 96, 150-156,
161, 234

liberalizmus, 21, 201

Liga Arabských štátov,
216

Lisabonská zmluva, 137,
138, 186, 265

Listina základných práv
a slobôd, 149, 244, 265

locus standi, 208

E

ľubovôľa panovníka, 18

ľudské práva, 21, 33, 43,
61, 62, 63, 74, 128, 138,
146, 147, 149, 170, 176,
182, 183, 185, 192, 200,
201, 202, 207, 208, 210,
211, 213, 216, 217, 219,
220, 221, 222, 224, 225,
226, 234, 241, 257

ľudská dôstojnosť, 180,
186

M

Magna Carta Libertatum,
29, 147, 148, 199, 254

materiálna koncepcia Rule
of Law, 27, 34, 35, 38,
230

materiálna spravodlivosť,
38, 39

Medzi-americká
demokratická Charta,
179

Medziamerická komisia
pre ľudské práva, 216

Medziamerický súd pre
ľudské práva, 216, 220,
222, 226

medzinárodná obyčaj,
101, 112

medzinárodná
organizácia, 104, 144

- medzinárodná
 normativita, 110, 116,
 118, 127, 128, 233
- medzinárodné Rule of
 Law, 4, 34, 49, 51, 54,
 78, 80, 83, 86, 89, 103,
 106, 108, 109, 114, 128,
 131, 145, 147, 166, 168
- medzinárodné
 spoločenstvo, 47, 48,
 69, 70, 81, 103, 115,
 116, 119, 159, 210
- medzinárodné súdne
 orgány, 20, 65
- medzinárodné zmluvy, 53,
 63, 112, 245
- medzinárodné
 zoskupenie, 52
- medzinárodný mier a
 bezpečnosť, 102, 129,
 136, 203, 205
- Medzinárodný súdny
 dvor, 81, 85, 87, 96,
 110- 113, 120, 121, 127-
 130, 133- 135, 159, 160,
 163, 169, 176, 222
- medzinárodný terorizmus,
 142
- MERCOSUR, 188, 190, 255
- mierové operácie, 167,
 180
- monistická teória, 57, 88
- morálka, 91
- N**
- nadpozitívne právo, 88,
 89, 90, 232
- nadradenosť práva, 84
- nadzákonné právo, 90
- náhrada škody, 120, 121
- najvyššia norma právneho
 systému, 88
- národné záujmy, 119
- náuka najviac
 kvalifikovaných
 odborníkov, 112
- nedemokratický právny
 systém, 41
- neustrannosť sudcov, 50,
 133
- nezávislé súdnictvo, 37,
 42
- nezávislosť súdnej moci,
 157
- normatívna legitimita,
 150
- O**
- občianska spoločnosť, 32
- objektívna zodpovednosť,
 124
- obligatórna jurisdikcia,
 79, 85, 110, 128, 129,
 176, 222
- obligatórna jurisdikcia
 medzinárodných
 súdnych orgánov, 80,
 128, 163, 229

obmedzená diskrečná
právomoc, 112
 obyčajové právo, 31, 47,
60, 81, 98, 112, 117,
140, 152, 153
 obyčajové pravidlá, 47
 ohrozenie mieru, 136, 138
 ochrana ľudských práv, 49
 ombudsman, 137, 205
 opatrenia bez použitia
ozbrojenej sily, 136
 operácie na budovanie
mieru, 87
 operácie na udržanie
mieru, 87
 opinio iuris, 153, 169
 Organizácia amerických
štátov (OAS), 179, 181,
188, 189, 220, 221, 223,
224, 256
 Organizácia Spojených
národov, 4, 11, 45, 48,
52, 59, 79, 81, 84, 85,
87, 100, 102, 103, 105,
111, 115, 117, 122, 125-
148, 152, 154, 156, 158,
159, 160, 165, 166, 168-
180, 189, 191, 204, 206,
207, 210, 213- 219, 226,
232- 234, 256, 263, 264,
265

P

pacta sunt servanda, 84,
96, 97, 98, 100, 101,
118, 152, 232, 236
 panstvo medzinárodného
práva, 83
 panstvo práva, 17, 18, 19
 pluralita, 66
 pluralitný právny systém,
66
 pluralizmus právnych
poriadkov, 55, 66
 pluralizmus, 63- 67, 70,
73, 74, 107
 pokojné riešenie sporov,
106, 207
 policajný štát, 19, 30, 43
 politická vôľa, 192
 poradný posudok, 133,
221, 224
 porušenie mieru, 136
 pozitivizmus, 21, 29, 90
 pozitívne právo, 19, 90,
94, 96, 98, 147
 práva jednotlivca, 49, 223
 právna istota, 31, 36, 41,
43, 75, 90, 111- 113,
126, 162, 163, 171, 173,
187, 189, 229, 234
 právna kultúra, 41
 právna norma, 35, 47, 50,
59, 64, 88, 98, 110, 162,
175
 právny štát, 17, 19, 22, 27,
28, 35, 43, 99, 138, 149,
161, 200, 242

právo byť informovaný
o procese, 204
právo byť vypočutý, 141,
204
právo na obhajobu, 141,
142, 145, 148, 187
právo na riadny proces,
29
právo na sebaurčenie, 155
práve na spravodlivý
proces, 19
právo na účinnú súdnu
ochranu, 141, 142
právo veta, 159
Pravovoe gosudarstvo, 22,
256
precedens, 20
predbežné opatrenie, 224
prednosť právneho
poriadku, 74
princíp dodržiavania
medzinárodných
záväzkov, 50
princíp kontrolných bŕzd
a protiváh, 157
princíp pokojného
riešenia sporov, 48
princíp právneho štátu, 17
princíp sebaurčenia
národov, 48
prirodzené právo, 19, 31,
90, 95
procedúra individuálnych
sťažností, 217

procedúra medzištátnych
sťažností, 217
proto-constitution, 98
publikácia 2, 3, 4, 116, 117

R

Rada Európy, 62, 182, 183,
188, 216
Radbruchová formula, 90
regionálne organizácie, 4,
62, 178, 179, 180, 181,
188, 190, 215, 234
regionálna spolupráca,
179, 182, 193, 216
regionálne odlišnosti, 181
Règne de la Loi, 22, 24
Règne du Droit, 22
Rechtsstaat, 19, 21, 22, 24,
26, 27, 30, 31, 32, 33,
230
res judicata, 114
reštriktívne opatrenia,
138
Rovnosť, 46, 85, 115, 130,
242
rovnosť pred zákonom,
23, 25, 40, 84, 85, 115
rule by law, 42, 84, 85
Rule of Law, 2, 3, 4, 17-20,
22-42, 45, 46, 47, 49,
50, 51, 54, 59, 66, 67,
69, 76- 92, 96, 97, 99,
100, 101, 102, 104- 110,
112- 118, 127-132, 134,
135, 145- 156, 158-194,
198, 201, 202, 203, 204,

207, 215, 228-236, 238-
252, 254- 262, 264, 281
Rule of men, 27
rule of recognition, 99

S

sankčný režim, 45, 59
sankčný mechanizmus, 46
slobody jednotlivca, 28
societas gentium, 195
sociologická legitimita,
150
spoločenská zmluva, 19
spravodlivosť, 29, 32, 35,
36, 37, 38, 39, 42, 48,
54, 90, 91, 95, 101, 121,
162, 171, 173, 175, 191,
194, 196, 199, 201, 208,
209, 216, 221, 227, 232,
242
spravodlivý proces, 23,
29, 148
stato di diritto, 22, 27
subjektívne práva, 91,
161, 162, 201
sudcovská tvorba práva,
28
súdna imunita, 142
Súdny dvor Európskej
únie, 55, 62, 68, 71, 74,
128, 141, 142, 145, 184,
185, 187, 205, 217- 219
supranacionálny
charakter, 55, 192

suverenita ľudu, 33, 41,
45, 46, 51, 56, 59, 60,
105, 110, 114, 151, 154,
155, 156, 193, 227, 229,
233
systém ochrany ľudských
práv, 216, 217, 219,
220, 221, 224, 225
systém vzájomných bŕzd
a rovnováh, 41
štátna moc, 21, 24, 25, 28,
29, 33, 84, 147, 150,
161, 182, 194, 199, 207

Š

štátna moc, 21, 24, 25, 28,
29, 33, 84, 147, 150,
161, 182, 194, 199, 207
Štatútu Medzinárodného
súdneho dvora, 112,
113, 129, 132, 133

T

teória spoločenskej
zmluvy, 156
teroristické činy, 136, 205
totalitný režim, 155
trestnoprávna
zodpovednosť, 126
trestné tribunály, 106,
153, 175
tvorba práva, 21, 116

U

udržateľný rozvoj, 193

univerzálnosť, 115
 Ursprungsnorm, 98
 Ushuaia Protocol, 190

Ú

ústava, 24, 40, 43, 65, 180, 200
 ústavné právo, 34, 237
 ústavnosť, 102, 178
 ústavný princíp, 17
 Ústavný súd Slovenskej republiky, 150, 161
 ústavný štát, 33
 útočné činy, 136

V

Valné zhromaždenie OSN, 52, 122, 126, 129, 159, 174, 176, 213, 224, 263, 264
 vecná legitimita, 150
 Veľká francúzska revolúcia, 19, 194, 199
 vláda človeka, 84
 vláda medzinárodného práva, 86
 vláda práva, 17, 27, 28, 91
 vláda zákona, 20, 84
 vojnové zločiny, 51, 105, 126, 127, 196, 229
 Všeobecná deklarácia ľudských práv, 104, 221
 všeobecné právne zásady uznávané

civilizovanými národmi, 112
 Všeobecný súd, 71, 128, 139, 141, 143, 144, 145, 217
 Výbor ministrov Rady Európy, 183
 výbor pre sankcie, 137, 141- 143, 205, 206
 vyhlásenie zákonov, 116, 118, 223, 226
 vymožitelnosť práva, 39, 103, 215
 vzájomné brzdy a rovnováhy, 69, 157
 vzťah medzinárodného a vnútroštátneho práva, 3, 53, 56, 58, 64, 231

Z

zákaz agresie, 48
 zákaz použitia sily, 105
 základná norma, 4, 58, 88, 89, 92- 98, 100, 101, 164, 232
 zákonnosť, 20, 21, 28, 33, 143, 201, 218
 zákonná vláda, 18
 záruky účinnej súdnej ochrany, 206
 zásada subsidiarity a proporcionality, 143
 zásada nevmiešavania sa do vnútorných záležitostí štátu, 105

- zásada rovnosti, 105, 109
- zločin genocídia, 127
- zločiny proti ľudskosti,
51, 126, 127, 196
- zločiny proti mieru, 196
- zmedzinárodné Rule of
Law, 83, 87, 105, 106,
109, 149, 164, 166, 231
- zmedzinárodňovanie Rule
of Law, 62, 83, 87
- zmedzinárodňovanie
vnútroštátnych súdov,
50
- zmierovacie konanie, 217
- Zmluva o Európskej únii,
137, 138, 186, 187, 265
- Zmluva o fungovaní
Európskej únie, 139,
142, 145, 218, 219
- zneužívanie moci, 156
- zodpovednosť
medzinárodných
organizácií, 126
- zodpovednosť za
protiprávne správanie,
119
- zodpovednosť, 17, 20, 49,
51, 52, 57, 70, 78, 103,
105, 106, 117, 119, 120,
121- 126, 148, 149, 153,
158, 162, 171, 181, 202,
207, 223, 231, 233, 243,
265, 266
- zvrchovanosť ústavy, 41,
160, 161
- zvrchovanosť zákona, 161

Rule of Law a medzinárodné právo
Vedecká monografia

Vedecká monografia bola vydaná v rámci riešenia výskumného projektu APVV-0823-11: *Regionalizmus a jeho prínos do všeobecného medzinárodného práva.*

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika in Košice

Odborné poradenstvo: Univerzitná knižnica UPJŠ v Košiciach
(<http://www.upjs.sk/pracoviska/univerzitna-kniznica/>)

Rok vydania: 2015

Náklad: 100 kusov

Počet strán: 280

Rozsah: 15, 79 AH

Prvé vydanie

Tlač: EQUILIBRIA, s.r.o.

Web placement:

<http://www.upjs.sk/pravnicka-fakulta/publikacie-zborniky-zverejnenia/>

<http://unibook.upjs.sk/predaj-vydanych-titulov/pravnicka-fakulta>

Dostupné od: 07.12.2015

ISBN 978-80-8152-365-6 (print publication)

ISBN 978-80-8152-366-3 (e-publication)

ISBN 978-80-8152-365-6

9 788081 523656